T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

18. YÜZYIL KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA KASİDE

Ali Fuat OTAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Fatih SONA

Çankırı-2022

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

18. YÜZYIL KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA KASİDE

Ali Fuat OTAL

ORCID: 0000-0002-9087-3256

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Fatih SONA

Çankırı-2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iii
TEZ KABUL VE ONAY iv
ÖNSÖZ v
ÖZET vii
ABSTRACT viii
KISALTMALAR ix
TABLO LİSTESİ xi
ŞEKİL LİSTESİ xii
1. GİRİŞ 1
2. KASİDELERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ 7
2.1. BEYİT SAYISI 7
2.2. VEZİNLER 15
2.3. KAFİYE VE REDİF 26
2.4. KASİDENİN BÖLÜMLERİ 34
2.4.1. Nesib (Teşbib) 34
2.4.2. Girizgâh 40
2.4.3. Medhiye (Maksûd) 45
2.4.4. Tegazzül 50
2.4.5. Fahriye 56
2.4.6. Dua 64
2.5. TAÇ BEYİT 68
2.6. KASÎDE-Î BAHÂRİYYE DER VASF-I SULTÂN MAHMÛD HÂN 69

3. KASİDENİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 72

3.1. TEVHÎD, MÜNÂCÂT, NA'T VE DİĞER DİNİ KASİDELER 72

3.2. MEDHİYE TÜRÜNDEKİ KASİDELER 75

3.2.1. Nesib (Teşbib) Bölümü 75

3.2.2. Medhiye (Maksûd) Bölümü ..... .79

3.2.2.1. Sultanlar…….80

3.2.2.2. Şehzadeler……..83

3.2.2.3. Sultanların kız çocukları ve diğer kadınlar……83

3.2.2.4. Sadrazamlar ve paşalar……..84

3.2.2.5. Şeyhülislam ve kadılar…….…….88

3.2.2.6. Diğer devlet adamları ……...91

3.2.2.7. Alimler, din büyükleri, şairler ve diğer şahsiyetler……...93

3.2.3. Fahriye 94

3.2.4. Dua……..102

3.3. VESİKALIK DEĞERİ YÖNÜNDEN KASİDELER ..... .105

SONUÇ 120

KAYNAKÇA 125

ÖZGEÇMİŞ 134

EKLER 135

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *18. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Kaside* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan ve dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

05 / 07 / 2022

İMZA

Ali Fuat OTAL

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali Fuat OTAL tarafından hazırlanan *18. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Kaside* başlıklı bu çalışma, *05 / 07 / 2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oy birliği / oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Fatih SONA	**İmza: ……**
Üye	: Prof. Dr. Abdullah AYDIN	**İmza: ……**
Üye	: Prof. Dr. Abdulselam ARVAS	**İmza: ……**

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 05 / 07/ 2022 tarih ve ……. Sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Klasik Türk Edebiyatında önemli bir yere sahip olan kaside nazım şekli hakkında bu zamana kadar birçok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Özellikle yüzyıllara dayalı ve mukayeseli çalışmalar kaside nazım şeklinin gerek şekil özellikleri gerekse içeriği hakkında daha ayrıntılı bilgiler edinmesini sağlamıştır. Günümüze kadar yapılan çalışmalar XIII, XIV, XV, XVI, XVII ve XIX. yüzyılları kapsamaktadır. XVIII. yüzyılda kaside nazım şekline dair herhangi bir çalışma bulunmamasından ötürü yüksek lisans tez konusu "18. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Kaside" olarak belirlenmiştir. Yapılan bu çalışma sayesinde kaside nazım şeklinin XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar tarihsel sürecinin daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Çalışmada ilk olarak XVIII. yüzyılda yaşadığı kabul edilen şairlerin divanları tespit edilmiştir. Daha sonra ise tespit edilen bu divanları temin etme yoluna gidilmiştir. Kaynaklara göre XVIII. yüzyılda 1322 şairin yetiştiği bilgisi verilmişse de bu yüzyılda yaşadığı düşünülen 102 şairin divanına ulaşılmıştır. Çalışmada yer alan divanlara ulaşmak için Ankara Milli Kütüphane, TDK Kütüphanesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın E-Kitap sitesi ve YÖK Ulusal Tez Merkezinden sıkça faydalanılmıştır. Daha sonra ulaşılan bu divanlarda kaside nazım şeklinin yer alıp almadığı araştırılmıştır. Sonuç olarak 84 şairin divanında kaside nazım şeklinin yer aldığı görülmüştür. Elde edilen bu 84 divanda ise toplam da 1404 kaside tespit edilmiştir. Daha sonra 1404 kaside incelenerek elde edilen veriler diğer yüzyıllardaki çalışmalar ile mukayese edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar gerek tablo gerekse grafiklerle desteklenerek gösterilmiştir. Her bilimsel çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da bazı zorluklarla karşılaşılmıştır. Bu zorlukların başında mürettep olmayan divanlar gelmektedir. Kaside nazım şekli, mürettep divanlarda en başta yer alırken, gayri mürettep divanlarda nazım şekillerinin yerleri düzenli değildir. Hal böyle olunca kasidelerin yer tespiti zorlaşmış ve çalışma süresi uzamıştır.

Diğer bir zorluk ise çalışmalarda yer alan kaside başlıklı mesneviler ve matla beyti olmayan kaside başlıklı medhiye türündeki şiirlerin kıt'a-i kebire mi yoksa kaside mi olduğu sorusudur. Kaside ve mesnevi nazım şekilleri kafiye bakımından birbirinden oldukça farklıdır. Lakin bazı şairler mesnevilerine kaside başlıkları vermişlerdir.

Bu durumda şairlerin kasideyi bir tür olarak mı yoksa şekil olarak mı algıladığı sorusu akıllara gelmiştir. Ne yazık ki bu soruyu eldeki örneklerin yetersizliğinden dolayı tür olarak cevaplamak doğru olmayacaktır. Diğer bir husus ise matla beyti olmayan medhiye konulu şiirlerdir. Matla beyti bulunmayan medhiye konulu şiirlerin matla beyti şair tarafından kasıtlı olarak mı kullanılmadı yoksa günümüze gelene kadar müstensihler tarafından gözden mi kaçırıldı sorusu maalesef net bir çıkarımda bulunma fırsatı vermemektedir. Diğer bir konu ise divanlarda yer alan kaside-i beççe isimli kasidelerdir. Beççe kelimesi Farsça'da insan veya hayvan yavrusu manasına gelir.[1] Kaside-i beççe kelimesi de bu anlamdan yola çıkarak kaside yavrusu yahut kısa kaside manasında kullanılmıştır. XVIII. yy.da tespit edilen 1404 kasidede birer tane 5, 8, 10, 13, 16, 21, 22, 31 ve 56 beyitli, ikişer tane 9, 14, 15 ve 17 beyitli ve üçer tanesi 11 ve 12 beyitli olmak üzere toplamda 23 tane kaside-i beççe başlıklı kaside formatında yazılmış şiir tespit edilmiştir. Lakin şairlerin kasideleri için neden bu adlandırma yolunu seçtikleri hususunda kesin bir görüş belirtmek doğru olmayacaktır. Çünkü şair 12 beyitli kasidesine kaside-i beççe adını verirken aynı divanında yer alan 11 beyitlik kasidesinde bu adlandırmayı kullanmamıştır. Yahut başka bir şair 56 beyitlik kasidesi için kaside-i beççe tabirini kullanırken 40 beyitlik kasidesi için bu tabiri kullanmamıştır. Yukarıdaki durumdan da anlaşılacağı üzere şairlerin kasidelerini adlandırma konusundaki inisiyatiflerini neye göre belirledikleri tespit edilememiştir.

XVIII. yüzyılı konu edinen bu çalışma giriş, iki ana bölüm ve bu ana bölümlerin alt başlıklarından meydana gelmektedir. Çalışmanın giriş bölümünde kısaca XVIII. yy. Osmanlı İmparatorluğunun genel durumundan, ilk ana bölümündeyse kasidelerin beyit sayıları, vezin kalıpları, kafiye ve redif örnekleri, daha sonra ise nesib, girizgâh, medhiye, tegazzül, fahriye ve dua bölümlerinin istatiksel verileri verilmiştir. İkinci ana bölümde ise kasideler, türlerine göre muhteva yönünden incelenmiş ve elde edilen veriler istatiksel olarak paylaşılmıştır. Çalışmanın sonunda ise vesikalık değer taşıdığı düşünülen bazı kasidelerin incelemesi yapılmıştır.

05/07/2022

Ali Fuat OTAL

[1] İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Kitabevi, 2011. s. 169.

ÖZET

Tezin Başlığı: 18. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Kaside

Tezin Yazarı: Ali Fuat OTAL

Danışman: Doç. Dr. Fatih SONA

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Kabul Tarihi:

Bu çalışma, Klasik Türk Edebiyatının XVIII. yüzyılında kaleme alınan kasidelerin, şekil ve içerik yönünden incelenmesini konu edinmektedir. Günümüzde diğer yüzyıllardaki kasidelere dair çalışmalar mevcut iken XVIII. yüzyıldaki kasidelere dair herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebepten ötürü bu yüzyıldaki kasideleri, şekil ve içerik bakımından diğer yüzyıllar ile mukayeseli bir şekilde inceleme gereği duyulmuştur. Çalışmada ilk olarak XVIII. yüzyılda yaşadığı bilinen şairler tespit edilmiş, daha sonra ise bu şairlerin divanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Divanlara ulaşıldıktan sonra ise divanlarda yer alan kasideler tespit edilip, şekil ve içerik bakımından diğer yüzyıllar ile mukayese edilerek incelenmiş ve elde edilen sonuçlar istatiksel olarak verilip, grafiklerle desteklenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle kasidelerin uzunluğu hakkında kesin bir yargıya ulaşılmamıştır. Dönemde en fazla kullanılan kalıp, Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün kalıbıdır. En çok kullanılan bahir ise remel bahri olmuştur. Ayrıca bu dönemde en fazla medhiye türünde kaside kaleme alınmıştır. En çok kullanılan kafiye türü, tam kafiye, redif türüyse ek halindeki redifler olmuştur. İkinci bölümdeyse kasideler, türleri ve içerikleri bakımından incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ise örnek metinler gösterilerek elde edilen veriler desteklenmiştir. Bu çalışma sayesinde araştırmacılar XVIII. yüzyıldaki kasideleri, diğer yüzyıllardaki kasidelerle şekil ve içerik bakımından mukayeseli bir şekilde inceleme fırsatı bulacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Kaside, Vezin, Kafiye, Medhiye, Dua

ABSTRACT

Thesis Title: Kaside İn The Classical Turkish Literature Of The 18th Century

Author: Ali Fuat OTAL

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Fatih SONA

Department: Turkish Language and Literature

Thesis Type: Master's Thesis

Date:

This study focuses on the study of the odes written in the XVIII century of Classical Turkish Literature in terms of shape and content. While there are studies on eulogies in other centuries today, there are no studies of odes in the XVIII century. For this reason, it was necessary to examine the odes in this century in a way comparable to other centuries in terms of shape and content. In the study, poets known to have lived in the XVIII century were first identified, and then the divans of these poets were tried to be reached. After reaching the divans, the eulogies on the divans were identified and examined in terms of shape and content compared to other centuries and the results obtained are statistically given and supported by graphics. Based on the results obtained, no definitive judgment has been reached about the length of the odes. The most commonly used measure during this period is Mefailin/Mefailin/Mefailin/Mefailin. The most commonly used bahir was Remel bahri. In addition, the most eulogy types were written during this period. The most commonly used rhyme type was the full rhyme, and the redif type was the additional redif. In the second part, the eulogies are examined in terms of their type and content. At the end of the study, the data obtained by showing the sample texts were supported in part. Thanks to this work, the researchers were able to identify the XVIII. century they will have the opportunity to study the eulogies of the century in a way that compares them in terms of form and content with the eulogies of other centuries.

Keywords: Ode, Prosody, Rhyme, Eulogy, Praying

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.m.	Adı geçen makale
AKMBY.	Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları
Bkz.	Bakınız
B. S.	Beyit Sayısı
Bil.	Bilimler
Böl.	Bölüm
Ed.	Edebiyat
D.	Divan
Haz.	Hazırlayan
Hic.	Hicviye
K.	Kaside
K. S.	Kaside Sayısı
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
Ö. S.	Örnek Sayısı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
S.	Sayı
T.	Tarih
TDK	Türk Dil Kurumu
Top.	Toplam

Üni.	Üniversitesi
vb.	Ve benzeri
Yaz.	Yazar
YÖK.	Yükseköğretim Kurulu
yy.	Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa

Tablo 1.1: Şairler Tablosu 3
Tablo 2.1: Beyit sayıları tablosu 9
Tablo 2.2: Yüzyıllara göre yoğunluk aralığı 10
Tablo 2.3: Yüzyıllara göre on beşerli beyitlerde yoğunluk aralığı 11
Tablo 2.4: Türlere göre beyit aralığı 12
Tablo 2.5: Yüzyıllara göre vezinler tablosu 15
Tablo 2.6: Yüzyıllara göre bahirlerin kullanımı 20
Tablo 2.7: Türlere göre vezinler tablosu 21
Tablo 2.8: Kafiyeler ve örnek sayıları 26
Tablo 2.9: Yüzyıllara göre en çok kullanılan kafiye tablosu 28
Tablo 2.10: Rediflerin kullanım tablosu 30
Tablo 2.11: Yüzyıllara göre nesib (teşbib) bölümü tablosu 35
Tablo 2.12: Türlere göre beyit tablosu 36
Tablo 2.13: Nesib (teşbib) bölümü beyit aralığı 37
Tablo 2.14: Girizgâh bölümünün türlere göre beyit aralığı 41
Tablo 2.15: Medhiye (Maksûd) bölümü beyit aralığı ve örnek sayısı 46
Tablo 2.16: Beşerli gruplar halinde medhiyelerin kullanımı 47
Tablo 2.17: Yüzyıllara göre tegazzül kullanımı 50
Tablo 2.18: Tegazzül bölümünün beyit aralığı ve örnek sayısı 51
Tablo 2.19: Fahriye bölümü beyit aralığı ve örnek sayısı 57
Tablo 2.20: Fahriye bölümü beyit aralığı grubu 58
Tablo 2.21: Fahriye bölümünün yüzyıllara göre kullanımı 60
Tablo 2.22: Fahriye bölümünün türlere göre kullanımı 61
Tablo 2.23: Dua bölümünün yüzyıllara göre kullanımı 65
Tablo 2.24: Dua bölümünün yüzyıllara göre beyit aralığı dağılımı 65
Tablo 3.1: Nesib (Teşbib) bölümünde işlenen konular 76

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No Sayfa

Şekil 2.1**:** Beyitler 14
Şekil 2.2: Vezinler 25
Şekil 2.3: Kafiyeler 33
Şekil 2.4: Nesib (Teşbib) bölümü beyit sayısı 39
Şekil 2.5: Girizgâh bölümü beyit sayısı 44
Şekil 2.6: Medhiye (Maksûd) bölümü beyit sayısı 49
Şekil 2.7: Tegazzül bölümü beyit sayısı 55
Şekil 2.8: Fahriye bölümü beyit sayısı 63
Şekil 2.9: Dua bölümü beyit sayısı 67

1. GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı, XIII. yy.dan başlayarak XIX. yy.ın sonuna kadar süregelmiş, içerisinde çok büyük şairler ve geniş eserler yelpazesi barındıran büyük bir edebiyat kültürüdür. Bu edebiyat kültürü, Türk Edebiyatı tarihi açısından oldukça önemli bir yer tutar. Ayrıca sadece Türk edebiyatı tarihi açısından değil, Osmanlı'nın sosyokültürel tarihi açısından da oldukça önemli bir birikimin bütünüdür. Çünkü her edebi ürün, aynı zamanda döneminin kültürel ve tarihi izlerini taşıyan birer belge niteliğindedir. Günümüzde edebiyat ve tarih araştırmacıları bu eserler sayesinde eserlerin yazıldıkları döneme dair çeşitli çıkarım ve tespitlerde bulunabilmektedirler. XVIII. yy.da tıpkı diğer yüzyıllar gibi Osmanlı İmparatorluğunun tarihi, kültürel ve edebi serüvenini yansıtan 600 yüzyıllık döneminin bir parçasıdır. Bu yüzyıl Osmanlı'nın siyasi, ekonomik, sosyokültürel ve askeri tarihi açısından oldukça çalkantılı bir dönemdir. Gerek dış politikada gerekse iç politikada yaşanan menfî gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu vehameti gözler önüne sermeye yetmiştir. Karlofça Antlaşması'nın yıkıntısıyla yüzyıla giriş yapan imparatorluk bu antlaşmanın getirmiş olduğu ağır yükler karşısında oldukça büyük toprak kayıpları vererek ciddi derecede kan kaybetmiştir. Daha sonra Edirne Vakası'yla II. Mustafa tahttan indirilip yerine III. Ahmed tahta geçmiştir. III. Ahmed ve Damad İbrahim Paşa'nın içinde bulundukları bu durumu lehlerine çevirebilmek adına iç ve dış politikada çeşitli ıslahat düzenlemelerine gitmişlerdir.[2] Lakin bu çalışmalar sonucunda da kötü gidişat tamamıyla önlenememiş, sadece yavaşlamıştır. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmelerin başındaysa kuşkusuz Pasarofça Antlaşması'yla başlayan ve Patrona Halil İsyanı ile son bulan 12 yıllık dönemdir. Bu dönem ilerleyen zamanlarda Yahya Kemal ve Ahmet Refik Altınay tarafından Lale Devri olarak adlandırılmıştır.[3]

[2] Ahmet Mermer, Sebahat Deniz, Yavuz Bayram, Lütfi Alıcı, Muvaffak Eflatun, Neslihan Koç Keskin (Haz.), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015. s. 510.
[3] Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 535.

Lale Devri, barış hareketlerinin desteklendiği, toplumsal düzenin, yüzeyinde açılan derin yaraların yeniden sarılmaya çalışıldığı, toplumun üst kesimlerince zevk ü sefanın sürüldüğü ve yine bu üst kesimlerce toplumun yaşama biçiminin modernleştirilmeye çalışıldığı adeta Osmanlı'da çağdaşlaşma hareketlerinin başlangıcı olarak nitelendirilebileceği bir dönemdir. Lale devrinde sadece sosyal ve idari alanda gelişmeler yaşanmamış, aynı zamanda kültür, edebiyat ve bilim alanında da çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin en önemlilerinden birisi de muhakkak matbaanın hayata geçirilmesidir.[4] Görüldüğü üzere bu dönem Osmanlı Devleti açısından oldukça hareketli geçmiştir. Doğal olarak bu dönemin edebiyata yansıması da kaçınılmaz olmuştur. Lakin bu devirde yaşanan gereksiz israflar ve şatafat havası giderek halkın gözüne batmaya başlamış, Patrona Halil İsyanı ile kanlı bir şekilde sonlandırılmıştır. Edebiyat açısındansa XVIII. yy. Klasik Türk Edebiyatının son demlerini yaşadığı ve Nedim ve Şeyh Galib'in haricinde üstat denilebilecek nitelikte şairin yetişmediği, ama içerisinde yüzlerce şairi barındırdığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda her ne kadar yüzlerce şair ve onlarca eser verilmiş olsa da bu eserlerin ve şairlerin belirli bir kısmı edebiyat araştırmacılarının takdirini kazanmayı başarmıştır. XVIII. yy.da özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllardaki girişimleriyle kendi edebi karakterini geliştirmiş ve bunu bir iskelet haline getirmiş olan Klasik Türk Edebiyatının geniş birikiminden faydalanarak eserler verilmeye devam edilmiştir. Diğer bir deyişle 18. yüzyıl divan şairleri, daha çok önceki dönemlerin usta şairlerinin etkisi altında kalmışlardır.[5] Dönemde Sebk-î Hindî akımının yanı sıra dilde ve içerikte yerlileşme hareketleri de boy göstermiştir. Ayrıca bu dönemde şairler mana ve mazmun konusunda bazı yenilik arayışlarına girmişlerdir. Örneğin, siyah saçlı kadınların yerini sarı saçlı kadınlar, kara gözlü, esmer dilberlerin yerini mavi gözlü, sarışın dilberler almaya başlamıştır.[6] Bu arayışların en temel sebebi ise daralan mana havuzunun dışına çıkmaya çalışmaktır. Bahsedilen bu sevgili tasvirleri divan şairlerince her ne kadar ilk kez kullanılmış olmasalar da 18. yüzyıl şairlerince daha sık kullanılmıştır.

[4] Mustafa İsen, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak (Yaz.), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 138.
[5] Mustafa Çınar, "Kaside Nazım Şeklinin Tarihî Gelişimi", *EKEV Akademi Dergisi,* cilt: 10, sayı: 27, 2006, s. 220.
[6] İsen – Horata – Macit – Kılıç – Aksoyak, a.g.e., s. 145.

Daha önce de bahsedildiği gibi bu dönemde şair sayısı oldukça fazladır, öyle ki bazı kişiler bu durumu tasvir ederken "Her kaldırım taşının altında bir şair yatmaktadır" tabirini kullanmışlardır. Hal böyle olunca şairler tekrara düşmemek adına yeni mana ve mazmun arayışına girmişlerdir. Bu başarıya dönemin ilk yarısında Nedim, ikinci yarısında ise Şeyh Galib nâil olabilmiştir.[7] Çalışmada baz alınan şairler ise aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1.1: Şairler Tablosu

Şairin mahlası ya da adı	**Doğum tarihi**	**Ölüm tarihi**
Abbas Vesîm Efendi	?	1760
Abdî (Subhizâde Abdullah Efendi)	?	1763-64
Âgâh (Hacı Hâfiz Mehmed Bulak)	1630-31	1728
Antâkî (Antakyalı Münîf Mustafa Efendi)	?	1743-44
Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî	?	1734
Azbî Baba (Kütahyalı Mustafa)	?	?
Bağdadlı Seyyid Mehmed Es'ad Efendi	?	?
Belîğ Mehmed Emîn	?	1760-61
Bolulu Hanif Mehmed	?	1809
Bursalı Seyyid İbrahim Razi	1761-62	?
Çelebi-zâde Âsım (İsmâ'il)	1685	1760
Dâniş (Süleyman)	1715	1775
Diyarbakırlı Hâmî Ahmed	1679	1747
Dürrî Ahmed Efendi	?	1722-23

[7] Şentürk-Kartal, a.g.e., s. 530.

Ebubekir Çankalzâde Hoca Nusret Efendi	?	1794
Ebûbekir Sâmî Paşa	?	1813-14
Ecrî	?	?
Edirneli Mehmed Kâmî Efendi	1649-50	1724
Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi	1688	1756
Enderunlu Mehmed Hamid	1739	1778
Erzurumlu Hâzık (Seyyid Mehmed Efendi)	1690-91	1763
Erzurumlu Zihnî	?	1794-97
Esadzade Mehmed Çelebi	1718	1790
Esrâr Dede (Mehmed)	1748	1796
Fasîhî Efendi (Hasan)	?	1743
Feyzî Halil Paşazade	?	1784
Fıtnat Hanım (Zübeyde)	?	1780
Garîbî (Âmâ Yusuf Efendi)	1755-56	1816-17
Hafîd (Şeyh-zâde İbrahim)	1747-48	1813
Halil Bin Halil Efendizâde (Sâlik)	?	?
Halil Nuri	?	1799
Hanyalı Nûrî Osmân	1758-1759	1815
Hasmî İsmail Efendi	?	?
Hâtem Akovalı-zâde (Ahmed)	?	1754
Hâtif (İstanbullu Ali)	?	1823
Hayrî	1734	1789-90
İbrahim Hanîf Bey	?	1775
İbrahim Nazîr Çelebi Efendi	1693-94	1774-75
İhyâ (Seyyid Şerif Yahya)	1742-43	1812
İsmail Hikmetî	?	1773

İzzet Alî Paşa	?	1734
Kırımlı Mustafa Rahmî Efendi	?	1752
Koca Râgıb Paşa	1698-99	1763
Lâzikî-zâde Feyzullâh Nâfiz	?	1767
Lebîb (Hüseyin Abdulgafûr)	1695-96	1768-69
Levhî (Bursalı)	?	1751-52
Mehmed Nebîl Bey	?	1819-20
Mehmed Şerif Efendi	1717	1790
Mekkî Mehmed Divanı	1714	1797
Nahîfî (Süleyman Efendi)	1665-66	1738
Nâşid (İbrâhim Bey)	1749	1791-92
Necccâr-zâde Şeyh Rızâ	1679-80	1746
Nedîm (Ahmed)	1681	1730
Neylî, (Mîrzâ-zâde Ahmed Efendi)	1673	1748
Vakanüvîs Mehmed Emîn Edîb	1747-48	1801-02
Nevres-i Kadîm (Abdürrazzâk)	?	1762
Ni'met (Ni"Metullah (İstanbullu) Efendi)	1700	1773
Niyâzî Çelebi	?	?
Ömer Nüzhet Efendi	?	1778
Ömer Besîm	?	1781
Muvakkit-zâde Muhammed Pertev	1746	1807-8
Mehmed Râşid (Vakanüvis) Efendi	1669-70	1735
Receb Enîs Dede	?	1734
Refî'-i Âmidî	1756	1816

Sabrî (Seyyid Muhammed Emin)	1768	1814
Sadîk	1691	1752
Sâlik Efendi (Kasımpaşalı)	1717-18	1800
Sâlim (Mirzâ-zâde Mehmed Emin Efendi)	1688	1743
Senaî (Ali)	?	1783
Sermed (Feyzullah)	?	1787
Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	1765	1821
Seyyid (Mehmed Emin B. Mehmed Kâsım Halvetî)	?	1719
Seyyid Vehbi	1674	1736
Sezâyî Câbi Hasan Dede	1699	1738
Sivaslı İzzet Osman	?	?
Sünbül-zâde Vehbî (Mehmed Efendi)	1720-21	1809
Şeyh Abdulhalim Neyyir Dede	?	1800-01
Şeyh Gâlib (Mehmed)	1757	1799
Şeyhülislam İshâk (Ebûishâk-zâde İshâk Efendi)	1678-79	1734
Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi	1685	1753
Tab'î (Siyâhî-zâde Alî B. Şeyh Mehmed)	?	1785-1789 Yılları Arası
Tırsî (İbrahim)	?	1766
Vahîd Mahtûmî (Mehmed Mahtûmî Ağa)	?	1732-33
Yahya Nazîm Çelebi	?	1727

2. KASİDELERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. BEYİT SAYISI

Divan şiirinde önemli bir yeri dolduran kaside nazım şeklinin beyit sayısı hakkında günümüze kadar gelen görüşler arasında araştırmacılar ekseriyetle uzlaşmış yahut birbirine yakın görüşleri savunmuş olsalar da zaman zaman farklı görüşler de yer almaktadır. Kimi kaynak ve görüşler kasidenin beyit aralığının 33-99 beyit arasında olduğu görüşünü ileri sürmüş[8] olup kimi araştırmacılar ise kasidenin beyit aralığının 9 beyitten 100 beyite kadar olduğu görüşündedir[9]. Bir diğer tanımda ise kasidenin beyit aralığının 15 beyitten fazla olması gerektiği ileri sürülmüştür.[10]

Mehmet Çavuşoğlu ise kasidenin beyit aralığı hakkında en azı yirminin üstünde, en çoğu beş yüz beyti aşan kasideler yazılmıştır diyerek kasidenin beyit aralığı hakkında kesin ve net bir çizgi çizmemiştir. Bu farklı düşünceler arasında çoğunluğun kasidenin beyit aralığının en az 31 ve en çok 99 beyit aralığında olması gerektiğini savunmuştur.[11] Aynı şekilde Cem Dilçin de kasidenin en az 31, en çok ise 99 beyit olması gerektiği kanaatindedir. Lakin 31 beyitten az kasidelerin de mevcut olduğunu belirtir.[12] Mehmet Zeki Pakalın ise kasidenin tanımını yaparken kaside en az on beş, en çok doksan dokuz beyit olurdu diye belirtmiştir.[13]

Diğer bir tanımda da kasidenin beyit sayısı 31 ile 99 arasında değişir. Ancak daha az veya daha çok sayıda beyit içeren kasideler de var olduğu görüşü hakimdir.[14] Cemal Kurnaz ve Halil Çentik ise kasidenin ideal uzunluğunun 30-45 beyit aralığında olması gerektiğini düşünmektedir.[15]

---

[8] Mermer-Deniz-Bayram-Alıcı-Eflatun-Koç Keskin, a.g.e., s. 81.
[9] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 41.
[10] Tahirü'l Mevlevi, *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 84.
[11] Mehmet Çavuşoğlu, "Kaside", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II,* cilt: LII, Sayı:415-416-417, Yıl:36, s. 20.
[12] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK, Ankara 2013, s.123.
[13] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Cilt II*. MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s. 206.
[14] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 259.
[15]Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *Divan Şiir Bilgisi*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2013, s. 192.

Muallim Naci'nin Istılâhât-ı Edebiyye adlı eserinde kasidenin tanımı şu şekilde yapılmıştır: "*matla-ı musarra olarak on beş beyitten ziyade bir kâfiye üzere söylenilmiş beyitten müteşekkil olan nazımdır. Ebyât-ı kasidenin ekalli otuz bir, ekseri doksan dokuz olur. İkisi ortası bir miktar ihtiyar etmek a'lâdır*".[16]

Yukarıdaki görüşlerden hareketle XVIII. yy.da yazılan kasidelerin geneline bakıldığında ise en az 2 beyit ile yazılan kasidelerin yanı sıra en uzun beyit sayısına sahip kasidenin 268 beyit olduğu söylenilebilir. Bu üst sınır günümüze kadar yapılan diğer çalışmalara oranla tespit edilen en uzun beyite sahip kasidedir. Bundan önceki çalışmalarda tespit edilen üst sınırlar ise XIII-XV. yüzyıllarda 155 beyit[17], XVI. yy.da 267 beyit[18], XVII. yy.da 169 beyit[19], XIX. yy.da ise 267 beyittir[20]. Hülasa Mehmet Çavuşoğlu kasidenin üst sınırına 500 beyitli kasideleri örnek vermiş olsa da bu zamana kadar yapılan bütün çalışmalarda henüz bu rakama rastlanmamıştır. Ayrıca araştırmacılar her ne kadar kasidelerin beyit sayısı uzunluğu hakkında bir ölçüt belirlemeye çalışmış olsalar da kasidelerin beyit sayısı uzunluğu, şairin şiirdeki yeteneğine ve mana üretebilme kabiliyetine göre şekillenmiştir.

Yapılan bu çalışmada XVIII. yy.da tespit edilen 1404 kaside içerisinde 9 beyitin altında 93 kaside, 100 beytin üzerinde ise 40 kaside tespit edilmiştir.[21] Tespit edilen 9 beyitin altındaki kasidelerin toplama oranı %6,62'dir. 100 beytin üstündeki kasidelerin toplama oranı %2,84'dür. 9 beytin altı ve 100 beytin üstündeki kasidelerin genele oranı %9,47'dir.

Diğer çalışmalarda aynı aralıklarda tespit edilen kasidelerin oranı ise XIII-XV. yüzyıllarda 9 beyitin altında 2 kaside ile % 0,75 ve 100 beyitin üstünde 9 kaside ile %3,40[22], XVI. yy.da 9 beyitin altında 18 kaside ile %2,4 ve 100 beyitin üstünde 10 kaside ile %1,3'tür.[23]

---

[16] Muallim Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye*, M.A. Yekta Saraç (Haz.), TDK Yayınları, Ankara, 2017, s. 109.
[17] Ayşe Gülay Keskin, *Klasik Türk Edebiyatında Nazım Şekli (XIII-XVI-XV. Asırlar)*, Gazi Üni. Sosyal Bil. Ens., Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.
[18] Bilal Çakıcı, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekli (XVI. Yüzyıl)*, Gazi Üni. Sosyal Bil. Ens., Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.
[19] Yaşar Aydemir, *XVII. YY. Türk Edebiyatında Kaside*, Gazi Üni. Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.
[20] İsrafil Babacan, *XIX. YY. Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (Şekil ve İçerik)*, Gazi Üni. Sosyal Bil. Ens., Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.
[21] Bkz. Örnek Metinler, s. 187, s. 252.
[22] Keskin a.g.t., s. 9.
[23] Çakıcı, a.g.t., s. 7.

XVII. yy.da 9 beyitin altında 30 kaside ile %3,94 ve 100 beyitin üzerinde %2,63'tür[24] XIX. yy.da ise 9 beyitin altında 89 kaside ile %10,8 ve 100 beyitin üstünde 10 kaside ile %1,21'dir.[25]

İncelenen bu kasidelerde yer alan beyit sayılarını en küçükten büyüğe doğru ve bu beyit sayılarının kaçar kez örneklendirildiği aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Bu tabloya göre en düşük beyit sayısı 2 olan kasideler dörder kez, en yüksek beyit sayısı 268 olan kaside ise bir kez örneklendirilmiştir.

Tüm yüzyıllarda tespit edilen en uzun kaside 268 beyitle Diyarbakırlı Hâmî Ahmed tarafından Sultan III. Ahmet'e sunduğu Tārîḫ-i Raʿ nā Berāy-ı Fetḥ-i Tebrîz der Medḥ-i Sulṭān Aḥmed Ġâzî vü Vezîrân başlıklı kasidesidir.[26]

Tablo 2.1: Beyit sayıları tablosu

B.S.	**K.S.**	**B.S.**	**K.S.**	**B.S.**	**K.S.**	**B.S.**	**K.S.**	**B.S.**	**K.S.**	**B.S**	**K.S.**
2	4	23	34	44	12	65	6	86	2	114	4
3	-	24	23	45	24	66	3	87	1	115	1
4	-	25	31	46	14	67	8	88	1	120	1
5	11	26	20	47	14	68	6	89	1	121	1
6	6	27	32	48	17	69	4	90	2	122	1
7	27	28	19	49	19	70	6	91	2	123	1
8	14	29	22	50	14	71	7	92	1	125	1
9	31	30	27	51	23	72	4	93	1	126	1
10	19	31	30	52	9	73	3	94	3	139	2

[24] Aydemir a.g.t., s. XVIII.
[25] Babacan a.g.t., s. 5.
[26] Kadri Hüsnü Yılmaz, *Diyarbakırlı Hâmî Ahmed Divanı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 33-63. (Erişim Tarihi: 06.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56082,diyarbakirli-hami--ahmed-divanipdf.pdf?0

11	34	32	33	53	16	74	4	95	3	145	1
12	27	33	35	54	12	75	3	96	3	150	2
13	39	34	22	55	16	76	3	98	3	155	1
14	22	35	28	56	16	77	4	99	4	162	1
15	35	36	21	57	13	78	4	100	2	165	1
16	26	37	17	58	9	79	3	101	5	170	1
17	36	38	14	59	6	80	3	102	1	171	1
18	32	39	14	60	5	81	6	103	2	249	1
19	27	40	20	61	11	82	5	104	2	268	1
20	19	41	21	62	10	83	4	107	2		
21	31	42	16	63	11	84	4	110	2		
22	18	43	28	64	8	85	3	111	1		

Yukarıdaki tabloya göre en fazla kullanılan beyit sayısının 13 beyitlik kasideler olduğu ve 39 kez örneklendirildiği görülmektedir. Bu sayıyı 36 örnek ile 17 beyitlik kasideler takip etmektedir. Daha sonra ise 35 örnekle 15-33 kasideler gelir. En yoğun bölgelerin ise 13-19 ve 31-33 beyit aralığında olduğu görülmektedir.[27] Aşağıdaki tabloda da tüm yüzyıllardaki yoğunluk aralıkları gösterilmiştir.

Tablo 2.2: Yüzyıllara göre yoğunluk aralığı

13-14-15. yy.	**16. yy.**	**17. yy.**	**18. yy.**	**19. yy.**
17-51	10-51	40-45	13-19 ve 31-33	5-7 ve 11-20

Yoğunluk tablosu on beşerli beyitlerde incelediğinde ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır. En yoğun bölgenin 397 beyitle 16-30 beyit arası olduğu görülmektedir. Bu sayının genele oranı %28,27'dir.

[27] Bkz. Örnek Metinler, s. 140, 147, 150, 184, 188.

Yoğunluk oranları diğer yüzyıllarla mukayese edildiğinde ise XVI. ve XIX. yüzyıllarla benzerlik göstermektedir. XIII-XV. yüzyıllarda ve XVII. yy.da yoğunluğun 31-45 beyit aralığında olduğu görülür. Kasidenin beyit aralığının 31-99 beyit arasında olması gerektiğini savunanların çoğunlukta olduğu daha önce belirtilmişti. Bu beyit aralığının oranı XIII-XV. yüzyıllarda %63,3'ünü, XVI. yy.da %50,08'ini, XVII. yy.da %67,2'sini XVIII. yy.da %49,96'sını, XIX. yy.da ise %42,4'ünü oluşturmaktadır. Buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür: Klasik Türk Edebiyatında kasidelerin XIX. yy. hariç diğer tüm yüzyıllarda genele oranla çoğunluğunun 31-99 beyit aralığında yazıldığı görülür.

Tablo 2.3: Yüzyıllara göre on beşerli beyitlerde yoğunluk aralığı

Yoğunluk	**XIII-XV. yüzyıllar**		**XVI. yy.**		**XVII. yy.**		**XVIII. yy.**		**XIX. yy.**	
	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%
1-15 arası	12	4,46	90	12,1	154	20.2	269	19,15	211	25,6
16-30 arası	80	29,7	267	35,9	8	10,6	397	28,27	257	31,1
31-45 arası	97	36,0	250	33,6	248	32,6	334	23,78	181	21,9
46-60 arası	48	17,8	94	12,6	150	19,7	203	14,3	86	10,2
61-75 arası	11	4	16	2,1	76	10,0	94	6,69	53	6,4
76-90 arası	12	4,4	9	1,2	31	4,0	46	3,27	19	2,3
91-107 arası	3	1,1	10	1,3	7	0,9	34	2,42	10	1,2
108-123 arası	2	0,7	2	0,2	9	1,1	12	0,85	4	0,4
124-268 arası	4	1,4	5	0,6	5	0,6	14	0,99	3	0,3

Aşağıda verilen tabloda ise on beşerli beyit aralıklarının türlere göre dağılımı verilmiştir. Bu dağılımda 1062 medhiye kasidesinin beyit yoğunluğunun 317 (%22,5) kaside ile 16-30 beyit aralığında yazıldığı görülmektedir.[28] Bu beyit aralığını 257 (%18,3) kaside ile 31-45 beyit aralığının takip ettiği görülür. Tevhîd kasidelerinde ise 6 örnek (%0,42) ile 1-15 beyit aralığı takip etmektedir. Na't kasidelerinde 64 (%4,55) örnek ile 31-45 aralığı, münâcât kasidelerinde 9 (%0,64) örnekle 1-15 aralığı, mersiye kasidelerinde 4 (%0,28) örnekle 16-30 aralığı, hicviye kasidelerinde 1 (%0,07) örnekle 1-15 ve son olarak diğer kasidelerde ise 22 (%1,56) örnekle 1-15 aralığı takip etmektedir.

Tablo 2.4: Türlere göre beyit aralığı

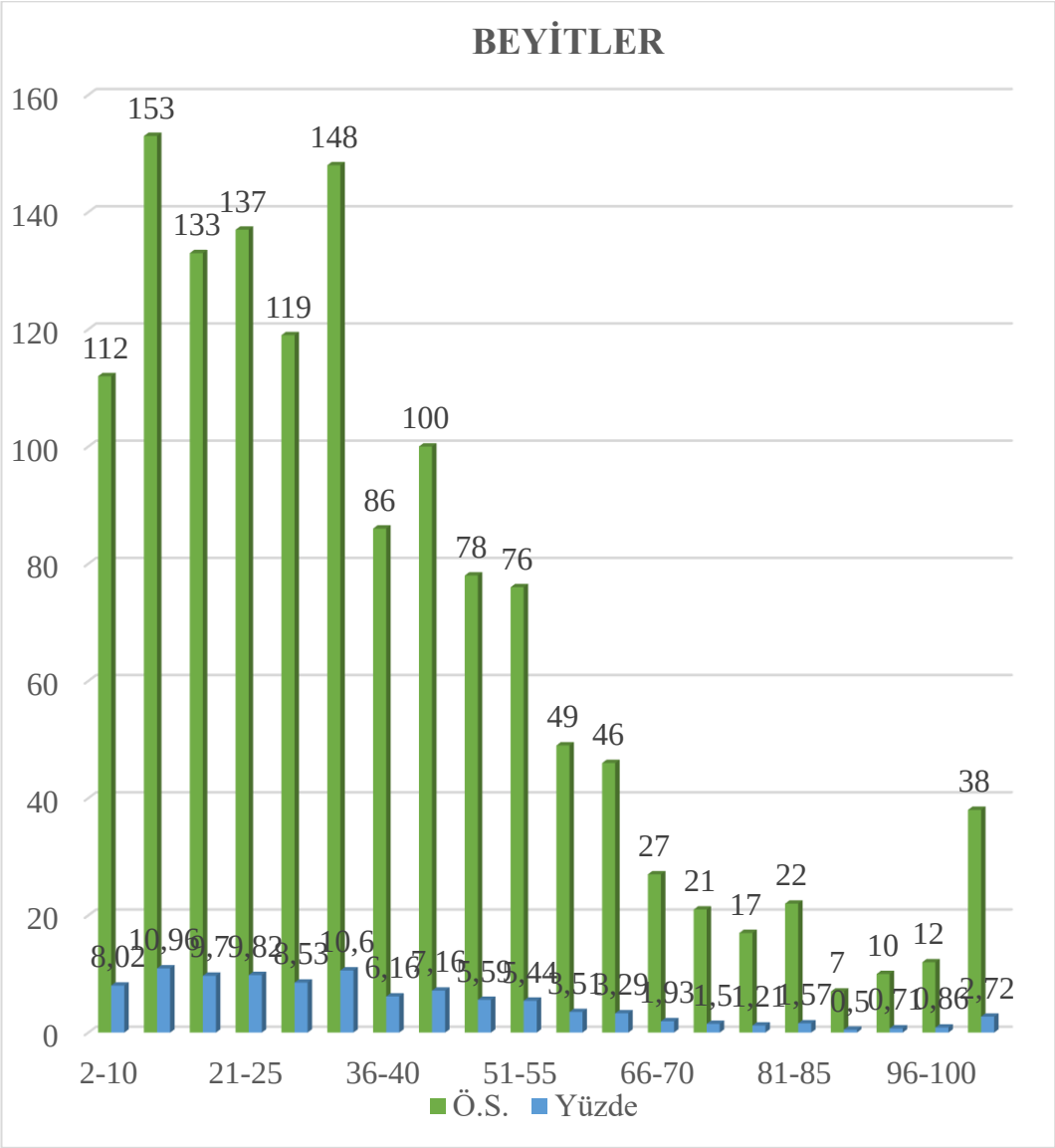
	Medhiye		**Tevhîd**		**Na't**		**Münâcât**		**Mersiye**		**Hicviye**		**Diğer**	
Aralıklar	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%
1-15 ARASI	178	12,6	6	0,42	50	3,56	9	0,64	3	0,21	1	0,07	22	1,56
16-30 ARASİ	317	22,5	3	0,21	61	4,34	2	0,14	4	0,28			11	0,78
31-45 ARASI	257	18,3			64	4,55	1	0,07	3	0,21			8	0,56
46-60 ARASI	170	12,1	1	0,07	34	2,42							1	0,07
61-75 ARASI	67	4,7			23	1,63							1	0,07

[28] Bkz. Örnek Metinler, s. 188, 201, 206, 209, 216.

76-90 ARASI	34	2,4	1	0,07	12	0,85								
91-100 ARASI	18	1,28			2	0,14			1	0,07			1	0,07
100-……	21	1,49	1	0,07	16	1,13								

Sonuç olarak bakıldığında XVIII. yüzyıl kasidelerinin beyit aralığı 2 ile 268 beyit arasındadır. Dönemin genel yoğunluk aralığı 13-19 ile 31-33 beyit arasındadır. Yoğunluk aralığına on beşerli beyitlerde bakıldığındaysa bu yoğunluk 16-30 beyit aralığındadır. Beyit aralıkları türlere göre değerlendirilecek olursa bu aralık 16-30 ile 31-45 beyit aralığıdır.

Şekil 2.1: Beyitler

2.2. VEZİNLER

XVIII. yy.da yazılan kasidelerde toplamda 26 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Kullanılan bu kalıplar diğer yüzyıllardaki tez çalışmalarında[29] yer alan oranlar ile mukayese edilmiştir. Bu mukayese sonucunda diğer yüzyıllarda ve XVIII. yüzyılda kullanılan kalıpların, benzerlik ve farklılık oranları daha net anlaşılacaktır.

Tablo 2.5: Yüzyıllara göre vezinler tablosu

Vezinler	**XIII-XV. yüzyıllar**		**XVI. yy.**		**XVII. yy.**		**XVIII. yy.**		**XIX. yy.**	
	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%	K.S.	%
Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün	22	8,3	89	11,9	149	19,6	393	27,99	189	22,9
Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün			1	0,13						
Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün/ Fâûlün					4	0,52				
Mefâilün/Mefâilün/ Feûlün	14	5,3	8	1,07	12	1,57	12	0,85	22	2,6
Mefâilün/Mefâilün/ Fâûlün	-		-							
Mefâilün/Feûlün/ Mefâilün/Feûlün	-		-		-		-		16	1,94

[29] Keskin, a.g.t., Çakıcı, a.g.t., Aydemir, a.g.t., Babacan, a.g.t.

Mefûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Fâûlün					29	3,81	15	1,06	33	4,0
Mefûlü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feûlün	14	5,3	27	3,63			44	3,13		
Mefûlü/ Mefâilün/ Feûlün	-		1	0,13			4	0,28	3	0,36
Mefûlü/ Mefâilün/ Feûlün					8	1,05				
Mefûlü/ Mefâilü/ Fâûlün					4	0,52				
Müstefilü/Müstefilü/MüstefilünMüstefilün	3	1,1	5	0,67	5	0,65	19	1,35	10	1,21
Müstefilâtün / Müstefilâtün	-		-		-				2	0,24
Mefûlü/ Mefâilün/ Mefûlü/ Mefâilün			1	0,13	1	0,13	1	0,07	3	0,36
Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün	70	26,5	229	30,8	130	17,1	287	20,4	207	25,1
Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün			1	0,13	2	0,26	2	0,14		
Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün	6	2,2	6	0,8	9	1,18	15	1,06	13	1,57

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün	-		1	0,13	8	1,05	1	0,07	5	0,6
Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün	34	12,8	100	13,4	139	18,28	277	19,7	216	26,2
Feûlün/ Feûlün Feûlün/ Feûl			2	0,26			1	0,07		
Fâûlün/ Fâûlün Fâûlün/ Fâûl					1	0,13	1	0,07		
Fâûlün/ Fâûlün Fâûlün/ Fâûlün					3	0,39				
Feûlün/ Feûlün Feûlün/ Feûlün			6	0,8			1	0,07		
Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün	-		2	0,26	7	0,92	8	0,56	2	0,24
Mefulü/ Fâilâtün/ Mefûlü/ Fâilâtün	6	2,2	4	0,5	5	0,65	9	0,64	3	0,36
Mefûlü/ Fâilatü/ Mefâilü/ Fâilün	52	19,6	126	16,9	66	8,68	116	8,26	45	5,46

Mefûlü/ Feilatü/ Mefâilü/ Feilün							1	0,07		
Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilâtün	-		-		-		2	0,14	2	0,24
Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün	28	10,6	105	14,1	136	17,89	165	11,75	64	7,76
Müfteilün/ Müfteilün/Fâilün	-		2	0,26	4	0,52	2	0,14	3	0,36
Müstef'ilün/ Fe'ûlün Müstef'ilün/ Fe'ûlün							1	0,07		
Müfteilün/Fâilün Müfteilün/Fâilün	2	0,75	1	0,13	1	0,13	1	0,07		
Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün	13	4,9	25	3,36	33	4,34	21	1,49	18	2,18
Mefulü/ Fâilâtün/ Feûlün							1	0,07		
Hece	-		-				-		6	0,72

Tabloya göre 1404 kasidenin 393 (%27,99) tanesi Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün kalıbı ile yazılmıştır.[30] Bu kalıp diğer yüzyıllara oranla en çok XVIII. yy.da kullanılmıştır. Ardından sırasıyla 189 (%22,9) örnekle XIX. yy.da, 149 (%19,6) örnekle XVII. yy.da, 89 (%11,9) örnekle XVI. yy.da ve 22 (%8,3) örnekle XIII.-XV. yüzyıllarında kullanılmıştır.

Tabloya göre en çok kullanılan ikinci aruz kalıbı ise 287 (%20,4) örnekle Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbı gelir.[31] Bu kalıbın diğer yüzyıllara göre kullanımı ise sırasıyla şu şekildedir: XIII-XV. yüzyıllarda 70 (%26,5) kez, XVI. yy.da 229 (%30,8) kez, XVII. yy.da 130 (%17,1) kez, XVIII. yy.da 278 (%20,2) kez, XIX. yy.da 207 (%25,1) kez kullanılmıştır.

Tabloya göre en çok kullanılan üçüncü aruz kalıbı ise Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün kalıbıdır. Bu kalıp 277 (%19,7) defa kullanılmıştır. Bu kalıbın diğer yüzyıllardaki kullanımı ise sırasıyla şu şekildedir: XIII-XV. yüzyıllarda 34 (%12,8) kere, XVI. yy.da 100 (%13,4) defa, XVII. yy.da 139 (%18,28) kez, XIX. yy.da 216 (%26,2) kere kullanılmıştır.

Aşağıdaki verilerde de yüzyıllara göre kullanılan bahirlerin yüzdelikleri verilmiştir. Bu verilere bakılacak olursa XVIII. yy.da en çok kullanılan bahir 588 örnekle %41,88 ile remel bahridir.[32] Bu bahrin diğer yüzyıllardaki kullanım oranı en çoktan en aza doğru şu şekildedir: XIX. yy.da %50,48, XVI. yy.da %45,62, XIII-XV. yüzyıllarda %41,66, XVII. yy.da ise %38,81'dir.

İkinci en çok kullanılan bahir ise 468 örnekle %33,33'lük oran ile hezec bahridir. Bu bahir diğer yüzyıllarda sırasıyla %31,9 ile XIX. yy.da, %27,23 ile XVII. yy.da, %18,94 ile XIII-XV. yüzyıllarda ve son olarak da %17,09'luk oranı ile XVI. yy.da kullanılmıştır.

Üçüncü sırada 167 örnekle %11,89 oranı müctes bahri yer alır ve bu bahir en çok %17,89 oran ile XVII. yy.da en az ise %7,52'lik oran ile XIX. yy.da yer alır.

[30] Bkz. Örnek Metinler, s. 243.
[31] Bkz. Örnek Metinler, s. 245, 252.
[32] Bkz. Örnek Metinler, s. 245, 248.

Dördüncü bahir ise 127 örnekle %9,04'lük oranı ile muzâri bahridir. Bu bahir ise en çok %21,96'lık oran ile XIII-XV. yüzyıllarda en az ise %5,83 oran ile XIX. yy.da kullanılmıştır.

Beşinci en çok kullanılan bahir ise 29 örnekle %2,06'lık oranı ile hafif bahri yer alır. Bu bahrin en çok kullanıldığı yüzyıl ise %4,92'lik oran ile XIII-XV. yüzyıllarıdır. En az kullanıldığı yüzyıl ise %1,75'lik oran ile XVIII. yüzyıldır.

Altıncı bahir ise 19 örnekle %1,35'lik oran ile recez bahridir. Bu bahrin en çok kullanıldığı yüzyıl %1,45'lik oran ile XIX. yüzyıldır. En az kullanıldığı yüzyıl ise %0,65'lik oran ile XVII. yüzyıldır.

XVIII. yy.da en çok kullanılan bir diğer bahir 3 örnekle %0,21'lik oranı ile mütekârib bahridir. Bu bahir ile en çok örnek verilen yüzyıl %1,07'lik oran ile XVI. yüzyıldır. En az kullanıldığı yüzyıl ise %0,21 ile XVIII. yüzyıldır. Daha sonra 2 örnekle (%0,14) seri bahri ve 1 örnekle de (%0,07) münserih bahri yer alır. Dikkat çeken diğer bir konu ise XVIII. yy.da kâmil bahri ile yazılmış herhangi bir şiir örneğine rastlanmamış olmasıdır.

Aşağıdaki tabloda ise bahirlerin diğer yüzyıllar ile birlikte istatiksel olarak dağılımı verilerek konunun anlaşılması daha kolay kılınmıştır.

Tablo 2.6: Yüzyıllara göre bahirlerin kullanımı

BAHİRLER	**XIII-XV. yy.**	**XVI. yy.**	**XVII. yy.**	**XVIII. yy.**	**XIX. yy.**
Hezec	18,93	17,09	27,23	33,33	31,9
Recez	1,13	0,67	0,65	1,35	1,45
Remel	41,66	45,62	38,81	41,88	50,48
Münserih	0,75	0,13	0,13	0,07	-
Muzâri	21,96	17,49	8,81	9,04	5,83
Müctes	10,6	14,26	17,89	11,89	7,52
Serî	-	0,26	1,18	0,14	0,36

Hafif	4,92	3,36	4,34	2,06	2,18
Mütekârib	-	1,07	0,52	0,21	-
Kâmil	-	-	-	-	0,2

Aşağıdaki tabloda ise XVIII. yy.da kullanılan vezinlerin hangi nazım türlerinde ne kadar sıklıkla kullanıldığı gösterilmiştir.

Tablo 2.7: Türlere göre vezinler tablosu

VEZİNLER	**Medhiye**	**Tevhîd**	**Na't**	**Münâcât**	**Mersiye**	**Hicviye**	**Diğer**
Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün	309	4	60	4	2		14
Mefâilün/Mefâilün/Feûlün	5		2		1		3
Mefûlü/Mefâilü/Mefâilü/Fâûlün	14		1				
Mefûlü/Mefâilü/Mefâilü/Feûlün	25	1	14		1		3
Mefûlü/Mefâilün/Feûlün	2		2				
Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün	14		1	2	1		1
Müstefilün/Feûlün/Müstefilün/Feûlün	1						
Mefûlü/Mefâilün/Mefûlü/Mefâilün	1						
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün	198	3	68	3	2	1	11
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün	1						1
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün	9		5				1
Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün	1						
Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün	240	1	31	1	2		2
Feûlün/Feûlün/Feûlün/Feûl			1				
Fâûlün/Fâûlün/Fâûlün/Fâûl	1						
Feûlün/Feûlün/Feûlün/Feûlün	1						

Feilâtün/Feilâtün/Feilün	4	1	1	1			
Mefûlü/Fâilâtün/Mefûlü/Fâilâtün	8		1				
Mefûlü/Fâilâtün/Feûlün			1				
Mefûlü/Fâilatü/Mefâilü/Fâilün	85		26		1		4
Mefûlü/Feilatü/Mefâilü/Feilün	1						
Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilâtün	1		1				
Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün	121	1	39		1		3
Müfteilün/Müfteilün/Fâilün			2				
Müfteilün/Fâilün/Mefâilün/Fâilün			1				
Feilâtün/Mefâilün/Feilün	18	1	5	1			1

Yukarıdaki tabloya göre 1062 tane medhiye kasidesinde en fazla kullanılan vezin kalıbı 309 (%29,09) örnek ile mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün kalıbıdır.[33] İkinci sırada 240 (%22,59) örnek ile fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün aruz kalıbı yer alır. En çok kullanılan üçüncü vezin kalıbı ise 198 (%18,64) örnek ile fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbıdır.

Elde edilen veriler diğer yüzyıllar ile mukayese edilecek olursa XIII-XV. yüzyıllardaki medhiye kasidelerinde en çok kullanılan ilk üç vezin kalıbı şu şekildedir: 58 (%30,6) örnek ile fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün, 41 (%21,6) örnek ile mefûlü/fâilatü/mefâilü/fâilün ve 32 (%16,9) örnek ile fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıbıdır.

XVI. yy.daki medhiye kasidelerinde en çok kullanılan ilk üç vezin kalıbı ise şu şekildedir: 161 (%29,3) ile fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbıdır. İkinci sırada 102 (%18,6) ile mefûlü/fâilatü/mefâilü/fâilün kalıbı yer alır. Üçüncü sırada ise 85 (%15,5) ile mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün kalıbı yer alır.

[33] Bkz. Örnek Metinler, s. 243, 264.

XVII. yy.daki medhiye kasidelerinde kullanılan vezinlerin ilk üçü şu şekildedir: 126 (%20,1) örnek ile mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün kalıbı vardır. İkinci sırada 121 (%19,3) örnek ile mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün kalıbı gelir. Üçüncü sırada da 118 (%18,9) fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıbı vardır.

XIX. yy.daki medhiye kasidelerinde kullanılan vezinlerin ilk üçü şu şekildedir: İlk başta 135 (%28,9) örnekle fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıbı yer alır. İkinci sırada 115 (%24,6) örnekle fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbı yer alır. Üçüncü sırada ise 110 (%23,6) örnekle mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün kalıbı yer alır.

Yukarıdaki verilerden hareketle şu sonucu çıkarmak mümkündür: XVIII. yy.da en fazla kullanılan ilk üç vezin kalıbı ile kalıpların sıralaması değişmiş olsa da en çok benzerlik gösteren yüzyıl XIX. yüzyıldır. En az benzerlik gösteren yüzyıl ise XVI. yy.dır. XIII-XV. yüzyıllar ve XVII. yüzyıl arasında ise paralellik söz konusudur.

XVIII. yy.da tevhid türünde kaleme alınan kasidelerde ise en çok kullanılan vezinler dört (%33,3) örnek ile mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün'dür.

Diğer yüzyıllarda ise en çok kullanılan vezin şu şekildedir: XIII-XV. yüzyıllarda 9 (%30) örnek ile feilâtün mefâilün feilün, XVI. yy.da 8 (%57,14) örnekle fâilâtün/fâilatün/fâilâtün/fâilün, XVII. yy.da 5 (%45,4) örnekle fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün, XIX. yy.da ise 10 (%27,02) örnekle mefâîlün mefâîlün feûlün'dür. Bu bilgilerden yola çıkılacak olursa XVI. yy., XVII. yy. ve XVIII. yy. ile benzerlik vardır. XIII-XV. yüzyıllar ile XIX. yy. ise hem kendi aralarında hem de diğer yüzyıllar ile hiçbir benzerlik göstermemektedir.

XVIII. yy.da na't türündeki kasidelerde en çok kullanılan kalıpların oranı 68 (%25,95) örnek ile fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbıdır. İkinci olarak en çok kullanılan vezin ise 60 (%22,9) örnek ile mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün kalıbıdır. Üçüncü en çok kullanılan kalıp 39 (%14,88) örnekle mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün kalıbıdır. Diğer yüzyıllarda na't türünde ise en çok kullanılan kalıp şu şekildedir: XIII-XV. yüzyıllarda 7 (%30,4) örnek ile mefûlü/fâilatü/mefâilü/fâilün, XVI. yy.da 22 (%43,1) örnekle ile fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün, XVII. yy.da 19 (%25,67) örnekle fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün, XIX. yy.da ise 40 (%32) örnekle mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün kalıbı yer alır. Bu türde de XVI. yy., XVII.

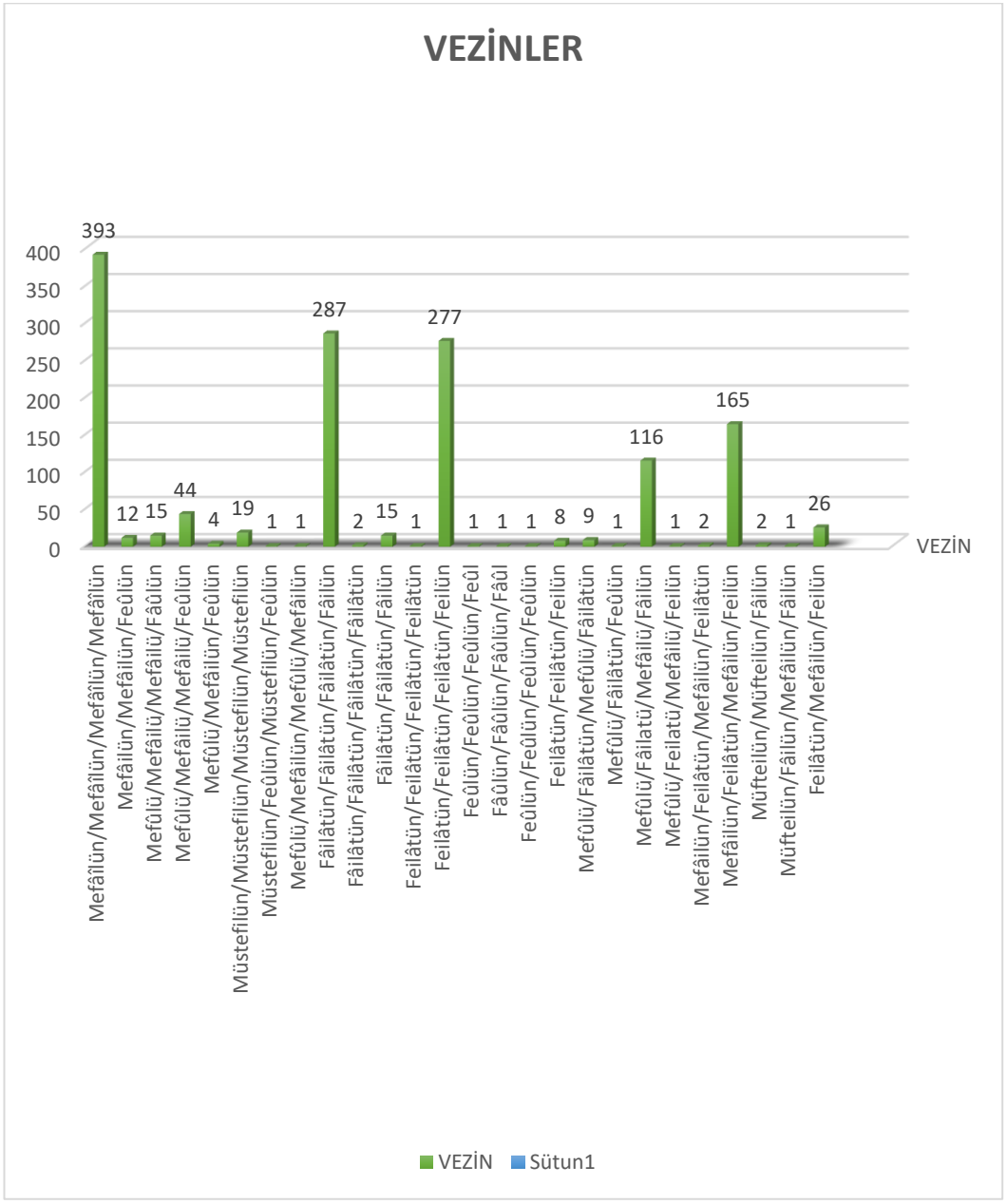
yy. ve XVIII. yüzyıllar arasında benzerlik söz konusu iken XIII-XV. yüzyıllar ve XIX. yüzyıllar ile benzerlik söz konusu değildir.

XVIII. yy.da münâcât türünde ise en çok kullanılan kalıp 4 (%33,3) örnek ile mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün kalıbıdır. İkinci olarak ise 3 (%25) örnek ile fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbıdır. Münacat türünde diğer yüzyıllarda en çok kullanılan kalıplarda da şu şekildedir: XIII-XV. yüzyıllarda münacat türünde en çok kullanılan kalıp 2 (%40) örnek ile mefûlü/fâilatü/mefâilü/fâilün, XVI. yy.da ikişer (%25) örnek ile mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün ve fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün, XVII. yy.da 4 (%40) örnekle mefâîlün mefâîlün fâûlün, XIX. yy. da ise 15 (%34,8) örnekle fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbı kullanılmıştır. Verilere göre XVIII. yy. ve XVI. yy. arasında benzerlik söz konusu var iken diğer yüzyıllar ile fark vardır.

XVIII. yy.da mersiye türünde en çok kullanılan kalıplar ise ikişer örnek ile (%18,8) mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün, fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün ve fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıbıdır. Bu türün diğer yüzyıllar ile kıyaslanamamasının nedeni ise çok sayıda örnek verilmemiş olmasıdır. XVIII. yüzyıl kasidelerinde kullanılan vezinler hakkında elde edilen verilerden hareketle dönemde en çok kullanılan vezin kalıbı 393 örnekle mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün'dür. Aynı zamanda bu kalıp medhiye, tevhîd, münâcât, mersiye ve diğer kaside türlerinde de en çok kullanılan vezin kalıbı olmuştur. Na't kasidelerindeyse en çok 68 örnekle fâ'ilâtün/fâ'ilatün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbı kullanılmıştır.

Bahir olarak dönemdeki kasidelerde en çok %41,88'lik oran ile remel bahri kullanılmıştır. Ayrıca remel bahri bütün yüzyıllarda en fazla kullanılan aruz bahri olmuştur. İkinci sırada da %33,33'lük oranla hezec bahri yer almaktadır.

Şekil 2.2: Vezinler

2.3. KAFİYE VE REDİF

Kafiye ve redif, şairin şiirinde kullandığı çok önemli bir araçtır. Şair, kafiye ve redifle sağladığı ahenk ile şiirini bir melodiye dönüştürür. Tıpkı diğer edebi dönemlerde olduğu gibi divan şiirinde de şairler şiirlerinde ses ve ahenk uyumuna dikkat etmiş, kafiye ve redif unsurlarını kimi zaman arka arkaya kimi zaman da tek başına kullanmıştır. Yahya Kemal'in, şiir muhakkak vezinle ve kafiyeyle vücûde gelir. Şiir mûsikînin hemşiresidir, âletsiz teganni edilemez[34] sözü şiir ve ses arasındaki sıkı bağı açıklayıcı bir belge niteliğindedir. Ahmet Hamdi Tanpınar ise divan şiirinde sese verilen önemi şu şekilde açıklamaktadır: Eski şiirde asıl konu dış biçimden ibarettir; her şeyi şekil belirler. Kafiye, vezin, örnek olarak dışarıdan alınan eser veyahut ses.".[35] Hülâsa sesin divan şiirindeki yeri ve şairin eserinde hayat buluşu ile ortaya çıkan nadide eserler günümüze kadar yerini ve önemini korumuştur.

Aşağıdaki tabloda ise XVIII. yy.da tespit edilen 1404 kasidede kullanılan kafiye ve redifler aşağıda verilmiştir. Kullanılan bu kafiye ve redifler diğer yüzyıllar ile mukayese edilerek benzerlikler ve farklılıkları göz önüne serilmiştir.

Tablo 2.8: Kafiyeler ve örnek sayıları

Kafiye	**Örnek sayısı**	**%**
-ân/-en	338	24,07
-â	321	22,86
-âr	138	9,82
-âm/-em	104	7,40
-at/-et	84	5,98
-ar/-er	78	5,55
-âl/-el	53	3,77

[34] Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2014, s. 135.
[35] Ahmed Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh yayınları, İstanbul 1977, s. 180.

-âb/-eb	46	3,27
-âd/-ed	41	2,92
-îr	30	2,13
-îd	23	1,63
-îm	17	1,21
-âh	16	1,13
-în	15	1,06
-ûr	15	1,06
-ûn	13	0,92

-ak/ek, -az, -ûd 7, -af/ef, -enk, -îl, -ûl 4, -ag, -ib, -âne, -âc 3, -us, -iyye, -ade, -evi, -u 2, -iz, -if, -um, -es, -ali, -ide, -ş, -uş, -uy, -eyn, -aş, -d ve -ik gibi 13 kafiye ise birer kez kullanılmıştır.

Tabloya göre kafiyelerin 1063'ü (%75,71) tam kafiye[36], 324'si (%23,07) yarım kafiye, 17'si (%1,21) ise zengin kafiye ile oluşmuştur. Elde edilen bu veriler diğer yüzyıllar ile kıyaslanacak olursa ortaya çıkan sonuç aşağıdaki gibidir.

XIII-XIV-XV. yüzyıllardaki kafiyelere ait detaylı bir veri olmadığından dolayı sadece en çok kullanılan kafiye türünün 173 örnekle tam kafiye olduğunu söylemekle yetinilecektir.[37] XVI. yy.da kullanılan kafiyelerin 599'u (%80,61) tam kafiye, 125'i yarım kafiye (%16,82), 19'u (%2,55) ise zengin kafiyedir.[38] XVII. yy. da ise ilk sırada 596 (%78,42) örnekle ile tam kafiye, ikinci sırada 136 (%17,89) örnekle yarım kafiye, üçüncü sıradaysa 28 (%3,68) örnekle zengin kafiyedir.[39] XIX. yy.da ise ilk sırada 629 (%76,70) örnekle tam kafiye, ikinci sırada 163 (%19,87) örnekle yarım kafiye, üçüncü sırada da 28 örnekle (%3,41) zengin kafiye alır.[40]

[36] Bkz. Örnek Metinler, s. 142.
[37] Keskin, a.g.t., s. 18.
[38] Çakıcı, a.g.t., s. 15.
[39] Aydemir, a.g.t., s. XX.
[40] Babacan, a.g.t., s. 16.

Yukarıdaki verilerden hareketle bütün yüzyıllarda en çok kullanılan kafiye türünün tam kafiye olduğunu söylemek mümkündür. Ardından ikinci sırada yarım kafiye ve üçüncü sırada zengin kafiye türleri gelmektedir. XVIII. yy.da toplamda en çok kullanılan kafiye ise 338 örnekle -ân/-en kafiyesidir.[41] Bu kafiyenin toplam kafiyelere oranı ise %24,07'dir. Ayrıca ân kafiyesi diğer yüzyıllarda da en çok kullanılan kafiye olmuştur. -Ân kafiyesinin yüzyıllara göre kullanım/örnek oranı ise şu şekildedir: XIII-XV. yüzyıllarda 51 (%19,31) örnek, XVI. yy.da 147 (%19,78) örnek, XVII. yy.da 170 (%22,36) örnek ve XIX. yy.da ise 175 (%21,34) örnek bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda diğer çalışmalarla birlikte divan şiirinin kaside nazım şeklinde en çok kullanılan ilk üç kafiyenin örnek sayıları ve yüzdelik oranları verilmiştir.

Tablo 2.9: Yüzyıllara göre en çok kullanılan kafiye tablosu

Kafiye	**XIII-XV. yüzyıllar**		**XVI. yy.**		**XVII. yy.**		**XVIII. yy.**		**XIX. yy.**	
	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%
-ân/-en	51	19,31	147	19,78	170	22,36	338	24,07	175	21,34
-â	34	12,87	125	16,82	130	17,10	321	22,86	144	17,56
-âr	38	14,39	111	14,93	93	12,23	138	9,82	126	15,36

Bu tablodan hareketle kaside nazım şeklinde en çok kullanılan ilk üç kafiye XIII-XV. yüzyıllar hariç diğer bütün yüzyıllarda/çalışmalarda sırasıyla -ân/-en, -â ve -âr kafiyeleri olmuştur. Bu kafiyelerin sıralaması sadece XIII-XV. yüzyıllarda değişkenlik göstermiştir. Eğer sıralama yapmaksızın genel bakılacak olursa bu üç kafiye XIII-XV. yüzyıllardan XIX. yy.a kadar en çok kullanılan kafiye türü olmuştur. Dikkat çeken bir diğer husus ise bütün yüzyıllarda en çok tercih edilen kafiye harfinin/sesinin "â" sesi ile başladığıdır. Hemen hemen bütün yüzyıllardaki kafiye sayılarında "â" sesi yahut â sesi ile başlayan sesleri vardır. Bu durumdan ise "â" sesinin divan şairlerinin şiirlerinde ahengi ve şiirsel estetiği sağlamak için en çok tercih edilen ses olduğu sonucuna varılabilir.

[41] Bkz. Örnek Metinler, s. 184.

Redif konusunda ise 1404 kasidenin 808 tanesinde redif kullanılmıştır. Bu sayının genel kasideye oranı %57,54'tür. Bu 808 redifli kasidenin 570 tanesi ek, ek grubu ve ek-kelime halindedir.[42] Bu sayının genel redifli kasideye oranı ise %70,54'tür. 404 tane ek grubu redifin 165 tanesi -ı(-î) rediflidir. Bu sayının genel redifli kasideye oranı ise %20,42'dir. İkinci sırada da -dır/-dir redifi vardır. Bu redif ise 47 kez kullanılmıştır. Bu sayının genel redifli kasideye oranı %5,81'dir. Üçüncü sırada da 38 kez tekrarlanan -dûr/-dür redifi yer alır. Bu sayının genel redifli kasideye oranı ise %4,70'dir. -a/-e redifi 27 (%3,34), -ya redifi 16 (%1,98), -yı (î) redifi 16 (%1,98), -da, -de redifi 14 (%1,73), -ine/-ına 8 (%0,99), -ile redifi 8 (%0,99), -gibi redifi 7 (%0,86) -dan/-den redifi 6 (%0,74), -ûn/-ün redifi 6 (%0,74), -ında 6 (%0,74), -ın redifi 3 (%0,37), nûn 3 (%0,37), -un-ün 3 (%0,37), -mıdır 3 (%0,37), -ından redifi 2 (%0,24), -ıdır 2 (%0,24), -sına 2 (%0,24), -ını 2 (%0,24), -sın 2 (%0,24), -sı/-si 2 (%0,24) ve 14 (%1,73) tanesi de birer kez kullanılmıştır. Geriye kalan 166 kasidede ise ek ve kelime grubu halinde redif kullanılmıştır. Bu sayının genel redifli kasideye oranı ise %20,54'tür. Hem ek hem kelime grubunda en çok tekrar edilen örnek 9 örnekle "-ı/-yı îd", 6 örnekle -dır/-dir Ya Resulallah, 4 örnekle "-ı devlet", "-ı rüzgar", "-dir gelen" 3 örnekle "-ım ya Resulallah", "-dır bu", 2 örnekle ise "-i Muhammed" "-yı intizar", "-dır iştiyak", "-a gelür", "-ı şevk", "-ı sühan" "-ı gül", "-ı saltanat", "-i alem", "-"yı intizar", "-i neşat" redifleri gelir. Geriye kalan 111 ek-kelime redif grubu ise birer kez tekrarlanmıştır 808 redifin 238 tanesi kelime ve kelime grubu halinde kullanılmıştır. Bu sayının genel redifli kasideye oranı ise %29,45'dür. 238 redifin 205 (%25,37) tanesi de tek kelime halindeki rediflere aittir. Bu grupta en fazla kullanılan tek kelime halindeki redif örneği 20 örnekle "olur" redifine aittir. İkinci sırayı ise 14 örnek ile "oldu/oldı" ve "ider/eder" redifleri alır. Kelime grubu halindeki rediflerde de toplamda 33 (%4,08) örnek vardır. Bu 32 örneğin 7'si "Ya Resulallah" redifine aittir. İkinci sırada dörder örnekle "ruz u şeb" ve "hoş geldün" redifleri gelir. Üçüncü sırada 3 örnekle "mübarekbad" redifi vardır. 15 örnek ise birer kez tekrarlanmıştır.

Aşağıda verilen tabloda ise bütün rediflerin herhangi bir gruplandırılma yapılmadan en yüksekten en aza doğru örnek sayıları ve bu sayıların kullanım yüzdeleri sırasıyla verilmiştir.

[42] Bkz. Örnek Metinler, s. 221.

Tablo 2.10: Rediflerin kullanım tablosu

Redif	**Ö.S.**	**%**	**Redif**	**Ö.S.**	**%**
-ı/î	165	20,42	-dır ya Resulallah	6	0,74
-dır/-dir	47	5,81	-verir	5	0,61
-dur/-dür	38	4,70	-eyler	5	0,61
-a/e	27	3,34	-eyledi	5	0,61
-olur	20	2,47	-ruz u şeb	4	0,49
-ya/-ye	16	1,98	-ı devlet	4	0,49
-yı/-yi	16	1,98	-ı/-yı rüzgâr	4	0,49
-ider/-eder	14	1,73	-dir gelen	4	0,49
-oldı/-oldu	14	1,73	-hoş geldün	4	0,49
-de/-da	14	1,73	-nun	3	0,37
-üzre	12	1,48	-üstüne	3	0,37
-geldi	11	1,36	-ın/-in	3	0,37
-olsun	11	1,36	-mıdır/-mıdur	3	0,37
-ı/-yı îd	9	1,11	-mübarekbad	3	0,37
-ile	8	0,99	-virür	3	0,37
-ine/-ına	8	0,99	-ım ya Resulallah	3	0,37
-gibi	7	0,86	-a ya Resulallah	3	0,37
-ya Resûlallah	7	0,86	-bulur	3	0,37
-ûn/ün	6	0,74	28 örnek ikişer kez		
-dan/-den	6	0,74	250 örnek ise birer kez kullanılmıştır.		
-ında	6	0,74			

Yukarıda bahsedilen redif grupları, diğer yüzyıllar ile mukayese edilecek olursa aşağıdaki sonuçlar elde edilir:

XIII-XV. yüzyıllarda kasidelerin geneline bakıldığında 264 kasidenin 97'sinde redif kullanılmıştır. Bu sayının genele oranı ise %36,74'tür. Bu 97 kasidede ek rediflerden ziyade yoğunluk kelime ve kelime grubu halindeki rediflere verilmiştir. Bu 97 kasideden 58 tanesi de kelime veya kelime grubu olarak kullanılmıştır. Bu sayının genel redifli kasidelere oranı ise %59,79'dur.[43] XVI. yy. kasidelerine bakıldığında da 743 kasidenin 259 tanesinde redif kullanılmıştır. Bu sayının genel kasideye oranı 34,85'dir. Bu 259 kasidenin 203 tanesi kelime veya kelime gruplarından oluşmuştur. Bu sayının genel redifli kasidelere oranı 78,37'dir.[44] XVII. yy. da ise 760 kasidenin 405 tanesinde redif kullanılmıştır. Bu sayının genel kasideye oranı 53,28'dir. Bu 405 kasideden 269'u ek, ek grubu ve ek-kelime grubu halindedir. Bu sayının genel redifli kasideye oranı ise 66,41'dir. Geriye kalan 136 tane redif de kelime ve kelime grubu halindedir. Bu sayının genel redifli kasideye oranı %33,58'dir.[45] XIX. yy.da da 824 kasidenin 504'ünde redif kullanılmıştır. Bu sayının oranı %61,16'dır. Bu 504 kasidenin 287 tanesi ek, ek grubu ve ek-kelime grubundan meydana gelmektedir. Bu sayının genel redifli kasideye oranı %56,94'tür. Geriye kalan 217 redifli kaside ise kelime ve kelime grubundan oluşmaktadır. Bu sayının genel redifli kasideye oranı da %43,05'dir.[46]

Ayrıca XIII-XV. yüzyıllar ve XVI. yy.da şairlerin şiirlerinde ağırlık olarak kelime ve kelime grubu redifleri yer almış olsa da bu durum XVII. yy., XVIII. yy. ve XIX. yy.da yerini ek, ek grubu ve ek-kelime grubu halindeki rediflere bırakmıştır. Dikkat çeken önemli bir husus da XIII-XV. yüzyılları sayılmazsa diğer bütün yüzyıllarda kullanılan ek redifinde birinci sırayı "-ı/-î" redifi, ikinci sırayı ise "-dır/-dir" redifi alır.

XIII-XV. yüzyıllarda, XVII. yy.da, XVIII. yy. da ve XIX. yy.da genel kasidede redif kullanım oranı hep artış göstermiştir. Sadece XVI. yy.da bu oranda bir düşüş yaşanmıştır.

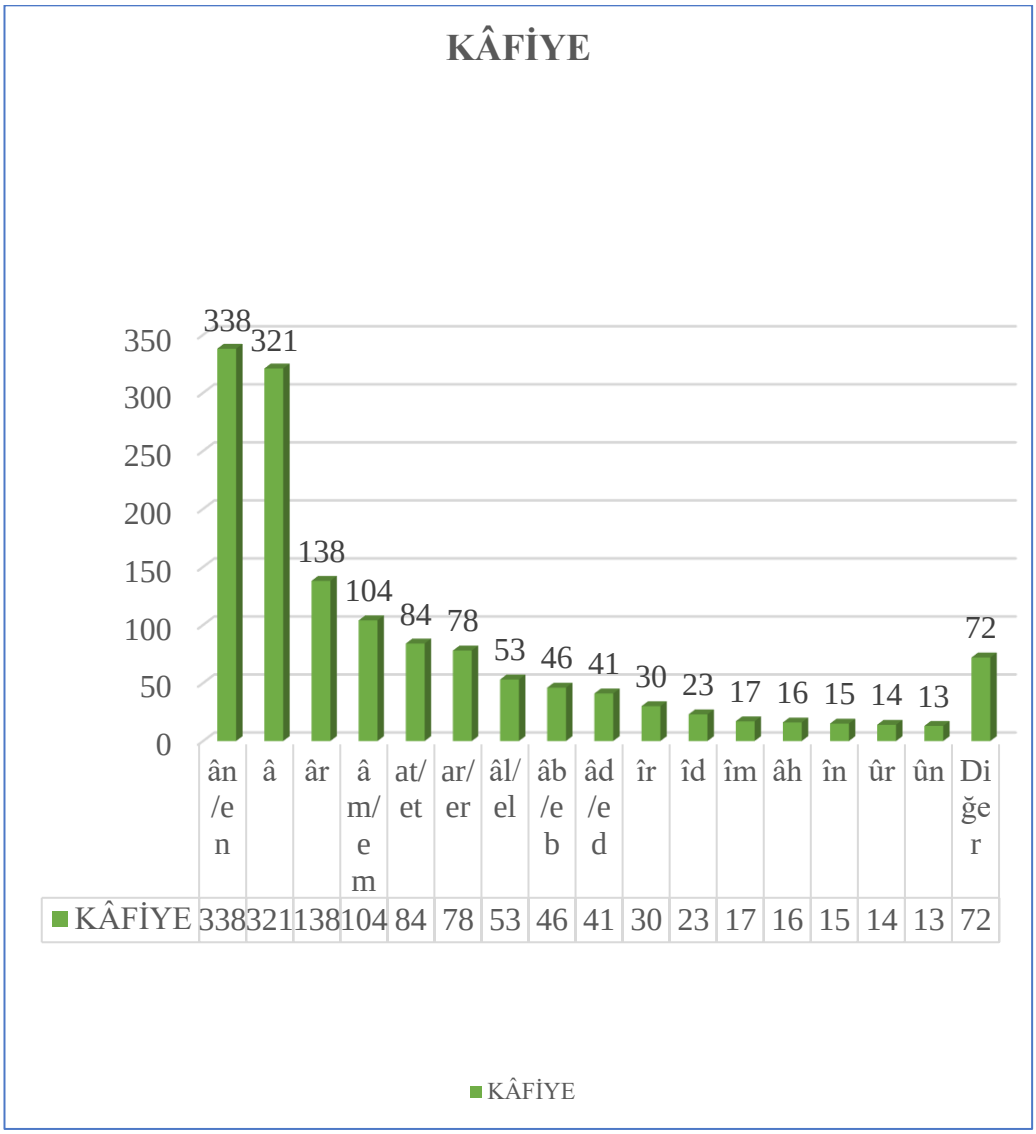
[43] Keskin, a.g.t., s. 18.
[44] Çakıcı a.g.t., s. 17.
[45] Aydemir a.g.t., s. XIX.
[46] Babacan a.g.t., s. 18.

Sonuç olarak dönemde en çok kullanılan kafiye türü 1063 örnekle tam kafiyedir. Ardından da sırasıyla 324 örnekle yarım ve 17 örnekle zengin kafiye türü gelmektedir. Bütün yüzyıldaki verilere bakıldığında divan edebiyatında en fazla kullanılan kafiye türü tam kafiyedir (%75,71). En çok kullanılan kafiye, 338 örnekle ân/en kafiyesi olmuştur. İkinci sırada 321 örnekle â sesi, 138 örnekle "âr" sesi yer almıştır. Bütün yüzyıllarda en fazla kullanılan kafiye örnekleri "-ân/-en", "-â" ve "-âr" örneğidir.

Dönemde yazılan 1404 kasidenin 808 tanesinde redif kullanılmıştır. En çok kullanılan redif 165 örnekle "-ı/-î" redifidir. İkinci sırada 46 örnekle "-dır/-dir" redifi yer almıştır. En fazla tercih edilen redif grubu 570 (%70,54) örnekle ek, ek grubu ve ek-kelime grubudur. İkinci sırada 238 (%29,45) örnekle kelime ve kelime grubu halindeki redifler yer almıştır. Kelime grubunda en çok kullanılan redif 20 örnekle (%2,47) "olur" redifi olmuştur. İki kelimeden oluşan rediflerde 7 örnekle (%0,86) "ya Resûlallah" redifi yer almıştır. Diğer yüzyıllarda kullanılan kelime ve kelime grubundan oluşan rediflerse XIII-XV. yüzyıllarda tek kelimeden oluşan "benefşe" ve "şekil", iki kelimeden oluşan redif ise "la ilâhe illallah" redifidir[47]. XVI. yüzyılda kullanılan tek kelime halindeki redif "gül" redifi, iki kelimeden oluşan redif "la ilâhe illallah" redifidir[48]. XVII. yüzyılda tek kelimeden oluşan redif "eyler" iken, iki kelimeden meydana gelen redif "ya Resûlallah" redifidir.[49] XIX. yüzyılda da tek kelimeden oluşan redif "aşk", iki kelimeden oluşan redif ise "yâ Resûlallah" redifidir[50]. Görüldüğü üzere bütün yüzyıllarda tek kelime redifleri birbirinden farklı iken iki kelimeden oluşan redifler XIII-XV ve XVI. yüzyıllarda birbiri ile benzerlik göstermiştir. Aynı şekilde XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda kendi arasında benzerlik göstermiştir.

[47] Keskin, a.g.t., s. 18.
[48] Çakıcı, a.g.t., s. 17.
[49] Aydemir, a.g.t., s. XIX.
[50] Babacan, a.g.t., s. 18.

Şekil 2.3: Kafiyeler

2.4. KASİDENİN BÖLÜMLERİ

2.4.1. Nesib (Teşbib)

Mehmet Çavuşoğlu'nun kaside adlı makalesinde nesib bölümü hakkında şu ibareler yer almaktadır: Eski belâgatçiler nesib'i kasidenin başında söylenen gazel diye tarif etmişlerdir. Bu demektir ki kasidedeki tegazzül bölümü başta bulunuyorsa nesib adını alıyordu. Metinde geçen diğer bir ibare ise şudur: Nesib (veya teşbib) bir mevsim, bir olay bir manzara, bir çiçek ve başka akla gelecek herhangi bir şeyin tasviri olabilirdi diye ekler.[51]

Nesib bölümü hakkındaki diğer bir yorum da şu şekildedir: Kasidelerin başlangıç bölümüdür. Şekil ve muhteva olarak müstakil bir gazel görünümündedir. Şair, kasideyi yazmaktaki amacını dile getirmeden önce bahar, kış tasviri, aşk, sevgili bayram gibi herhangi bir konuyu işlediği bir gazelle şiire başlar. Burada aşk ve sevgili anlatılmışsa nesib, başka bir konu anlatılmışsa teşbip diye isimlendirildiğini ve genellikle de nesib tabirinin kullanıldığı belirtilmektedir.[52] Dilçin'e göre ise nesib bölümü kasidenin girişi ve şiir yönünden en ağır basan bölümüdür. Genellikle 15-20 beyit kadar olduğunu belirtir.[53]

Murat Karavelioğlu ise kasidenin nesib (teşbib) bölümü hakkında şu görüşlere yer vermiştir: Kasidenin giriş bölümü olarak bilinen nesib ya da teşbib bölümü ekseriyetle bahar, kış, gece, gökyüzü, at ya da bir güzelin tasvirinin yapıldığı ve sanat yönünden oldukça zengin olan bir bölüm olarak karşımıza çıkar. Öyle ki şairin sanatçı kimliği yahut ustalığı bu bölümde kendini gösterir. Ayrıca bu bölümde işlenen kimi konular aynı zamanda kasidenin adını da belirler. Örneğin bu bölümde işlenen konu gül ise kasideye gül kasidesi, güneş ise güneş kasidesi adı verilir.[54]

[51] Çavuşoğlu, a.g.m., s. 21.
[52] Kurnaz-Çeltik, a,g,e,. s. 179.
[53] Dilçin, a.g.e., s. 123.
[54] Murat A. Karavelioğlu, "Klasik Türk Edebiyatında Kaside", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt: 5, sayı: 9, 2007, s. 254.

Yukarıdaki tanımlar kısaca toparlanacak olursa nesib ya da diğer adıyla teşbib bölümü kasidenin ilk bölümü olarak bilinir. Genelde şairler bu bölümde oluşturdukları sanatkarane havayla şairlik güçlerini, maharetlerini kısaca bu konudaki ustalıklarını kanıtlama yoluna giderler. XVIII. yy.da tespit edilen kasidelerin nesib bölümünün konuları ise bahar[55], kış[56] ve yaz aylarından, felekten ve talihten şikâyet, sevgilinin tasviri ve cefasından[57], ramazan ve kurban bayramlardan, memduhun makama gelişiyle oluşan sevinçten ve ülkede oluşan mutlu havadan, memduhlarının binalarından ve çeşitli inşalarından olmak üzere birçok konuya yer verilmiştir.

XVIII. yy.da tespit edilen 1404 kasidenin 818 tanesinde nesib bölümü tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sayının genel kasideye oranı ise %58,26'dır. Elde edilen bu sayılar diğer yüzyıllar ile mukayese edilecek olursa ortaya aşağıdaki tablo çıkar.

Tablo 2.11: Yüzyıllara göre nesib (teşbib) bölümü tablosu

	XIII-XV. yüzyıllar	**XVI. yy.**	**XVII. yy.**	**XVIII. yy.**	**XIX. yy.**
Toplam K. S.	264	743	760	1404	824
Nesib (teşbib) Bölümü Bulunan K. S.	160	436	444	818	316
%	60,60	58,68	58,42	58,26	38,34

Tabloya göre bütün yüzyıllardaki kasidelerde yer alan nesib bölümü oranının XIII-XV. yüzyıllarda, XVI. yy.da, XVII. yy.da ve XVIII. yy.daki oranlar ile çok küçük değişmeler olmuş olsa da birbirleriyle hemen hemen aynı olması dikkat çeken ilk husustur. XIX. yy.da ise kasidelerin nesib bölümü oranında ciddi derecede bir düşüş söz konusudur.

[55] Bkz. Örnek Metinler, s. 191, 201, 225.
[56] Bkz. Örnek Metinler, s. 248.
[57] Bkz. Örnek Metinler, s. 179.

Tablo 2.12: Türlere göre beyit tablosu

B.S.	Medhiye	Tevhîd	Na't	Münacat	Mersiye	Hic.	Diğer	Top.
	Ö. S.	Ö. S.	Ö. S.	Ö. S.	Ö. S.	Ö. S.	Ö. S.	
2	16							16
3	28		1				1	30
4	37		5				1	43
5	33		5				2	40
6	40		5		1			46
7	41		2				1	44
8	32		4				1	37
9	58	1	4				1	64
10	41		3		1		1	46
11	36		3				1	40
12	35							35
13	35		8					43
14	37		3				1	41
15	25		6				1	32
16	35		7				1	43
17	25		3					28
18	17		7					24
19	17		2					19
20	19		2					21
21	13		1					14
22	15		3					18
23	9		1					10
24	6							6
25	4		1					5
25+	50		21				2	73

Türlere göre bakıldığında ise en çok nesib bölümünün 704 örnek ile medhiye bölümünde olduğu görülür. Bu sayının genel nesibli kasidelere oranı %86,06'dır. Ardından da 97 (%11,85) örnekle na't kasideleri gelir. Üçüncü sırada 14 (%1,71) örnekle diğer kasideler gelir. Daha sonra ise mersiye kasidelerinde 2 (%24) örnek, tevhid kasidelerinde ise 1 (0,12) örnek bulunur. Hicviye ve münâcât kasidelerinde nesib bölümü tespit edilememiştir. Kısaca türlerdeki nesib yoğunluğu diğer yüzyıllarla mukayese edilecek olursa bütün yüzyıllarda en çok nesib bölümü bulunan kaside türü medhiye kasideleridir.

Daha önce nesib bölümünün genellikle 15-20 beyit kadar olduğu belirtilmişti.[58] Şimdi bu beyit sayısı diğer yüzyıllardaki çalışmalarla birlikte mukayese edilerek nesib bölümünün genel beyit sayısı hakkında bir fikir oluşması sağlanacaktır.

İlk olarak XIII-XV. yüzyıllara bakıldığında bu yüzyıldaki nesib bölümünün beyit sayısı 6-20 beyitler aralığında yoğunlaşmaktadır. Maalesef mevcut bilgi yetersizliğinden dolayı XIII-XV. yüzyıllarda tüm nesibi olan kasideler ile oran tespiti yapılamamıştır.[59] Nesib beyit sayısının XVI. yy.da ise 6-15 beyit arasında olduğu görülür. [60] Bu sayının tüm nesibi olan kasidelere oranı ise %63,53'tür. XVII. yy.da da nesib beyit sayısının yoğunluğu 5-20'dir. Bu sayının tüm nesiblere oranı ise %81,98'dir.[61] XVIII. yy.da beyit sayısı yoğunluğu 3-20 beyit arasındadır. Bu sayının nesibi olan bütün kasidelere oranı da %82,64'tür. Son olarak XIX. yy.da bu sayı 3-13 beyit aralığındadır. Bu sayının tüm nesibi olan kasidelere oranı ise %63,29'dur.[62]

Yukarıdaki bilgilerden hareketle nesib bölümü beyit aralığının alt sınır 3 ile üst sınır 20 beyit aralığında olduğu kanısına varmak mümkündür.

Aşağıdaki tabloda da XVIII. yy.da nesib bölümü tespit edilen kasidelerin beyit ve örnek sayıları verilmiştir. Tabloya göre tespit edilen beyit sayılarının yoğunluklarının 3-20 beyit aralığında olduğu görülür.

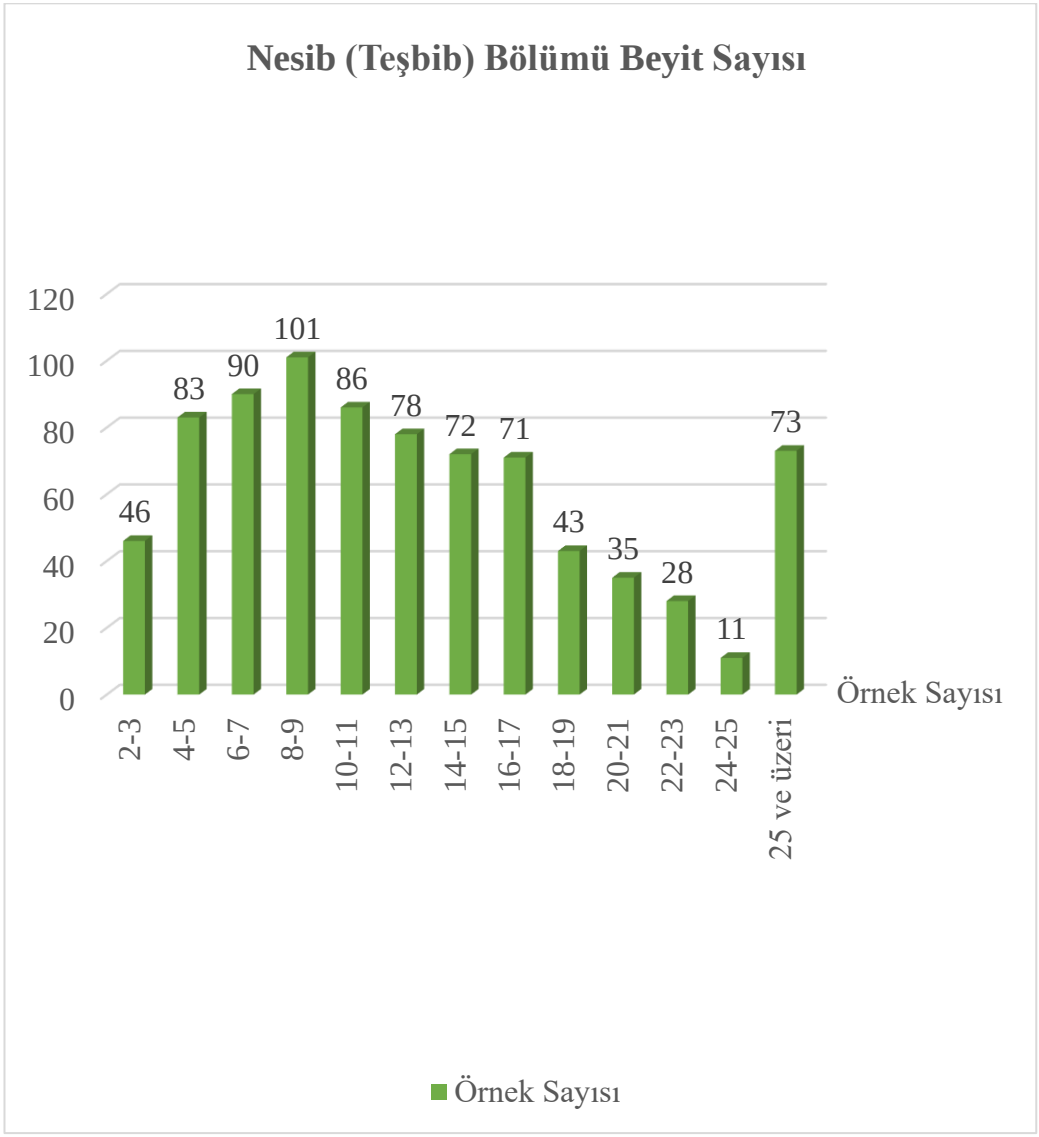
Tablo 2.13: Nesib (teşbib) bölümü beyit aralığı

B. S.	**Ö. S.**
2	16
3	30
4	43
5	40
6	46

[58] Dilçin, a.g.e., s. 123.
[59] Keskin, a.g.t., s. 13.
[60] Çakıcı, a.g.t., s. 20.
[61] Aydemir, a.g.t., s. XXII.
[62] Babacan, a.g.t., s. 23.

7	44
8	37
9	64
10	46
11	40
12	35
13	43
14	41
15	32
16	43
17	28
18	24
19	19
20	21
21	14
22	18
23	10
24	6
25	5
25+	73

Şekil 2.4: Nesib (Teşbib) bölümü beyit sayısı

2.4.2. Girizgâh

Girizgâhı kelime anlamı olarak kaçacak yer, melce [63], kasidelerde mukaddimeden maksada, yâni medhe girilecek olan beyit[64], olarak anlamlandırırlar. Mehmet Çavuşoğlu ise şairlerin, girizgâh adı verilen bir veya birkaç beyitlik bir vesile yaratarak, bir ilgi kurarak medhiyeye geçtiğini söyler.[65] Bir başka yorumda da girizgâh için şu ibareler kullanılmıştır: Kaside ismi verilen gazellerde, muhteva bakımından birden fazla bölüm yer alır. Bölümlerin sonunda veya başında, bir bölümün bitip başka bir bölümün başladığını bildiren bir veya birkaç beyit bulunur. Bu beyit veya beyitlere, geçiş veya geçiş yeri anlamında "giriz, girizgâh" isimleri verilir. Ayrıca girizgâhlar genellikle tek beyitten meydana geldiğinden girizgâh beyti adıyla anılarak bölüm kabul edilmez[66] der.

Yukarıda girizgâh için verilen bütün bu ibareler ve söylemler genel bir şekilde yorumlanacak olursa şairin, kaside içerisinde bir bölümden diğer bir bölüme geçmek için yazmış olduğu genellikle bir, kimi zaman ise birden fazla beyitten oluşan geçiş beyiti ya da beyitleri bütünüdür.

XVIII. yy.da kaleme alınan 1404 kasidenin 851'inde toplam da 1321 tane girizgâh beytine rastlanmıştır. Bu oran genel kasidelerin %60,61'ini oluşturmaktadır.

Aşağıdaki tabloda ise XVIII. yy.da tespit edilen 1404 kaside içerisinde yer alan girizgâh beyitlerinin hangi bölümde, kaç beyitle kullanıldığı verilmiştir.

[63] Ferit Devellioğlu, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Aydın Kitabevi, Ankara 2013, s. 345.
[64] Mevlevi, a.g.e., s. 48.
[65] Çavuşoğlu, a.g.e., s. 21.
[66] Kurnaz – Çeltik, a.g.e., s. 180.

Tablo 2.14: Girizgâh bölümünün türlere göre beyit aralığı

B. S.	Medhiye için	Fahriye için	Tegazzül için	Dua için
1	292	98	216	627
2	40	7		28
3	4	2		2
4	2	1		
5	1			1

Görüldüğü üzere tabloda en çok girizgâh beyiti ya da beyitleri dua bölümüne geçişi haber vermek için kullanılmıştır. Toplamda 658 tane dua bölümüne geçiş için örnek yer alır. Bu 658 örneğin, 627 (%95,28) tanesi 1 beyitlidir. Ardından da 28 (4,25) örnekle 2 beyitli girizgâhlar gelir. Daha sonra üç beyitli 2 (0,30) örnek, 5 beyitli ise 1 (0,15) örnek vardır. İkinci sırada girizgâh beyitlerinin en fazla medhiye bölümüne geçişlerde kullanıldığı görülür. Bu sayının toplamı 339'dur. Bu 339 örneğin 292 (%86,13) tanesi 1 beyitli, 40 (%11,79) tanesi iki beyitli, 4 (%1,17) tanesi 3 beyitli, 2 (%0,58) tanesi 4 beyitli, 1 (%0,29) tanesi ise 5 beyitlidir. Girizgâh beyitleri medhiyelerden sonra en çok 216 örnek ile tegazzül bölümüne geçiş için kullanılmıştır. Kullanılan bu 216 örneğin tamamı 1 beyitlidir. En az girizgâh beyiti ise fahriye bölümüne geçiş için kullanılmıştır. Bunun da sayısı 108'dir. Bu 108 örneğin 98 (%90,74) tanesi 1 beyitli, 7 (%6,48) tanesi 2 beyitli, 2 (%1,85) tanesi 3 beyitli, 1 (%0,92) tanesi ise 4 beyitlidir. Sonuç olarak en fazla girizgâh beyti dua bölümüne geçiş için yapılmış olup bu beyitlerin geneli 1 beyıtlidir.

Ayrıca kaynaklar her ne kadar da girizgâh beyitlerinin medhiye bölümüne geçiş için kullanıldığını öne sürmüş olsalar da aslında bu durumun öyle olmadığını, girizgâh beyitlerinin medhiye bölümüne geçişin dışında, fahriye bölümüne, tegazzül bölümüne, dua bölümüne ve tecdîd-i matla'ya geçiş içinde kullanıldığını gösterir. Son olarak tegazzül bölümü yerine kıt'a nazım şekli için de girizgâhlar yapılmıştır. Bu durum tegazzül bölümünde tekrardan ele alınacaktır.

Aşağıda verilen beyitler ise şairlerin çeşitli bölümlere geçiş için kullandığı girizgâh beyitleridir:

Medhiye bölümüne geçiş için girizgâh örnekleri şu şekildedir:

Kâtibü'l-hükm-i şehen-şâh-ı Sühan ya'ni kalem

Kıldı levh-i feleğe vasfını böyle imlâ[67] (Neyli Divanı K. 11/5)

Eger âhârlu kâgıd ise ben de ideyüm

O muhit-i keremüñ vasf-ı şerifin imlâ[68] (Seyyid Vehbi Divanı K. 35/14)

Sipihrüñ dest-i cevrinden rehâ bulmış ol âdem kim

Giriz-gâhı anuñ dergâh-ı sadr-ı 'adl-fermâdır[69] (Refi' Âmidî Divanı K. 10/23)

Tegazzül için örnekler ise aşağıdaki gibidir:

Bu şevke ben de bir tâze gazel tarh edeyim bâri

Bu gün seyr etdiğim ol nâz-perver nev-cüvân üzre[70] (Nedim Divanı K. 5/10)

Safâ-yı bâl ile herkes terennüm-sâz-ı âsâyiş

Mahaldir ben de bülbül gibi eylersem gazel-h'ânı[71] (Divanı Râgıb K. 2/48)

[67] Sadık Erdem, *Neylî ve Dîvânı*, A.K.M.B.Y., Ankara 2005, s. 56.
[68] Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1991, s. 155.
[69] İbrahim Ahmet Aydemir, *Refî' Âmidî Dîvânı (Edisyon-Kritik),* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1989, s. 14.
[70] Muhsin Macit (Haz.), *Nedîm Divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 41, (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0
[71] Ömer Demirbağ, *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb,* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktara Tezi, Van 1999, s. 168

Şairlerin fahriye bölümüne geçiş için kullandığı girizgâh örnekleri de aşağıdaki gibidir:

Vahîd mevsimidür keştî-i mübâhâtı

Hevâ-yı meltem-i fahriyye ile engine şal[72] (Mahtûmî Divanı K. 11/43)

'Afva ḳarîn olursa biraz ben de fahr edip

Mahsûd-ı şâ'irân edeyim nazm-ı kemteri[73] (Sünbülzâde Vehbî Divanı K. 52/35)

Duaya girizgâh için ise aşağıdaki beyitler örnek olarak verilmiştir.

O bir hikâye-i dûr u dirâzdır Gâlib

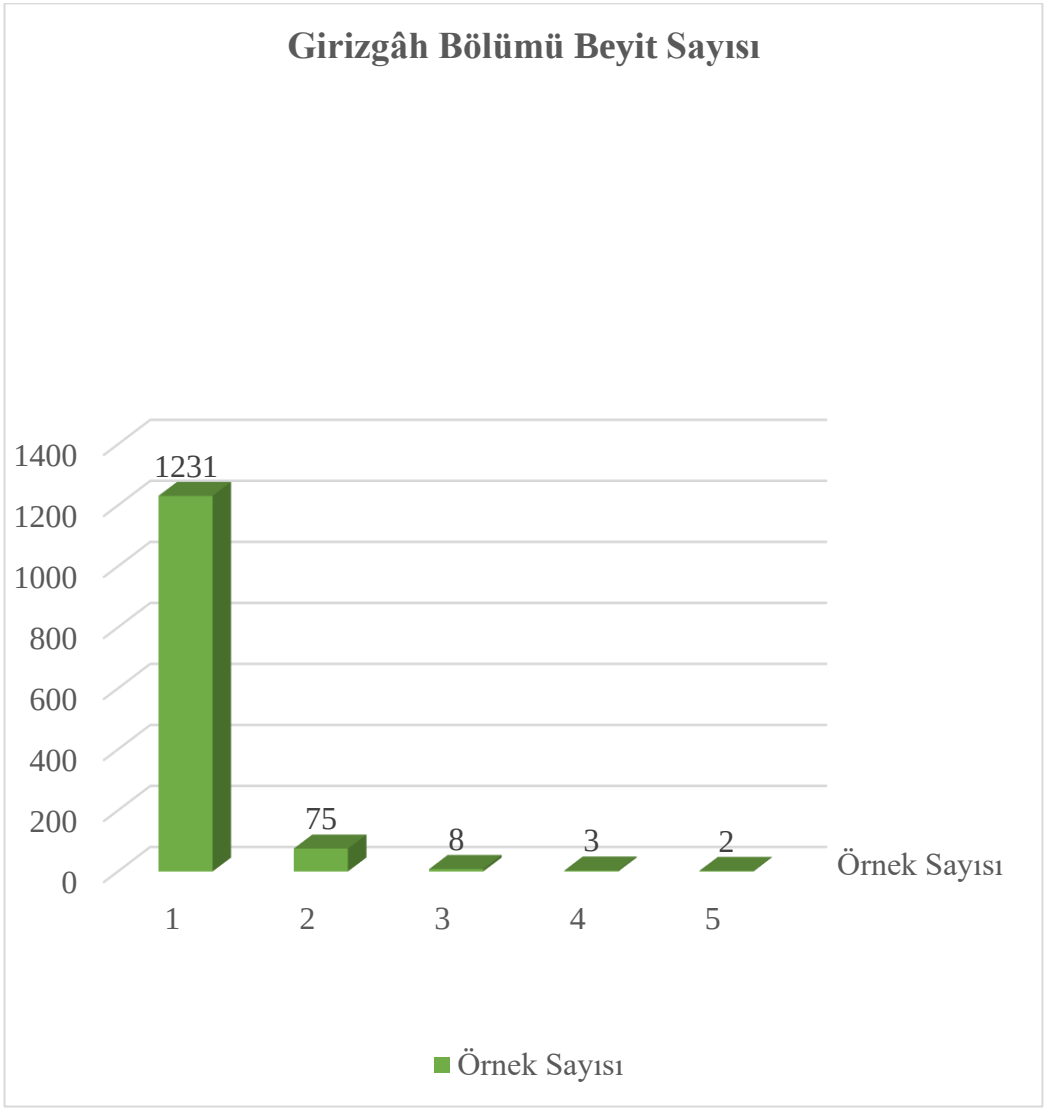
Duâyâ başla yâkışmâz duâcılar miksâr[74] (Şeyh Gâlib Divanı K. 16/45)

Nazîm buldı nihâyet kâsîde vü gazeliñ

Du'âya başla du'â 'âdet-i sühan-verdir[75] (Yahyâ Nazîm Divanı K. 21/101)

[72] Bahattin Kahraman, *Vahîd Mahtûmî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1995, s. 365.
[73]Ahmet Yenikale (Haz.), *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 225. (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0
[74] Naci Okçu (Haz.), *Şeyh Gâlib Dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 27. (Erişim Tarihi: 18.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10653,girispdf.pdf?0
[75] Mustafa Sefa Çakır, *Yahyâ Nazîm Divanı*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2020, s. 157.

Şekil 2.5: Girizgâh bölümü beyit sayısı

2.4.3. Medhiye (Maksûd)

Medhiyenin tanımı hakkında araştırmacılar şu ifadeleri kullanmışlardır: Medhiye kelime anlamı olarak övgü demektir. Övülen kişiye ise memduh denilir. Medhiye bölümü kasidede genellikle nesip bölümünden sonra bir girizgâh beytiyle başlar. Kasidenin yazılışındaki asıl amaç da çoğunlukla budur. Şair, medhiye veya maksûd bölümünde kasideyi kime sunmuşsa O kişinin övgüsünü yapar. Medhiye bölümünde övülen kişinin makam ve mevkiine, sahip olması gerektiği özelliklere uygun benzetmelere değinilir. Bu özellikler kimi zaman övüle kişide bulunmayabilir. Bu durumda, övülenin nasıl birisi olması gerektiği dolaylı bir şekilde ifade edilmiş olur.[76] Çavuşoğlu ise medhiye hakkında şu ifadelere yer vermiştir: Kasidenin maksadının adı işte geçen medhiye bölümü olduğunu söyler. Şair bu bölümde sultanlık, vezirlik, müftülük gibi yüksek makamlardan birinde bulunan kişinin yüksek erdem sahibi olduğunu söyleyerek onu övmüş, ancak o erdemlere gerçek anlamda sahip olmaya da teşvik etmiş olurdu. Bunlar adalet, bilgelik, eli açıklık, düşkünleri koruma, sanat ve bilim adamlarına el uzatmak, merhamet, cesaret gibi her türden idarecide bulunması gereken önemli niteliklerdi. Bu arada bir cimriyi cömert, bir zalimi merhametli, elini kılıç kabzasına dokundurmamış birini de en büyük kahraman diye tarif etmek gibi tuhaflıklar da mevcuttu.[77] Övülen kişinin kişisel yetenekleri dikkate alınmadan, abartılı bir şekilde kalıplaşmış mazmun ve benzetmelerle yapılan bir övgü yer alıyordu.[78]

Yukarıdaki ifadeler kısaca toparlanacak olursa medhiye bölümünün genellikle nesibten sonra yer aldığı ve bir girizgâh beytiyle bu bölüme geçildiğinin haberinin verildiği ve memduhun gerek cömertliğiyle gerekse cesaretiyle, türlü tarihi şahsiyetlerle ve kendinden önceki sultanlarla mübalağalı bir şekilde mukayese edildiği ve kimi zaman üstün tutulduğu bölümdür denilebilir. XVIII. yy.da incelemiş olunan 1404 kasidenin 1312 tanesinde medhiye bölümüne rastlanmıştır. Bu sayının genel kasideye oranı ise % 93,44'tür.

[76] Kurnaz – Çeltik, a.g.e., s. 181.
[77] Çavuşoğlu, a.g.m., s. 21-22.
[78] Dilçin, a.g.e., s. 153.

Aşağıdaki tabloda da medhiye bölümü beyitlerinin örnek sayıları verilmiştir. Tabloya göre en fazla medhiye bölümü beyit sayısı örneği 61 kez tekrarlanan 11 beyitli kasidelere aittir. İkinci sırada 57 örnekle 12 beyitli kasideler gelir. Üçüncü sırada ise 56 örnekle 15 beyitli kasideler yer almaktadır.

Tablo 2.15: Medhiye (Maksûd) bölümü beyit aralığı ve örnek sayısı

B.S.	**Ö.S.**	**B.S.**	**Ö.S.**	**B.S.**	**Ö.S.**	**B.S.**	**Ö.S.**	**B.S.**	**Ö.S.**
1	7	23	30	45	5	69	1	127	1
2	16	24	35	46	3	70	1	134	1
3	19	25	27	47	8	71	2	184	1
4	38	26	21	48	5	73	2	215	1
5	38	27	22	49	2	74	1		
6	54	28	25	50	3	75	2		
7	42	29	20	51	3	76	1		
8	50	30	22	52	3	79	1		
9	39	31	11	53	5	80	1		
10	47	32	14	54	4	83	1		
11	61	33	17	55	2	84	2		
12	57	34	17	56	4	86	2		
13	46	35	16	57	2	88	1		
14	42	36	10	58	2	89	1		
15	56	37	10	59	2	93	1		
16	38	38	15	60	2	94	1		
17	46	39	9	61	3	97	1		
18	36	40	8	63	2	105	1		

19	26	41	5	64	2	108	2
20	31	42	10	65	2	111	1
21	30	43	5	67	2	114	1
22	34	44	10	68	1	115	1

Medhiyeler beşerli gruplarda incelenecek olursa ortaya aşağıdaki tablo çıkar.

Tablo 2.16: Beşerli gruplar halinde medhiyelerin kullanımı

Beşerli Gruplar	**Örnek Sayısı**	**%**
1-5 arası	118	8,99
6-10 arası	232	17,68
11-15 arası	262	19,96
16-20 arası	177	13,49
21-25 arası	156	11,89
26-30 arası	110	8,38
31-35 arası	75	5,71
36-40 arası	52	3,96
41-45 arası	35	2,66
46-50 arası	21	1,60
51 ve diğerleri	73	5,56

Yukarıdaki tablo yorumlandığında ilk sırayı 262 örnek ile 11-15 beyit aralığı alır. Bu sayının genel medhiye bölümü olan kasideye oranı %19,96'dır. İkinci sırada 232 örnekle 6-10 beyit aralığı almıştır. Bu sayınında genel medhiyeli kasideye oranı %17,68'dir. Üçüncü sırayı da 177 örnekle 16-20 beyit aralığı alır. Bu sayının genel medhiyeli kasideye oranı ise %13,49'dur.

Tabloya göre genel beyit yoğunluğuna bakılacak olursa, yoğunluk 6-30 beyit aralığı etrafında şekillenir. Bu aralığın toplam beyit sayısı 937'dir. Genel medhiyeli kasideye oranı da %71,41'dir.

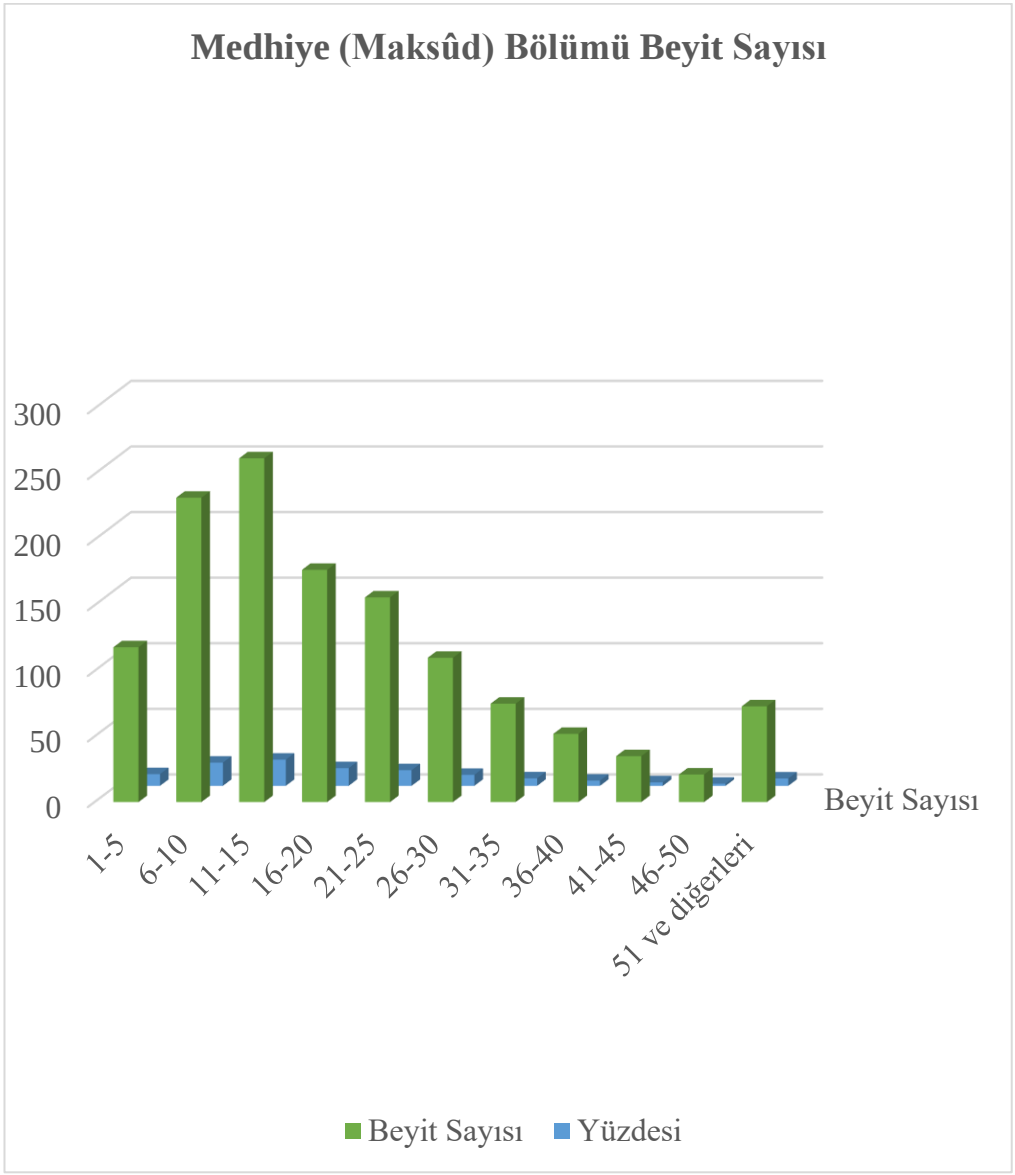
Diğer dönemlerdeki kasidelerin medhiye yoğunluğuna bakılacak olursa ortaya şöyle bir sonuç çıkar. XIII-XV. yüzyıllarda 8-28 beyit aralığı (%72,1), XVI. yy.da 6-30 beyit aralığı (%83,71), XVII. yy.da 6-30 beyit aralığı (%76,08), XIX. yy.da ise 6-20 (%50,8) beyit aralığı yer alır. Elde edilen bu sonuçlar kısaca yorumlanırsa her ne kadar XIII-XV. yüzyıllarda küçük bir değişim görülmüşse de XVI, XVII ve XVIII. yüzyıllarda medhiye bölümü aralığı 6-30 beyit aralığında benzerlik göstermiştir. XIX. yy.da ise beyit sayısı aralığında bir azalma görülmüştür.

Medhiye bölümü olan 1312 kasidenin 458 tanesi (%34,90) doğrudan medhiye bölümü ile başlamıştır.[79] 768 tanesi (%58,53) nesib bölümünden sonra medhiyeye geçmiştir.[80] 57 tanesi (%4,34) fahriyeden bölümünden sonra medhiyeye geçmiştir.[81] Son olarak 29 tanesiyse (%2,21) tegazzül bölümünden sonra medhiye bölümüne geçmiştir.[82] Bu sonuca göre XVIII. yy.daki medhiye bölümleri klasik kaside tertibine uygun olarak nesib bölümünden sonra yer almıştır.

Diğer dikkat çeken bir durumda bazı kasidelerde iki ayrı kişinin övgüsüne rastlanmıştır. Örneğin şair, kasidesinin ilk başlarında Sultan Ahmed'i daha sonrasındaysa Damad İbrahim Paşa'yı övmüştür.

[79] Bkz. Örnek Metinler, s. 199.
[80] Bkz. Örnek Metinler, s. 179.
[81] Bkz. Örnek Metinler, s. 212.
[82] Bkz. Örnek Metinler, s. 184.

Şekil 2.6: Medhiye (Maksûd) bölümü beyit sayısı

2.4.4. Tegazzül

Kaside içinde bir gazel söylemeye tegazzül, gazelin bulunduğu yere de tegazzül bölümü denir.[83] Tegazzül bir bölüm olmayıp kasideye çeşni katar. Kaside içinde gazel söylemektir. Şair, kaside içine yerleştirdiği gazel vasıtasıyla gerçek bir şair olduğunu ve sanat gücünü sergilemek ister.[84] Tegazzül, "gazel söyleme, gazel tarzında şiir yazma" anlamına gelir. Kasidelerin içinde, genellikle medhiye bölümünden sonra bir fırsatını düşürüp aynı ölçü ve uyakta bir gazel söylemektir.[85]

Yukarıdaki bilgiler genel olarak yorumlanırsa tegazzül bölümü, şairin şiirinde tekdüzeliği kırmak adına yer verdiği, sanatsal hayal gücünü sergilediği bölümdür. Genellikle bütün kasideler yer alan bir bölüm değildir. XVIII. yy.da 1404 kasidenin 223 tanesinde tegazzül bölümüne rastlanmıştır. Bu sayının genel kasideye oranı %15,88'dir.

Elde edilen bu sonuçlar diğer yüzyıllar ile kıyaslanacak olursa ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıkar.

Tablo 2.17: Yüzyıllara göre tegazzül kullanımı

	XIII-XV. yüzyıllar	**XVI. yy.**	**XVII. yy.**	**XVIII. yy.**	**XIX. yy.**
Ö. S.	57	71	104	223	126
%	21,59	9,55	13,68	15,88	15,29

Tablodan hareketle yüzyıllara göre tegazzül bölümü kullanım oranı XIII-XV. yüzyıllarda %20'nin üzerindeyken diğer yüzyıllarda bu oran %10 ile %16 arasında değişim göstermiştir. Özellikle XVIII ve XIX. yüzyılların arasındaki yakınlık dikkat çekicidir.

[83] Kurnaz – Çeltik, a.g.e., s. 182.
[84] Mermer-Deniz-Bayram-Alıcı-Eflatun-Koç Keskin, a.g.e., s. 82.
[85] Dilçin, a.g.e., s. 154.

Tablo 2.18: Tegazzül bölümünün beyit aralığı ve örnek sayısı

B. S.	4	5	6	7	8	9	10	11	12	14	15	17	22
Ö. S.	7	70	36	57	18	13	13	2	3	1	1	1	1
%	3,1	31,3	16,1	25,5	8,0	5,8	5,8	0,8	1,3	0,4	0,4	0,4	0,4

Yukarıdaki tabloda tegazzül bölümünün beyit ve örnek sayıları verilmiştir. Kaynaklar tegazzül bölümünün beyit sayısını 5-12 beyit[86] arasında değiştiğini söylemişlerdir. Tabloya göre XVIII. yy.da tespit edilen tegazzüllerin beyit aralıklarında 70 (%31,3) örnekle 5 beyitlik gazellerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.[87] Ardındansa 57 (%25,5) örnekle 7 beyitli gazeller yer alır. Genel gazel beyitlerinin yoğunluğuna bakılacak olursa 5-7 beyit arasında olduğu görülmektedir. Bu sayının genel tegazzül örneklerine oranı da %73,09'dur.

Diğer yüzyıllara bakıldığında XIII-XV. yüzyıllarda mukayese edebilecek herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. XVI. yy.da ise en çok 6 beyitli gazel örnekleri yer alır. Bu sayının genel tegazzüle oranı %25,35'dir. XVII. yy.da da 45 örnekle 5 beyitli gazeller yer alır. Bu sayının genel kasideye oranı 43,26'dır. Daha önce XVIII. yy.da en çok örneğin 70 (%31,3) örnekle 5 beyitli gazeller olduğu belirtilmiştir. XIX. yy.da en çok 35 örnekle 5 beyitli gazeller kullanılmıştır. Bu sayının da genele oranı (%27,77'dir). Ayrıca genel tegazzül beyit aralığı XVI. yy.da 35 (%49,79) örnekle 5-6 beyit aralığıdır. XVII. yy.da 85 (%81,73) örnekle 5-7 beyit aralığı, XVIII. yy.da 163 (%73,09) örnekle 5-7 beyit aralığı, XIX. yy. da ise 84 (%66,66) örnekle 5-7 beyit aralığıdır.

Ortaya çıkan bu sonuçlar yorumlandığında XVI. yy. hariç diğer yüzyıllarda en çok tercih edilen gazellerin 5 beyitli gazeller olduğunu söylenebilir. Yine XVI. yy. hariç diğer yüzyıllarda 5-7 beyit aralığının yoğunlukta olduğu görülmektedir. XIII-XV. yüzyıllarda ise herhangi bir sayısal veri olmadığından dolayı bu mukayeseye dahil edilmemiştir.

[86] Pala, a.g.e., s. 259.
[87] Bkz. Örnek Metinler, s. 210, 238.

Tegazzül bölümünün kaside içerisindeki bölüm sırası hakkında kesin bir fikir birliği yoktur. Kimi araştırmacılar genellikle nesib (veya teşbîb)den sonra yazıldığını ileri sürmüş[88] kimisi tegazzülün kaside içindeki yerinin tam olarak belli olmadığı görüşünü savunmuştur. Bir başka araştırmacı, tegazzül, nesib ile medhiye veya medhiye ile fahriye arasında bulunabilir[89] demiştir, kimisi kasidelerin içinde, genellikle medhiye bölümünden sonra,[90] kimisi bazen evvelinde veya âhirine karib[91] kimisiyse kasidelerin ya ibtidâsında ya da ortasında bir gazel yazarlar[92] demiştir.

XVIII. yy.da incelenen kasidelerdeki tegazzüllerin 127 tanesi medhiyeden sonra (%56,95)[93], 53 tanesi fahriyeden sonra (%23,76)[94], 40 tanesi nesibden sonra (%17,93)[95], 3 tanesi ise duadan sonra (%1,34) söylenmişlerdir[96]. 223 tane tegazzül bölümünün 216 tanesinde girizgâh ile gazele geçildiğinin yahut geçileceğinin haberi önceden verilmiştir. Kaynaklar her ne kadar girizgâhı medhiyeye geçiş için kullanıldığını öne sürmüş olsalar da aslında bu durumun böyle olmadığını bir kez daha görülmüştür. Ayrıca tegazzül için yazılan girizgâh beyitlerinin tamamı tek beyitlidir.

Girizgâh konusunda kısaca değinilen kıt'a nazım şekli için girizgâh beyitlerinin olduğu hususunu tekrar ele almak gerekecektir. Tegazzül bölümünün, şairin gazel söylediği yer olduğu daha önce belirtilmişti. Lakin birkaç kaside de bu durumun dışında örneklere rastlanmıştır. Şairler, kasidelerinde tegazzül yerine kıt'a bölümüne girizgâh beyti yazmışlardır. Eldeki bu örnekler her ne kadar genel kanılara varmak için yeterli olmasa da şairlerin tegazzül bölümünde sadece gazel nazım şekline değil diğer nazım şekillerine de yer verdiklerinin göstergesidir. Konunun daha iyi anlaşılması adına aşağıda kıt'a nazım şekli için girîzgâh beyitlerine örnekler verilmiştir.

[88] Pala, a.g.e., s. 445.
[89] Mermer-Deniz-Bayram-Alıcı-Eflatun-Koç Keskin, a.g.e., s. 82.
[90] Dilçin, a.g.e., s. 154.
[91] Naci, a.g.e., s. 109.
[92] Mevlevi, a.g.e., s. 84.
[93] Bkz. Örnek Metinler, s. 212, 238.
[94] Bkz. Örnek Metinler, s. 264.
[95] Bkz. Örnek Metinler, s. 184.
[96] Bkz. Örnek Metinler, s. 209.

Aşağıdaki ilk beyit Ref'î Âmîdî'ye, ikincisi ise Seyyid Vehbî'ye aittir.

Yine bir nükte-i nâ-güfte geldi hâtıra şimdi

Anı bir kıt'â-i rânâ ile ta'bîr evlâdır[97] (Refî' Âmîdî Divanı K. 10/72)

Bir kıt'a geldi hâtıra şimdi bedâheten

Diñlerseñ ekleyem bedel-i temmet-i makâl[98] (Seyyîd Vehbî Divanı K. 61/26)

Dikkat çeken diğer bir husus da 223 tane tegazzül bölümünden hariç 3 kasidenin nesib bölümünün şairler tarafından tegazzül olarak algılanması yahut diğer bir deyişle kasideye tegazzül ile başlamış olmalarıdır. Oysa diğer kasidelerin nesib bölümleri için şairler tegazzül bölümü ibaresinde bulunmamışlardır. Lakin kaynaklara göre eski belagatçiler nesibi kasidenin başında söylenilen gazeller olarak tanımlamışlardır.[99]

Başka bir görüşte nesib hakkında şu bilgilere yer verilir: Kasidelerin başlangıç bölümüdür. Şekil ve muhteva olarak müstakil bir gazel görünümündedir.[100] Ayrıca nesib bölümü için âşıkâne duygular anlatılıyorsa nesîb, âfâki konular (bahar, tabiat, bayramlar vs.) işlenmişse teşbîb olarak adlandırılacağı söylenmiştir.

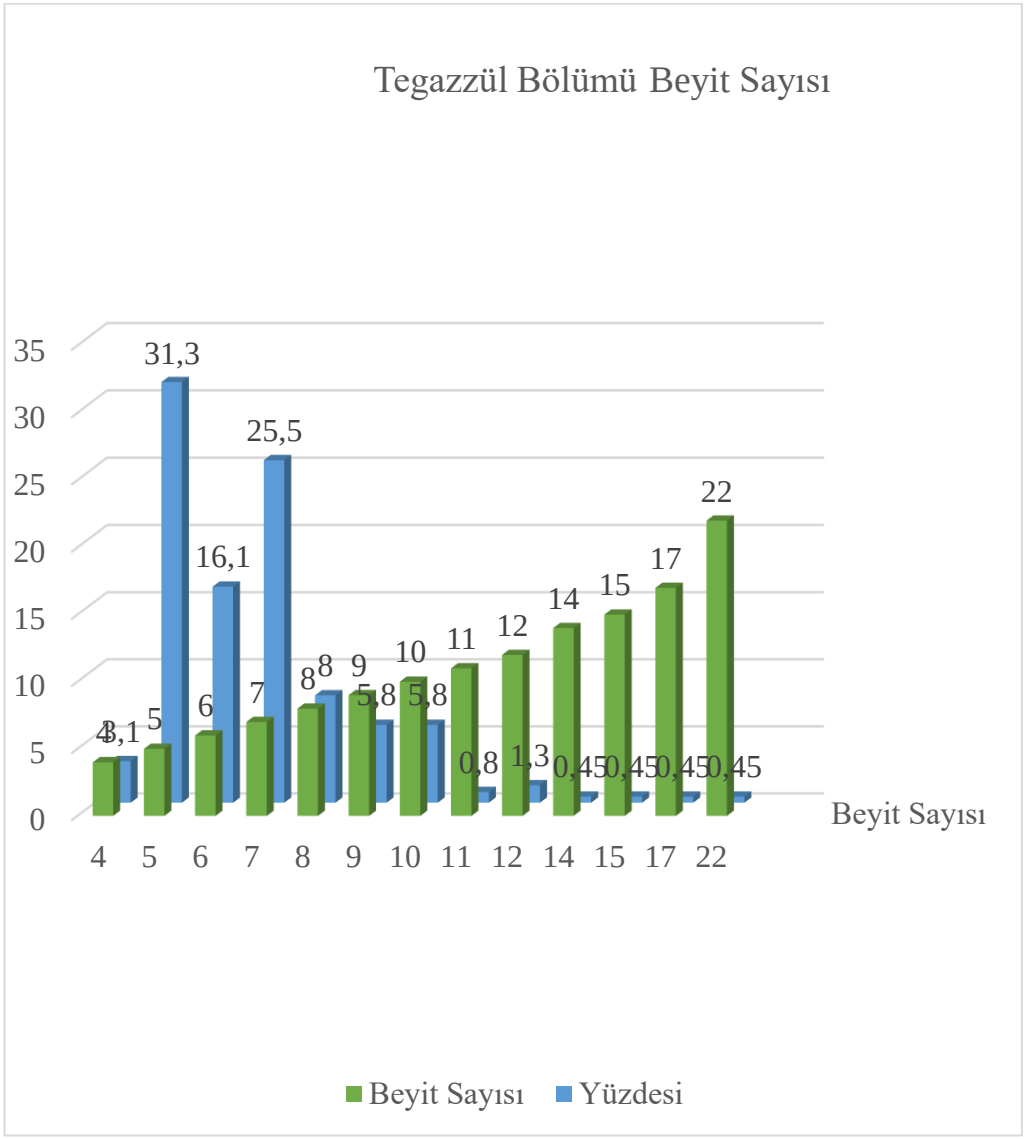
Bu görüşlerin ışığında kasidenin girişinde âşıkâne duygular işleniyorsa nesib diye kabul etmek gerekir. Cem Dilçin ise "Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler" adlı eserinde bu konu hakkında şu ifadelere yer vermiştir: Kasidelerin giriş bölümünde yer alan nesib veya teşbib bölümleri her ne kadar gazel ya da tegazzül bölümü olarak ifade edilmiş olsalar da bu ifadelerde kastedilen gazel, nazım şekli olarak değil, konu olarak (kadın, aşk) gazele benzedikleri için bu isimle anıldıklarını[101] belirtir.

[97] Aydemir, a.g.t., s. 18.
[98] Dikmen, a.g.t., s. 234.
[99] İsen – Horata – Macit – Kılıç – Aksoyak, a.g.e., s. 209.
[100] Kurnaz-Çeltik, a.g.e., s. 179.
[101] Cem Dilçin, *Divan Şiir ve Şairleri Üzerine İncelemeler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011, s. 15.

O vakit iki tanesi Refî' Âmidî'ye[102] bir tanesiyse Erzurumlu Hazık'a[103] ait olan bu 3 kasidenin nesib bölümünün tegazzül olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağından ötürü bu bölümler değerlendirilmeye alınmamıştır.

[102] Bkz. İbrahim Ahmet Aydemir, *Refî' Âmidî Dîvânı (Edisyon-Kritik),* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1989, s. 265-269.
[103] Bkz. Hüseyin Güfta, *Erzurumlu Şair Hâzık, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2001. s. 139.

Şekil 2.7: Tegazzül bölümü beyit sayısı

2.4.5. Fahriye

Fahriye kelimesi "övünme, büyüklenme, şöhret, ululuk ve erdem" gibi manalara gelir. Divan şiirinde ise şairlerin kaside nazım şeklinde kendilerini, sanatlarını övdükleri, felekten yakındıkları, değerlerinin bilinilmemesinden dem vurdukları bölüm olarak kullanılır.

Klasik Türk Edebiyatı araştırmacıları fahriye bölümü için şairin ne kadar ince hünerli ve bilgili olduğunu ve bu münasebetle kendi hâlinden; maddî sıkıntılarından, hak ettiği hâlde himaye görmeyişinden söz ederek, maddî ve manevî yardım istediği bölümün zamanla kendisini övmek şeklini almasıdır[104] derler. Bazıları ise şairin kaside içerisinde kendini övdüğü, abartılı bir dille kendisini İran'ın ünlü şairleriyle karşılaştırarak kendisini yücelttiği, şiirini ve şairlik gücünün onlardan daha üstün olduğunu söylediği ve böylelikle memduhlarının sıradan bir şair tarafından övülmediğini gösterme amacını güttüğü bölümdür.[105] Kimisi ise kendi şiirini, sanatı över, kadrinin bilinmediğinden yakınır.[106] derler.

İncelenen bu kasidelerde birinci tanıma daha uygun örneklerin yoğunluğu göze çarpar. Şairlerin bu bölümde sadece kendilerini övmediklerini aynı zamanda felekten şikâyet ettiklerini yahut kasideyi sunduğu kişiden çeşitli taleplerden bulunduklarını görülmektedir. Hal böyle olunca fahriye kavramının açıklanmasına birinci tanım daha uygun düşecektir.

Ayrıca araştırmacıların fahriye bölümünün uzunluğu hakkında da kesin bir fikir birliği içinde olduklarını söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Bazı araştırmacılar fahriye bölümünün beyit sayısı için net bir sayı vermeyip beyit sayısı değişebilir[107] diyerek ucu açık bir ifade de bulunmuşlardır. Kimi araştırmacılar da fahriye bölümünün birkaç beyit ile sınırlandırılmış olduğunu[108] belirterek net bir sayı vermemişlerdir.

[104] Çavuşoğlu, a.g.m., s. 22.
[105] Dilçin, a.g.e., s. 157.
[106] İpekten, a.g.e., s. 41.
[107] İsen – Horata – Macit – Kılıç – Aksoyak, a.g.e., s. 208.
[108] Pala, a.g.e., s. 146.

Bir başka kaynakta da fahriye bölümünün uzunluğunun şaire ve yüzyıla göre az çok değişmekle birlikte ortalama 1-15 beyit arasında olduğu[109] ifade edilmektedir. Çoğu kaynak da fahriye bölümünün uzunluğu hakkında herhangi bir ifadeye yer vermemiştir.

Yukarıdaki ifadelere bakıldığında fahriye bölümünün uzunluğu hakkındaki en net ifadenin 1-15 beyit aralığında olduğudur. Bu çalışmada, fahriye bölümünün uzunluğunu yukarıdaki ifadeler ışığında değerlendirilecek olursa XVIII. yy.da fahriye bölümünün yoğunluğun 1-15 beyit aralığında olduğu görülür.[110] Buradan, XVIII. yy.da tespit edilen kasidelerdeki fahriye bölümlerinden hareketle bu bölümün beyit aralığı için kullanılan en doğru ifadenin 1-15 beyit aralığında olduğu sonucunu çıkarılabilir. Aşağıdaki tablonun incelenmesi konunun daha net anlaşılması için yardımcı olacaktır.

Tablo 2.19: Fahriye bölümü beyit aralığı ve örnek sayısı

B. S.	**Ö. S.**	**B. S.**	**Ö. S.**	**B. S.**	**Ö. S.**	**B. S.**	**Ö. S.**
1	15	13	20	25	2	42	1
2	23	14	15	26	3	43	1
3	28	15	15	27	2	44	2
4	36	16	7	28	1	45	1
5	30	17	7	29	1	49	1
6	32	18	9	30	1	56	1
7	27	19	6	31	2	59	1
8	27	20	8	32	3	60	1
9	25	21	7	33	2	104	1
10	21	22	3	35	2		

[109] Kurnaz – Çeltik, a.g.e., s. 182.
[110] Bkz. Örnek Metinler, s. 264.

11	18	23	4	37	1
12	13	24	5	40	2

Yukarıdaki tablo beyit sayılarına göre yorumlandığında en çok 36 örnekle 4 beyitli fahriyelerin, ardından da 32 örnekle 6 beyitli fahriyelerin yer aldığı görülür. Yukarıda belirtildiği gibi genel beyit aralığının 1-15 olduğu aşikârdır. Bu 1-15 beyit aralığının genel fahriyeye oranı da %79,67'dir. Eğer fahriye bölümünün beyit aralıklarını gruplandırılacak olursa ortaya aşağıdaki tablo çıkar.

Tablo 2.20: Fahriye bölümü beyit aralığı grubu

Gruplar	**B. S.**	**%**
1-5	132	30,48
6-10	132	30,48
11-15	81	18,70
16-20	37	8,54
21-25	21	4,84
26-30	8	1,84
31-104	22	5,08

Yukarıdaki verilerden hareketle en yoğun grubun 132 örnekle 1-5 ve 6-10 beyit grubunun olduğudur. Şayet yukarıdaki grup aralıkları diğer dönemlerle mukayese edilirse ortaya aşağıdaki gibi bir sonuç çıkar: XIII-XV. yüzyıllarda çok yüksek beyit sayıları olmamakla birlikte yoğunluğun 121 örnekle (%67,22) 1-5 grup aralığında olduğu söylenilebilir.[111]

[111] Keskin, a.g.t., s. 16.

XVI. yy.da 207 (%52,4) örnek ile 1-5 grup aralığı yoğunluktadır.[112] XVII. yy.da 164 (%32,6) örnek ile yoğunluğun 6-10 grup aralığında olduğu görülmektedir.[113] XIX. yy.da ise yoğunluk 68 (%35,05) örnekle ile yine 6-10 grup aralığındadır.[114] XVIII. yy.da ise yoğunluğun 132 (%30,48) örnekle 1-5 ve 6-10 aralığında olduğu görülür.

Yukarıdaki bu bilgiler kısaca toparlanacak olursa bütün yüzyıllar da fahriye bölümü beyit aralığının yoğunluğu 1-10 beyit arasında dağılım göstermiştir. XVIII. yy.da fahriye bölümü bulunan kasidelerin 322'sinde (%74,36) fahriye bölümü medhiyeden sonra[115], 54'ünde (%12,47) fahriye bölümü doğrudan[116], 26'sında (%6,0) fahriye bölümü tegazzülden sonra, 22'sinde (%5,08) fahriye bölümü nesibden sonra, 9'unda ise (%2,07) fahriye bölümü duadan sonra yer almıştır.

Yukarıda elde edilen bu veriler diğer yüzyıllar ile mukayese edildiğinde ortaya şu sonuç çıkar: XIII-XV. yüzyıllara ve XVI. yy.a ait elde herhangi bir veri olmadığından dolayı bu yüzyıllar mukayeseye dahil edilmemiştir. XVII. yy.da fahriye bölümü bulanan kasidelerin 403 tanesinde (%80,11) fahriye bölümü medhiye bölümünden sonra gelmektedir. Fahriye bölümü 46 tanesinde (%9,14) de tegazzül bölümünden sonra yer almıştır.[117] XIX. yy.da fahriye bölümü bulunan kasidelerin 136 tanesi (%70,1) medhiye bölümünden sonra yer almıştır. Fahriye bölümü 33 tanesinde (%17,01) tegazzül bölümünden sonra yer almıştır.[118]

Yukarıda mukayese edilen yüzyıllardaki kasidelerde fahriye bölümü en çok medhiye bölümünden sonra yer almıştır. XVII ve XIX. yüzyıllarda fahriye bölümü medhiye bölümünden sonra en çok tegazzül bölümünden sonra yer almıştır. Bu durum XVIII. yy.da diğer yüzyıllara göre farklılık gösterir.

XVIII. yy.daki kasidelerde fahriyenin, medhiye bölümünden sonra en çok kullanıldığı ikinci bölüm de doğrudan fahriye bölümü ile başlanan kasidelere aittir.

[112] Çakıcı, a.g.t., s. 35.
[113] Aydemir, a.g.t., s. XXXIV.
[114] Babacan, a.g.t., s. 40.
[115] Bkz. Örnek Metinler. s. 179, 221.
[116] Bkz. Örnek Metinler. s. 212.
[117] Aydemir, a.g.t., s. XXXIII.
[118] Babacan, a.g.t., s. 40.

Aşağıdaki tabloda fahriye bölümünün bütün yüzyıllarla birlikte türlere göre kullanımı gösterilmiştir.

Tablo 2.21: Fahriye bölümünün yüzyıllara göre kullanımı

	Medhiye	**Tevhîd**	**Na't**	**Münâcât**	**Fahriye**	**Mersiye**	**Hicviye**	**Diğer**
XIII-XV. yüzyıllar	150	16	11	----	----	3	1	7
XVI. yy.	367	1	21	----	----	2	----	4
XVII. yy.	444	2	41	----	4	2	----	10
XVIII. yy.	366	1	49	1	3	2	----	11
XIX. yy.	183	----	3	----	----	----	1	7

Yukarıdaki verilere göre fahriye bölümü bütün yüzyıllarda en çok medhiye türündeki kasidelerde yer almıştır. Bunun nedeni ise şairin medhiye kasidelerinde kendisini memduhuna ispat etmesinin daha uygun ve anlamlı olacağındandır. Bunun en temel sebebi şairlerin, hünerlerini yahut diğer şairlerden daha usta ve marifetli bir şair olduklarını memduhlarına kanıtlamalarının, hayatlarına olumlu yönde etki edecek önemli bir husus olmasıdır. Bu sebepten ötürü ki şairler, kendilerini daha çok medhiye kasidelerinde övmüş, yüceltmiş ve eşsiz olarak göstermişlerdir.

Fahriye bölümü XIII-XV ve XIX. yüzyıllar hariç diğer yüzyıllarda medhiye türünden sonra en çok na't türündeki kasidelerde yer almışlardır. Özellikle XVII ve XVIII. yüzyıllardaki yakınlık gözden kaçmamaktadır. Fahriye bölümünün en çok kullanıldığı üçüncü tür ise XIII-XV. yüzyıllar hariç diğer kasidelere aittir.

Bu durumun daha iyi anlaşılması için fahriye bölümünün bütün yüzyıllardaki türlerde kullanımın yüzdeliklerinin ve örneklerinin verilmesi daha doğru olacaktır.

Tablo 2.22: Fahriye bölümünün türlere göre kullanımı

Türler	**XIII-XV. yüzyıllar**		**XVI. yy.**		**XVII. yy.**		**XVIII. yy.**		**XIX. yy.**	
	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%
Tevhîd	16	8,5	1	0,2	2	0,39	1	0,23	-	-
Münâcât	-	-	-	-	-	-	1	0,23	-	-
Na't	11	5,8	21	5,31	41	8,15	49	11,31	3	1,55
Medhiye	150	79,7	367	92,9	444	88,2	366	84,52	183	94,8
Fahriye	-	-	-	-	4	0,79	3	0,69	-	-
Mersiye	3	1,5	2	0,5	2	0,39	2	0,46	-	-
Diğer	7	3,7	4	1,01	10	1,98	11	2,54	7	3,62

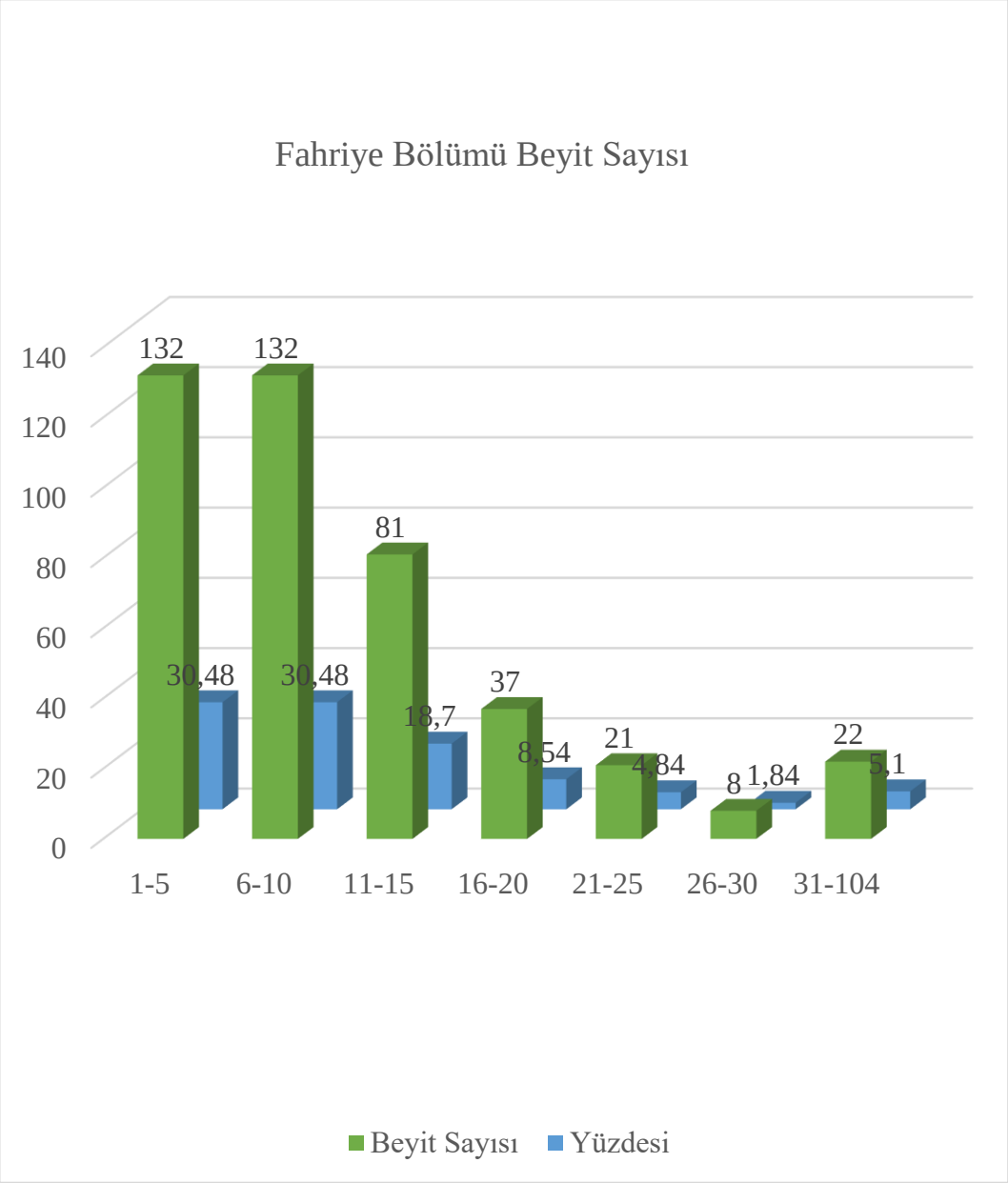
XVIII. yy.da değerlendirilmeye alınan 1404 kasidenin 433'inde fahriye bölümü tespit edilmiştir. Bu sayının genele oranı %30,84'tür. Bu durumda fahriye bölümünün XVII. yüzyıla oranla (%66,19) hemen hemen yarı yarıya düştüğü görülür. Lakin bu düşüş oranındaki yüksek farkın XVII ve XVIII. yy.da çalışmaya dahil edilen kaside sayılarındaki farktan kaynaklandığını belirtmek yanlış olmasa gerektir.

Ayrıca bu yüzyılda fahriye bölümünün en çok kullanıldığı türün diğer yüzyıllardaki gibi medhiye türünde olduğunu belirtmek gerekecektir. Fahriye bölümünün beyit aralığı ise 1-15 beyit aralığındadır. Sonuç olarak fahriye türü XVIII. yy.a göre tanımlandığında şairin kendisini övdüğü, diğer şairler ile mukayese edip, onlardan daha üstün bir şair olduğunu iddia ettiği, kimi zaman ise gerek halinden bahsettiği gerekse yaşamından şikâyet ettiği, memduhunu överken aynı zamanda ondan yardım dilediği bölüm olup en çok da medhiye türünde kullanılan ve beyit aralığının 1-15 beyit aralığında değişkenlik gösterdiği bir bölümdür demek yanlış olmayacaktır.

Son olarak diğer yüzyıllarda örneğine rastlanmayan sadece XVIII. yy.da tespit edilen istisnaî ve bir o kadar da önemli bir durumu belirtmek faydalı olacaktır. Diğer çalışmalarda münacat türünün içerisinde fahriye bölümüne rastlanmamışken XVIII. yy. şairlerinden olan Yahya Nazîm'in "Münâcât-ı Dîger Li-Kâdiyü'l-hâcât-ı Ekber ü Asgar"[119] başlıklı münacat türünde kaleme alınan kasidesinde fahriye bölümü tespit edilmiştir. Lakin yine de bu örnek istisnai olduğundan dolayı münacat türü hakkında genel bir hüküm verebilmek için yetersiz olacaktır.

[119] Bkz. Örnek Metinler, s. 155.

Şekil 2.8: Fahriye bölümü beyit sayısı

2.4.6. Dua

Dua bölümü istisnai örnekler dışında kasidenin son bölümüdür. Kaynaklar dua bölümü için şu ifadelere yer verirler: Kasidenin son bölümüdür. Şair bir beyit vasıtasıyla dua bölümüne geçtiğini bildirir. Dua bölümü birkaç beyitten meydana gelir.[120] Kasidenin son bölümlerinden biridir. Bu bölümde şair övdüğü kişi ve bazen de kendisi hakkında duada bulunur.[121] Şair, burada övdüğü kimsenin başarılı, uzun ömürlü ve talihinin iyi olması yolunda iyi dileklerde bulunarak dua eder[122] derler.

Yukarıda dua için verilen tanımlar, XVIII. yy.daki kasidelerde yer alan dua bölümleriyle birlikte yorumlanacak olursa, bu bölüm istisnai örnekler dışında kasidenin en son bölümüdür. Şair, dua bölümüne geçeceğini konuya uygun bir girizgâh beytiyle önceden haber verir. Bu bölümde memduhunun sağlığına, devletinin devamlılığına, zaferlerinin sürekliliğine, ülkesindeki mutlu, refah ve adaletli ortamın hiç bitmemesine dualarda bulunur. Ayrıca bu bölümde kendisi içinde dualarda bulunur. Şair, özellikle tevhîd, münâcât ve na't kasidelerindeki dua bölümünde kendisine yer verir.[123] XVIII. yy.da tespit edilen 1404 kasidenin 1322'sinde dua bölümü yer almıştır. Bu sayının genel kasideye oranı %94,15'dir. Ayrıca bu 1322 dua bölümünün 658 tanesinde şair duaya geçeceğini girizgâh beytiyle önceden haber vermiştir.[124] Bu sayının dua bölümü olan kasidelere oranı ise %49,77'dir. Dua bölümünün türlere göre kullanımı ise şu şekildedir: 1322 dua bölümünün 1019'u (%77,08) medhiye kasidelerinde, 10'u (%0,75) tevhîd kasidelerinde, 245'i (%18,53) na't, 8'i (%0,60) münâcât, 9'u (%0,68) mersiye ve 31'i (%2,34) de diğer konulu kasidelerde kullanılmıştır.

[120] İpekten, a.g.e., s. 83.
[121] Pala, a.g.e., s. 124.
[122] Dilçin, a.g.e., s. 162.
[123] Bkz. Örnek Metinler, s. 147.
[124] Bkz. Örnek Metinler, s. 172, 191, 299, 216, 225.

Elde edilen bu veriler diğer yüz yıllar ile mukayese edilecek olursa ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıkar.

Tablo 2.23: Dua bölümünün yüzyıllara göre kullanımı

XIII-XV. yüzyıllar		**XVI. yy.**		**XVII. yy.**		**XVIII. yy.**		**XIX. yy.**	
Ö.S.	**%**	**Ö.S.**	**%**	**Ö.S.**	**%**	**Ö.S.**	**%**	**Ö.S.**	**%**
238	90,1	623	83,84	632	83,15	1322	94,15	537	65,16

Yukarıdaki tabloya bakıldığında dua bölümü XIX. yy. hariç diğer dönemlerde sıkça kullanılmış bir bölümdür. Sadece XIX. yy.da dua bölümünün kullanımında ciddi bir düşüş yaşandığı görülmüştür.

Aşağıdaki tabloda dua bölümünün beyit sayılarının yüzyıllara göre kullanım oranı verilmiştir.

Tablo 2.24: Dua bölümünün yüzyıllara göre beyit aralığı dağılımı

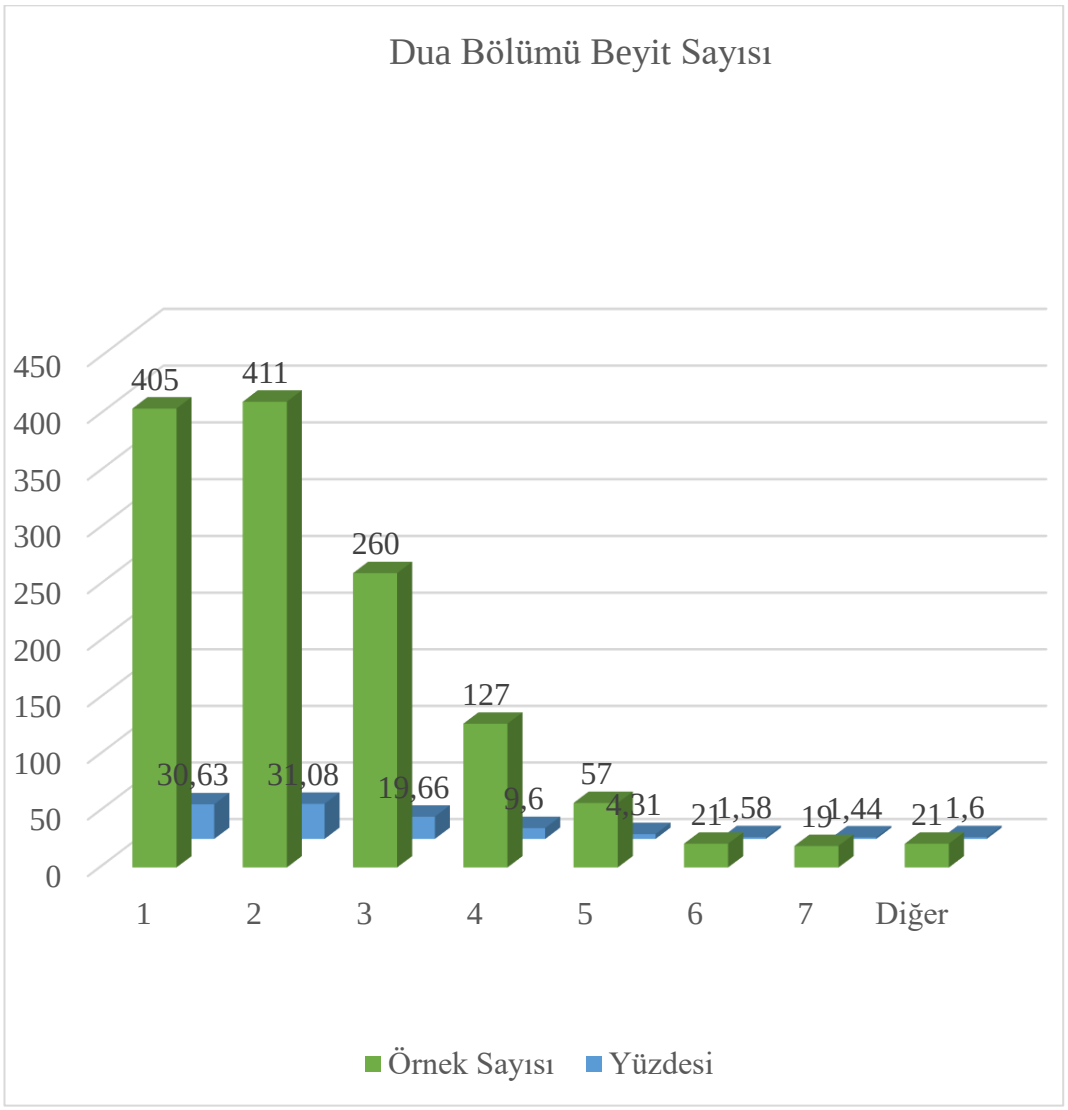
B. S.	**XIII-XV. yüzyıllar**		**XVI. yy.**		**XVII. yy.**		**XVIII. yy.**		**XIX. yy.**	
	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%	Ö.S.	%
1	62	26,05	126	20,22	103	16,29	405	30,63	128	23,83
2	63	26,47	282	45,26	271	42,87	411	31,08	153	28,49
3	47	19,74	101	16,21	133	21,04	260	19,66	118	21,97
4	31	13,02	57	9,14	77	12,18	127	9,60	69	12,84
5	15	6,3	31	4,97	27	4,27	57	4,31	24	4,46
6	10	4,2	12	1,92	11	1,74	21	1,58	16	2,97
7	7	2,94	6	0,96	3	0,39	19	1,43	12	2,23
8	4	1,68	1	0,16	1	0,13	6	0,45	11	2,04
9	3	1,26	4	0,64	1	0,13	6	0,45	2	0,37
10	3	1,26	----	----	3	0,39	4	0,30	----	----

11	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----
12	----	----	----	----	1	0,13	2	0,15	1	0,18
13	----	----	3	0,48	----	----	2	0,15	----	----
14	----	----	----	----	----	----	1	0,07	----	----
18	----	----	----	----	----	----	----	----	1	----
32	3	1,2	----	----	----	----	----	----	----	----
33	----	----	----	----	1	0,13	----	----	----	----

Tabloya göre bütün dönemlerde dua bölümünde en çok kullanılan beyit sayısının iki beyitli dualara ait olduğu görülür.[125] Bütün dönemlerde en çok kullanılan beyit sayısının ilk üç sıranın 1-4 beyitli dua örneklerine ait olduğu söylenilebilir.[126] Ortaya çıkan bu durum, dua bölümü için yapılan tanımlarda dua bölümünün birkaç beyitten oluştuğu söyleminin doğruluğunu yahut geçerliliğini kanıtlar niteliktedir.

[125] Bkz. Örnek Metinler, s. 191, 219, 228.
[126] Bkz. Örnek Metinler, s. 199, 216, 225.

Şekil 2.9: Dua bölümü beyit sayısı

2.5. TAÇ BEYİT

Taç beyit hakkında kaynaklar şu bilgilere yer verirler: Kasidede ekseriya girîzden sonra gelip şâirin mahlasını müştemil bulunan beyte tâc beyit unvanı verilir.[127] Kasidenin sonunda, şairin mahlasını söylediği beyte taç-beyt adı verilir. Taç-beyt kasidenin son yani makta' beyti olabileceği gibi ondan önceki beyitlerden biri de olabilir. Şairler mahlaslarını genellikle du'â kısmında ve kasideyi bitirmeden birkaç beyit önce söylerler.[128] Şairin mahlasının bulunduğu beyte kasidede tâc-beyt adı verilir ve kasidenin sonlarına doğru bulunur.[129]

Yukarıdaki bilgiler kısaca yorumlanırsa, taç beyit kasidenin içinde şairin mahlasının geçtiği beyittir. Genellikle kasidenin sonlarında yer alır.

XVIII. yy.da tespit edilen 1404 kasidenin 1253'ünde taç beyit bulunmaktadır. Elde edilen bu sayının genel kasideye oranı %89,24'dür. Bu 1253 taç beytin 1147'si tek beyitlidir. Bu sayının taç beyitli kasidelerin geneline oranı %91,54'tür. 1253 kasidenin 95'i iki taç beyte sahiptir. Bu sayının genele oranı %7,58'dır. Geriye kalan 9 (%0,71) kasidenin 3, 2 (%0,15) kasidenin de 4 taç beyti mevcuttur. Bu durumu diğer yüzyıllarla karşılaştırabilmek için elde verileri bulunan XVII ve XIX. yüzyıllarla mukayese edilirse ortaya şöyle bir sonuç çıkar. XVII. yy.da 760 kasidenin 653'ünde taç beyit bulunmaktadır. Yani kasidelerin %85,92'sinde taç beyit bulunmaktadır.[130] XIX. yy.da 824 kasidenin 662'sinde taç beyti bulunmaktadır. Yani kasidelerin %80,33'ünde taç beyti yer alır. Bu üç yüzyıl kısaca yorumlanacak olursa, bu dönemlerde yazılan kasidelerin %80 ile %90'ında taç beyti bulunmaktadır. Diğer bir husus ise 1253 taç beytin 126'sı (%10,05) tegazzülün mahlas beytinde yer alır.[131] 305 (%24,34) taç beyit ise duaya girizgahta söylenmiştir.[132] Ayrıca taç beyitlerin 260 (%20,75) tanesi dua bölümünde yer alır. Geriye kalan taç beyitler ise kasidelerin nesib, medhiye ve fahriye gibi çeşitli bölümlerinde söylenmişlerdir.

[127] Naci, a.g.e., s. 110.
[128] İpekten, a.g.e., s. 40.
[129] Dilçin, a.g.e., s. 123.
[130] Aydemir, a.g.t., s. XXXVIII.
[131] Bkz. Örnek Metinler, s. 216.

Dikkat çeken bir diğer nokta da 311 (%24,82) taç beyitin kasidelerin sonunda yer almasıdır. 99 (%7,90) kasidedeki taç beyit son beyitten önce söylenmiştir.

Aşağıda ise buraya kadar kaside hakkında verilen bilgileri desteklemek adına 18. yüzyılın kadın şairlerinden olan Fıtnat Hanım'a ait örnek bir kaside incelenmiştir. Kaside Sultan Mahmûd'a sunulmuş olup konusu "bahâriye"dir. Kasidenin nesib (teşbib) bölümünde işlenen bahar konusu şiirin tamamında konu bütünlüğünü sağlamak açısından süregelmiştir. Bu durum da şairin üstatlığının göstergesidir. Kasidenin kafiyesi -âr, redifi ise "oldı" redifidir. Kaside de kullanılan redif grubu ise kelime ile yapılan redif grubudur. Ayrıca şiir aruzun "hezec" bahri ile kaleme alınmıştır. Kasidenin bölüm beyit aralığı ise şu şekildedir: 1-6 nesib (teşbîb), 7 tegazzül bölümü için girizgâh, 8-12 tegazzül, 13 medhiye bölümü için girizgâh, 14-20 medhiye (maksûd), 21 dua bölümü için girizgâh, 22-23 dua bölümüdür.

2.6. KASÎDE-Î BAHÂRİYYE DER VASF-I SULTÂN MAHMÛD HÂN

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Nesib (Teşbib)

1. Dem-i nevruz irişdi gülşene faṣl-ı bahâr oldı
   Yine âṣâr-ı feyż-i ḳudret-i Ḥaḳ âşikâr oldı

2. İdüp neşr-i nemâ ezhâr-ı gülzâra nesîm-i feyż
   Açıldı ġonceler şevḳ ile cevler bî-ḳarâr oldı

3. Güşâde oldı ḫâṭırlar ḳudûm-ı nev-bahârîden
   İdince ḫande güller bülbül-i şürîde zâr oldı

4. Bahâr itdi çemende gûyiyâ bir bezm-i Cem tertîb
   Yine zerrîn ḳadeh destinde câm-ı zer nigâr oldı

5. Ṣurâḥiveş dizildi lâleler saḫn-ı çemenzâra
   Temâşa eyleyüp bu bezmi diller neş´evâr oldı

6. Göz açdı ḫ'âbdan nergis ṣarıldı yâsemen serve
   Uyandı baḫt-ı 'âşıḳ mevsim-i ẕevḳ-i kenâr oldı

Tegazzül bölümü için girizgâh

7. Olınca nefḫâ-i bâd-ı bahâr ile çemen iḥyâ
Bu güne bir ġazelle naḫl-i hâme mîve-dâr oldı

Tegazzül

8. ‘İẕâr-ı âluñ üzre ḫaṭṭ-ı müşgîn âşikâr oldı
Görenler ṣandılar kim âteşe ‘anber niṣâr oldı

9. Görüp ol naḫl-i bâġ-ı ‘işvenin rûy-u ‘araḳ nâkin
Degüldür jâle yer yer der döküp gül şermsâr oldı

10. Ne mümkin pençe-i ‘aşḳ u muḥabbetden ola âzâd
Yine mürġ-i dilüm bir çeşm-i şeh-bâza şikâr oldı

11. Peyâm-ı zülf ü ḫaddiyle sâbâ varduḳça gülzâra
Olup sünbül perîşân lâle vü gül dâġdâr oldı

12. Alup devr-i ḫaṭında bûsenin ol ḳadd-i mevzunun
Nihâl-i gülşen-i ümmidümüz pür-berg ü bâr oldı

Medhiye (Maksûd) bölümü için girizgâh

13. ‘Aceb kilk-i süḫanver kân mıdur deryâ mıdur bilmem
Ki vaṣf-ı şâh-ı ‘âlemde dür ü gevher niṣâr oldı

Medhiye (Maksûd)

14. Şehenşâh-ı zamân Maḥmûd ḫân-ı mekremet-pîrâ
Cihân-ı şevket ü şâne şeh-i ṣâḥib-vâḳâr oldı

15. O sulṭân-ı mu’aẓẓam şehriyâr-ı heft-kişver kim
Anuñ Faġfûr u Ḫâḳân bendegânından şümâr oldı

16. Nice teşbîh olur İskender ü Dârâya dârâtı
Ki der-bân-ı deri Keyhüsrev ü İsfendiyâr oldı

17. Zemîn ü âsumâna ṣaldı pertev neyyir-i ẕâtı
Sipihr-i devlet ü iḳbale mihr-i tâbdâr oldı

18. Ümîd-i pây-bûs-ı raḫş-ı iclâli içün her gün
Gelüp ḫûrşîd dergâhında ferş-i reh-güzâr oldı

19. Olur âsûde diller rûzgâruñ germ ü serdinden
Gülistân-ı cihana raḥm naḫl-i sâyedâr oldı

20. Olup saḥrâlara ḥıfẓı nigehbân ahd-ı luṭfında
Künâm-ı sîr-i ner âhûlara cây-ı ḳârâr oldı

Dua bölümü için girizgâh

21. Yeter Fıṭnat du'âya başla itnâb-ı süḫan itme
Ki evṣâfı anuñ bî-ḥadd u pâyân bî-şümâr oldı

Dua

22. Hemîşe dâ'im itsün şevket ü iclâl ile Mevlâ
Vücûdı tâc u taḫta tâ-be-maḥşer iftiḫâr oldı

23. Ola gülşen-sarây-ı salṭanatda gül gibi ḫandân
Dinüldükçe şitâ geçdi zamân nev-bahâr oldı[133] (Fıtnat Hanım Divanı K.1)

[133] Halil Çeçen, *Fıtnat Hanım, Hayatı, Sanatı ve Divanı, İnceleme-Metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1996, s. 217.

3. KASİDENİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

3.1. TEVHÎD, MÜNÂCÂT, NA'T VE DİĞER DİNİ KASİDELER

Tevhîd kelimesi sözlük anlamı itibariyle "Allah'ın birliğine, bütünlüğüne inanma ve bunu söz ile ikrâr etme" manasına gelir. Tevhîdlerde Allâh'ın zatının büyüklüğü, isimleri, sıfatları, kuvvet ve kudretinin sonsuzluğu, zatının tasvir ve hayâl edilebilen şeylerden ayrı tutulması, hiçbir şeyin O'na denk ve benzer olmayışı, kâinatta O'nun dışında tesir eden başka bir varlığın bulunmaması, bütün kudret ve ilimlerin O'na ait oluşu vs. özellikler sanatlı bir üslupla anlatılmaktadır ve Tanrı karşısında kulun âcizliği vurgulanır.[134]

Münâcât ise Cenab-ı Hakkın af ve mağfiretine niyaz yoluyla yazılan şiirler hakkında kullanılan bir tâbirdir. Lûgatte "fısıldamak, kulağa söylemek mânasına gelen münâcât, ıstılah olarak İlâhi dergâha niyaz, dua demektir."[135]

XVIII. yüzyıldaki tevhîd ve münâcât kasidelerinde Allah'ın lütfundan, rahmetinden, affediciliğinden, Ondan başka ilahın olmayışından, ölümsüz ve ebedi oluşundan, cümle alemin Allah'ın birliğini kabul ettiğinden, kudretli oluşundan, ayın, güneşin ve yıldızların Allah'ın izzetini tesbih edişinden, Hâlik sıfatından ve alemi, bir sözüyle var edişi gibi birçok konudan söz edilmiştir.

Na't ise Hazret-i Peygamberin övgüsüne dair yazılan şiirler hakkında kullanılan bir tâbir olup yer yer de Na't-ı şerif olarak adlandırılır. Cihar yarın (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) övgüleri hakkında yazılan manzumelere Na't-ı çaryar, yalnızca Hazret-i Ali'nin övgüsünü ele alan manzum yahut mensur yazılara Na't-ı Ali adı verilir.[136]

Hz. Muhammed için kaleme alınan kasidelerde ise Hz. Muhammed'in tüm peygamberlerin önderi oluşundan, şanının yüceliğinden, zatının üstünlüğünden, şefaatinden, Allah'ın dünyayı onun yüzü huyu hürmetine yarattığı ve döndürdüğü düşüncesinden, yüzünün güzelliğinden, Allah'ın en sevdiği kulu oluşundan, ümmetin lideri, çeşitli mucizelerinden, şefaatinden, cömertliğinden, dünyadaki herkesin ona

[134] Pala, a.g.e., s. 454.
[135] Pakalın, a.g.e., s. 615.
[136] Pakalın, a.g.e., s. 664.

hayran oluşundan, İsra Gecesi (leyle-i İsrâ) miraca yükselişinden, Cebrail ve atı Burak ile miraca yükselişinden, Hz. Muhammed'in Hz. İdrîs ile Miraçta karşılaşmasından, ins ü cin'in resulü olduğundan, nuru ile cihanı aydınlattığından, dünyaya gelişi ile Tâk-ı Kisrâ'nın yıkılışından, dürri yetim namından, inâyetli oluşundan, her iki aleminin serveri olduğundan, Kuran ve Kelamı Nassdan, irfan sahibi oluşundan, kadrinden, Allah'ın ilahi sözlerini kullara ulaştıran habercisi oluşundan, tek işaretiyle ayı ortadan ikiye ayırma mucizesinden, bedeninin beyaz, gözlerinin siyah oluşundan, yüzünün eşsiz güzelliğinden, çok merhametli ve esirgeyen oluşundan, ilk insan ve son peygamber olduğundan, parmaklarından su akıtma mucizesinden, henüz Hz. Adem toprak iken Hz. Muhammed'in peygamber olarak müjdelendiğinden, kıyamet günü ve ruz-ı mahşerde ümmetinin şefaatçisi olacağından ve ümmeti için dua edeceğinden, evliyaların ve peygamberlerin en yücesi olduğundan, alim kişiliğinden, olgun bir kişiliğe sahip oluşundan, anlayış ve kavrayış becerisinin mükemmelliğinden, temiz ve güzel ahlaklı oluşundan, çok yüksek ve eşsiz şeref sahibi oluşundan, Allah'ın ondan başka kimseye o şan ve şerefi vermediğinden, Allah'ın habibi oluşundan, asilere rahmet edişinden, henüz ne toprak, ne su ne hava kısaca dünya yaratılmamışken onun ruhunun varlığından, inci gibi dişlerinden, güzel ve düzgün konuşmasından, saçının ve teninin misk gibi güzel kokuyor olmasından, dinin sultanı oluşundan, emin ve güvenilir oluşundan, çeşitli yönleriyle diğer peygamberle birlikte anıldığından, Hz. Muhammed'in sert taştan su çıkarma mucizesinden ve bunlara benzer bir çok konudan bahsedilmiştir.

Hz. Muhammed için yazılan na'tlarda geçen özel isimler, dini mekânlar ve kavramlar ise şunlardır: Tur-ı Sina, Arafat, Duha, Mesihâ, Cibril, Ebubekr, Ömer, Osman, Ali, Yusuf, Hz. Halil İbrahim, Davud, Musa, Burak, Mescid-i Aksa, Hz. Süleyman, Kabe, Eyüp, Nuh, Nemrud, Meryem, Nuşirevan, İsmail, Mikail, İsrafil, Azrail, Yahya, İshak, Lut, Yakub, İmrân, Sidre, Kureyş, Yesrib, Lāt u Menāt, Mekke, Medine, Kudüs, Hamza, Cafer, Abbas, Zehra Şâfi, Hanbeli, Mâlik, Nu'mân, Mührü Süleyman, Taha, Şuayb, Üzeyr Cercis, Harun, Zekeriyyâ, Yecüc, Üveys, Bilal-i Habeşi, Cafer-i Tayyar, Hamza, Abbas, Ebu Cehl, Ebu Leheb, Cüneyd, Şiblî, Ma'ruf, Edhem, Attâr, Geylani, Havva, Nil, Hübel, Ebu'l-Kâsım, İskender, Refref, Hızır, Batha, Gebr, Yahudi, Tersa, İbn-i Sina, Kânûn u Şifâ, Hind, Acem, Arab, Tatar, Hasan Hüseyin, Behram, Tûbâ, İbn-i Mesud, Kurân, Arasât, Hacerü'l-Esved, Arafat, Bestam, Herat, Fettah, Feyyaz, Veysel Karani, Kubâd, Dara, Ferhad, Rum, Eflâtun, Çin, Fağfur, Rüstem, İsfendiyâr,

Yâsin, Taha, Vamuk, Azra, Leyla, Mecnun, Enes Bin Mâlik, Ebü'd Derdâ, Sencer, Keyhüsrev, Tevrat, İncil, Zebur, Harîrî, Ferezdak, Hassan, Lebîd, Necef gibi isimlere yer verilmiştir.

Hz. Muhammed dışında dört halife ve din büyüklerine yazılan bazı kasidelerde ise şu ifadelere yer verilmiştir: Hz. Ebubekir için peygamberin varisi oluşundan, çabuk kavrama ve anlama yeteneğinden, ilim sahibi oluşundan, manevi gücünden, Hz. Ali için ise müminlerin koruyucusu oluşundan, delikanlı ve yiğit oluşundan, ehli beytten oluşundan, kusursuz oluşundan, şanından, makamından, güzelliğinden, Peygamber ile olan bağından, Allah Resulünün gözünün nuru olduğundan, gösterişliliğinden, yüceliğinden, marifetinden, Hz. Hasan için ise zehirlenerek öldürülüşünden, bunu yapanlara duyulan öfkeden bahsedilmiştir. Hz. Hüseyin'e yazılan kasidelerde ise ekseriyetle Kerbela olayından ve bu olayın sorumlusu olan Yezid'e karşı okunan lanetlerden bahsedilmiştir. Eyüp Sultan için İslam'a olan bağlılığından, feyzinden, zatının muhteremliğinden, zaferlerinden, güzel sohbetinden, Şems-i Tebrizi için de hakikât nurundan, gönüllere işleyen feyzinden, uhrevi gücünden, doğruluğundan, yüceliğinden, cömertliğinden, Mevlana'nın feyzinden, fütuhatından, manadaki üstatlığından, irfan sahibi oluşundan, eserinden, kişiliğinden, lütuf sahibi oluşundan, marifetinden, izzetinden kadrinden, zamanın Hızır'ı ve İsa'sı olduğu gibi övgülere ve dergahının yüceliğine kadar süregelen olaylardan bahsedilmiştir. İsmail Ankaravi'nin lakabından, irfanından, ilahi sırra erenlerden oluşundan, hüner sahibi oluşundan, mesneviyi şerh konusundan üstatlığından şairlik alanındaki gücünden, manevi kahramanlığından, meşrebinden, Veysel Karanî'nin peygambere olan muhabbetinden, onu görme arzusundan ve peygamberin ona hırkasını hediye etmesinden, cömertliğinden, lütfundan, feyzinden, Abdulkadir Geylânî için yazılanlarda ise O'nun sözüne sadık olmasından ve ilim gibi marifetlerinden bahsedilmiştir.

3.2. MEDHİYE TÜRÜNDEKİ KASİDELER

3.2.1. Nesib (Teşbib) Bölümü

Daha önce nesib bölümünü işlerken 1404 kasidenin 818'inde (%58,26) nesib bölümü bulunduğu belirtilmişti. Bu 818 nesibli kasidenin 704'ü (%86,06) medhiye türündeki kasidelere aittir. Bu kasidelerin 110'unun (%15,62) nesibi "bahar konulu"dur. Daha sonra ise 102 nesib ile (%14,48) "memduhun gelişine sevinç, ülkede sağlanan düzen ve dünyada kötü talihin son bulması" konuları işlenmiştir. Üçüncü sıradaki 85 nesib örneğinde (%12,07) "sevgilinin tasviri-cefası ve aşığın halleri-aşk" konuları işlenmiştir. Dördüncü sırada yer alan 57 nesibde (%8,09) "îydiye" konusu işlenmiştir. Beşinci sırada 53 nesibde (%7,52) şairlerin, felekten ve kötü talihten şikâyetleri işlenmiştir. Altıncı sırada 40 nesibde (%5,68) "kasrıyye" konusu işlenmiş kasideler yer alır. Bu bölümde şairler, memduhlarının görkemli köşklerinden ve binalarından bahsetmişlerdir. Yedinci sırada 27 nesib ile (%3,83) "ramazâniyye" konulu kasideler yer alır. Şairler, ramazanın bereketinden ve getirmiş olduğu manevi huzur gibi çeşitli konuları ele almışlardır. Sekizinci sırada 20 nesib ile (%2,84) "kalemiyye" konusu işlenmiş kasideler gelir. Burada şairler kalemin kuvvetinden, şairin silahı oluşundan, sihir gibi tesir edişinden vb. konular yer alır. Dokuzuncu sırada 17 nesib ile (%2,41) "şitâiyye" konusu işlenmiş kasideler yer alır. Onuncu sırada 12 nesib ile (%1,70) "memduhun övgüsüne hazırlık" konulu şiirler ve çeşitli yapıtlara övgü (2 tane sultanın çadırına, 2 tane camiye, 1 tane kemere, 1 tane çadıra, 1 tane asitana, 1 tane bahçeye, 1 tane kuleye, 1 tane dini mekâna, 1 tanesi çeşmeye, 1 tanesi kışlaya övgü) konuları gelir. On birinci sırada 11 nesib ile (%1,56) dini konulu kasideler yer alır. On ikinci sırada 10 nesib ile (%1,42) memduhlarının yeni yıllarını tebrik amacıyla yazılan sâliyyeler ve baharın gelişini kutlamak maksadıyla yazılmış nevruz konulu nevrûziyyeler vardır. On üçüncü sırada 9 nesib ile (%1,27) sakinâme, gönülden ve gönüldeki sıkıntıların bahsedildiği ve kudûmiyye konulu kasideler yer alır. On dördüncü sırada 8 nesible (%1,13) fethiyye ve çerağan konusu işlenmiştir. Bu sekiz nesib bulunan çereğan kasidelerinin 2 tanesinde donanma konusu ele alınmıştır.

On beşinci sırada 6 nesib ile (%0,85) ilme övgü, şehirlere övgü (bu övgülerde 3'ü İstanbul'a, 1'i Maraş beldesine, 1'i Halep şehrine, bir tanesiyse Kağıthane'ye) yazılmıştır. On altıncı sırada 5 nesib ile (%0,71) Allah'a ve nimetlerine şükür, kozmik unsurlar, sûriyye ve sühaniyye (söz) konuludur. On yedinci sırada 4 nesib ile (%0,56) memduha şükür ve musiki konusu yer alır. On sekizinci sırada 3 nesib ile (%0,42) hasbihal, berfiyye, temmûziye, memduhun sıhhati, gurbet ve tuğraya övgü konuları yer alır. Diğer nesibler ise 2 örnekle (%0,28) mehtâbiyye, dünyanın hali, rahşiyye, güneş konulu (şemsiyye), verdiye, devlet konuludur. Geriye kalan nesibler ise 1 örnekle (%0,14) lâle, selsebil, hamâmiye, hurşîd ü mâh, seferiyye, iftariyye, Muharrem ayı konulu, fazilete övgü, vatan konulu, şerîat konulu, hâtem konulu, mum konulu, sümbül konulu, mektupname, akla övgü, izzet konulu, kâkumiye, şikâyetname-mektup, veba konulu, hilafete övgü, sadarete övgü, felsefi konulu, sulhiyye ve şemşîr konuları yer alır.

Nesibde işlenen konular, örnek sayıları ve yüzdelik oranlarıyla aşağıdaki tabloda detaylı şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3.1: Nesib (Teşbib) bölümünde işlenen konular

Konu	**Ö.S.**	**%**
Bahar konusu	110	15,62
Memduhun gelişine sevinç ve kötü talihin son bulması	102	14,48
Sevgilinin tasviri-cefası ve aşığın halleri-aşk	85	12,07
Îydiye	57	8,09
Felekten ve kötü talihten şikâyet	53	7,52
Kasrıyye	40	5,68
Ramazâniyye	27	3,83
Kalemiyye	20	2,84
Şitâiyye	17	2,41

Memduhun övgüsüne hazırlık	12	1,70
Çeşitli yapıtlara övgü	12	1,70
Dini konu	11	1,56
Sâliyye	10	1,42
Nevrûziyye	10	1,42
Sakinâme	9	1,27
Gönülden ve sıkıntılarından bahsetmiş	9	1,27
Kudûmiyye	9	1,27
Çerâğan	8	1,13
Fethiyye	8	1,13
İlme övgü	6	0,85
Şehirlere övgü	6	0,85
Allah'a ve nimetlerine şükür	5	0,71
Kozmik unsurlar	5	0,71
Sûriyye	5	0,71
Sühaniyye	5	0,71
Musiki Konulu	4	0,56
Memduha şükür	4	0,56
Hasbihal	3	0,42
Berfiyye	3	0,42
Temmûziye	3	0,42
Memduhun sıhhati	3	0,42
Gurbet konulu	3	0,42
Tuğraya övgü	3	0,42

Mehtâbiyye	2	0,28
Dünyanın hali	2	0,28
Rahşiyye	2	0,28
Güneş konulu (Şemsiyye)	2	0,28
Verdiye	2	0,28
Devlet konulu	2	0,28
Muharrem ayı konulu	2	0,14
Sulhiyye	1	0,14
Lâle	1	0,14
Selsebil konulu	1	0,14
Hamâmiye	1	0,14
Hurşîd ü mâh	1	0,14
Seferiyye	1	0,14
İftâriyye	1	0,14
Fazilete övgü	1	0,14
Vatan konulu	1	0,14
Şerîat konulu	1	0,14
Hâtem konulu	1	0,14
Mum konulu	1	0,14
Sümbül konulu	1	0,14
Mektupname	1	0,14
Akla övgü	1	0,14
İzzet konulu	1	0,14
Kâkumiye	1	0,14

Şikâyetname-mektup	1	0,14
Veba konulu	1	0,14
Hilafete övgü	1	0,14
Sadarete övgü	1	0,14
Felsefi konulu	1	0,14
Şemşîr konulu	1	0,14

Diğer çalışmalarla birlikte[137] bütün yüzyıllarda tespit edilen medhiye kasidelerinin nesib bölümünde en çok işlenen konunun bahar konusu olduğu görülmektedir. Şairlerin, şiirlerinde en çok bahar konusunu işlenmesinin en büyük etkeninin, şairin maksuda geçmeden memduh ile bahar mevsimi arasındaki benzerliklerle dolaylı yoldan bir olay örgüsü kurmasıdır. Çetin ve soğuk kış mevsiminden sonra havaların yeniden yavaş yavaş ısınmaya başlaması, çiçeklerin yeniden açması, doğanın yeniden yeşillik hırkasını üzerine geçirmesi, donmuş derelerin yeniden çağlaması ve göç eden kuşların yeniden ağaçları doldurması bahar mevsiminin getirdiği güzellikleri arasındadır. Şairlerinde, memduhun gölgesi altında yahut memduhun gelişiyle yaşadıkları devri, bahar mevsiminin getirileriyle ilişkilendirdikleri düşünülmektedir.

3.2.2. Medhiye (Maksûd) Bölümü

Şairlerce, kasidelerinin kaleme alınmasındaki asıl amacın memduhlarını övmek, onları yüceltmek ve tabiri caizse onların hayatlarını geleceğe aktararak ölümsüz kılmaktır. Öyle ki zaman zaman kimi kesimlerce kaside denilince akıllara direkt medhiye mefhumu gelmektedir. XVIII. yy.daki medhiye kasidelerinde padişahtan başlayarak, sadrazamlara, şeyhülislamlara, reisülküttaplara, defterdarlara, kethüdalara, valilere, kaymakamlara, dini şahsiyetlere, sanat ve ilim adamları ve diğer devlet adamları olmak üzere birçok şahsiyete kaside yazılmıştır. Bu yüzyıldaki 1404 kasidenin 1062'si medhiye türünde kaleme alınmıştır.

[137] Keskin, a.g.t., Çakıcı, a.g.t, Aydemir, a.g.t., Babacan, a.g.t.

3.2.2.1. Sultanlar

XVIII. yy.da kaleme alınan medhiye kasidelerinin 293'i Osmanlı sultanlarına sunulmuştur. Sunulan 293 kasidenin 97'si Sultan III. Selim'e (1789-1807), 91'i Sultan III. Ahmed'e (1703-1730), 61'i Sultan I. Mahmud'a (1730-1754), 20'i Sultan I. Abdülhamid'e (1774-1789), 9'u Sultan III. Mustafa'ya (1757-1774), 6'sı Sultan II. Mustafa'ya (1695-1703), 6'sı Sultan III. Osman'a (1754-1757), 2'si Sultan IV. Mehmed'e (1648-1687), 1'i Sultan IV. Mustafa'ya (1807-1808) sunulmuştur.

Yukarıdaki 293 kasidenin dışında padişahlarla birlikte başka bir şahsa ortak yazılmış kasideler de sayılacak olursa bu sayı 304'ü bulur. Ayrıca padişahın yanı sıra başka bir şahsa yazılan kasidelerin 6'sı Damad İbrahim Paşa ve Sultan III. Ahmed'e, 1'i Sultan Mahmud ve Mir Muhammed'e, 1'i Sultan III. Mustafa ve Receb Paşa'ya, 1'i Sultan Mahmud-Sadrazam Abdullah Paşa-Şeyhülislam Said Efendi ile birlikte Darüssaade Ağası Beşir Ağaya, 1'i Sultan III. Ahmet ve Maktul Kethüda Mehmed'e, 1'i ise Sultan III. Ahmed ve Kapudan Mustafa Paşa'ya sunulmuştur. Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere en çok kaside Sultan III. Selim'e, en az kasideyse Sultan IV. Mustafa'ya sunulmuştur. Yukarıdaki kasidelerden hariç 14 kaside de Giray Hanlarına sunulmuştur. Sunulan bu kasidelerin 10'u Kırım Han'ı Selim Giray Han'a (1671-1678, 1684-1691, 1692-1699, 1702-1704), 3'ü Giray Han'a (hangi Giray Han olduğu tespit edilemedi), 1'iyse Sultan Kaplan Giray Han'a (1707-1708,1713-1715) sunulmuştur.

Klasik Türk Edebiyatında şairler şiirlerinde bahsettikleri kişileri birçok isimle birlikte zikrederler. Bunun en önemli sebeplerinden birisi hiç şüphesiz şiirlerindeki anlatım ve aktarım gücünü güçlendirmektir. Örneğin şairler, şiirinde bir kişinin savaşçılık yönünü, cömertliğini, adaletini vb. özelliklerini vurgulayacaksa onunla birlikte hemen tarihte savaşçılığıyla, cömertliğiyle yahut adaletiyle nam salmış bir karakteri de zikrederler. Zikrederlerken kimi zaman kahramanını benzettikleri bu karakterden daha üstün tutarlar kimi zamansa birbirine eşdeğer görürler. Başvurulan bu teşbih yahut mukayese yöntemi okura meseleyi aktarma yönünde önemli bir araçtır. Ayrıca şairlerin çeşitli memleketlerden ve kavimlerden isimler zikretmesinin en temel sebeplerinden birisi de bu tarihi olaylara ve kişilere hâkim olduklarını göstermektir. Çünkü bu isimler alelade seçilmiş kişiler değildir. Her biri alanında nam salmış, meşhur kişi ve karakterlerdir.

XVIII. yüzyıl kasidelerinde padişah ile birlikte adı en çok zikredilen kişi 126 örnekle Makedonya kralı İskender'dir. İkinci sırada adı 112 kez geçen İran'ın efsanevi hükümdarlarından Cem gelir. Üçüncü sırada da 98 örnekle Şehnâme'nin ünlü kahramanlarından olan Dârâ yer alır. Dördüncü olarak adı 62 kez zikredilen İran mitolojisinin efsanevî kahramanı Rüstem vardır. Beşinci sırada 60 örnekle hükümdar peygamber Hz. Süleyman gelir. Altıncı sırada 45 örnekle cengaverliği ve cesaretiyle bilinen Hz. Ali yer alır. Diğer kişiler de sırasıyla şu şekildedir: 33 kez Kahraman ve Hüsrev, 31 örnekle Feridun, 29 kez Hâtem Tâî, 23 kez Behram, 19 kez Hz. Ömer ve Sam, 18 kez Felâtun (Platon), 16 kez Neriman, 12 kez Hüseyin Baykara, 11 kez Hz. Ebûbekir, 10 örnekle Cengiz Han ve Aristoteles, 9 örnekle Hz. Hızır, Keyhüsrev, Hz. Osman, Efrâsiyâb ve Nûşîrevân, 8 örnekle Firdevsi Tûsî ve Şah Sencer, 7 örnekle Hûşeng, Nizâmülmülk ve Fağfur, 6 örnekle Hakanî, İsfendiyar, İbn-î Sinâ, Tehemten, Bermekiyân, Şehnâme ve Hz. Cafer, 5 örnekle Melikşâh, Molla Câmi, Keykubad, Behmen ve Zâl, 4 örnekle Nizamî, Kayser, Âsaf, Hassân, Kubâd ve Ye'cüc Şevket Buhârî, 3 örnekle Dahhâk, Hz. Mehdi, Hz. Yusuf, Hz. İsâ, Hz. Hamza, Hz. Yahya, Nadir Şah, Keykavus, Hülâgü Han ve Enverî, 2 örnekle Lokman, Ethem, Ali Şîr Nevâî, İbn-i Ebû Vakkâs, Memun, Harun El Reşid, Muhteşem, Kutb-ı Râzî, Mu'tasım, Erdeşîr, Fârâbî, Sâ'ib-i Tebrîzî, 'Örfî-i Şîrâzî ve Vassaf, son olarak da 1 örnekle İbn-i Dihkân, İbn-i Berhiya, Zend, Emir Timur, Minüçihr, İshâk, İdris, Şuayb, Salih, İbn-i Abbad, Hz. Davud, Ebul Feth, Ebul Hayrat, Cürcani, Hafız Şîrâzî, Şahin Giray, Hz. İlyas, Hz. İbrahim, Harun, Hz. Musa, Hz. Davud ve Pişdadiyan isimleri zikredilmiştir.

Aşağıdaki beyitlerde padişahların hangi şahsiyetlere, hangi yönüyle benzetildiği verilmiştir. XVIII. yy. şairlerinden Fitnat Hanım'ın Sultan Mahmud'a sunduğu bahar konulu kasidesinde Sultan Mahmud'un gösterişinin ve debdebesinin İskender ve Dârâ ile kıyaslanmasının doğru olmayacağını öyle ki Keyhüsrev ve İsfendiyâr'ın dahi onun kapısında kapıcısı olduğunu söylemiştir. Kısaca Sultan Mahmud'un saymış olduğu isimlerden üstün olduğunu savunmuştur:

Nice teşbih olur İskender ü Dârâya dârâtı

Ki der-bân-ı deri Keyhüsrev ü İsfendiyâr oldı[138] (Fıtnat Hanım Divanı K. 1/16)

[138] Çeçen, a.g.t., s. 219.

Bir diğer XVIII. yy. şairi olan Halil Nuri ise Sultan Selim'in huyunu Hz. Ebubekir'e, adaletini Hz. Ömer'e, ahlakını Hz. Osman'a yiğitliğini ise Hz. Ali'ye benzetmiştir.

Hısâli Bûbekir 'adli 'Ömer'dir sîreti 'Osmân

Şecâ'atde cenâb-ı Hayder ile hem-'inân oldı[139] (Halil Nuri Divanı K. 8/54)

Aşağıdaki beyitte ise Nasır Dede, Sultan Mahmud'un savaşçılıktaki tecrübesinin ve yiğitlik vasfının, İran'ın efsanevi kahramanları Rüstem, Sam ve Neriman'ı gölgede bırakarak cihana unutturduğunu söylemiştir.

Şeh-i baht-âver ü ceng-âzmâ vasf-ı şecâ'atde

Unutdurmuş cihana Rüstem ü Sam u Nerimân'ı[140] (Nasır Dede Divanı K. 17/6)

Arpaeminizade Mustafa Sami, Sultan Ahmed'in adaletini överken İskender'in Sultan Ahmed'in kapısında kapıcısı olacağını söylemiştir. Yani adillikte ona erişemeyeceğini dile getirmiştir.

O pâdşâh-ı ʿadâlet-penâh kim oldı

Sikenderân-ı zamân dergehinde derbânı[141] (Arpaemînizade Divanı K. 4/8)

Aşağıdaki beyitte ise Dürri Ahmed Efendi Sultan III. Ahmed'in sanata ve sanatçıya verdiği değeri anlatırken meclislerinin meşhurluğu ve sanatçılara verdiği destekle de tanınan ünlü Çağatay hükümdarı Hüseyn-i Baykara'nın, Sultan Ahmed'in çok bilgili alimlerden oluşan kişilerin toplandığı seçkinler meclisinin kalabalık oluşunu görse kıskanacağını dile getirmiştir.

Bezm-i hâṣı mecmaʿ-ı ʿallâmedür şol deñlü kim

Reşk iderdi görse ol bezmi Ḥüseyn-i Bayḳara[142] (Dürri Ahmed Divanı K. 2/4)

---

[139] Mehmet Güler, *Halil Nuri Divanı Edisyon-Kritik-İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2009, s. 147.

[140] Melek Bıyık, *Abdulbâkî Nâsır Dede Divânı Giriş- Metin - İndeks*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 43.

[141] Fatma Sabiha Kutlar Oğuz (Haz.), *Arpaemînizâde Mustafâ Sâmî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 50. (Erişim Tarihi: 05.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0

[142] Ramazan Vural (Haz.), *Dürri Ahmed Efendi Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2020, s. 41. (Erişim Tarihi: 06.15.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73492,durri-ahmed-efendi-divanipdf.pdf?0

Genel olaraksa padişahlar, kasidelerde sıkça şu özellikleri ile anılmışlardır: Adil oluşları, lütuf ve ihsan sahibi kişilikleri, doğru kişilikleri, heybetli yapıları, yüce gönülleri, inayetli oluşları, kemal sahibi, ilime verdikleri değer, savaşçılıkları, cengaverlikleri, düşmanlarına saldıkları korkularıyla, sanata ve sanatçıya verdikleri önemle, hüner sahibi olmaları ve sanatçı kişilikleri, cömertlikleri, sadakatli oluşları, himmetleri, emanete verdikleri önemle, meclisleriyle, huylarının güzelliği ve haya sahibi oluşları gibi bir çok özellikleri ile zikredilmişlerdir.

3.2.2.2. Şehzadeler

Osmanlı İmparatorluğu bilindiği üzere babadan oğula geçen bir hanedanlık sistemine sahipti. Bu yüzdendir ki saltanatın devamlılığı için Osmanlı sultanından sonra yerine gelecek olan şehzadenin de kim olacağı oldukça değerlidir. Şairler de bu durumun farkında olduklarından dolayı şehzadelere de kasideler sunmuşlardır. Bu yüzyılda şehzadelere toplamda 9 kaside kaleme alınmıştır. Bu 9 kasidenin 3 tanesi hangi padişahın oğlu olduğu tespit edilemeyen Şehzade Sultan Mehmed'e, 2 tanesi Sultan III. Ahmed'in oğlu Şehzade Abdülmelik'e, 1 tanesi Sultan I. Abdülhamid Han'ın oğlu Sultan Mehmed'e, 1 tanesi Sultan II. Mustafa'nın oğlu Şehzade Mahmud'a, 1 tanesi Sultan III. Ahmed'in oğlu Şehzade Sultan İbrahim'e, 1 tanesi Sultan I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Murad'a sunulmuştur.

3.2.2.3. Sultanların kız çocukları ve diğer kadınlar

Sultanların ve şehzadelerin haricinde 18 kaside sultanların kızlarına yahut dönemin diğer kadın şahsiyetlerine yazılmıştır. Bu kasidelerden 6 tanesi Sultan III. Mustafa'nın kızı Beyhan Sultan'a, 5 tanesi Sultan III. Mustafa'nın kızı Hadice Sultan'a, 3 tanesi Sultan III. Mustafa'nın kızı, Hibetullah Sultan'a, 1 tanesi Halepli Melik Ahmed Pâşâzâde Osmân Pâşâ hazretlerinin kerimesi Mehpâre Hanım'a, 1 tanesi III. Ahmed'in kızı Habibe Hanım'a, 1 tanesi Zehra Fatma Hanım, son 1 tanesiyse Fatma Hanım isimli bir şahsa yazılmıştır.

3.2.2.4. Sadrazamlar ve paşalar

Osmanlı devletinde sadrazamlar ve paşalar, padişahın devlet içerisindeki eli kolu olarak bilinirlerdi. Padişahın ardından devlette etkin rol oynayan önemli kişilerdi. Her biri iyi eğitim almış, alanında oldukça başarılı isimlerdi. Aynı zamanda Klasik Türk Edebiyatında padişahlardan sonra en çok kaside sunulan kişilerdir.

XVIII. yy.da 299 kaside vezirler ve paşalar gibi devrin önemli şahsiyetlerine sunulmuştur. Bütün isimleri detaylı şekilde vermenin zor ve sağlıksız olacağından ötürü memduhun net bir şekilde belli olduğu, devrin bazı önemli isimlerini vermek daha mantıklı ve nesnel olacaktır. Şairler, sultanların yanı sıra kendilerine hami olarak gördükleri padişahın çevresindeki önemli isimlere de kaside sunmayı ihmal etmemişlerdir. Öyle ki devrin padişahlarının yanı sıra sadrazamları ve diğer paşaları da sanata önem veren hatta sanat ile birebir uğraşan kişilerdir. Hal böyle olunca şairlerin sanatlarını kanıtlamak adına, devrin zorlukları altında ezilmemek adına sadrazamlara yahut çeşitli paşalara şiir sunması kadar tabiî bir durum yoktur. XVIII. yy.da sadrazamlara ve paşalara yazılan kasidelerin sıralaması şu şekildedir: İlk olarak devrin en önemli ve etkin isimlerinden olan Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya (1718-1730) 112 kaside yazılmıştır. Öyle ki bu sayı padişahlara sunulan kaside sayısından bile daha fazladır. Bu durumun en temel sebebi, Damad İbrahim Paşa devrin en önemli ve en etkin siyasi figürlerindendir. Aynı zamanda hanedanın içinden bir isimdir. Şairlerin de onun etrafında toplanması yaşamlarını rahat bir şekilde idame ettirebilmek adına olağan bir durumdur. Burada şu hususa değinmek gerecektir: XIII-XV. yüzyıllarda adına en fazla medhiye kasidesi yazılan kişi 40 kaside ile Sultan II. Bayezid'dir.[143] XVI. yy.da 99 kasideyle Kanuni Sultan Süleyman'dır.[144] XVII. yy.da 43 kaside ile padişah IV. Murad'dır.[145] XIX. yy.da ise 62 kasideyle II. Mahmud'dur.[146] Görüldüğü üzere bütün yüzyıllarda en fazla kaside padişahlara yazılmıştır. Bu durum sadece XVIII. yy.da farklılık göstermiştir. XVIII. y.y.da diğer yüzyılların aksine en fazla kaside 112 örnekle Damad İbrahim Paşa'ya yazılmıştır.

[143] Keskin, a.g.t., s. 48.
[144] Çakıcı, a.g.t., s. 50.
[145] Aydemir, a.g.t., s. XLIV.
[146] Babacan, a.g.t., s. 53.

Ona en yakın padişah olan III. Selim'e toplamda 97 kaside sunulmuştur. İkinci en çok kaside sunulan devlet adamı 36 kasideyle Damad Ali Paşa'dır (1713-1716). Bu sayıyı 20 kasideyle Kaymak Mustafa Paşa takip eder. Daha sonra 16 kasideyle Hekimoğlu Ali Paşa (1732-1735,1742-1743) ve Sadrazam Köse Bahir Mustafa Paşa (1752-1755,1756-1756,1763-1765) gelir. Daha sonra sırasıyla şu isimler gelir: 9 kasideyle Yusuf Ziya Paşa (1798-1805), 8 kasideyle Koca Ragıp Paşa (1757-1763), Sadrazam Halil Hamid Paşa (1782-1785) ve Baltacı Mehmed Paşa (1710-1711), 6 kasideyle Sadrazam Firarizade Seyyid Abdullah Paşa (1747-1750), 4 kasideyle Ratıb Ahmet Paşa, Muhsinzâde Mehmed Paşa (1765-1768,1771-1774) ve Vezir Ferhad Paşa, 3 kasideyle Çeteci Abdullah Paşa, vezir Seyyid Hasib Mustafa Paşa, Vezir İzzet Ali Paşa, Köprülüzâde Abdurrahman Paşa (Vezir), Osman Paşa ve Kapudan Hüseyin Paşa, 2 kasideyle Sadrazam Hamza Paşa (1768-1768), Meşaleci İbrahim Paşa, Silahdar Cihangirli Mehmet Paşa (1770-1771), Darendeli Mehmed Paşa (1777-1778), Hüsameddin Paşa, İvazzade Halil Paşa (1769-1770), 1 kasideyle de Şehsüvarzade Mustafa Paşa, Kalaylıkoz Ahmed Paşa (1703-1704), Canikli Ali Paşa, İvaz Mehmed Paşa (1739-1740), Yeğen Mehmed Paşa (1737-1739), Köprülüzade Ahmet Paşa, Damad Hasan Paşa (1703-1704), Abdurrahman Abdi Paşa, Vezir Paşazâde Abdi Paşa, Köprülüzade Abdullah Paşa, Sami Ebubekir Paşa, Köprülüzade Numan Paşa, Gürcü Yusuf Ağa, Şerif Paşa ve Bostancıbaşı Hafız İsmail Paşa (1805-1806) gelir. Bu isimlerin dışında çeşitli isimlere sunulmuş 57 kaside daha vardır. Lakin isimlerinin birbirine olan benzerliğinden dolayı yahut birbirlerinden ayırt edici herhangi bir bilgi veya ibarenin olmayışından ötürü bu isimleri tek tek zikretmek doğru olmayacaktır. Şairler, sadrazamları zikrederken onlarla birlikte birçok ismi de telaffuz etmişlerdir. Telaffuz edilen bu isimlerin birçok yönü memduhlarıyla benzeşmektedir. Zikredilen bu isimler sırasıyla şu şekildedir: 181 örnekle Âsaf, 111 örnekle Hâtem Tâî, 104 örnekle Cem, 69 örnekle Dârâ, 54 örnekle Felatun, 53 örnekle İskender, 51 örnekle Aristoteles, 45 örnekle Rüstem, 35 örnekle İbn-î Sina, 35 örnekle Bermeki, 34 örnekle Hz. Ali, 31 örnekle Nizâmülmülk 27 örnekle Süleyman 26 örnekle Kahraman, 16 örnekle Neriman, 15 örnekle Hz. Ömer, Hüseyin Baykara ve İbn-î Abbad, 14 örnekle Feridun, 12 örnekle Hz. Cafer 10 örnekle Sam, 9 örnekle Hz. Ebubekir ve Mesiha, 8 örnekle Hüsrev ve Nuşirevan, 7 örnekle Ye'cüc, 6 örnekle Fârâbî, Behram ve Nadir Şah, 5 örnekle Hz. Osman, , Şehname, Tehemten, Keykubad, Zâl, ve Ali Şir Nevaî, 4 Behmen örnekle Erdeşir, Edhem, Efresiyab ve Hızır,

3 örnekle Hakanî, İbni Azer-i Devran, Keyhüsrev, Lokman, Nizamî, Muhteşem ve Kutb-ı Râzî, 2 örnekle İbn-i Hacib Yahya, İsfendiyar, Sencer, Vassaf, Şevket-i Buhârî, Hassan ve Hafız Şirazi, birer kez İbn-i Sabit, Fağfur, Ebun Nasr, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Peşeng, İbn-i Zaide, Belkıs, İbn-i Kemal, Kayser, Melikşah, İbn-i Mukle, Zahir-i Faryab, Peşeng, Huşeng, Hz Davud, İbn-i Ziyad, Pervin, Sührab, Ebu'l-Fazl, Hz. Musa, Kirmani, Halil İbrahim, Bokrat (Hipoktat), Uluğ Miraz, Hürmüs, Daver-i Sencer, Perviz,, Mehdi, Kayser,İbn-i Suheyl, İbn-i Zeka, İbn-i Reşad, Ratıb, İbn-i Hace, Behram-ı Gur, İbn-i Zaid, İbn-i Berbiye, Güstehem, Timur'dur.

XVIII. yy. şairlerinden Beliğ Mehmed Emin Ratıp Ahmet Paşa'ya sunduğu kasidesinde Ahmed Paşa'yı ikinci Âsaf olarak nitelendirmiş ve onun cömertliğinin iyilik sahibi Hâtem Tâî'yi utandıracağını söylemiştir.

Âsaf-ı sânî kerem ma'din-i Ahmed Paşa

Cûdı şermende ider Hâtem-i sâhib-himemi[147] (Belîğ Mehmed Emîn Divanı K. 7/14)

Vezirlere yazılan şiirlerde dikkat çekici en önemli unsur onların Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf ile kıyaslanmasıdır.[148]

Öyle ki Hz. Süleyman'ın ünlü veziri Âsaf b. Berahyâ'nın şöhreti kendisinden sonra da devam etmiş ve İslâm dünyasındaki hükümdarların vezirleri de Âsaf'a benzetilerek yahut onun gibi zeki, adil ve cömert olması temennisiyle çoğu zaman bu isimle anılmıştır.

Aynı şekilde Sadik'de Damad İbrahim Paşa'yı ikinci Âsaf olarak tarif etmiştir.

Vekîl-i saltanat pâşâ-yı a'del sâhib-i devlet

Nigîn-dâr-ı Süleymân-ı zamân ü Âsaf-ı sânî[149] (Sadîk Divanı K. 7/13)

[147]Gamze Demirel, *Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin- Tahlil),* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elâzığ 2005, s. 37.
[148] Fatih Sona, *Osmanlı Şairlerinin Divanlarında Fetihler-Zaferler (18.yy.)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019, s. 50.
[149] Süleyman Eroğlu, *Sadîk Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni,* Uludağ Üni. Sosyal Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1998, s. 131.

Yine Damad İbrahim'i diğer bir kasidesinde Hz. Süleymân'ın veziri Âsaf'a benzetmiştir.

Vezir amma Süleymân-ı zamâna Âsaf-ı zî-şân

Vekîl amma şehân-ı 'âleme ihsan-resân oldı[150] (Sadîk Divanı K. 8/30)

XVIII. yy. şairlerinden Arpaemini Mustafa Emin Damad Ali Paşa'ya sunduğu kasidesinde Ali Paşa'yı akıl ve tedbir yönünde zamanının Aristoteles'i olarak görmüş, cömertliğinin ise Hâtem'i kıskandıracağını belirtmiştir.

Kerem ü cûd ile reşk-âver-i fazl-i Hâtem

ʿAkl ü tedbîr ile Risto-yi zamân-ı devlet[151] (Arpaemînizade Divanı K. 14/14)

Bir başka XVIII. yy. şairi olan Ebûbekîr Sâmî, Halil Hamid Paşa'ya sunduğu kasidesinde Halil Paşa için aşağıdaki benzetmelere yer vermiştir. Fikir ve düşünce yönünü ünlü Antik Yunan filozofu olan Felatûn'a yani diğer adıyla Platon'a benzetmiştir ve devletin toplumsal yapısını yeniden nizama soktuğunu söylemiştir.

Hikem-şinâs ü Felâtûn-reviş ki re'yi ile

Kodu nizâmına kânûn-ı devleti tekrâr[152] (Ebûbekîr Sâmî Paşa Divanı K.7/10)

Nazîr İbrahim, Halil Paşa'ya sunduğu aşağıdaki kasidesinde memduhu için şu sözlere yer vermiştir. Halil Paşa'nın nazım ve nesirde Vassâf Abdullah Efendi'den üstün olduğunu, İbn-î 'Ubbâd'ın cömertlik konusunda ona denk olamayacağını savunmuştur.

Şi'r ü inşâda o Vassâfa dahį gâlibdür

İbn-î 'Ubbâd olamaz fazl-ile aña hemtâ[153] (Nazîr İbrâhim Divanı K.16/18)

[150] Eroğlu, a.g.t., s. 134.
[151] Kutlar Oğuz, a.g.e., s. 101.
[152] Musa Tozlu, *Ebûbekir Sâmî Paşa Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2005, s. 52.
[153] Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 370.

Aynı kasidenin bu beytinde ise Halil Paşa'nın meclisini Hüseyin Baykara'nın meclisi ile mukayese edip Halil Paşa'nın meclisini, Baykara'nın meclisinden daha üstün görmüştür.

Baykarâ meclisine meclisi olmaz teşbîh

'Urefâ içre bunuñ misli bulunmaz zîrâ[154] (Nazîr İbrâhim Divanı K.16/19)

Sonuç olarak bakıldığında sadrazamlar ve paşalar en çok cömert oluşları, adaletli ve adil oluşları, hikmet sahibi oluşları, ilim ve irfan sahibi oluşları, himmet sahibi oluşları, hüner ve marifet sahibi oluşları, merhamet sahibi oluşları, yaratılışlarından ötürü çabuk anlayışlı ve kavrayışlı oluşları, cengaverlikleri, ihtişam sahibi oluşları, mazlumlarım imdadına Hızır gibi yetiştikleri, cenklerdeki başarıları, maarif-perver oluşları, şiir yazmadaki başarıları, huylarının güzelliği, haklıyı ve haksızı ayırt etmedeki başarıları, meclislerinin benzersiz oluşu gibi birçok özellikleri ile zikredilmişlerdir.

3.2.2.5. Şeyhülislam ve kadılar

Osmanlı devletinde hukuk sistemi ikiye ayrılıyordu. Örfi ve Şer'i hukuk sisteminin uygulandığı devlette din adamlarının yeri de onlara verilen değer ve güvenden dolayı oldukça büyük ve önemliydi. Aynı zamanda Osmanlı devletindeki en yüksek dini ve ilmiye kurumu da olan şeyhülislamlık, devletin yapısında önemli bir yeri oluşturmaktadır. Günümüzde ise bu kurum, yerini Diyanet İşleri Başkanlığı'na bırakmıştır. Osmanlı devletinde şeyhülislamlar oldukça geniş yetkilere sahip olup dönemin söz sahibi kişileridir. Öyle ki yeri geldiğinde şer'i bir konudaki görüşlerini açıklamak için yahut akıllarda karışıklığa yol açacak bir konuya açıklık getirmek adına, hatta ve hatta bir eylemin gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği yönünde izin vermek adına fetva yayınlama yetkisine sahip kişilerdir. Eliaçık şeyhülislamların kudretini şu şekilde gözler önüne sermiştir: Osmanlı Devlet'inde içlerinde birçok ilim, sanat ve fikir adamı, şair, bestekâr, sözlükçü, tarihçi, hukukçu ve devlet adamı bulunan şeyhülislamların rütbesi oldukça yüksek olmuştur.

[154] Şengün, a.g.t., s. 370.

Resmi protokollerde saltanat mührünü taşıyan kişilerin dışında, diğer yetkili kimselerden her daim önce gelmişlerdir. Gerek ilmî gerekse askerî kurumların önde gelen isimleri, şeyhülislamlık makamında bulunan zatın elini öpmek için huzuruna gitmişler; ama şeyhülislam devlet büyüklerinden herhangi birisinin ziyaretine gitmemiş, bazı önemli durumlar için kendisiyle görüşülmesi gerektiğinde veziriazam şeyhülislamı sarayına davet etmiştir.[155] Bu kudret ve otoritelerinden ötürü şairlerin kaside sundukları önemli kişiler arasındaki yerlerini almışlardır. XVIII. yy.da şeyhülislam ve kadılara toplamda 86 kaside sunulmuştur. Bu yüzyılda en çok kaside sunulan şeyhülislam 13 kaside ile Şeyhülislam Esad Efendi'dir (1748-1749). İkinci sırada 12 kasideyle Şeyhülislam Seyyid Mustafa (1736-1745) gelir. Üçüncü sırada 7 kasideyle Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi gelir. Bu kişilerin ardından sırasıyla 6 kasideyle Şeyhülislam İranîzâde Mehmed Es'ad Efendi, 4 kasideyle Şeyhülislam Pirizâde Sahib Osman Efendi (1768-1770), Şeyhülislâm Mehmet Salih Efendi (1758-1759), Şeyhülislam Paşmakçızade Seyyid Ali, Şeyhülislam Dürrîzâde Efendi Arif Efendi (1785-1786), Paşmakçızâde Seyyid Abdullah Efendi (1731-1732), Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi (1718-1730), 3 kasideyle Şeyhülislâm Şerif Efendi ve Seyyid İbrahim Efendi, 2 kasideyle Şeyhülislam Damadzâde Ahmed Efendi (1732-1733), Şeyhülislam Mehmed Kâmil Efendi (1788-1789), Şeyhülislam Kara Halil Efendizâde Mehmed Said (1749-1750) ve Şeyhülislâm İshak Efendi (1733-1734) gelir. Diğer şeyhülislam ve kadıların her birine birer kaside sunulmuştur. Bu isimler şunlardır: Bayburt Müftüsü Halil Efendi, İzmir Kadısı Dervişzade Ahmet, Şeyhülislam Ebezade Abdullah Efendi (1708-1710), Şeyhülislamzade Mehmed Molla, Şeyhülislam İbrahim Molla, Kadı El Hac Ömer Efendi, Halep Kadısı Mansurîzade Abdullah Efendi, Şeyhülislam Çelebizâde Âsım İsmail Efendi (1759-1760) ve Şam Kadısı Mansurîzade Mustafa'ya sunulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda şeyhülislâmlık makamı önemli bir yer tutardı. Öyle ki bu makamın vermiş olduğu hükümler veyahut yayınlamış oldukları fetvalar toplumsal birliğin ve düzenin korunması açısından oldukça önemlidir. Çünkü makam hem dinî hem de hukukî bir öneme sahiptir. Bu yüzdende fetva kurumu bütün İslâm ülkelerinde oldukça önemli bir kurum haline gelmiştir.

[155] Muhittin Eliaçık, "Osmanlı'da Manzum Fetvâ Geleneği", *Türkiyat Mecmuası*, cilt: 21, sayı: 2, 2011, s. 111.

Bu kurum dinî, bireysel, sosyal, siyasî, idarî ve hukukî olmak üzere birçok meseleyle ilgilenmiştir.[156] Bundan mütevellit bu makama getirilen kişiler gerek zekâ gerekse güvenilirlik açısından oldukça seçkin kimselerdir. Şairler de bu kişileri şiirlerinde işlerken hem Doğu dünyasının hem de Batı dünyasının alim, zeki ve bilgili kimselerini sıkça zikretmişlerdir. Şeyhülislâmlara yazılan kasideler genellikle şeyhülislâmların, her ilimde çok alim ve çok bilgili oluşları, ihsan ve cömert sahibi kişilikleri, akıllı ve fetanetli oluşları, lütuf sahibi oldukları, aleme feyz verdikleri, kemal sahibi karakterli oluşları, edepli, güzel ahlaklı ve faziletli kişiler oldukları, soylarının temiz ve asaletli oluşları, adaletli kişilikleri, konuşmalarının güzel, yerinde, etkili ve anlaşılır olması, takva sahibi ve nüktedân kişiler oldukları gibi birçok konuya değinilmiştir.

Şairler, diğer şahsiyetlerde olduğu gibi dönemin şeyhülislâm ve kadılarını da birçok isimle birlikte anmışlardır. Bu isimler sırasıyla şu şekildedir: 24 kez Felatûn, 23 kez Aristoteles, 14 kez Hâtem, 12 kez İbn-î Sînâ, 9 kez İskender, 10 kez İbn-î Hâcîb,7 kez Hz. Ömer Rüstem, 6 kez Hz. Alî, 5 kez Hz. Cafer ve Hz. Ebubekir 4 kez Farâbî, Ebu Hanife, Hz. İsâ, ve Bermek, 3 kez Cem ve Zemahşeri, 2 kez Hz. Süleyman, İbn-i Kemal, Cürcânî, Gazalî, İbn-î Hişâm, Kutb-ı Râzî, İbn-i Hümâm, İbn-î Edhem, Hüseyin Baykara, İbn-î Hacer, Kahraman ve Bestami, birer kez ise Nasîrüddin Tûsî, Nizamülmülk, Hasan Basri Hz. Lokman, Selman, Hassan, Calinus, Emir Timur, İbn-î Mübarek, Ebüssuûd Efendi, Beyzâvî, Melikşah, Hz. Muhammed, Afrasiyab, Feridun, İbn-î Haldûn, Keykubad, Bahterî, İbn-î Nüceym, Ebu Nüvas, İbn-î Yemin, Sâ'ib-i Tebrîzî, Molla Camî, Nizamî Gencevî, Enverî, Hz. Hızır ve Ebü'l Leys isimleriyle birlikte anılmışlardır.

Mehmed Emin Beliğ, Şeyhülislâm Esâd Efendi'ye yazmış olduğu kasidesinde Esâd Efendi'den bahsederken İranlı ünlü bilim insan Nasîrüddin Tûsî'nin, Esâd Efendi'nin fazlı karşısında okumaya yeni başlayan acemi çocuk gibi kalacağını dile getirmiştir.

Cenâb-ı menba'-ı fazl u 'atâ Es'ad Efendi kim

Yanında tıfl-ı ebced-h'ân olur 'allâme-i Tûsî[157] (Belîğ Mehmed E. Divanı K. 3/24)

[156] Eliaçık, a.g.m., s. 108.
[157] Demirel, a.g.t., s. 16.

Feyzullâh Sermed Efendi'nin Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi'ye sunmuş olduğu kasidesinde Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi'yi zamanın İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe'si olarak görmüştür.

İmâm-ı A'zam-ı devrân Şerîf Efendi kim

İder zamâne aña Bû Hanîfe-veş tevkîr[158] (Sermed Divanı K. 5/14)

3.2.2.6. Diğer devlet adamları

Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet yönetimi oldukça önemlidir. İmparatorlukta görev alan bütün devlet adamları özenle, iyi eğitim almış kişiler arasından seçilirdi. Hal böyle olunca Klasik Türk Edebiyatında şairler, tabiri caizse tepeden tırnağa bütün devlet adamlarına, hatırı sayılır kişilere ve değer verdikleri nedîmelere şiirler kaleme almış, onları medhetmiş ve onlara hediye amaçlı şiirler sunmuşlardır. Bunun en büyük etkeni ise sanata verilen önemin yanında kuşkusuz şairlerin hami ve geçim kaynağı arayışlarıdır.

Aşağıda XVIII. yy.da diğer devlet adamlarına sunulduğu tespit edilen 88 medhiye kasidesi bulunmaktadır. Buradan hareketle XVIII. yy.da en çok kaside sunulan kişiler 4 kasideyle Dârüssaâde Beşir Ağa (1717-1746), Haleb Valisi Ahmet Paşa (1740-1742) ve Bağdad Valisi Ömer Paşa'dır. Daha sonra ise sırasıyla 3 kez Bağdad Valisi Ahmet Paşa'ya (1734-1736), Kethüda Veliyüddin Efendi'ye, Reis-ül küttab Naili Paşa'ya (1747), Kaymakam Seyyid Mustafa Paşa'ya, Tersane Emini Merhum Ali Efendi'ye, Halep Valisi Osman Paşa'ya, Kethüda Mehmet Paşa'ya ve Kethüda Damad Muhammed Paşa'ya, 2 kez Hazinedar Abbas Ağa'ya, Defterdar Osman Paşa'ya, Kethüdayı Şerif Efendi'ye, Mora Valisi Merhum Veli Paşa'ya, Reis-ül Küttâb Mehmet Efendi'ye, Mısır Valisi Yahya Paşa'ya, Kethüda Turunç Ağazade Ali Ağa'ya, Defterdar Halimi Mustafa Efendi'ye (1751) ve Kethüda Ali Bey'e, birer kez ise Erzurum Valisi Çeteci Abdullah Paşa'ya (1750-1754 arası iki kez görev yapmış),

[158] Emel Ergün, *Sermed (Feyzullâh) Divânı (Edisyon-Kritik, İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2004. s. 25.

Erzurum Valisi Hekimpaşazade Ali'ye, Kaymakam Abbâs Paşa, Çıldır Valisi Ahmet Paşa'ya (1750-1759), Çıldır Valisi Yusuf Paşa'ya (1737-1744), Erzurum Valilerinden Yazıcızade İbrahim Paşa'ya, Diyarbakır Valisi Yusuf Paşa'ya (1705-1706), Urfa Valisi Abdi Paşa'ya, Reis Ragıb Mehmed Efendi'ye, Defterdar Ömer Vahid Efendi'ye, Rumeli Kazaskeri Mehmed Emin Efendi'ye, Defterdar Şerîf Efendi'ye, Reis Râşid Efendi'ye, Tersane Emini Ebubekir Efendi'ye, Kethüda İbrahim Efendi'ye, Reis-ül Küttâb Numan Bey'e, Urfa Valisi Abdurrahman Ağa'ya, Kethüda Nazif Ahmet Efendi'ye, Müfti Abdullah Efendi'ye, Kethüda Mehemmed'e, Bağdat Muhafızı Hasanzade Ahmet Paşa'ya, Tarihçi Raşid Efendi'ye, Defterdar Emini Muhammed Efendi'ye, Kethüda Ali Şerif Efendi'ye, Katipağa Mehmed Emin'e, Refik Efendi'ye, Reis Hamza Efendi'ye, Bağdat ve Basra Valisi Büyük Süleyman Paşa'ya, Bağdat Valisi Rüstem Ağa'ya, Diyarbakırlı Yahya Paşa'ya, Kethüda Esad Beğ'e, Reis-ül Küttâb Mehmet Rami'ye ve Yeniçeriyan İsmail Ağa'ya sunulmuştur. Bir kaside ise Kethüda Muhammed Ağa ve Sadrazam İbrahim Paşa'ya ortak kaleme alınmıştır. Bu kasideyle birlikte 88 kaside sunulmuştur. Kaside yazılan bu kişiler çeşitli yönleriyle ve benzerlikleriyle şu isimlerle birlikte anılmışlardır: 20 kez Asaf, 14 kez Hâtem, 12 kez Cem, 11 kez İskender, 7 kez İbn-î Sînâ, 5 kez Dara, Felâtun, Aristoteles, Kahraman, Hz. Ali, Rüstem ve Hz. Süleymân, 4 kez Sam ve Hz. Ebubekir, 3 kez Hz. Cafer, Bermek, Behram ve Hz. Ömer, 2 kez Mesiha, Yahya, Baykara, Behmen, Neriman, Feridun ve İbn-î Hâcib, 1 kez ise Hızırveş, Farabi, Bistami, İbn-î 'Ubbad, Güstehem, Tehemten, Calinus, Emir Timur, Hz. Osman, Hakanî, Firdevsi Tûsî ve Hüsrev isimleriyle birlikte zikredilmişlerdir.

Örneğin Sâlik Efendi devrin Haleb Valisi olan Ahmed Paşa'yı zamanın ikinci Âsaf'ı olarak nitelendirmiş ve onu eşsiz bir kahraman olarak zikretmiştir.

Zât-ı ferhunde-şiyem Hazret-i sadr-ı sâbık
Âsaf-ı devr-i zamân safder-i yektâ-yı Haleb (Salik Efendi Divanı K.17/18)[159]

[159]Müzahir Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanının Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1998, s. 224.

Yine Diyarbakırlı Lebîb'de devrin Bağdad Valisi Ömer Paşa için Âsaf benzetmesini kullanmış ve atı ile çölde dolaşırken onun heybetini görenlerin Ömer Paşa'yı Anka kuşu gibi haşmetli olduğunu dile getirmiştir.

Süvâr oldukça gâhî seyr içün sahrâya ol âsaf
Temâşâ eyleyenler kâfda ʿankâ sanır anı (Lebib Divanı K.8/17)[160]

3.2.2.7. Alimler, din büyükleri, şairler ve diğer şahsiyetler

Daha önce şairlerin, Osmanlı İmparatorluğu'nda bürokraside yer alan hemen hemen çoğu kişiye kasideler sundukları belirtilmişti. Tabiî ki divan şairleri bu şahısların yanı sıra devrin önemli şairleri, ilim adamları, din büyükleri vb. şahsiyetlere de kasideler sunmayı ihmal etmemişlerdir. Ortaya çıkan bu durum divan şairlerinin, devlet adamlarının yanı sıra sanat adamlarına verdiği önemi de gözler önüne sermiştir. XVIII. yy.da ilim adamları, şairler, din büyükleri vb. şahsiyetlere sunulmak üzere toplamda 99 kaside tespit edilmiştir. Bu 99 kasidenin 12 tanesi Hekim Behçet Efendi'ye, 11 tanesi Mevlana'ya, 3 tanesi Atıf Efendi ve Hoca Neşet'e, 2 tanesi Eyüp Sultan'a, Haşim Efendi'ye, Sıdkı Efendi'ye, Halimi Efendi'ye, Tevfîḳ Efendi'ye, Kami Efendi'ye, Şeyh Galib'e, İsmail Ankaravî'ye, Çelebizade Asım'a ve Lalîzâde Mehmed Efendi'ye yazılmıştır. Geriye kalan kasidelerse birer örnekle Hasan İffet Bey'e, Şeyh Muhyiddîn Arabî'ye, Pir Mustafa Ağa'ya, Kâtib Ahmed Efendi Hazretleri'ne, Bali Efendi'ye, Mehmed Hakkı Paşa'ya, Riyaset Hayri Efendi'ye, Yazıcışuden İbrahim Hanif 'e, Mustafa Necip Efendi'ye, Molla Vehbi'ye, Salih Efendi'ye, Muhammed Rifat'e, Ruus Numan Efendi'ye, Sadık Efendi'ye, Rami Efendi'ye, Seyyid Abdullah Efendi'ye, Valid Efendi'ye, Tezkireci Seyyid Ali Efendi'ye, Ubeyd Efendi'ye, Atıf Efendi'ye, Evliya Mehemmed Bey'e, Çukadar İsmail Bey'e, Şeyh Muradîzâde'ye, Şeyh İbrahim Hakkı'ya, Hâzık Mehmed Efendi'ye, Râif İsmâil Paşa'ya, Sultan Veled'e, Nabi'ye, Abdullah Kaşgari'ye Seyyid Ahmed'e, Muvakkitzâde Mehmed Pertev, Arabzâde Abdurrahmân Efendi'ye, İsmail Ağa'ya, Kemal Ahmed Dede'ye, Said Bey'e, Veysel Karani'ye, Mehmed Raşid Efendi'ye, Salacızade Mustafa'ya,

[160] Orhan Kurtoğlu (Haz.), *Lebîb Divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 88. (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0

Hayrullah Efendi'ye, Mustafa Ağa'ya, Abdulkadir Geylani'ye, Veli Nurettin ve Sünbül Efendi'ye, İzzet Mehmet Bey'e, Ali Ebubekir Bey Efendi'ye, Yusuf Efendi'ye, Mirza Mustafa Efendi'ye, Mustafa Sıdkı Efendi'ye ve Râmi Paşazâde Mustafa Bey'e yazılmıştır. Ayrıca yukarıdaki kasidelerin dışında Refia Hüseyin Ağa isimli bir şahsa iki kaside, Emin Paşa, Muhammed Paşa, Hüseyin ve Hafız Paşa isimli şahıslara ise birer kaside sunulmuştur. Eğer bu kasideler de verilere eklenecek olursa toplamda 104 kaside olur.

Adına en çok kaside yazılan Behçet Efendi için Sâlik Efendi, ihsanı çok lütuf sahibi Defterdar hazretleri ki şimdi odur istekte bulunan bütün insanların sığınacağı yer diyerek Behçet Efendi'nin cömertliğini dile getirmiştir.

Cenâb-ı Defterî-i pür-himem ki şimdi odur
Melâz ü melce´-i ehl-i recâ-yı İstenbul (Salik Efendi Divanı K.44/18)[161]

Son olarak yukarıdaki bütün kasidelerin dışında 59 medhiye kasidesinin kime sunulduğu tespit edilememiştir. Şiirlerde her ne kadar zamanın şehenşahı, yedi iklimin padişahı, o melek soylu padişah, hazret-i şahinşeh, makbul-ü sulṭani, cenab-ı hazret-i paşa, veziri kerem-kâr, âsaf, vezir, sadr'ül kiram, vezir-i pak-gevher, silahdâr paşa, saadetli kapudan paşa, şeyhülislam, kaymakam, naib-i şer-i şerif, şeyhülislamı güzin, hz. şeyhülislam ve dârüssaâde ağası gibi kavram ve benzetmeler kullanılmış olsalar da herhangi bir isim belirtilmemiştir. Bu yüzden de bu 59 kaside ayrıca belirtilmiştir.

3.2.3. Fahriye

Daha önce fahriye bölümü açıklanırken şairin kendisini yücelttiği, diğer ünlü şairlerle mukayese ettiği ve hatta kendisini onlardan üstün gördüğü, memduhuna sıradan bir şair tarafından övülmediğini göstermeye çalıştığı, yeri geldiğinde ise memduhundan maddi veya manevi çeşitli taleplerde bulunduğu bir bölüm olduğu belirtilmişti. XVIII. yy.da yazılan kasidelerin bütün türleri içerisinde 433 tane fahriye bölümü tespit edilmiştir. Bu fahriye bölümlerinin 366'sı medhiye kasidelerinde yer almaktadır.

[161] Kılıç, a.g.t., s. 283.

Geriye kalan 67 tane fahriye bölümün ise diğer kaside türlerinde rastlanmıştır. Divan şairleri fahriye bölümünde birçok farklı ismi zikretmişlerdir. Bu isimleri zikretmelerindeki asıl amaç şairin, kendisini o isimlerle mukayese ederek onlardan üstün olduğunu göstermek yahut o kişilerin uzmanı olduğu bir konuyu kendisiyle özdeşleştirmektir. XVIII. yy.daki Divan şairleri fahriye bölümlerinde kendilerini överken şu kelimeleri kullanmışlardır: akıllı, nükteli ve büyüleyici bir söyleyiş yeteneğine sahip olduklarını, kaside söylemede oldukça üstat bir şair olduklarını, hatta kendilerini söz ülkelerinin padişahı olarak gördüklerini, diğer büyük şairlerin beyitlerini görseler hayran kalacaklarını savunmuşlar, ağızlarından çıkan her bir sözün birer inci gibi değerli olduklarını, kendisi gibi bir başka güzel, düzgün ve tatlı söz söyleyen kimselerin olmadığını, devirlerinde dert ve tasa içerisinde olmasalar üstat şairler ile boy ölçüşebileceklerini, devrin üstat isimlerinin onları tebrik ettiklerini, üstat şairlerin divanlarına rakip olacak kadar çok fazla şiir kaleme aldıklarını, düşmanlarının ya da onlara muhalif kimselerin bile onların sözlerinde ve şiirlerinde hiçbir kusur bulamayacaklarını ve hayal güçlerinin kuvvetli oluşundan dolayı devrin diğer şairleri tarafından kıskanıldıklarını dile getirmişlerdir. Bazı kaynaklar Divan şairlerinin fahriye bölümünde en çok zikrettiği isimlerin başında Hz. İsa-Mesih'in daha sonraysa bulundukları dönemde revaç bulan başta İran şairleri olmak üzere bazı şahsiyetlerin zikredildiğini belirtir. Söz gelimi bu isimler Hâkânî, Enverî, Mûsâ-Kelim, Selmân, Rüstem, Cem, Ma'nî, Hassân gibidir.[162]

XVIII. yy.da en çok ismi zikredilen kişi 42 kez kaside ve hicivleriyle ünlü Divan şairi Nef'î'dir.

Aşağıdaki beyitte şair kendisinin sıkıntılar ve eziyetler çekmese Nef'î'ye eş değer bir şair olabileceğinden bahseder.

Mezâhimim benim ancak bu olmasaydı eger

Olurdu Nef'î-i şîrîn-edâya dil hem-râh[163] (Erzurumlu Zihnî Divanı K. 8/8)

"Eğer benim gönül sıkıntılarım bu kadar çok fazla olmasaydı, tatlı dilli, güzel sözlü ve üslûbu güzel olan Nef'î'ye yoldaş olurdu."

[162] İsen – Horata – Macit – Kılıç – Aksoyak, a.g.e., s. 209.
[163] Muhsin Macit (Haz.), *Erzurumlu Zihnî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2018, s. 27. (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208572/erzurumlu-zihni-divani.html

Alttaki beyitte de şair kendi tarzını, İran'ın ünlü kaside ve gazel şairleri yerine Divan şiirinin ünlü kaside ve gazel şairlerine benzetmiş, kendisine onları kılavuz edinmiştir.

Gazelde Nabi-i mu'ciz-beyânı andururam

Kasidede reviş-i Nef-i-i füsün-sazı[164] (Seyyid Vehbi Divanı K. 31/45)

"Gazelde, taklit edilemeyecek kadar başarılı olan Nâbi'ye benzerim, kaside de ise büyüleyici bir söyleyişe sahip olan Nefi'nin yolundan giderim."

Aşağıdaki beyitte ise şair memduhunu yüceltmiş, ondan çok fayda gördüğünü tasvir etmiş ve Nef'î ile Bâkî'nin kendisinden lütufta bulunmalarını istemiş.

Senin gibi veliyy-i niʿmetim varken cihân içre

Gelüp Nefʿî vü Bâkî benden umsun lutf u ihsânı[165] (Nedîm Divanı K. 21/24)

Nef'î'den sonra en çok ismi zikredilen kişi Hz. İsâ'dır. Hz. İsâ'nın adı 25 kez anılmıştır. Bunun nedeni, Hz. İsâ'nın nefesiyle ölüleri yeniden dirilttiği mucizesidir. Şairler de kendi nefeslerinin gücünü, kuvvetini Hz. İsâ ile özdeşleştirmişlerdir.

Öyle ki şair aşağıdaki beyitte Hz. İsâ'nın bile sözleri karşında hürmetle onu dinlediğini ileri sürmüştür.

Ben o rûh-âver-i mu'ciz-nefesem ki sözümü

Öyle ta'zîm ile âdâb ile diñler 'İsâ[166] (Niyâzi Çelebi Divanı K. 2/4)

"Ben o derece olağanüstü etkili bir nefese sâhip birisiyim ki, Hz. İsa bile sözümü adap ve hürmet ile dinler."

[164] Dikmen, a.g.e., s. 137.
[165] Macit, a.g.e., s. 86.
[166] Hatice Kaya, *Nîyâzî Çelebî Dîvanı (İnceleme-Metin),* Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2019, s. 51.

Bu beyitte ise şair Hz. İsâ gibi nefesiyle ölüleri dirilttiğini söylemiştir.

Benem o şâ'ir-i kudsî mizâc u 'İsi-dem

Ki mürdeî ebedî cân bulur dem ursursam[167] (Nevres-i Kadîm Divanı K. 3/1)

"Ben ki O kutsal tabiatlı ve Hz. İsâ kadar güçlü nefesli şairim, bir nefes versem ölmüş kimseler yeniden sonsuz can bulurlar."

Aşağıdaki beyitte şair kendisini üstat olarak nitelendirmiş ve nefesinin kuvvetinden bahsetmiştir.

Nazm u nesrin benim üstâd-ı ʿimâdü'd-dîni

Tabʿ-ı muʿciz-nefesim eyledi dehri ihyâ[168] (Erzurumlu Zihnî Divanı K. 18/59)

"Şiirin ve düz yazının alimi, üstadı benim, öyle ki nefesimin gücü ve kuvveti dünyayı yeniden canlandırdı."

Üçüncü en çok ismi zikredilen şair ise İran'ın ünlü şairi 'Örfi'dir. Divân şairleri Nef'î ve Hz. İsâ'dan sonra en çok İranlı şair 'Örfî'yi zikretmişler, kendilerini O'ndan üstün görmüşlerdir

Olınca bende bu h'âhişle evsâf-ı şerîfiñde

Bana 'Örfi degil Sa'ib ne mümkündür ola hem-pâ[169] (Hatıf Divanı Tarih 29/7)

"Ben bu istekle (senin) şerefli vasfında köle olunca değil 'Örfî'nin, Sâ'îb'in bile bana arkadaş olması, bana denk olması mümkün değildir."

Aşağıdaki beyitte ise Şiraz tarafındaki 'Örfî, Sa'dî ve Hâfîz'ın, Sünbülzâde Vehbi'nin azmini duyunca, utanıp yerin dibine geçtiklerini söylemiştir.

İşitmiş cānib-i Şîrāz'a 'azmim şerm edip 'Örfî

Hemān Sa'dî vü Ḥāfıẓ ile girmiş zîr-i ġabrāya[170] (Sünbülzâde Vehbî D. K. 40/56)

[167] Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 1994, s. 225.
[168] Macit, a.g.e., s. 60.
[169] Sevda Önal, *Hâtıf, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2010, s. 136.
[170] Yenikale, a.g.e., s. 185.

Dördüncü sıradaysa Hz. Musa yer alır. Şairler, Hz. Musa'yı özellikle Kelîm sıfatı ve asası ile zikretmişlerdir.

Olsa olurdı hâme-i mu'ciz-tırâzuma

Ancak nazîre Hazret-i Mûsânun ejderi[171] (Münif Antâkî Divanı K. 7/69)

"Mucize düzenleyen kalemime benzer (bir nesne) bulacak olsak bu ancak Hz. Musa'nın ejderi (asası) olurdu."

Mu'ciz-i nazm ile Tûr-ı sühana Mûsâ'yum

Cilve-gerdür kalem-i hey'et-i ejderhada[172] (Sâlîk Efendi Divanı K. 31/5)

"Şiirimin mucizeleriyle söz dağına Musa'yım, ejderha (asa) görünüşlü kaleminde cilvelidir."

Beşinci sıradaysa 18 örnekle Sa'îb Tebrizî yer alır.

Göreydi fikrümi hayrân olurdı Sâ'ib ü Şevket

Hayâlüm Şevket-i mu'ciz-beyâna hayret-efzâdur[173] (Sabri Divanı K. 8/45)

"Sâ'ib ve Şevket zihnimde tasarladığım düşüncemi görmüş olsalardı hayran olurlardı, öyle ki düşüncelerim, taklit edilemeyecek kadar usta bir şair olan Şevket'i bile şaşkına çevirirdi."

Altıncı sıradaysa 15 örnekle Şevket Buharî gelir.

Gam degil mezc eylesem nazmımla nazm-ı Şevket'i

Biz refîk-i şekveyiz teklîf yokdur beynenâ[174] (Lebib Divanı K. 13/84)

"Şevket'in şiirini şiirimle karıştırsam üzülecek bir durum yok biz onunla şikâyet dostuyuz bizim aramızda teklif yoktur."

---

[171] Muharrem Kılıç, *Münîf Antakî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, s. 135.
[172] Kılıç, a.g.t., s. 241
[173] Handan Belli, *Sabrî (Seyyid Muhammed Emin) Dîvânı (İnceleme-Meti*n), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2010. s. 117.
[174] Kurtoğlu, a.g.e., s. 109.

Aşağıdaki beyitte şair kendisini şair Şevket'e benzetmiş ve dönemin diğer şairlerinin onun sözleri karşısında dilsiz olacaklarını söylemiştir.

Benüm o şâ'ir-i Şevket-hayâl-i mu'ciz-dem

Ki lâl ider sühanum şâ'irân-ı devrânı[175] (Sabri Divanı K. 6/53)

Divan şairleri kendilerini sadece İran şairleri ve kendilerinden önceki şairler ile mukayese etmemişler aynı zamanda Türk dünyasının ünlü şairlerini de bu mukayeseye dahil etmişlerdir. Aşağıda bu duruma örnek bazı beyitler yer verilmiştir:

Mukîm-i zâviye-i 'acz u ıztırâb olur

Celâdet-i sühanım görse ruh-ı Hakanî[176] (Hanyalı Nûrî Divanı K. 23/5)

"Hâkânî'nin ruhu sözlerimin yiğitliğini görse ızdırap ve acizlik tekkesinin ikamet eden sakini olur."

Baksa divanımda Hâkânî rübâ'iyyatıma

H'ah u nâ-h'âh i'tirâf-ı 'acz ile nâ-çâr olur[177] (Nüzhet Divanı K. 9/27)

"Hâkâni divanımdaki rubailere baksa ister istemez acizliğinin itirafı ile çaresiz olur."

Görünce ḳuvvet-i ṭab'ım 'acem şîr-i ücem ṣandı

Bu ṣavletle Alî Şîr'i ḳaçırdım başḳa ṣaḥrāya[178] (Sünbülzâde Vehbî D. K. 40/57)

"Acem, benim şairlik kabiliyetimi görünce (beni) kükremiş aslan zannetti, bu ihtişamımla Alî Şîr Nevâî'yi başka bir çöle kaçırttım."

Şairler kendilerini sadece insani varlıklarla mukayese etmekle kalmamışlardır. Aşağıdaki beyit bu durumum en güzel örneklerindendir. Şair kendisini sihir yapan bir kişi olarak görmüş ve ünlü sihirbazlar Hârût ve Mârût'un kendisine hayran kaldığını söylemiştir.

[175] Belli, a.g.t., s. 107.
[176] Abdullah Aydın (Haz.), *Hanyalı Nûrî Osmân ve Dîvânı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 289.
[177] Hatice Çabukel Demirkol, *Divan-ı Nüzhet, İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*, Kahramanmaraş Üniversitesi Sos. Bil. Ens., Yüksek Lisans Tez, Kahramanmaraş 2013, s. 145.
[178] Yenikale, a.g.t., s. 185.

Kâmkârâ benüm ol şâ'ir-i sâhir kim olur

Sihr-i endişeme Hârût ile Mârût hayrân[179] (Sabri Divanı K. 12/22)

"İsteğine kavuşmuş o sihirbaz şair benim, Hârût ile Mârût ki benim fikir ve düşünce sihrime hayran olur."

Aşağıdaki beyitte ise Hz. Muhammed (S.A.V.) 'in baş şairi olarak bilinen Hassân ve İranlı ünlü kaside şairi Enverî'nin Mehmed Emin'in özgün ve yeni sözlerine hayran olduğunu ileri sürmüştür.

Şi'r-i terin senin hele sihr-i halâl idi

Meftun idi makâline Hassân u Enverî[180] (Vak'anüvîs Mehmed Emîn D. K. 27/6)

"Senin özellikle kendine özgün şiirlerin büyüleyici derecede güzel idi. Hassân ve Enverî senin o sözlerine hayran idi."

Bazen de ünlü şairlerin eserleri ile kendi metinlerini mukayese etmişler ve kendi metinlerini o eserlerden üstün görmüşlerdir.

Bahāristān-ı vaṣfıñda bu gūne naẓm-ı rengînim

Olur fā'iḳ kitāb-ı Gülsitān u Bōstān üzre[181] (Sünbülzâde Vehbî D. K. 15/54)

Aşağıda ise XVIII. yy. medhiye kasidelerinin fahriye bölümlerinde şairlerin kendilerini şahsiyetleri ve eserleri mukayese ettikleri isimler en çoktan en aza doğru sırasıyla verilmiştir: 42 kez ünlü kaside şairi Nef'î (1572-1635) 25 kez Hz.İsâ-Mesih, 24 kez Örfî (1556-1591), 19 kez Hz. Musa ,18 kez Sâ'îb-i Tebrizî (1601-1676), 15 kez Şevket-i Buhârî (1628-1700), 12 kez Enverî (1189), 11 kez Bâkî (1526-1600) ve Hassân B. Sâbît (563-680), 10 kez Vassâf (1257-1330), 9 kez Hâkânî (1126-1199), 8 kez Hüsrev (1253-1325), Sahban, Selman (1309-1376), Nâbî (1642-1712) Ma'nî ve Câmî (1414-1492), 7 kez Nedîm (1681-1730), Sâbit (1650-1712) ve Sadî Şirazî (1292), 6 kez Firdevsî Tusî (940-1020), Muhteşem (1500-1588), Hârût ve Zâhîr-i Fâryabî (1156-1201), 5 kez Cem ve Leyla vü Mecnun, 4 kez Yusuf, Rüstem, Erjeng ve Nizamî (1214), 3 kez Ali Şîr Nevaî (1441-1501) Mecnûn, Şehname,

[179] Belli, a.g.t., s. 138.
[180] Muhittin Eliaçık, *Vak'anüvîs Mehmed Emîn Edîb Divânı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010, s. 191.
[181] Yenikale, a.g.t., s. 99.

Ebü't Tayyib Mütenebbî (915-965) Fuzûlî (1556), Vamuk u Azra, Talîb-i Amûlî (1598-1626), Yusuf u Zelihâ, Hârût ile Mârût, Rükna ve İskender (323), 2 kez Mârût, Şahin Giray (1745-1783), Nemrud, Ömer Hayyam (1532), Hz. Adem, Yusuf u Züleyha, Hafız Şirâzî (1390), Sührâb, Veysî (1561-1628), Bağdadlı Ruhî (1606), Şahı Sencer, Nev'izâde Atâyî (1583-1635), Dârâ, Ebu'l Bahterî (614), Bihzâd (1535-36), Eflâtun (347), Vehbî, ve Hülâgü (1265), birer kez ise Cengiz Hân (1155-1227), Ferhad, Hz. Süleyman, Hz. Harun, İbn-i Hicce (1366-1434), Ferîdun, Hz. İbrahim, Ferezdak (641-732), Firavun,, Cürcânî, Sa'düddin (1390), Keykavus, Züheyr (609), Esadzade (1655), Hz. Hızır, Hz. Ali, Zeyd B. Amr (606), Behram, Lebid (661), Daniş (1775), Kâmî (1724) Senâî (1131), Azmîzâde Hâletî (1570-1631), Ahtal (641-710), Utbî (961-1036), Koca Râgıp Paşa (1763), Yehud, Hayâlî (1556), İbni Hâcib (1175-1249), Ferîdüddin Attâr (1221), Kâsım-ı Envâr (1355-1433), Efresiyâb, Nerîman, Lokman, Safâyî (1725-26) Fasihî, Rasih, Haddâdî (1010), Osmanzâde Taîb (1660-1724), Adlî, Şeyhülislâm Bahâyî (1601-1654), Sabrî (1645), Nâilî (1666), Necâtî Bey (1509), Riyâzî (1644), Âsafî (1604), Fevrî (1571), Hayatî, Neşâtî (1674), Gülistan ve Bostan, El-İrşâd, Cevri (1654) ve Dürri Efendi'nin (1722) adı zikredilmiştir.

Sonuç olarak, bakıldığında en çok ismi zikredilen, kendisine benzetilen ve mukayese edilen şairin, kaside ve fahriye alanındaki üstatlığı kabul görmüş olan ünlü XVII. yy. Divan şairi Nef'î'nin olduğu görülür. Nef'î'den sonra en çok ismi zikredilen Türk şairinin ise XVI. yy. şairi Bâkî olduğu görülür. Peygamber olarak ise en çok ismi zikredilen kişi Hz. İsâ'dır. Ardından Hz. Musâ gelir. Daha sonra da hemen ardından İranlı ünlü Sebk-i Hindî şairi 'Örf-î Şîrâzî gelir. Bu durum XVIII. yy. Divan şairlerin kendilerini mukayese ederken yahut benzetirken İran şairlerinden ziyade Türk şairlerini tercih ettiğini gösterir. Özellikle XVII. ve XVIII. yy.da etkisini sürdüren Sebk-i Hindî'nin temsilcilerinden olan Sâ'îb-i Tebrizî ve Şevket-i Buhârî gibi ünlü İran şairlerin ikinci planda yer aldığı görülmektedir.

Diğer bir husussa fahriye bölümünün kasidedeki yeri hakkındadır. XVIII. yy.da medhiye türü içerisinde tespit edilen 365 fahriye bölümünün 290'ı (%79,45) medhiye bölümünden sonra söylenmiştir. Ardından 31 (%8,49) kaside direkt fahriye bölümü ile başlamıştır. Daha sonra 23'si (%6.30) tegazzül bölümünün ardından yer almıştır. Geriye kalan 21 fahriyenin ise 12'si (%3.28) nesib bölümünden sonra, 9'u (%2.46) ise duadan sonra söylenmiştir.

Yukarıdaki verilerden hareketle fahriye bölümünün geneli medhiye bölümünden sonra söylenmiştir. İkinci sıradaysa kasideye direkt fahriye bölümü ile başlanmıştır.

3.2.4. Dua

Dua bölümü genellikle kasidenin en kısa olan ve sonunda yer alan bölümüdür. Şairler çoğu zaman duaya geçmeden önce bir girizgâh beytiyle duaya geçileceğinin haberini okuyucuya bildirirler. Bu bölümde şairler memduhlarının şahsına, saltanatına ve devletine çeşitli temennilerde bulunup, Allah'tan niyaz ederler. Genellikle memduhunun bulunduğu mevkide kalıcı olmasına, düşmanları karşısında her daim muzaffer olmasına, adalet ve cömertliğinin o var olana dek sürmesine, ülkesindeki refahın, huzurun ve mutluluğun devamlı olmasına ve memduhunun sağlığının bozulmamasına kadar birçok hususa değinerek dua ederler.

Şairler kasidelerini kaleme alırken baştan sonuna kadar bölümler arasında bir bağ olmasına dikkat ederler. Bu husus özellikle dua bölümlerinde kendisini daha belirgin bir hale getirir. Örneğin, şair nesib bölümünde ya da medhiye bölümünde bahsettiği bir olayı, mekânı veyahut bir kelimeyi dua bölümünde de zikrederek bölümler arasındaki uyumu ortaya çıkarır. Bu bölümde XVIII. yy.da kaleme alınan medhiye türündeki kasidelerde nesib, medhiye ve az da olsa fahriye bölümü ile dua bölümü arasındaki uyumu gösterilmeye çalışılmıştır. Hem nesibi hem de dua bölümü bulunan 683 medhiye kasidesinin 313'ünün dua bölümü ile nesib bölümü birbiriyle uyumlu bir şekilde kaleme alınmıştır. Bu sayı hem nesibi hem de dua bölümü bulunan kasidelerinin %45,82'sini oluşturmaktadır. Nesib bölümü olmayıp da direkt medhiye ile başlanmış 281 kasidenin ise 93'ünün dua ile medhiye bölümü arasında uyum olduğunu söylemek mümkündür. Bu da medhiye ve dua arasında uyumu olan kasidelerin %33,09'unu oluşturmaktadır. Ayrıca az dahi olsa direkt fahriye ile başlanmış 32 kasidenin 1'inin dua ile uyumu söz konusudur. Bu sayı ise fahriye ve dua bölümü arasında uyum olan medhiye kasidelerinin %3,12'sini oluşturmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü gibi dua bölümünün en çok uyumlu olduğu bölüm nesib bölümüdür. Şairler nesib ve dua bölümü arasında bir bağ kurmaya daha fazla dikkat etmişlerdir.

Örneğin, XVIII. yy. şairi Arpaemînizâde Mustafâ Sâmî Sultan III. Ahmed'e sunduğu aşağıdaki kasidesinin nesib ve dua bölümü arasında uyum söz konusudur. Şair kasidenin nesib bölümünde bahar konusunu işlerken dua bölümünde de buna dikkat ederek bahara ait kelimeler kullanmıştır.

Nesib:

Nev-bahâr irdi yine oldı cihân hurrem ü şâd

Eyledi şûre-zemîn-i gamı firdevs-âbâd[182] (Arpaemînizâde Divanı K. 3/1)

Dua:

Eyleyüp feyz-i ʿamîm ebr-i bahârî tâ kim

Ola günden güne gülzâr-ı cihân hurrem ü şâd[183] (Arpaemînizâde Divanı K. 3/66)

Bir başka XVIII. yy. şairi İhyâ mahlaslı Şerif Yahyâ'nın Sultan III. Selim'e sunduğu ramazaniyye konulu kasidesinin dua bölümü ile nesib bölümü uyumludur.

Nesib:

Görinen halḳasıdır ṣanma hilâl-i rahşân

Hâtem-i ṣavm ile mihr urdı dehâna Ramażân[184] (İhyâ Divanı K. 5/1)

Dua:

Tâ ki her sâl-ı riyâżetiñde ʿâlemde

Ola mü'minlere bu şehr-i mübârek mihmân[185] (İhyâ Divanı K. 5/71)

[182] Kutlar Oğuz, a,g,e., s.44.
[183] Kutlar Oğuz, a.g.e., s. 49.
[184] Mehmet Halil Erzen, *İhyâ Dîvânı ve Tahlîli (İnceleme-Tahlîl-Tenkitli Metin)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Cilt 2, Van 2012, s. 396.
[185] Erzen, a.g.t., s. 402.

Bir diğer XVIII. yy. şairi olan Diyarbakırlı Lebîb'in Bağdad valisi Süleymân Paşa'ya sunduğu aşağıdaki şitâ'iyye konulu kasidesinin dua bölümü nesibi ile uyumludur.

Nesib:

Cihânı kabzaya aldı bu sâl o rütbe şitâ

Ki düşdü pençe-i hurşîde lerziş-i sermâ[186] (Lebîb Divanı K. 5/1)

Dua:

Hemîşe tâ ki gülistân-ı dehre ʿârız olup

Bu çâr-fasl bahâr u hazân u sayf u şitâ[187] (Lebîb Divanı K. 5/81)

Diğer bir örnekte ise XVIII. yy. şairi Sâlik Efendi'nin Behçet Efendi'ye sunduğu ıydiyesinin dua beyti ile nesibi arasında uyum söz konusudur.

Nesib:

Habbezâ şevk-i nüvîd-i kâsıd-ı peygâm-ı 'îd

Bârek-Allah şîve-i ikbâl-i subh u şâm-ı 'îd[188] (Sâlik Efendi Divanı K.43/1)

Dua:

Ola zâtuñ 'âleme sermâye-i şevk ü sürûr

Devr-i ikbâlüñ olup süret-ger-i âhkâm-ı 'îd[189] (Sâlik Efendi Divanı K.43/31)

Medhiye kasidelerine örnek verilecek olursa, Diyarbakırlı Hâmî Abdullah Paşa'ya sunduğu kasidesine direkt medhiye ile başlamıştır. Şair kasidesinin medhiye bölümünde memduhunun savaşçılığından söz etmiş, dua bölümünde de medhiyeye uygun bir şekilde kan içici kılıcının fetihlerinde anahtar rolünü üstlenmesini temenni etmiştir.

[186] Kurtoğlu, a.g.e., s. 72.
[187] Kurtoğlu, a.g.e., s. 78.
[188] Kılıç, a.g.t., s. 280.
[189] Kılıç, a.g.t., s. 282.

Nesib:

Âsafâ ferħunde-sîmâ dâver-i ferruh-semîr

Şîr-i düşmen-gįr ‘Abdu’llâh Paşa-yı dilîr[190] (Diyarbakırlı Hâmî D. K. 1/1)

Dua:

Fethe miftâh eyleyüp şemşîr-i hûn-âşâmuñı

Her umûrında ola tevfîk-i Bârî dest-gîr[191] (Diyarbakırlı Hâmî D. K. 1/94)

3.3. VESİKALIK DEĞERİ YÖNÜNDEN KASİDELER

Bir toplumun meydana getirmiş olduğu eserler, o toplumun içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve ekonomik durumu yansıtan birer ayna görevi görürler. Klasik Türk edebiyatındaki bazı kasideler de bu minvalde kaleme alınmış eserlerdendir. Kasideler, sadece sanatsal açıdan değil aynı zamanda yazılmış oldukları dönemin portresini yansıtma açısından da oldukça önemlidir. Yaşar Aydemir bu konu hakkında şu görüşlere yer vermiştir: Kasideler, kimi zaman tarihe yardımcı, kimi zamanda tarihi belgelerin olmadığı yerde belge niteliği taşırlar.[192] Örneğin şairler, bir kasidede o dönemde gerçekleşmiş bir savaşı, doğumu, ölümü, düğünü, cülusiye törenini yahut bir inşanın yapılışını sanatsal açıdan tasvir ederken aynı zamanda bu kasidenin vesika değeri kazanmasını da sağlarlar. Öyle ki kimi zaman bu tarzda kaleme alınmış kasideler sayesinde araştırmacıların o dönemin sosyal ya da siyasi durumu hakkında fikir edinmesi ve tespitlerinin kolaylaşması sağlanır.

XVIII. yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında da bu tarz kaleme alınmış bazı kasideler bulunmaktadır. Özellikle savaşlar 18. Yüzyılın en önemli sorunlarının başında gelmektedir.[193] Hal böyle olunca da şairler bu olayları şiirlerine konu edinmişlerdir.

[190] Yılmaz, a.g.e., s. 1.
[191] Yılmaz, a.g.e., s. 32.
[192] Yaşar Aydemir, “Türk Edebiyatında Kaside”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* sayı: 24, yıl: 2003, s. 145.
[193] Ayrıca bkz. Sona, a.g.e., 2019.

Örneğin aşağıdaki kaside de Arpaemînizâde Mustafâ Sâmî 1715 yılında yaşanan Damad Ali Paşa'nın Mora seferindeki başarısını ve düşmanın halini manzumesinde şu şekilde aktarmıştır:

Allâh Allâh bu ne savletdür ki der-ceng-i nuhust

Zâhir oldı inhizâm-ı hasm ile encâm-ı kâr

Top-ı raʿd-endâz ü berk-âvâzdan oldı harâb

Kalʿalar kim her biri mânend-i gerdûn üstüvâr

Burc ü bârûlar hasânetde ʿadîmü'l-indirâs

Tâ-be-mâhî ʿumk-i handek tâ-be-meh kadd-i cidâr

Böyle mersûs ü müşeyyed sûrlar teshîrine

Rüstem olsa sarf ider elbet sinîn-i heşt ü çâr

Yek dü mâhe müddet içre bu kerâmetdür hele

Müstakil bir mülk ile feth oluna bunca hisâr

Bir tabançeyle tüfeng-endâzlar çatlatdılar

Zehre mi var atıla meydâna hasm-ı har-süvâr

Bir muʿammâ-yı be-nâm idi Mora feth eyledün

Nâm-ı pâkün olsa lâyık zîb-i levh-i iştihâr[194] (Arpaemînizâde Divanı K. 8/6-19)

Şairin anlatımına göre bu savaş Damad Ali Paşa'nın komutasında olan ilk savaş olarak karşımıza çıkar. Tarihte de bu kuşatma Damad Ali Paşa'nın ilk icraatlerinden olup ve gelecekte adının Mora Fatihi olarak anılmasına sebep olacak mühim bir başarıdır. Şair manzumesinde Damad Ali Paşa'nın güçlü saldırısı sonunda düşmanın bozguna uğratıldığını dile getirmiştir. Anlatıma bakıldığında adeta savaşın portresi gözler önüne serilmiştir. Kalelerin, kulelerin ve surların ne kadar güçlü ve sağlam yapıda olup yıkılmalarının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir.

[194] Kutlar Oğuz, a.g.e., s. 161-162.

Öyle ki bu güçlü yapıları Rüstem gibi bir kahramanın bile yıkmasının yıllar süreceğini lakin Damad Ali Paşa'nın bu dayanıklı kaleleri ve surları bir iki ay içerisinde ele geçirdiğini aktarmıştır. Şair, sadece Osmanlı ordusunun başarısına ve gücüne değinmemiş, aynı zamanda düşmanın da içinde bulunduğu durumdan bahsetmiştir. Örneğin, bir beyitinde düşmanın sadece bir iki tabancayla ateş ettiklerini söylemiş ve hatta meydana çıkamayacak kadar cesaretsiz olduklarını da eklemiştir. Manzumenin son beyitinde ise Damad Ali Paşa'nın bu olayla birlikte kazandığı Mora Fatihi lakabına değinmiştir. Sonuç olarak bakıldığında manzume adeta bir tarih sahnesi gibidir. Şair, yaşanan olayları tüm çıplaklığıyla resmetmeye çalışmıştır. Bu yönüyle eser tarihi bir belge niteliğindedir.

Diğer bir 18. Yüzyıl şairi olan Neyli ise aynı olayı şu şekilde kaleme almıştır.

Mülk-i İslâmdan elin kesdüñ

Venedik itmişiken istîlâ

Ele virdi boġazını Gürdüs

Ṣaldu tîgüñ çü pençe-i kübrâ

Gürdüsün ehli anaya ḳarışup

İnebolıyı itdiler me'vâ

İnebolı da oldı düşmene teng

Ana baba güni olup güyâ

Bu hümâyûn muḳaddemât-ı ẓafer

K'oldı tertîbüñ aña zîb-efzâ

Şekl-i evvelde eyledi intâc

Böyle ġarrâ netîce-i kübrâ

Sensin ol maẓhar-ı ‘acâyib kim

Eyledüñ ḥükm-i nâmuñı icrâ[195] (Neylî Divanı K. 13/7-21)

Neyli bu manzumesinde savaşın taraflarından olan Venediklilerden ve adanın önemli idare merkezlerinden olan Anapoli ve Gördös gibi kalelerden bahsederek kısaca olay yerinin krokisini çizmiştir. Bu eser her ne kadar sanat gayesi güdülen bir manzume gibi görünse de tarihi bir belge özelliğindedir. Şair manzumede Venedik’in işgalci bir tutum izlediğini Damad Ali Paşa’nın ise bu durumu bertaraf ettiğini belirtmiştir. Daha sonra Gördös’ün ele geçirildiğini ve ardından da Anapoli’nin düşmana dar edilerek zapt edildiğini aktarmıştır. Öyle ki manzumenin ilerleyen yerlerinde bu zaferin daha öncede yaşandığını bizlere aktarır. Hakikaten de Mora tarihte daha önce Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmiştir. İlerleyen beyitlerde ise Damad Ali Paşa’nın lakabına değinmiştir.

Arpaemînizâde Mustafâ Sâmî bir diğer kasidesinde ise Topal Osman Paşa’nın 1733 yılında Tahmasb Kuluhan’a yönelik gerçekleştirdiği ve Osmanlı-İran savaşlarının bir ayağı olarak nitelendirilen Bağdad harekâtını şu şekilde tasvir etmiştir:

Bilüp ḥaddin ferâġat eyledi daʿvâ-yı şâhîden

İḳâmetgâh-ı idbârı idindi künc-i nisyânî

Ḳalup nâ-çâr ḥubb-ı çâr-yârâsâ derûnından

Çıḳardı ʿâḳıbet sevdâ-yı ceng ü ḥarb-i ʿudvânı

Fütâde oldı dâmân-ı recâ-yı sulḥa âḫir-kâr

Olup sulṭân-ı ʿâlem-gîrüñ ez-dil ʿabd-ı fermânı

Görüp iẓhâr-ı ʿaczin pâdşâh-ı merḥamet-güster

Ḫurûş itmişdi ol dem baḥr-ı bî-pâyân-ı iḥsânı

[195] Erdem, a.g.e., s. 59-61.

Muḳaddem itdüġi güstâḫlıḳlardan geçilmişdi

Olup maʿfüv güzeşte bî-nihâyet cürm ü ʿisyânı

Ẓuhûr itmiş iken sulṭân-ı heft-iḳlîm-i âfâḳuñ

Ḳabûl-i inʿiḳâd-ı ṣulḥ ile luṭf-ı ferâvânı

Ferâmûş itdiler yek-ser bu cûd-ı şefḳat-âlûdı

Ḳızılbaşun nʿola maḫẕûl olursa ḳavm-i fettânı

Reh-i âyîn-i dîni gibi yanlış semte ʿazm itdi

Revâfıż devletiñün kec-reviş mîrân ü ḫâḳânı

Hezârân irtiḳâb-ı ḥîle vü ḫudʿayla meydâna

Çeküp Taḥmâs-ḳulı didükleri bî-dîn ü îmânı

O dahı câhilâne cünbiş-i pindâr ü naḫvetle

Nümâyân itdi fesḫ-i ṣulḥ ü naḳż-ı ʿahd ü peymânı

O kâfir-mâ-cerâ gösterdi encâm-ı fesâdâtın

İdince vehle-i ûlâda Baġdâd üzre tuġyânı

Şecîʿ ü nâmver ʿOṯmân Paşa-yı nîkû-reʿyi

İṣâbet eyleyüp itdi sipeh-sâlâr-ı sulṭânî

Mühimmâtın idüp cümle tedârük eyledi tertîb

Yanınca yer getürmez leşker-i bî-ḥadd ü pâyânı

Tamâmen lâzım-ı ser-ʿaskeri tekmîlden sonra

Gidildi düşmen üzre ḳatʿ idüp deşt ü beyâbânı

Vürûdından ḫabîr olduḳda ceyş-i ehl-i İslâmuñ

Gürûh-ı Şîʿanun ser-ḫayl-i cünd-i nâ-be-sâmânı

Geçüp on iki sâʿat ḳarşu geldi çünki Baġdâda

Ṭurur taġlar gibi pîşinde gördi ceng-cûyânı

Ḫurûşân olmada emvâc-ı seyl-i kûhsârâsâ

Ġuzât-ı müslimîñün fevc fevc olmış dilîrânı

Müretteb ṣaf-keşîde muntaẓırlar ḳahr-ı aʿdâya

Müheyyâ leşker-i encüm-şümâr-ı âl-i ʿOṯmânî

Neye uġraduġını bildi Taḥmâsb-ḳulı kâfir

Görince bu ṣalâbetle bu ṭavr-i ehl-i îmânı

Ne çâre urdı kendin ḳulzüm-i pür-ḫûn-ı heycâya

Ḳarışdurdı biraz çirk-âb-ı şûrı baḥr-ı ʿUmmânı

Ṭoḳuz sâʿat tamâmen gâh cezr ü gâh medd itdi

Yem-i ḥarb ü vegânun cûşiş-i emvâc-ı tûfânı

Nesîm-i fevz ü nuṣret ʿâḳıbet esdi murâd üzre

Olup çün cânib-i İslâmiyâna ʿavn-i Rabbânî

Ḳırıldı leşkeri mecrûḥ olup kendi firâr itdi

Ḫudâ imdâd içün gönderdi bî-şübhe sürûşânı[196] (Arpaemînizâde D. Tarih 54/12-45)

Şair, manzumenin başında Tahmasb Kuluhan'ın şahı adına gütmüş olduğu davadan vazgeçerek pişmanlık duyduğunu, acizlik içinde boyun eğdiğini, bundan ötürü daha önce ki yaptığı hatalarının Sultan I. Mahmud tarafından affedildiğini ve tarafların sulhu kabul ettiklerini dile getirmiştir. Daha sonra ise Tahmasb Kuluhan'ın halkının çeşitli oyunlarına gelip yeniden entrikalara başlayarak sulhu ihlal ettiğini ve bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nun Bağdad'a harekât başlattığını anlatmıştır. Ayrıca şair harekâtın başlangıcına dair de önemli notlar vermiştir.

[196] Kutlar Oğuz, a.g.e., s. 230-234.

Örneğin, ordunun gerek asker teminini gerekse malzeme olarak tüm ihtiyaçları tamamlandıktan sonra bozkırların ve çöllerin aşılarak düşman üzerine gidildiğini nakletmiştir. İslam ordusunun Bağdad'a ilerlediğini haber alan Tahmasb'ın düzensiz ve hazırlıksız bir orduyla hemen harekete geçerek Bağdad'a on iki saatlik bir yolculuğun sonunda vardığını ve karşısında Osmanlı ordusunun dağlar gibi sıra sıra dizilmiş bir şekilde durduğunu görmüştür. Osmanlı ordusunun bu gücü ve inancı karşısında neye uğradığını şaşıran Tahmasb'ın dokuz saatlik bir muharebe sonunda ordusunun tamamen bozguna uğratıldığını ve kendisinin de yaralı bir şekilde kaçtığını not düşmüştür. Tarihi kaynaklara bakıldığında da Tahmasb Kuluhan'ın savaştan yaralı bir şekilde kaçtığı belirtilir.

Yukarıda şair tarafından belirtilen Osmanlı ve Tahmasb Kuluhan arasında sağlanan sulh, daha sonra bu sulh'un Tahmasb Kuluhan tarafından bozulması, ordunun sefer öncesi hazırlığına dair kısmi bilgiler, savaşa dair verilen bazı zamansal veriler ve savaşın sonunda Tahmasb Kuluhan'ın yaralı bir şekilde savaş yerinden kaçmasının da verildiği bu manzume, tarihin akışı için oldukça önemli bir belgedir.

Diyarbakırlı Hami, Sultan Ahmed'in Tebriz fethini tarih sayfalarına şu ifadelerle not etmiştir:

Zamân-ı ṣulḥ gitdi şimdi ceng eyyâmıdur çeksün

Kemân-keşler 'arûs-ı tîri müjgân-ı kemân üzre

Nüfûs-ı mülk-i Îrân şimdi düşmiş ḥâlet-i nez'e

Melâ'ik veş cünûduñ ḳabza ḥâżırdur revân üzre

Ḳızılırmaḳ olup nehr-i Aras ḫûn-ı Revâfiżdan

Aḳar ordı-gehinden seyl-i ḫûn-âb-ı revân üzre

Niçe ḳıllet ki üç biñ şaḫs ile ol şîr-i âhen-dil

Gelüp ceng eyleye bir böyle şehr-i bî-kerân üzre

Ṭasûc'dan göç idüp ḳondı kenâr-ı bahr-ı Şâhîd'e

Otuz gün mekṣ idüp tanẓîm-i emr-i ġâziyân üzre

Çıkup Tebrîz'e ḳurşun menzili bir püşteye leşker

Sipeh-sâlâr idüp neẕẕâre şehr-i müfsidân üzre

Kevâkib-vâr bâlâ-yı burûca çıḳdı Sünnîler

Urup mirrîḫ veş el tîġ ü tîz-i cân-sitân üzre

Miṯâl-i lâle-reng teşne-leb-i sîr-âb-ı ḫûn oldı

Olup ḳanlar revân der-vâze-i rîk-i revân üzre

İdüp iḳdâm ayaġı tozı ile girdiler gerçi

Ġużât-ı ehl-i sünnet şehre lutf-ı müste'ân üzre

Ḥasan Şeh Câmi'i'nde ol gice ol şîr-i âhen-dil

Miṯâl-i âyet-i seyf oldı nâzil 'izz ü şân üzre

İrince ol gice anda sipeh-sâlâr beytûtet

Mehâbet başdı dehşet 'ârıż oldı düşmenân üzre

Revâfıż ṭop ṭolu feṭḥ olmamışdı 'öşr-i Tebrîz'üñ

Sipeh-sâlâra cümle kîne-perver ḳaṣd-ı cân üzre

Alup zîrâ esîr ü mâlı döndi orduya leşker

Ṯüreyyâ gibi tenhâ kaldı gûyâ âsmân üzre

Bu minvâl üzre ḳol ḳol ceng idüp aḫşâma dek leşker

Ḥarâm olmışdı ḫûrd u ḫ'âb-ı râhat ġâziyân üzre

Olup peygâr ile Tebrîz-i leb-rîz uçsa bir peşşe

Düşerdi yâ dem-i tîġ üzre yâ nevk-i sinân üzre

Gürûh-ı Râfiżî ḫınzîr veş ṣavlet iderlerdi

Ḥayâtından olup me’yûs ceyş-i Sünniyân üzre

Olurdı ger Revâfiż küştesinden yapsalar püşte

Hümâ-yı evc-i pervâz âşiyân-sâz üstüḫ’ân üzre

Cihân teng oldı üç gün üç gice yek pâre ceng oldı

K’ecel giryân olup mevt itdi mâtem mürdegân üzre

Olup dördünci gün peygâr vaḳt-i ‘aṣra dek ḳâ’im

Yine tîġ eyledi bâzî riḳâb-ı Şî’iyân üzre

Hizebrân-ı veġâdan yan virüp on biñ ḳadar mülḥid

Ḳapanmışlardı semt-i Şâm Ḳazân’a bîm ü cân üzre

Alup mevcûd olan ehl ü ‘ıyâlin Râfiżî çıḳdı

Mücerred belde-i Tebrîz’den ẕıll-ı hevân üzre

Şihâb-ı tîġ-i tîzinden ḳaçup Ṭahmasb-ı bî-dîn

Döküp gerd-i nuḥûset dîv veş Mâzenderân üzre

N’ola tenhâda erlik ṣatsa evbâş u ḳızılbâşa

Ḫurûs itmez mi merbûṭlarda ṣavlet mâkiyân üzre

Düşünce feṯḥ-i Tebrîz’üñ müṣâdif ‘ıyd-ı aḍḥâya

Dü bâlâ neş’e peydâ oldı ceyş-i şâdmân üzre[197] (Diyarbakırlı Hâmî D. K. 2/4-229)

Şair kasidesinde sulh zamanının bozulduğunu ve savaş günlerinin geldiğini, sonra da İran halkının içinde bulunduğu zor durumu dile getirmiş ve askerin savaşa hazır olduğunu belirtmiştir.

[197] Yılmaz, a.g.e., s. 33-60.

Daha sonra ise adeta bir sanatçının tablosunu izler gibi okura yaşanılan durumu resmetmiştir. Aras Nehri'nin Rafızî mezhebini benimseyen kişilerin kanıyla sel gibi dolup taştığını söylemiş ve orduya dair bazı bilgiler vermiştir. Ordunun otuz günlük bir dinlenmeden sonra tekrar düşmanın üstüne yürüdüğünü ve Tebriz'e ulaştığında bir komutanın tepeye çıkarak şehre göz gezdirdiğini belirtmiştir. Sünnilerin kulelere çıkıp ellerindeki oklar ile düşmanın canını almaya başladığını ve ortalığın kan gölüne döndüğünü tasvir etmiştir. Ardından şehre ayak basan ordunun Hasan Şeh Câmi'nde geceledikleri ve düşmanın korku içinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca şair Tebrîz kentinin tamamının fethedilmediğini de söylemiştir. Daha sonra da ordunun şehri yağmalamaya başladığını, askerin akşama kadar cenk ettiğini, yemenin ve içmenin haram olduğunu, Tebriz'de bir sivrisinek bile uçsa ya kılıç ile ya da ok ile vurulduğunu yani asayişin tamamen Osmanlı ordusuna geçtiğini dile getirmiştir.

Ayrıca şair Rafîzîlerden bahsederken onların Sünni askerlere adeta bir domuz gibi canlarını hiçe sayacak bir şekilde saldırdıklarını, öyle ki ölen Rafîzilerin cesetlerinden ve kemiklerinden bir tepe oluşacağını, bu cesetlerin ve kemiklerin yüksekte uçan Hüma kuşuna yuva olacağını söylemiştir. Şair daha sonra savaşın üç gün üç gece daha sürdüğünü, dördüncü gün ikindi vaktine kadar savaşın devam ettiğini, on bin kadar dinsizin korkup Şâm ve Kazân şehirlerine saklandığını, geri kalan Rafîzîlerin de ailelerini ve çocuklarını alarak Tebrîz şehrinden kaçtıklarını bildirmiştir. Şair, dinsiz Tahmasb'ın Osmanlının kılıcından korkup kaçtığını, Tahmasb'ın korkak bir kişi olup sadece tenhada Kızılbaşa ve ayak takımına delikanlılık yaptığını kaleme almıştır. Son olarak da Tebrîz'in fethinin Kurban Bayramı'na denk geldiğini ve bu iki önemli gelişmenin ordu içerisinde sevinçle karşılandığını yazmıştır. Kasideye bu yönleri ile bakıldığı zaman kaside, okuyucuya detaylı tasvirler vermektedir.

Dürri Ahmed ise aşağıdaki manzumesinde Baltacı Mehmed Paşa'nın Osmancık şehrine yaptırmış olduğu çeşmelerden birisini aktarmıştır.

Menbaʿ-ı ʿayn-ı ʿaṭā çeşme-i iḥsān u seḫā

Ḥażret-i ṣadr-ı kerem-pīşe Meḥemmed Pāşā

Ol veliyyün'n-niʿam-ı devlet olan Ḫātem-i ʿaṣr

Her-kesi çeşme-i luṭfından iderdi ısḳā

Eyleyüp māl-i firāvān ile ṣarf-ı himmet

Şehr-i ʿOs̱māncıġı bu āb ile ḳıldı iḥyā

Ḳatı muḥtāc idiler ṣuya bu şehrüñ ḫalḳı

Vāḳıʿā ḫayr-ı ʿaẓīm itdi ol Āṣaf ḥaḳḳā

Ḳızılırmaḳ gibi içdükleri ḫūn-āb idi hep

Baġrın ol teşnelerüñ yaḳmış idi ḳıllet-i mā'[198] (Dürrî Divanı K.13/1-5)

Osmancık halkının suya çok ihtiyacının olduğunu, su ihtiyaçlarını Kızılırmak nehrindeki sağlıksız su ile sağladıklarını ve bu su sorununun halkı perişan ettiğini söylemiştir. Daha sonra ise halkın yaşadığı bu sorunu Baltacı Mehmed Paşa'nın giderdiğini dile getirmiştir.

Tarihi kaynaklara bakıldığında da Baltacı Mehmed'in Osmancık şehrine dört adet çeşme yaptırdığı yazılmaktadır.[199] Yani yukarıdaki manzume tarihi belgeleri doğrular niteliktedir. Ayrıca verilen Kızılırmak, Osmancık gibi bölge isimleri araştırmacıların yer tespitini oldukça kolaylaştırmaktadır.

Aşağıdaki kaside ise Dürri tarafından kaleme alınmış olan Damad Ali Paşa'nın düğününü konu edinmektedir.

Şehenşāh-ı muʿaẓẓam yaʿni Sulṭān Aḥmed-i S̱ālis̱

Görüp perverde-i ḫāṣın nigāh-ı luṭfa erzānī

Hümāyūn olduġı bundan nümāyāndur bu sūruñ kim

Müṣādif itdi mevlūd-i şerīfe luṭf-ı Ḥaḳ anı

Yem-i ʿiffet-serā-yı salṭanatdan eyleyüp ifrāz

ʿAlī Pāşāya iḥsān eyledi bir dürr-i ġalṭānı[200] (Dürrî Divanı K.14/10-11)

Kasideye bakıldığında Damad Ali Paşa'nın Sultan III. Ahmed'in kızıyla evlendiği görülür. Ayrıca kasidenin devamında Damad Ali Paşa'nın düğünün Peygamber Efendimiz (SAV) Hz. Muhammed'in doğum gününe denk geldiği belirtilmiştir.

[198] Vural, a.g.e., s. 67.
[199] Fatih Müderrisoğlu, "Anadolu'da Önemli Bir Kültürel Merkez: Osmancık", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları,* sayı: 9, 2008, s. 433.
[200] Vural, a.g.e., s. 67-69.

Dürri aşağıdaki kasidesinde ise Sultan III. Ahmed'in çiçek hastalığına yakalanışını aktarmıştır.

Gūş idenler ʿillet-i cān-sūzını bī-tāb olup

Ṭaşlar ile gömgök itdi tenlerin dīvāne-vār

Ṣıḥḥat-ı ẕāt-ı hümāyūnın idüp Ḥaḳdan recā

Ḫalḳ-ı ʿālem gice vü gündüz iderdi āh u zār

Bā-ḥuṣūṣ iḫlāṣ ile düstūr-ı ḫayr-endīşesi

Niçe ḳurbānlar kesüp çoḳ sīm ü zer ḳıldı niṯār

Ol zamān kim tābiş-i nār-ı ḥarāret ser-te-ser

İtdi ol cism-i laṭīf-i nāzenīni dāġ-dār

Gūyiyā bir tāze naḫl-i gülşen-i firdevs idi

Cā-be-cā mānend-i gülbün güller açdı ṣad-hezār

Yoḫsa bir raʿnā gül-i ṣad-berg-i bāġ-ı ḥüsn idi

İtdi anı tāb-ı te'sīr-i ṭarāvet jāle-dār

Yā vücūdı bir ṣadefdür ol yem-i cūduñ meger

Kim ẓuhūr itdi niçe pākīze dürr-i şāh-vār

Münteḥab bir nüsḫa-i merġūbedür ol ẕāt-ı pāk

Buldı laʿlīn noḳṭalarla ser-te-ser naḳş u nigār

Seyr idenler dirler ol ẕāt-ı ṭarāvet menbaʿı

Ẓāhir oldı ābda yir yir ḥabāb-ı dāne-dār

Gerçi buldı ʿāfiyet ol menbaʿ-ı ʿayn-ı şifa

Ḫayli zaḥmet çekdi ammā bir zamān leyl ü nehār

Gūyiyā şimdi mükāfāt-ı ten-i bīmārına

Bir çiçekli ḫilʿat iḥsān eyledi perverdgār

Yā benekli aṭlas-ı zer-tārdur pür-naḳş u zīb

Destgāh-ı ġaybdan gönderdi anı Kird-gār[201] (Dürrî Divanı K.13/12-27)

Şairin aktarımına göre halkın Sultan Ahmed'in can yakıcı hastalığından dolayı güçsüz düştüğünü duyduklarında çok üzüldüklerini, hatta halkın üzüntülerinden dolayı taşlarla dövündüklerini belirtmiştir. Bütün herkesin gece gündüz ağlayarak padişahın sağlığı için Allah'a dua ettiğini, kurban keserek istekte bulunduklarını yazmıştır. Daha sonra da şairin anlattıklarına göre Sultan III. Ahmed'in ateşlendiğini, vücudunda yer yer yüzlerce kırmızı renkli kabarcığın çıktığını, gece gündüz çok sıkıntılar çektiğini ve daha sonra da sağlığına kavuştuğunu bildirmiştir. Şairin yukarıda yaptığı tasvirlerden hareketle padişahın çiçek hastalığına yakalandığı anlaşılmaktadır.

Seyyid Vehbi ise Sultan III. Ahmed'in geçirmiş olduğu nezleyi şu şekilde yazıya dökmüştür.

Rûḥ-ı 'âlemdir o sulṭân-ı cehân anuñ-çün

Rencişinden beden-i kevne saḳâmet geldi

Eyleyüp bûy-ı gül-i halkı zükâm âzürde

Nezleden bir iki gün ṭab'ına zaḥmet geldi[202] (Seyyid Vehbi Divanı K. 7/24-25)

Bu manzumeden ise Sultan III. Ahmed'in bir zamanlar nezleye yakalandığı öğrenilmektedir. Öğrenilen bu bilgi her ne kadar önemsiz bir olaymış gibi görülse de Sultan III. Ahmed'in hayatına dair kısa bir bilgi olduğundan biyografi yazarları için önemli bir detaydır.

18. yüzyıl denildiğinde akla gelen belli başlı olaylar vardır. Bu olayların başında Lale Devri ve bu devrin bitimine sebep olan Patrona Halil İsyanı gelir. 18. yüzyıl şairi Sâlîm Mirzâde aşağıdaki kasidesinde Patrona Halil İsyanına dair bazı kesitleri sunmuştur.

[201] Vural, a.g.e., s. 54-56.
[202] Dikmen, a.g.t., s. 66-69.

Söylemek istemez âdem anı ammâ ṭuramaz

Ḳomaz îmân u mürüvvet k’ola ebkem güyâ

Ne idi çekdigümüz baḥr-ı felâketde bizüm

Ḥamdüli’llâh ki yetüp zemzeme-i yâ Mevlâ

Düşdi lîmân-ı emâna süfün-i taḫte-i ten

Ṭalġalar boydan aşup görmiş iken nice belâ

Bir muḫâlif hele şiddetli ḳasırġaydı o kim

Ak ḳöpüklenmiş idi baḥr-ı emânı her câ

Ḳarada ẓâhir olup böyle fücâ’i bir gün

Iṣṭılâḥ-ı keder-efzâ-yı kelâm-ı deryâ

Ṭonanup çıḳdı ṭonanma-yı ḫabâṣet pusudan

Sekdirüp çekdir-i mel’aneti bî-pervâ

Baṭrona nâmına bir kâfir-i bi’llâh daḫı

Bir iki nâmı bilinmez köpek ibn-i rüsvâ

Aslı dellâk iken eyledi bir güne ẓuhûr

Ki cihân mülki bütün oldı fesâda me’vâ

Ḳanına ṣuṣadı güyâ bir iki Arnâbûd

Ṣandı telḫ-âb-ı fesâdı o zülâl-i ma’na

Câvidân ṣandı gidi böyle gelen dünyâyı

Elinüñ kiri yüzi ḳarası ḳaldı ammâ

Ḥâṣılı böyle biraz müfsid ile bezm-i cihân

Ḥaşr-ı maḥşer gibi olmışdı keder ser-tâ-pâ

Ṣad şükir kim o vezîrün sipeh-i tedbîri

Ḳıldı bu ṣaffı şikeste bizi itdi iḥyâ[203] (Sâlim Divanı K. 25/19-30)

Sâlîm Mirzâde Patrona Halil isyanının yaşandığı o günü bir muhalif kasırgası olarak nitelendirmiş ve olayın ansızın ortaya çıktığını belirtmiştir. Şair daha sonra ise isyancılara dair bazı bilgiler vermiş ve isyanda Patrona adında bir kişiyle beraber birkaç kişinin daha olduğunu söylemiştir. Sadece Patrona Halil'in adını vermekle kalmamış mesleğinin de tellaklık olduğunu aktarmıştır. Bu isyanın ülkeyi kargaşaya sürüklediğini de eklemiştir. Daha sonraysa şair adeta Patrona Halil'in biyografisini yazar gibi Arnâbûd tabirini sarf etmiştir. Kaynaklarda da Patrona Halil'in aslen Arnavut kökenli olduğu söylenmektedir. Şair, Patrona Halil'in kalkıştığı bu isyan ile adının ve yaptıklarının tarihte kötü bir şekilde anılacağını savunur ve manzumenin sonlarına doğru bu kargaşadan dolayı ülkenin tamamının bir süreliğine karıştığını lakin Mehmed Paşa'nın almış olduğu askeri önlemler sayesinde bu olayı bertaraf edip ülkede bozulan düzeni yeniden sağladığını nakletmiştir. Şair bu kasidesinde bir vakanüvis gibi yaşanan iç karışıklığı kendi gözüyle kaleme almıştır. Böylelikle günümüz tarihçileri bu tarz kaynakların eşliğinde Osmanlı tarihine dair birçok ipucu elde etmektedir.

Yukarıdaki bu edebi metinlerin her ne kadar tarihi belgeler kadar objektifliği yahut gerçekçiliği tartışılır olsa da yaşanılan tarihi bir olaya şahitlik edildiği ve bu olayın kaleme alınarak gelecek nesillere aktarıldığı gerçeğini değiştirmez. Sonuç olarak tarihi belgelerin yanı sıra bu tarz edebi metinlerde tarihe ışık tutacak niteliktedirler. Çünkü bu metinlerin içerisinde yer alan hemen hemen birçok kişi, yer, zaman gibi kavramlar tarihi belgelerde geçmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere tarih ile edebiyat iç içe olan iki ayrı bilim dalıdır.

[203] Hüseyin Güfta, *Sâlim (Mirzâ-zâde) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1995, s. 232-234.

SONUÇ

Kaside, ilk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkan, daha sonraysa İran edebiyatına ve onlardan da Türk edebiyatına geçmiş bir nazım şeklinin adıdır. Bu nazım şekliyle tevhîd, münâcât, na't, medhiye, mersiye, hicviye ve fahriye gibi türlerle konu bakımından farklı olup şekil bakımındansa aynı olan eserler ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada XVIII. yüzyıl Klasik Türk Edebiyatındaki kasideler şekil ve içerik yönünden olmak üzere diğer yüzyıllardaki kasidelerle birlikte mukayese yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma giriş ve iki ana bölüm ve bu ana bölümlerin alt başlıklarından meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. yy.daki sosyal, siyasi ve edebi durumundan söz edilmiştir. İlk ana bölümde kasideler içerik yönünden incelenmiş olup aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

XVIII. yüzyılda toplamda 1404 kaside tespit edilmiştir. Bu 1404 kasidenin, 1062'si medhiye, 12'si tevhîd, 262'si na't, 12'si münâcât, 11'i mersiye, 1'i hicviye, 44'ü ise diğer konuları içeren türlerde kaleme alınmıştır. Kasidelerin uzunluk konusu hakkında net bir ifadeye ulaşılmamıştır. XVIII. yüzyılda yazılan kasidelerin en kısası 2 beyit en uzunuysa 268 beyittir. Bu 268 beyitlik kaside tüm çalışmalarda tespit edilen en uzun beyit sayısına sahip kasidedir. Kasidelerin uzunluk yoğunluğu ise 13-19 ve 31-33 beyit aralığındadır. Bu dönemde en fazla kullanılan beyit sayısı aralığı da 39 örnekle 13 beyitlik kasidelerdir.

Vezinlerde ise XVIII. yy. da toplamda 26 farklı vezin kullanılmıştır. En fazla kullanılan vezin örneği 393 kez kullanılan Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün kalıbıdır. Bahir olarak da dönemde en çok tercih edilen bahir %41,88'lik oran ile remel bahridir. Diğer bir husus XVIII. yüzyıl kasidelerinde kâmil bahri ile kaleme alınmış herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Kafiye olarak da dönemde en fazla 338 örnekle ân/en kafiyesi kullanılmıştır. En çok kullanılan kafiye türü ise 1063 örnekle tam kafiye türü olmuştur. Redif olaraksa en çok kullanılan redif türü, ek, ek grubu ve ek-kelime halindeki rediflerdir. Toplamda 808 redifin 570'i ek, ek grubu ve ek-kelime halindeki rediflerden meydana gelmektedir. En çok tercih edilen redif örneğiyse -ı(-î) redifidir.

Nesib konusunda ise 1404 kasidenin 818'inde nesib bölümü tespit edilmiştir. XVIII. yüzyıl kasidelerinin beyit sayısı 3-20 beyit arasındadır. Türlere göre nesib bölümü en çok medhiye kasidelerinde, en az ise mersiye ve tevhid kasidelerinde kullanılmıştır. Hicviye kasidelerindeyse nesib bölümüne rastlanmamıştır.

Girîzgâh bölümünde 1404 kasidenin 851'inde toplamda 1321 tane girizgâh beytine rastlanmıştır. Rastlanan 1321 girîzgâh beyitinin 658'i dua bölümüne geçiş için kullanılmıştır. Bu 658 tane girizgâhın 627'si tek beyitlidir. Geriye kalan girizgâh beyitleriyse sırasıyla medhiye, tegazzül ve fahriye bölümüne geçiş için kullanılmıştır. Bu durumda kaynaklar şairlerin, her ne kadar girizgâh beytini medhiyeye geçiş için kullandıklarını savunmuş olsalar da bu durumun öyle olmadığı görülmüştür. Genel olarak girizgâhlara bakıldığındaysa 1321 örneğin 1233'ü tek beyitlidir.

Bu yüzyıldaki kasidelerde toplamda 1312 tane medhiye bölümü örneğine rastlanmıştır. Tespit edilen bu medhiye bölümlerinin beyit uzunluğu 61 örnekle 11 beyitli örneklerdir. Ayrıca tespit edilen bu 1312 medhiye kasidesinin 458 tanesi doğrudan medh ile başlamış, 768 tanesi nesib bölümünden sonra başlamış, 57 tanesi fahriye bölümünden sonra, 29 tanesi tegazzül bölümünden sonra başlamıştır. Bu verilerden hareketle XVIII. yüzyılda yer alan medhiye bölümleri klasik kaside tertibine uygun şekilde nesib bölümünden sonra kullanılmıştır. Diğer bir husussa bazı kasidelerde iki ayrı kişinin medhiyesine rastlanmıştır. Şair, ilk önce padişahı daha sonraysa vezirini medhetmiştir.

XVIII. yüzyıl kasidelerinin 223 tanesinde tegazzül bölümü bulunmaktadır. Bu tegazzülerin 70 tanesi 5 beyitlidir. Gazel beyitlerinin genel yoğunluğuysa 5-7 beyit aralığındadır. Bu yüzyıldaki tegazzüllerin 127'si medhiye bölümünden sonra, 53'ü fahriye bölümünden sonra, 40'ı nesib bölümünden sonra, 3'ü ise dua bölümünden sonra yer almıştır. Bu 223 tegazzül bölümünün 216'sına girizgâh beyti ile geçilmiştir. Bu girizgâh beyitlerinin tamamı tek beyitlidir. Ayrıca tegazzül bölümünde şairler sadece gazel formatında şiirler kaleme almamıştır. Kimi şairler tegazzül bölümünde gazel yerine kıt'a nazım şeklini de tercih etmişlerdir. Lakin bu örnekler istisnai olduğundan dolayı bölüm hakkında kesin hüküm vermek için yetersiz olacaktır.

XVIII. yüzyıl kasidelerindeki fahriye bölümlerinin konularının başında şairlerin kendini ve sanatını övmesi, felekten şikâyet ya da memduhundan çeşitli taleplerde bulunması gibi konular gelir. Beyit aralığıysa 1-15 beyittir. En fazla fahriye örneğiyse 36 örnekle 4 beyitli fahriyelere aittir. Fahriye beyitlerinin uzunluklarının yoğunluk oranı da 1-5 ve 6-10 grubundadır. Diğer bir husussa fahriye bölümü en çok medhiye bölünden sonra yer almıştır. Ayrıca fahriye bölümü en çok medhiye kasidelerinde yer almıştır. Dikkat çeken önemli bir nokta da diğer yüzyıllarda münâcât türünde fahriye bölümüne rastlanmazken XVIII. yüzyıldaki bir münâcât kasidesinde fahriye bölümüne rastlanmıştır. Bu durum tek olma özelliği taşımaktadır.

XVIII. yüzyılda tespit edilen 1404 kasidenin 1322'sinde dua bölümü tespit edilmiştir. 1322 kasidenin 658'inde dua bölümüne geçileceğine girizgâh beytiyle önceden haber verilmiştir. Dua bölümleri en çok iki beyitle oluşturulmuştur.

Son olarak 1404 kasidenin 1253'ünde taç beyti bulunmaktadır. Tespit edilen 1253 beytin 1147'si tek beyitten meydana gelmektedir. Ayrıca bu 1253 taç beytin 126'sı gazellerin son beyitidir. En fazla taç beyit ise duaya girizgâhlarda kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü olan kasidelerin muhteva özelliklerinde elde edilen sonuçlarsa aşağıdaki gibidir:

XVIII. yüzyılda yazılan tevhîd ve münâcât kasidelerinde, Allah'ın birliğinden, rahmetinden, affediciliğinden, baki oluşundan ve çeşitli sıfatlarından bahsedilmiştir. Nâ't kasidelerindeyse, Hz. Muhammed'in ümmetin ve tüm peygamberlerin lideri oluşundan, şefaatinden, fiziki özelliklerinden ve çeşitli mucizelerinden bahsedilmiştir.

Medhiye kasideleriyse bölümlerine göre incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. İlk bölümde 1404 kasidenin 818'inde nesib bölümü olduğu belirtilmişti. Bu 818 nesib bölümünün 704'ü medhiye kasidelerinde tespit edilmiştir. Medhiye kasidelerinin nesib bölümünde en fazla işlenen konu bahardır. Şairler, bu bölümde baharın gelişini ve baharın gelişiyle birlikte yaşanan sevinçli havayı tasvir etmişlerdir. Bahar konusunun dışında, memduhun gelişine sevinç, memlekette sağlanan düzen, aşık ve sevgilinin tasviri, ıydıye, ramazaniyye gibi çeşitli konular yer almıştır.

Medhiye bölümünde sultanlar, sadrazamlar, şeyhülislamlar, reisülküttaplar, defterdarlar ve kethüdalar gibi birçok kişiler yer almıştır. Padişahlara yazılan 293 kaside tespit edilmiştir.

Bu 293 kasidenin 97'si Sultan III. Selim'e yazılmıştır ve bu veriye göre Sultan III. Selim en çok kaside yazılan padişah olmuştur. Padişahlarla birlikte en çok zikredilen efsanevi kahraman Makedonya kralı İskender'dir. Daha sonraysa İran'ın efsanevi hükümdarı Cem gelir. Padişahlar kasidelerde daha çok adaletli kişilikleri, savaşçılıkları ve sanata verdikleri değer gibi özellikleri ile anılmışlardır. Şehzadeler adına yazılan 9 kasidenin 3'ü Şehzade Sultan Mehmed'e, sultanların kızlarına yazılan 18 kasidenin 6 tanesi ise Beyhan Sultan adına yazılmıştır. Bu yüzyılda 299 kaside de sadrazamlara ve paşalara yazılmıştır. En çok kaside yazılan sadrazam ise Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'dır. Kendisine toplamda 112 kaside yazılmıştır. Genele bakıldığında XVIII. yüzyılda adına en çok kaside yazılan yahut sunulan kişi olmuştur. Öyle ki devrin padişahlarını dahi geride bırakmıştır. Sadrazamların en çok zikredildikleri isim ise Hz. Süleyman'ın ünlü veziri Âsaf b. Berahyâ olmuştur. Daha sonra Hâtem Tâî ismi gelir. Sadrazamlar ya da paşalar en çok cömert ve adalet sahibi olmaları, ilim ve hüner sahibi oluşları gibi özellikleriyle zikredilmişlerdir. 86 kasideyse şeyhülislamlara ve kadılara yazılmıştır. Adına en çok kaside yazılan şeyhülislam, 13 kaside ile Şeyhülislam Esad Efendi'dir. Dönemin şeyhülislam ve kadıları, en fazla Felatûn ismiyle birlikte anılmıştır. Genel olarak alim yönleriyle zikredilmişlerdir. XVIII. yy. da diğer devlet adamlarına 88 kaside sunulmuştur. En fazla kaside sunulan isimler, dörder kaside ile Dârüssaâde Beşir Ağa, Haleb Valisi Ahmet Paşa ve Bağdad Valisi Ömer Paşa'dır. Dönemde alimlere, din büyüklerine, şairlere vb. şahsiyetlere 104 kaside sunulmuştur. Bu 104 kasidenin 12'si Hekim Behçet Efendi'ye sunulmuştur.

Birince bölümde belirtildiği gibi toplamda 433 fahriye bölümü tespit edilmiştir. Bu 433 bölümünü 365'i medhiye kasidelerinde yer almaktadır. Fahriye bölümünde şairler kendilerini akıllı, söz söylemedeki üstün yetenekleri gibi yönlerini vurgulamışlardır. Kendileriyle en çok özdeşleştirdikleri, benzettikleri ve mukayese ettikleri isimse ünlü kaside şairi Nef'î'dir. Daha sonra ise Hz. İsâ gelir.

Dua bölümlerinde şairler memduhlarının şahsına ve devletlerine dair çeşitli dileklerde bulunmuşlardır. Dua bölümü ve kasidenin diğer bölümleri arasındaki uyumsa şu şekildedir: Toplam da hem nesibi hem de dua bölümü bulunan 683 kaside tespit edilmiştir. Tespit edilen bu 683 kasidenin 313'ünün dua bölümü ve nesib bölümü arasında uyum söz konusudur.

Elde edilen bu sayı hem nesib hem de dua bölümü bulunan kasidelerin %45,82'sini oluşturur. Şairler, bazı kasidelerine nesib bölümü ile değil direkt medhiye bölümü ile başlamışlardır. Bu durumda kasideye direkt medhiye bölümü ile başlanmış 281 kasidenin 93'ünün dua bölümü ile uyumu bulunmaktadır. Bu sayıysa medhiye ve dua bölümü arasında uyumu olan kasidelerin %33,09'unu oluşturur. Son olaraksa bazı kasideler direkt fahriye bölümü ile başlanmıştır. Bu şekilde başlayan kasidelerin sayısı 32'dir. 32 kasideden sadece 1 tanesinin dua bölümü ile uyumu söz konusudur. Bu da fahriye ve dua bölümü arasında uyum olan medhiye kasidelerinin %3,12'sini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

AKKAYA H., *Nevres-i Kadîm ve Türkçe divanı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994.

AKPINAR Ş., *Âgâh dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 14.06.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55914,agah-divanipdf.pdf?0

AKSU C., *İbrahim Hanif divanı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

AKTAŞ Y., *Mehmed Nebil ve divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

ALICI L., *Dîvân-ı Nâşid inceleme-tenkitli metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1998.

ALKAN S., *Ni'met divanı (İstanbullu) (inceleme-metin-dizin)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.

ALTUNEL M., *Neyyir Abdüllahim dede hayatı, edebî kişiliği ve dîvânı'nın tenkidli metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1995.

ARARAT Ş., *Enderûnlu Mehmed Hamid beg dîvânı inceleme-metin*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2010.

ARBATLI M. S., *Bağdatlı Es'ad, hayatı, sanatı ve divanının tenkitli metni*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2002.

AYDEMİR İ. A., *Refî' Âmidî dîvânı (edisyon-kritik),* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1989.

AYDEMİR Y., *XVII. yy. Türk edebiyatında kaside*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

AYDEMİR Y., "Türk edebiyatında kaside", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* sayı: 24, 2003, ss. 133-168.

AYDIN A., *Hanyalı Nûrî Osmân ve dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009.

AYPAY A. İ., *Nahifî Süleyman efendi (hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve divanı'nın tenkitli metni)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1992.

BABACAN İ., *XIX. yy. Türk edebiyatında kaside nazım şekli (şekil ve içerik)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

BAŞER R., *Bolulu Hanif divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2018.

BAYRAM S., *Azbi baba hayatı-eserleri-sanatı ve divanı (inceleme-tenkitli metin),* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006.

BEKTAŞ E., *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 27.07.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55973,pertev-divanipdf.pdf?0

BELLİ H., *Sabrî (Seyyid Muhammed Emin) dîvânı (inceleme-meti*n), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2010.

BEŞLİ Z., *Ömer Besîm divânı hayatı, edebî şahsiyeti, eseri divânı'nın incelemesi,* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2007.

BİRGÖREN H., *Dâniş dîvânı inceleme-metin,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

BIYIK M., *Abdulbâkî Nâsır dede divânı giriş-metin-indeks*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

ÇAĞLAR B. H., *Halil bin Halil efendizâde Sâlik divanı (71-151. varaklar çeviri metin)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2011.

ÇAKICI B., *Eski Türk edebiyatında nazım şekli (XVI. yüzyıl),* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.

ÇAKIR M. S., *Yahyâ Nazîm divanı*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2020.

ÇAVUŞOĞLU M., "Kaside", *Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı*, s. 415-417, Ankara 2017.

ÇEÇEN H., *Fıtnat hanım, hayatı, sanatı ve divanı, inceleme-metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1996.

ÇINAR M., "Kaside nazım şeklinin tarihî gelişimi", *EKEV Akademi Dergisi,* cilt: 10, sayı: 27, 2006, ss. 203-222.

DEMİR H., *Lâzikîzâde Feyzullah Nâfiz ve dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 22.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54126,53959lazikizade-feyzullah-nafizdivanpdfpdf.pdf?0

DEMİRBAĞ Ö., *Koca Râgıb paşa ve dîvân-ı Râgıb,* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Van 1999.

DEMİREL G., *Belîğ Mehmed Emîn dîvânı (inceleme-tenkitli metin-tahlil),* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ 2005.

DEMİRKOL ÇABUKEL H., *Divan-ı Nüzhet, inceleme-tenkitli metin-indeks,* Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2013.

DEVELLİOĞLU F., *Osmanlı-Türkçe ansiklopedik lügat,* Aydın Kitabevi, Ankara 2013.

DEVRİM M., *Ecrî dîvanı (inceleme-metin)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011.

DİKMEN H., *Seyyid Vehbi ve divanının karşılaştırmalı metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1991.

DİLÇİN C., *Divan şiiri ve şairleri üzerine incelemeler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.

DİLÇİN C., *Örneklerle Türk şiir bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

DOĞAN M. N., *Şeyhülislâm Es'ad efendi ve divanının tenkitli metni*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

DOĞAN M. N., *Şeyhülislâm İshâk efendi hayâtı, eserleri ve divanının edisyon kritiği,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

EKER R., *Feyzî Halil paşazâde divânı (İnceleme-Metin)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2009.

ELALDI M., *Bursalı İbrahim Râzî divanı (inceleme-transkripsiyonlu metin),* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2017.

ELİAÇIK M., "Osmanlı'da manzum fetvâ geleneği", *Türkiyat Mecmuası*, cilt: 21, sayı: 2, 2011, s. 105-146

ELİAÇIK M., *Vak'anüvîs Mehmed Emîn Edîb divânı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

ELMAS S., *"Rahmî (Kırımlı Mustafa) hayatı, edebî, şahsiyeti, eserleri ve dîvânının tenkidli metni",* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1997.

EPÇAÇAN C., *Esadzade Mehmed çelebi, hayatı, edebi şahsiyeti ve divanı, tenkitli metin – inceleme*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1999.

ERGÜN E., *Sermed (Feyzullâh) divânı (edisyon-kritik, inceleme),* Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2004.

ERİŞEN YAZICI G., *Kâmî dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 27.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0

EROĞLU S., *Sadîk hayatı, edebi kişiliği ve divanının tenkitli metni,* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1998.

ERZEN M. H., *İhyâ dîvânı ve tahlîli (inceleme-tahlîl-tenkitli metin)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Van 2012.

GÖKALP H., *Fasîhî divanı (inceleme-metin*), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2001.

GÜFTA H., *Erzurumlu şair Hâzık hayatı, edebî kişiliği ve divanı*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2001.

GÜFTA H., *Sâlim (Mirzâ-zâde) hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve divanının karşılaştırmalı metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1995.

GÜLER M., *Halil Nuri divanı edisyon-kritik-inceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2009.

GÜNAY F., *Râşid (Vak'anüvis) hayatı, edebî kişiliği, divanının tenkitli metni ve incelenmesi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2001.

GÜNTAN H., *Receb Enis dede (hayatı, edebi kişiliği ve divanının tenkidli metni),* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990.

HORATA O., *Esrâr dede dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2019, (Erişim Tarihi: 27.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64058,esrar-dede-divanipdf.pdf?0

İPEKTEN H., *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

İSEN M., HORATA O., MACİT M., KILIÇ F., AKSOYAK İ. H., *Eski Türk edebiyatı el kitabı,* Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

KAHRAMAN B., *Vahîd Mahtûmî hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve eserlerinin tenkidli metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1995.

KARABUÇAK K., *Ebubekir Nusret dîvânı (inceleme-tenkitli metin),* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya 2018.

KARAPANLI G., *Mekkî dîvanı ve tahlîlî*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

KARAVELİOĞLU M. A., "Klasik Türk edebiyatında kaside" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* cilt: 5, sayı: 9, 2007, ss. 253-270.

KAYA H., *Niyâzî Çelebi divanı (inceleme-metin)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2019.

KAYA N., *Tab'î, hayatı, edebî kişiliği ve divânı*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2009.

KEMAL Y., *Edebiyata dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2014.

KESKİN A. G., *Klasik Türk edebiyatında nazım şekli (XIII-XVI-XV. asırlar)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

KILIÇ M., *Münîf Antakî, hayatı, edebi kişiliği, eserleri, divanının tenkitli metni ve incelenmesi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995.

KILIÇ M., *Sâlik efendi (Kasımpaşalı) hayatı, edebî kişiliği, divanının tenkitli metni ve incelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1998.

KURNAZ C., ÇELTİK H., *Divan şiiri şekil bilgisi*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2013.

KURTOĞLU O., *Lebîb divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0

KUTLAR OĞUZ F. S., *Arpaemînizâde Mustafâ Sâmî dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 05.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0

KUTLAR OĞUZ F. S., *Dîvân-ı İzzet ve nigâr-nâme (tezkire-i nigâriyye)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2019, (Erişim Tarihi: 06.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/68921,divan-i-izzet-ve-nigar-name-pdf.pdf?0

MACİT M., *Erzurumlu Zihnî dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2018, (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208572/erzurumlu-zihni-divani.html

MACİT M., *Nedîm divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0

MERMER A., DENİZ S., BAYRAM Y., ALICI L., EFLATUN M., KESKİN KOÇ N., *Üniversiteler için eski Türk edebiyatına giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.

MEVLEVİ T., *Edebiyat lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.

MÜDERRİSOĞLU F., "Anadolu'da önemli bir kültürel merkez: Osmancık", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları,* sayı: 9, 2008, s. 425-438.

MÜFTÜOĞLU H. V., *Seyyid dîvanı (Mehmed Emin B. Mehmed Kâsım Halvetî) (inceleme, metin)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.

NACİ M., *Istılâhât-ı edebiyye,* TDK, Ankara 2017.

OKÇU N., *Şeyh Gâlib dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. (Erişim Tarihi: 18.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10653,girispdf.pdf?0

ÖKSÜZ Y., *Eğrikapılı Mehmed Râsim ve divançesi (inceleme-metin),* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010.

ÖNAL Ö., *Hâtıf, hayatı, edebî kişiliği ve dîvanı (inceleme-karşılaştırmalı metin),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 2010.

ÖTE E., *Senâî divanı ve tenkitli metni*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.

ÖZBAY Ö., Bursalı Levhî divanı (inceleme-tenkitli metin-indeks), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2013.

ÖZDEMİR M., *Neccâr-zâde Rızâ divanı'nın edisyon kritiği*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 1999.

ÖZKAN Ş., *18. Yüzyıl şairi Hafîd'in divanının transkripsiyonlu karşılaştırmalı metni*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2003.

ÖZTEKİN Ö., *Çelebizâde Âsım dîvânı*, Ürün Yayınları, Ankara 2010.

PAKALIN M. Z., *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü cilt II*. MEB Yayınları, İstanbul 1993.

PALA İ., *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018.

PARLATIR İ., *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*, Yargı Kitabevi, Ankara 2011.

PEKTAŞ M., *Sezâyî (Câbî Hasan dede) hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve divan'ının tenkidli metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1998.

RASHID A. N., *Sivaslı İzzet Osman divanı (inceleme-metin),* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lısans Tezi, Erzurum 2019.

SELÇUK E., *Hasmi divanı (inceleme-metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2007.

SONA F., *İsmail Hikmetî ve dîvânı,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2012.

SONA F., *Osmanlı şairlerinin divanlarında fetihler-zaferler (18.yy.),* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.

ŞENER H., *Hayrî (hayatı, edebi şahsiyeti, dîvânı'nın tenkitli incelenmesi),* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elâzığ 1999.

ŞENGÜN N., *Nazîr İbrahim ve dîvânı (metin-muhtevâ-tahlîl),* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2006.

ŞENTÜRK A. A., KARTAL A., *Eski Türk edebiyatı tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

TANPINAR A. H., *Edebiyat üzerine makaleler,* Dergâh yayınları, İstanbul 1977.

TOK V. A., *Garîbî divanı (inceleme-metin)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995.

TOZLU M., *Ebûbekir Sâmî paşa hayatı, edebî kişiliği ve dîvânının tenkitli metni,* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2005.

TUĞLUK İ. H., *Abbas Vesîm efendi; hayatı, eserleri, edebî kişiliği, divanının tenkitli metni ve incelemesi,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2007.

VARIŞOĞLU M. C., *Hâtem hayatı, edebî şahsiyeti, divanının tenkitli metni ve incelemesi,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1997.

VURAL R., *Dürri Ahmed efendi dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2020, (Erişim Tarihi: 06.15.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73492,durri-ahmed-efendi-divanipdf.pdf?0

YAĞCI Ö. G., *Mehmed Şerif efendi divanı (İnceleme-Metin)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2006.

YALAP H, *Subhizâde Abdî (Abdullah) hayatı, edebî kişiliği ve divanı (inceleme-metin-indeks)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2007.

YENİKALE A., *Sünbülzâde Vehbî dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017. (Erişim Tarihi: 27.04.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0

YILMAZ K. Hüsnü*., Diyarbakırlı Hâmî Ahmed divanı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, (Erişim Tarihi: 06.05.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56082,diyarbakirli-hami--ahmed-divanipdf.pdf?0

YILMAZ K., *İbrahim Tırsî ve dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017. (Erişim Tarihi: 11.08.2021), https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55911,ibrahim-tirsi-ve-divanipdf.pdf?0

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Ali Fuat OTAL
Doğum Yeri	**-**
Doğum Tarihi	**-**

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Fakülte	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	**-**
Görevi/Pozisyonu	**-**
Tecrübe Süresi	**-**

KATILDIĞI

Kurslar	**-**
Projeler	**-**

İLETİŞİM

Adres	**-**
E-mail	alifuatotal94@gmail.com

EKLER

ÖRNEK METİNLER

EK-1: TEVHİD KASİDELERİ

EK-1.1: BAŞLIKSIZ KASİDE

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ḳanda eylersem naẕar âyât-ı ḥavl ü ḳuvvetüñ
   Her ne görsem cümle maṣnû'ât-ı dest-i ḳudretüñ

2. Sâcid-i taḳdîs-i ẕâtuñ ser-be-ser necm ü şecer
   Encüm ü şems ü ḳamer tesbîḥ-ḥ'ân-ı 'izzetüñ

3. Medrek-i ebṣârdan 'âlî cenâb-ı aḳdesüñ
   Mevḳi-i ḥadden müberrâ bâr-gâh-ı ḥażretüñ

4. Mûrdan 'Anḳâya dek mebẕûl cûd-ı kâmilüñ
   Ẕerreden ḫûrşîde şâmil luṭf u fażl u minnetüñ

5. 'Aḳl ü idrâki ider mevkuf-ı 'acz ü i'tirâf
   Ẓâhir olduḳda me'âl-i ḥikmet-i bî-'illetüñ

6. Ḥâdî-i ḥüsn-i eṣerdür câmi'-i ḫayr-ı umûr
   Ḥaḳ budur ef'âl-i bî-çûnuñda sırrı-ı ḳikmetüñ

7. Ḥabbe-i tesbîḫüm olsaydı nücûm-ı âsumân
   Ḥaşre dek mümkin degül ḥaḳ üzre şükr-i ni'metüñ

8. Raḥmet ü 'afvüñle iḥsân it 'ibâd-ı 'âcize
   İtme sû-i ḥâl ile me'ḫûẕ-ı ḳahr ü ṣaƀvetüñ

9. Ye's iderdi leşker-i ümmîdi pâ-mâl-i melâl
   İtmese sebḳ-ı ġażabrâyât-ı fażl u raḥmetüñ

10. Ṭâ’at ü ‘iṣyân ü ẖayr ü şerr-i a’mâli nedür
Saña nisbet bir bölük eşḥâb-ı sehv ü ġafletüñ

11. Çün şefî’ itdüñ Ḥabîb-i Ekrem-i Muẖtârıñı
Ḥürmetiyçün cürmini ‘afv it bu ‘âṣi ümmetüñ

12. Eyledüñ ta’ḳîb-i yüsrin ile her ‘üsri beyân
Yüsrin iḥsân eyle faẕluñla bize bu ‘usretüñ

13. Fîl ü ‘Anḳâyı ider maḳhûr dest-i iḳtidâr
Olsa bir mûr-ı ḥaḳîre ẕerre ‘avn ü ḳudretüñ

14. Maḥż-ı faẕluñla Naḥîfî ye idüp feyż-i ‘atâ
Ol ġarîbi eyle maḳbûl-ı ḥarîm-i ḥażretüñ
(Nahifî Süleyman Efendi Divanı K. 2/s. 153.)

EK-2: NA'T KASİDELERİ

EK-2.1: DER-NA'T-İ SEYYİD-İ KÂ'İNAT VE BİHİ NESTA'İNÜ ALEYHİ EFZÂLÜ'S SALAVÂT

Mef'ulü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

1. Ṣolmaz ebedî sünbl-i ferḫâl-i Muḥammed
   Cennet gülidür tâze ruḫ-ı âl-i Muḥammed

2. Beñzer Ḥacerü'l-esvedine Ka'be-i cânuñ
   Ser-levḥa rûyında siyeh ḫâl-i Muḥammed

3. Yüz sürmez idi pâyine secde ile âdem
   Bu rûy-ı zemîn olmasa pâ-mâl-i Muḥammed

4. İdbârı görindi milel-i ẓulmet ü küfrün
   Pertev viricek gün gibi ikbâl-i Muḥammed

5. Bûs itmeğe nevbet değe tâ ins ü melekden
   Ḫâke sürinür dâmen-i iclâl-i Muḥammed

6. Virmezdi cilâ âyine-i binişe taḳdîr
   Olmasa eger maẓḥar-ı timsâl-i Muḥammed

7. Hûrşîd-i münevvirden alır pertevi encüm
   Ḥâlet virür erbâb-ı dile ḫâl-i Muḥammed

8. Gök ḫırḳa geyüp tekye-i 'aşḳında nüh-eflâk
   Olmış ezelÎ şevkiyle abdâl-ı Muḥammed

9. Bâzâr-ı ciḥân içre n’ola bulsa revâyiç
Ḫâliṣ zeheb ü fizza gibi ḳâl-i Muḥammed

10. ‘Îsî-i nebî gerçi olup rûḥ-ı İlaḥî
Maḥbûb-ı Hüdâ zât-ı pür-efżâl-i Muḥammed

11. Maḥbûbına itmez mi fidâ rûḥını ‘âşıḳ
Bundan bilinür rütbe-i iclâl-i Muḥammed

12. Sulṭân-ı ciḥân olmadan ‘indümde e’azdür
Ferraşî-i matem-kede-i âl-i Muḥammed

13. Remz eyledügüm mâdde-i çâr anâṣır
Ḫâk-i ḳademi oldıgına dâl-i Muḥammed

14. Uçmaġa sezâ tâ’ir-i rüḥa iki perdür
İsm-i Ḥaḳ ile nâm-ı pür-iclâl-i Muḥammed

15. Ser-menzîle vâṣıl olur elbette Beliġâ
Her kim ki ola reh-ver-i dünbâl-i Muḥammed
(Belîğ Mehmed Emin Dîvânı K.1/s. 462-463.)

EK-2.2: NA'T-İ ŞERÎF-İ HAZRET-İ FAHR-İ 'ÂLEM SALLÂ'LLÂHU 'ALEYHİ VE 'ALÂ ÂLİHÎ VE SAHBİHÎ VE SELLEM

Mefâ'ilün Feîlâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Göñül nedir bu feżâ-yı emelde 'aṭf-ı licâm
   Bilir misin bu ḳażâyâda neydigin encâm

2. Semend-i ser-keş-i nefse nedir bu teb'iyyet,
   Cümûḥ-ı tûsen-i ḥırṣa değil mi çoḳ bu niẓâm

3. Şu çend-rûze ḥayâta nedir bu germiyyet
   'Aceb derûnuña gelmez mi 'ömr-i Sâm ile Hâm

4. Bu câygâh-ı ġurûnuñ nesine bu raġbet
   Nedir bu keş-me-keş-i gerdiş-i piyâle-i câm

5. Taṣavvur ile me'âli tefekkür et ḥâli
   Memerr-i seyl-i ḥavâdişde etme naṣb-ı ḫıyâm

6. Teḳallübât-ı şu'ûnât-ı kevne eyle naẓar
   Yeter dü-şâhid-i 'âdil mürur-ı rûz ile şâm

7. Ṣafâ-yı yek-demine etme bâver âfâḳıñ
   Ki bâdesi terah-engîz ü keyfî nâ-fercâm

8. Hemîşe 'ayşi keder nûşu nîş ile biledir
   Ṣafa cefâ ile hem-dûş u seyfî bâ-esḳâm

9. Heme benefşesi her-câyî lâlesi bî-bû
Latifdir dediğin verd-i âlı ‘ayn-i zükâm

10. Bu köhne maṣṭaba-i bî-beḳâ ne ḳâbildir
Müsâfirân-ı fenaya ola maḳâm-ı ḳıyâm

11. Fenâsı ravża-nümâ fi’l-ḥaḳîka deşt-i bela
Derûnu cümle mevâ’în-i miḥnet ü âlâm

12. Muḳîmi ibn-i sebîl ü sebîli râh-ı ḫaṭar
Mi’âdı muḳbil ü iḳbâl-i ḥâl-i ‘ayn-i melâm

13. Maḥall-i râḥatı hemşûr-ı ‘arṣa-i ecsâm
Birâderim dediğin hem-telattṭuf-ı żırġâm

14. Ḥaẕer haẕer ki bu mâr-ı münaḳḳaş pür-sem
Dü-çeşmiñ eylemeden zehr-i ḳahr ile ıẕlâm

15. Devâ’-i dâ’-i ‘użâl-i derûna sa’y eyle
Gönül ṣaḳın seni maġrûr etmesin evhâm

16. Cihân çü mezra’a-i ‘âlem-i ḥakîḳatdir
Ḥuṣûl-i zâd-ı vüṣûl-i merama ḳıl ibrâm

17. Ḫudâya minnet-i bî-ḥad ki luṭf u fażlı ile
Yediñde cilve eder naẕm ü nesr ile aḳlâm

18. Yaz ‘arż-ı ḥâliñi Na’t-i Nebiy-yi Ekrem ile
Ḫudâ ra’ûf u raḥîm u ḥabîbi ẕü’l-in’âm

19. Vücûd-ı ecmeli kevnine raḥmet ü ni’met
‘İnâyet ṣaḳaleyne ‘amîm-i bi’l-ikrâm

20. Şeref-niṣâb-ı kemâl-i taḳarrüb-i ḥażret
Ḫasîş-i bezm-i muḳaddes-me’âb-ı Rabbü’l-enâm

21. Rasûl-i ḳâdir ü muṭlâḳ peyâmber-i bi’l-ḥaḳ
‘Uṣât-ı ümmete eşfaḳ nebiy-yi ḫâṣ u ‘avâm

22. Ḥamîd ü Aḥmed ü Ḥâmid Muḥammed ü Maḥmûd
‘Adâd-ı maḥmidet-i ẕâtı ḫâric ez-aḳsam

23. Cenâb-ı ḥażret-i faḫr-i rusul ḥabîb-i Ḫudâ
Behişt-menzil ü ‘arş-âşiyân u Sidre-makâm

24. Cemîl-i menḳabe sulṭân-ı mesned-i “levlâk”
Ḥamîde-ḫilḳati memdûḥ-ı enbiyâ-yı ‘ıẓâm

25. Cihâna gelmese olmazdı âsmân maḫlûḳ
Ṭufeyl-i ẕât-ı şerefmendi cümleten ecsâm

26. Kelâmı vech-i ilâh ile mu’ciz-i füṣeḥâ
Tamâm-ı zînet-i ḳalb-i mübâreki ilhâm

27. Kemîne luṭf u ‘aṭâsı felekden efzûnter
Ta’aḳḳul eyleyemez künh-i re’fetin efhâm

28. Olur mu olmasa maḥbûb-ı Ḫâlıḳ-ı müte’âl
Ser-i mübârekî fevḳında sâyebân-ı ġamâm

29. Bi-ḥaḳḳı eşhedü en-lâ-ilâhe illâ'llâh
Nebiyy-i ṣâdıḳ-ı mürel peyam-ber-i 'allâm

30. Zihî fażîlet-i bâḥir zihî tereffu'-ı şân
Ki ẕâtın eyleye bi'ẕ-ẕât Bârî isti'ẓâm

31. Eyâ muhâcir-i ẕü'l-fażl "iẕ-hümâ fi'l-ġâr"
Eyâ mücâhid-i sâhib-livâ-yı fevz-i ḫırâm

32. Meded 'inâyet ü luṭfuñla Dâniş-i zârı
Sevindir eylemeden ḳaddini metâ'ib-i lâm

33. Ġarîbi ẓıll ü hevân ile nefs-i emmâre
Tekellüfât-ı şeni' ile eyler istiḫdâm

34. Aman aman ki ḥaḳâretde koydu cân u dili
Edip taḳallüb-i beyyin hevâ miṣâl-i hevâm

35. Taṣavvurât-ı mefâsidle geçdi evḳâtı
Ne oldu vâṣıl-ı maḳṣad ne oldu nâ'il-i kâm

36. Mürüvvetin eger olmazsa bâri maḥşerde
Olur ḫaṭâ-yı girân ile rû-siyâh tamâm

37. Keremden eyleme maḥrûm o derdmendi dâḫi
'Uṣâtı luṭf u şefâ'atle eyledikde be-kâm

38. Ḳuṣûr-ı cürm-i kebîr ile yâ rasûl'allâh
Umar şefâ'at-i kübrâda ḥıṣṣe-i in'am

39. Ümîd-i naṣṣ-ı “fe-terḍâ”da dâḫil olmaḳdır
Bu ‘abd-i sâ’ili redd etme ey keremle be-nâm
(Dâniş Dîvânı K. 1/s. 109-113.)

EK-2.3: BAŞLIKSIZ KASİDE

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

1. İsm-i pak-i Ẓü-l-celâlî eylegil yâd ibtidâ
   Faż̇l-ı luṭf-ı ḥaḳla tâ kim bula her işin nemâ

2. Çoḳ durur gerçi günâhım irtiḳadım budurur
   Cümle eşyadan münezzeh birdir ol Bâri Ḫudâ

3. Cümle efkâr u ḫayâlâta gelen maḫlûḳdur
   Ḫâlḳı ol ferd ü ḥayy u muḳtedirdir dâ'imâ

4. Enbiyâsı cümle ḥaḳdır evveli âdemdürür
   Âḫirî ol iki cihân faḫrı ya'nî Muṣṭafâ

5. Çün ezel Ḫaḳḳ rûzı kıldı ṣer'-i din'i Aḥmedî
   İde lâyık mı bizi âḫirde anlardan cüdâ

6. Enbiyasına hemân ta'ẓîm ile taslîye ḳıl
   Bâ-ḫuṣuṣ ol server-î kevnîn-î 'âlem Muṣṭafâ

7. Vaṣf-ı pâkîñ ide hem eşcâr hep cümle ḳalem
   Olsa dûde baḫr u ber ṣafḥa zemîn ile semâ

8. Cebhe'-i pür-tâbıña nisbetle ẕerre âfitâb
   Vech-î pâkîñde senin lem'ândur nûr-ı hüdâ

9. Kâşif-i esrâr-ı hikmet ḫâzin-i ferd-i ḳadîm
   Meḫzen-i 'ilm ü hüner gencine-i ḥilm ü ḥayâ

10. Cânib-i ḥaḳdan saña Kur’ânı Cibrîl-i emîn
İndirüb esrarına hep cümle itdi âşînâ

11. Ḥażret-i Cibrîl getürdi gitdiñ ol şeb da’veti
Bî-cihet gördün mekân-ı vaḥdeti yâ müctebâ

12. Bûs-ı na’l-i maḳdemiñden indi çün ‘arşet-i şeref
Ṭoldı nûrıñdan senin ol demde nûh ṭâḳ-ı semâ

13. Yeddi ḳât gök ehlî ta’ẓîme saña ḳarşu gelip
Ḫâk-pâye yüz sürüp hep eylediler merḥabâ

14. Merḥabâ yâ merḥabâ yâ raḥmeten li’l-‘âlemîn
Merḥabâ yâ merḥabâ yâ ḍayf-i ma ḥûb-ı Ḫüdâ

15. Ḥâṣılı hep cümle ḫalḳıñ ḫalḳıña sensin sebep
Ümmetin hem ḫaurû’l-umme sen re’îs-ül-enbiyâ

16. Sen şefî’ül-müẕnibînsin yâ resul Allâh meded
Ḳoyma girsün dûzaḫa ümitlerin ile rehâ

17. Maġrifet ḥaḳ sen şefâ’at itmesen yâ seydî
Ümmetin ḥâlî diğer gün olıser rûz-ı cezâ

18. Evliyâ vü enbiyâ hep nefsî nefsî sensin ol
Rûz-ı maḥşerde diyen vâ ümmetâ vâ ümmetâ

19. Gerçi kim bir ‘abd-i ‘âṣî müẕnibim ammâ ne ġam
Bizlere vardır şefa’ât eyleyen yevmü’l-cezâ

20. Cümle ḫalḳıñ efḍalî tenhâ nişîn ḳurb-ı rab
Enbiyânıñ serveri ḥaḳḳıñ ḥabîbî Muṣṭafâ

21. Ben ża'îf-i rû-siyeh ümmetdenim luṭf eyle kim
Ben ḳadar 'âṣî vü mücrim bildiğim yoḳdur şehâ

22. Elde yoḳ sermâye ammâ ümmetin ednâsıyım
Hevl-i maḥşerden ne ġam kim i'tisâbım var saña

23. Bilirüm her ne niyâz itsen Ḫüdâ eyler ḳabûl
Cümleten ya'nî luṣât-ı maḥşerî birden saña

24. Her ne deñlü müẕnib ü 'âsî Ḥafîdî olsa ger
Ben gibi niçe günehkâra yeter sâyeñ şehâ

25. Her nefesde biñ salavât ile selâm olsun saña
Yâ resûllah şefâ'at eyle maḥşerde baña
(Divân-ı Hâfîd K. 2/s. 4-6.)

EK-2.4: BAŞLIKSIZ KASİDE

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ey şehenşâh-i melâik ḫâdim-i ḫayrü'l-beşer
   Ḫakpâ-yı ekremi kerrübiyâna tâc-ı ser

2. Ḫil'at-i zerdûz-ı câhı "raḥmeten li'l-'âlemîn"
   Kuḥl-i çeşm-i dil-keşi mażmûn-ı "mâżmûn-ı "mâ-zâġü'l-baṣar"

3. Ebrûvânı "ḳâbe ḳavseyn"-i melâḥetden nişân
   Tîġ-i engüşti şikâf-endâz-ı âmâc-ı ḳamer

4. Enbiyâ minnet-keş-i feyż-i nigâh-ı şefḳati
   Dergehinde evliyâ ḫ'âhişger-i ḥüsn-i naẓar

5. Ol ḫaṭîb-i miṣḳa'-ı "levlâk" minber kim aña
   Âsmân bir süllem-i nüh-pâyedir cevẕâ kemer

6. Leyle-i mîlâd-ı pâkinde çü ṣubḥ-ı şeb-şikâf
   Ḫâriḳü-l-âde nece ḥâlât oldu cilve-ger

7. Dehşet istîlâ edip ḳalb-i mülûke ol gece
   Rûb-ḫâk oldu düşüp aṣnâm-ı Ka'be ser-te-ser

8. Ol şeb-i pür-nûrda nâr-ı mecûs etdi ḫumûd
   Oldu hem eyvân-ı kisrâ-yı 'Acem zîr ü zeber

9. Yere geçmişken olup cûy-ı Semâve âşikâr
   Eyledi deryâçe-i Sâve bün-i ḫâki maḳarr

10. Maṭla’-ı “faṣda’bi-mâ tü’mir”den oldu müstehil
Aftâb-ı bi’seti dünyaya verdi zib ü fer

11. Âftâb amma ki andan rûz u şeb mihr-i felek
Mâh-veş deryûze-i pertevle kesb-i feyż eder

12. Hicret eyler câ-yı maḥṣûṣundan ‘aḳl-ı ehl-i dil
Mu’cizât u vaḳ’a-i ġârı ḫayâl etse eğer

13. Ṭaṣa te’ṣîr eyleyip emr-i mutâ’ı bi’ṣeti
Gûş olundu dest-i i’câzında tesbîḥ-i ḫacer

14. Seyr edenler anı “ṭûbâ-lek” dedi tebşir edip
Ser-fürû etdikde pûs-ı ḫâkpâyiçün şecer

15. Bir gün ol mu’ciz-nefes feyż-i dua’-yı ḫayr ile
Etdi kûhân-ı şütürden rüşte naḫl-i pür-ṣemer

16. Ḳıldı çok leb-teşneyi sir-âb-ı cû-yı mekremet
Her ser-i engüşt-i pâkinden aḳıp ser-çeşmeler

17. Emr-i Ḥaḳḳla nutḳ edip büzġâle-i biryâñ-şüde
Ol leb-i şîrîne mesmûm oldığın verdi ḫaber

18. Ḳılsa ger mâlîde bir mendili dest-i pâkine
Eylemezdi aña hergiz âteş-i sûzân eṣer

19. Âsmânî cild bir mecmû’a çarḫ-ı nüh varaḳ
Keh-keşân evṣâf-ı ẕâtında çü saṭr-ı muḫtaṣar

20. Emrine münḳâd anın cins-i melek ins ü perî
Şer’iniñ fermân-ı ber-aḥkâmıdır bedr ü ḥażar

21. Şâh-ı kerrûbî-sipeh ṣâḥib-livâ-yı ḥamd kim
Zülfeḳar-ı bi’ṣeti âyîne-i fetḥ ü ẓafer

22. Berḳ-i müşrik-sûz olup destinde şemşîr-i ġazâ
Ḫırmen-i cem’iyyet-i küffârı ḳıldı pür-şerer

23. Aña imdâd eyledi ceyş-i melâikle Ḫudâ
Rezm-gâh-ı Bedre etdikde sa’âdetle sefer

24. Ḥaḳḳ budur mühr-i sükût urdu dehân-ı münkire
Ẓahr-i pâkinde o zîbâ ḫâtem-i rûşen-güher

25. Vâḳıf-ı esrâr-ı Ḥaḳḳ dânâ-yı remz-i “men ʿaref”
Ẓâhir-ü bâṭın şu’ûn-ı kibriyâdan bâ-ḫaber

26. Rehberiñ peyk-i celîl oldu egerçi sidreye
Ṣoñra ammâ oldu Ruḥü’l-ḳudse luṭfuñ râh-ber

27. Eṣ-ṣalatü ve’s-selâm” ey mefḫar-i ‘âlem a’leyke
Vey şefîʿi rûz-ı rüşt-â-ḫîz-i pür-hevl ü ḫaṭar

28. Eṣ-ṣalatü ve’s-selâm ey şeb-rev-i “isrâ” ʿaleyke
Vey ḫidîv-i taḫt-ı “mâ-evhâ” vü kerrûbî-ḥaşer

29. Çün anın meddâḥıdır ey dil cenâb-ı kibriyâ
Hiç mümkin mi k’ola evṣâfı maḳdûr-ı beşer

30. Ḫ’ast-gârî-i şefâ’atdir ġaraz yoḫsa kimin
Ḥaddidir evṣâfıñ ey memduḥ-ı maḥbûbü’s-siyer

31. Dest-gîr ol çıḳmadın zaʿf ile cân-ı nâtüvân
El-amân bükdü belim billâh girân-bâr-ı keder

32. Ümmetindir Raḥmî-i zâr u güneh-kâr u żaʿîf
Ḳıl şefâʿatle anı rûz-ı cezâda kâm-ver

33. Âline aṣḥâbına olsun dürûd-ı bî-ḥesâb
Böyle etdikçe taʿâḳub birbirin şâm u seḥer
(Rahmî Dîvânı K. 1/s. 1-3.)

EK-3: MÜNACAT KASİDELERİ

EK-3.1: MÜNÂCÂT-I DÎGER Lİ-KÂDİYÜ'L-HÂCÂT-I EKBER Ü ASGAR

Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün

1. Âh kim ey dil-i nâdîde-refâh
   Seni ṭûl-i emel itmiş güm-râh

2. Dergeh-i Ḥaḳḳ'ı ḳoyup lâyıḳ mı
   Der-i ġayra idesiñ vaḳf-ı cibâh

3. Ola sermâye-i ʿömrüñ şeb u rûz
   Devr-i ebvâb-ı edânîde tebâh

4. Ḳande varsañ ideler istiṣḳâl
   Ṣiḳletiñden oluna istikrâh

5. Bir sözüñ var mı o dîvânda nebî
   Olıcaḳ nâʾib ü ḳâḍî Allâh

6. İlticâ eyle Ḥabîb-i Ḥaḳḳa
   Der-i maʿbûdı idin cây-ı penâh

7. Aġla ḥâliñ yüzüñi sür şeb u rûz
   Eylemez sâʾili redd ol dergâh

8. İmtinânsızdır iki ʿâlemde
   ʿAfv-ı peyġamber ile faẕ̇l-i ilâh

9. Cûd-ı bî-minnet ider ceẕ̱b-i ḳulûb
   Ki olur kâh-rübâ câẕ̱ib-gâh

10. Rızḳ-ı maḳsûm gelürken saña ḥayf
Gelmeye ḥırṣ u ṭamaʿ dan ikrâh

11. Nân-ı dûnân meh-i bedr olsa ḥaẕer
Ḳurṣ-ı ḫurşîd ise de itme nigâh

12. Heftümîn zîr-i zemînden dündur
İmtinân ile olan rütbe-i câh

13. Dâde-i mihre olup dest-güşâ
Şafaḳ-ı şerme girer her gice mâh

14. Gence ʿazm itseñ eger minnetle
Görinür her ser-i reh mâr-ı siyâh

15. Âb-ı rûyuñ dökile minnetle
Bu ise cûd u mürüvvet eyvâh

16. Bir dil olsa idemez buḫlini şerḥ
Ḫâk-i mümsikde biten sebz-i giyâh

17. Kendü ẕevḳinde olan naḫvetiyân
Ḥâl-i dilden nice olsun âgâh

18. Beñzemez birbirine evżâʿı
Oḳudur ḫâce-i küttâb eşbâh

19. Müstaḥiḳ müdbir ü muḳbil cerrâr
Müttehim gürg ü keşende rûbâ

20. Tîr ger ẓulm ile çıḳdı gözden
Dîde-i ġayrı çıḳardı cüllâh

21. Nola meẕmûm ise dillerde leʾîm
Söylemez bîhûde lâ-büd efvâh

22. Çıḳarır naḳd-i niyâzıñ ḳızılın
Minnetiñ ya çil ola ya pencâh

23. Düşme âġûşına mevc-i yeʾsiñ
Eyleme baḥr-i temennâda şinâh

24. Resen-i minnete bağlanma ṣaḳın
Olma peyzen gibi üftâde-i çâh

25. Yaḳar eczâ-yı dü-kevni kül ider
Şuʿle-i minnet o berḳ-ı cân-kâh

26. Ḫırmen-i minneti yaḳsun yâ Rab
Eṣer-i sûz-ı dil ü âteş ü âh

27. Olmasun naḫl-ı emel dünyâda
Bâr-ı yeʾs ile nigûn-sâr u dü-tâh

28. İtmiş âzâde ʿalâyıḳdan ebed
Dâmen-i serv-i bülendi kûtâh

29. Merḥabâ zinde-dil-i istiġnâ
Ki añılsa diyeler ṭâle beḳâh

30. Reşk o dervîşe ki yeksândır aña
Dergeh-i mîr ü serâ-perde-i şâh

31. Ḥased ol bî-ser ü pâ kim bilmez
Ne ġam-ı ḫırḳa ne teşvîş-i külâh

32. Sâkin-i ḫâne-i bî-minnet olan
Şeh-i ʿâlemdir o bî-ḫayl ü sipâh

33. Ḳuluyuz ḳadr-i kemâli bileniñ
Bilmez ise ḥasediñdir o günâh

34. Sözini kesdürür erbâb-ı hüner
İstemez tîġ-ı zebân seng-i ḳarâh

35. Âferîn ṭabʿ-ı Naẓîm'e ki odur
Bâġ-ı maʿnâ-çemen ü feyż-i miyâh

36. İddiʿâña eger ey kilk-i beyân
Bir muʿârıż bulınursa nâgâh

37. Dirse daʿvâya gerekdir maʿnâ
İdüp iṯbât be-vefḳ-ı dil-ḫâh

38. Ḥüccet-i naẓm-ı Naẓîm'i göster
Oldı mażmûnına her beyti güvâh
(Yahyâ Nazîm Divanı-K. 75/s. 313-315.)

EK-4: MERSİYE KASİDELERİ

EK-4.1: MERSİYE-İ ‘ALEM-EFRÂZ-I SÜFÛF-I ŞÜHEDÂ KURRETÜ’L ÂYN-I RESÛL-İ KİBRİYÂ ‘ALEYHİ’S-SELÂM HAZRET-İ HÜSEYN RAZİYALLAHU-‘ANH

Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâîlü Fâ’ilün

1. Peşmîne câmesin yine gerdûn idüp ḳabâ
   Pûşîde itdi dûşına bir perniyân ḳabâ

2. Pertâb ḳıldı lengeri limân-ı ḥâvere
   Güm-geşte oldı keştî-i hurşîd-i pür-żidâ

3. Âlude oldı jeng ile bu dest-mâl-i çarḫ
   Ḳandîl-i âbgîne-i mâhı idüp zidâ

4. Tâbiş-figenlik itdi o dem meş’al-i ḳamer
   Ḳıldı sipenc-i tîre-i gerdûnı rûşenâ

5. Ḥayrân-ı tâbiş-efgen-i ruhsâr-ı mâh olup
   Diḳḳatle itdi dîdelerin Ferḳadân-güşâ

6. Gül-mîh-i ṭaḳ-i ‘âlem-i bâlâ olup nücum
   Rûy-ı cihânı eyledi tâbişle pür-cilâ

7. Elḥân-ı çeng-ẓâ ile âġâz idüp sürûd
   Olmış felekde şevḳ ile Zühre ġazel-serâ

8. ‘İbret-nümây-ı sâḥa-i eflâki seyr içün
   İtdüm güşâd-ı dîde-i câm-i cihân-nümâ

9. Kâr-ı mu’aẕẓmât-ı cihana bu kâ’inât
Olmış girifte her biri bâ-emr-i Kibriyâ

10. Goftem cûd-ı yed-i ṣun’-ı Ḫudârâ baṣîretem
Sübḥâne min-taḥayyara fi ṣun’ihi’l-verâ

11. Ḥayretle ‘âḳıbet bu temâşâ-yı pür-şikest
Ḳıldı rüfû-yı pîrehen-i ġafletüm ḳabâ

12. Girdâr-ı levḥ-i dil-siyehüm eyleyüp ḥâyâl
Cây-ı bisâṭum oldı o dem kâm-ı ejdehâ

13. Zîrâ ki ketm-i bâġ-ı âdemden ẓuhûr idüp
Olam enîs-i meclis-i ḫullân-ı nâ-sezâ

14. Pertev-nümây-ı kûh-ı tecelli iken gönül
Leb-ber-leb oldı tûde-i kâlâ-yı mâ-sivâ

15. Naḳş itdi kilk-i miḫnet ile ber-nigîn-i dil
Ḥakkâk-ı ‘aşḳ ḳaralayup nâm-ı dil-rübâ

16. Ümmîd-i berg-i kâh ile gülzâr-ı yârdan
İtdüm ‘iẓâm-ı cismümi miḫnetle keh-rübâ

17. Muṭrib demîde eylese nâkûr ü şîrîni
Güyâ ki cism-i mürdeye cânlar ider ‘atâ

18. Elḥân-nevâz-ı bülbül-i gülşen-serây-ı bezm
Enfâs-ı rûḥ-baḫş ile câna virür ġıdâ

19. Meclisde naġme-i bem-i mâlîden-i kemân
Sâyîde itdi ṭab’umı mânend-i çûb-sâ

20. Hey meyle bir ḳopuş var o muṭribde kim beni
Âşüfte itdi ‘aḳlumı başdan idüp cüdâ

21. Bu tîregâha baḳmaz idüm sâġar olmasa
Gül-câm-kâh-ı meclisi pür-tâb-ı cân-fezâ

22. Mutrib idince târını ṭanbûrınuñ ḥırâş
Reghâ-yı cân u dil olur anunla hem-nevâ

23. Bâl-i semender olsa eger perdahâ-yı gûş
Eyler güdâhte anı bir âteşÎn ṣadâ

24. Bir bî-‘adîl cevher iken cevher-i vücüd
Târîk-i bezmgâh-ı ḥarâbâtı itdi câ

25. Ḳıldı şikeste mevc-i hevâ fülk-i tâ’atüm
Deryâ-yı pehn-i cürme düşüp eylersüm şinâ

26. Bir zaḥma bahye olmadı ‘ömrüm resenleri
Maḥv oldu zîr-i pâyda çün târ-ı büriyâ

27. Alâm-ı bîm-i cürm ile mesmün iken gönül
Cevr-i felekde itmede iḳdâm idüp ezâ

28. Ḳalmaz bu zîr-i çarḫda herkes olur hebâ
Eyler şikeste dâneleri devr-i âsiyâ

29. Pâ-mâl-i esb-i ġam olalı cism-i lâġarum
Daġ urdı sînem üstine tamġa-yı naḳş-pâ

30. Nâḫun degül bu pâ vü yedümde ‘ayân olan
Uc virdi böyle nevk-i ser-i rişte-i ḳażâ

31. Bir ṭurfadur ki sâye-güzâr olsa çeşmüme
Olur serümde erre-i âhen per-i Ḫümâ

32. Bâlâ-yı heft-ṭareme Pertev-feşân iken
Ḳandîl-i necm-i baḫtumı itdi bî-ziyâ

33. Bî-berg ü bâr-ı mezrâ-ı dehrüm ki dâneme
Eyler ḫurûş-ı cünbiş-i dil kâr-ı âsiyâ

34. Mâlîde itdi fikret-i meşşâta-i ezel
Dest-i arûs tab’uma ḫûn-ı ciğer ḫınâ

35. Şemşîr-i tîz-ser gibi çeşmüm dü-nîm ider
İtsem eger ki bâliṣ-i zer-düza ittikâ

36. Eyler vücuduma düm-i ‘aḳreb gibi eser
Şefḳat-nigâh-ı cünbiş-i müjgân-ı ‘aḳrabâ

37. Sinemde şerḥalar çekilüp tîġ-i ġadr ile
Oldı ṣahâyif-i raḳam-ı mastar-ı ‘anâ

38. Olsam fütâde çeşmine mûrun bu ża’f ile
Eyler o demde çeşmiini pûşîde bî-ezâ

39. Zâl-i sipihre mihr ile meh a’yn olmasa
Görmezdi cism-i lâġarumı itmeğe cefâ

40. Reng-i cünun-ı ġam yine gülgûne-rîz olup
Sevdâ-yı pây-ı maġz-ı serüm itdi pür-ḥınâ

41. Virmez giyâh-ı huşkuma nevş ü nemâ eger
Kişt-i emelde olsa revân çeşme-i beḳâ

42. Geḥvâre olsa ṭıfl-ı dile pür-ṣebât olur
Deryâ-yı cünbiş-efken-i sîm-âb-ı pür-cilâ

43. Dest-i felekde meh gibi ṣad-naḥun olsa da
Pür-pîç-i kâr-ı bî-dile olmaz girih-güşâ

44. Bulsa fürûġ-ı mevc-i sitâreyle terbiyet
Olur ḫalîde pâyüme her sebze-i giyâ

45. Sûzân-ı berḳ-i ülfet olur berg-i zâtuma
Ḫırmengeh olsa merdümgeh-i dîde-i Ḫümâ

46. Âb oldı zir-i seng-i cefâda kalup dilüm
Manend-i âb-ı gevher-i ṣâf-ı girân baḥâ

47. Bir zaḫma bakılacak olmadı ‘ömrüm resenleri
Mav oldı zîr-i pâyında çün târ-ı buriyâ

48. Ṣad âh zaḫm-ı ḫançer-i mesmûm mihnete
Kim yoḳ derûn dürc-i eṭibbâda bir devâ

49. Ammâ ki erganun-nevâhâ-yı çarhdan
Minnetle olmazam yine ḫ'âhende-i nevâ

50. Def gibi gûş-ı cân açaram kavl-i mutruba
Olsam ne denlü sille-hor dest-i müdde'â

51. Çâk olsa sîne ma'din-i âhen-rüba gibi
Bir süzen itmem aṭlas-ı gerdûndan recâ

52. Farḳum şikeste olsa misâl-i ser-i habâb
Ḳılmam o demde kâse-i faġfûrveş ṣadâ

53. Dâg-ı derûnı kâse-i deryûze itmeden
Olmaz niyâz-ı feyż-i şehenşâhı Kerbelâ

54. Ol şâh-ı âb-rûy-ı hilâfet ki âsmân
Esb-i semend-i rif'atine oldı çihre-sâ

55. Ol şâh-ı taht-ı milket-i ma'na ki eyledi
Çârûb-ı meclisi müjesin dîde-i Ḫümâ

56. Sulṭân-ı Kerbelâ ki anuñ zât-ı pâkîdür
Genç-i ṭılısm-ı gevher-i esrâr-ı enbiyâ

57. Revnâk-fezâ-yı devhâ-i âl-i Muḥammedî
Pertev-nümây-ı maḥfil-i vâlâ-yı etkiyâ

58. Naḳd-i fürüġ-ı bâsıra-i dîde-i ḳabûl
Ḳandîl-i nûr-ı merdümek-i 'ayn-ı Mürtezâ

59. Fart-ı keremle teşne iken oldı sineden
Ḫûn-ı ciğerle âb-dih-i ḫançer-i ḳaẓâ

60. Mânend-i serv maḳdemini üstüvâr idüp
Oldı muḳim-i bâġçe-i me'men-i rıẓâ

61. Seyl-i revân-ı tünd-i ḥavâdişle oldı kim
Dürr-i sadefçe-i kerem-i kulzüm-i Ḫudâ

62. Ṣad âh kim o gülbün-i bağı velâyeti
Pejmürde eyledi sitem-i ceyş-i eşḳiyâ

63. Bî-âb ol şeḥüñ leb-i gülbergi çâk olup
Ḫûn-ı ciğerle ġonca gibi ḳıldı iktifâ

64. Ṣad-çâk olur bu mâtemi gûş eyleyen gönül
Pür-girye eyler 'ayn-ı serâbı bu mâ-cerâ

65. Cûş eyleyen serâb degüldür o 'arsada
Ḫuşk itdü âteş-i ah-ı ulü'l-'abâ

66. Bârân-ı seyl-i ebr degüldüt revân olan
Yâd eyledükçe ol demi eyler felek bükâ

67. Ṣanmañ şafaḳla mâtem içün çarḫ ider müdâm
Ḫûn-ı cigerle câme-i peşminesin ṭılâ

68. Mâh-ı muharremüñ ḳad-i ham-geştesi gibi
Bu mâtem itdi ḳâmetini 'âlemüñ dü-tâ

69. Olsun bu matla’-ı süḥan-i pâk u tâbdâr
Pür-pîç-i ṭab’a nâḫun-ı tîz-i girih-güşâ

70. Ey kâ’inâta ḫâk-i derüñ cây-ı ilticâ
V’ey naḳş-ı bûse kûçe-i luṭfuñda nakş-i pâ

71. Gerd-i elemle eyledim alûde sinemi
Kim bîh-i ‘aşkuñ ola derûnumda cilve-sâ

72. Çekdüm derûna ḳafile-i ḫayl-i mihnetüñ
Oldı o cünde cünbiş-i dil nâle-i derâ

73. Ṭâḳ-ı sipenc-i ḫâtıra yazdım mahabbetüñ
Şengerf-i la’l-sûde olup ḫâk-i Kerbelâ

74. Mânend-i Zülfeḳâr dü-tâ olsa ḳametüm
‘Aşḳuñ ider beni yine bir merd-i lâ-fetâ

75. İksir-i ḫâk-i râhuñı keḥḥâl-i rüzgâr
‘Ayn-ı ‘alîle eyledi minnetle tûtiyâ

76. İtdi ḫayâl-i teng-i nebât-ı leb-i terüñ
Gülzâr-ı dehri dîde-i ‘uşşaḳa teng-nâ

77. Olsun çerâġ-ı mürde-i dil kim ki itmeye
Hemçün sipend âteş-i ‘aşkıñda cân-fidâ

78. Mânend-i mis’ayârı olur dem-be-dem ‘ayân
Her kim ġubâr-ı râhuñı bilmezse kîmyâ

79. Yâ vâriṣe’l-e’ imme ve yâ eşrefe’l-ümem
Yâ menba’ı kerâmet ve yâ aḥsene’l-verâ

80. Fermân olursa dergeh-i ‘adlüñde eyleyem
Ḫûn-ı ciğerle rîḫte-i reng-i iştikâ

81. ‘Ummân-ı ma’siyetde idüp ġavtakârlık
Oldı ḥabâb-ı mâ gibi dil mâ’il-i ḫevâ

82. Âlât-ı şevḳñ üstine lerzân olur gönül
Mânend-i tâziyâne-i ṭanbur-ı pür-nevâ

83. Şâḫ üzre görse bir gül-i ḥamrâyı ol ṣanur
Sâki elinde bâde-i câm-ı elem-zidâ

84. Âh eyle gûş-vâr mutrıbda kim beni
Âşüfte itdi ‘aḳlı başından idüp cüdâ

85. Gûş itse naġmesin ser-i taṣvîr-i naḳş-ı Çîn
Ol dem olurdı kâse-i çinî-i pür-ṣadâ

86. Pîçîde oldı dâmen-i pâkine ḫârveş
Ḳaddüm egerçi eyledi ol meh benüö dü-tâ

87. Eyler ṭavâf-ı Ka’be-i kûyı bu dideme
Ḫ’âhişle mîl-i sürmeyi bir âbnûs-ı’aṣâ

88. Bir taze naġme-keşle olur mürg-i dil-şikâr
Olmaz nevâ-yı çehçeh-i bülbülle âşinâ

89. Gönlüm esîr-i zülf-i bütân eyleyip beni
Dâm-ı belâdan eylemedi sa’y idüp rehâ

90. Ez-cümle farṭ-ı keşmekeş-i rûzdârdan
Mihnetle oldı hem-çü kemân ḳâmetüm dü-tâ

91. Peymân-şikenlik itmeği meşk eyleyüp gönül
‘Ahd-i bezme kâhil olup eylemez vefâ

92. Ey pâdişâh-ı kişver-i ma’nâ şitâb idüp
Geldi ümîd ile der-i vâlâña bir gedâ

93. Deryüze-kâr kûçe-i iḥsânuñ olmışam
İksir-i naḳd lutfuñ ile oldı pür-nevâ

94. Der-beste itme dergeh-i lutfuñ ki eyledem
Gül-mîḫ-i bâb-ı merḥametüñ dîde-i recâ

95. Güm-râh ider bu vâdî-i pür-ġamda reh-zenân
Luṭfuñ eger ki bendene olmazsa reh-nümâ

96. Bî-tâb ḳaldı tevsen-i dil eyle hem-‘inân
Şefḳat-resâ-yı bedreḳa-i himmetüñ aña

97. Ṭûmâr-ı naẓmı tay iderek vaḳtidüt Belîġ
Gül-ġonca givi ola güşâde kef-i du’â

98. Tâ kim bu heft künbed-i devvâr-ı nîlgûn
Bâlâda devr ide nitekim beyża-i Ḫümâ

99. Ḳandîl-i nûr-ı türbe-i vâlâña cân atup

Ervâḥ-ı ḳudsiyân ola pervâne dâ’imâ

(Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı-K. 2/s. 3-13.)

EK-5: MEDHİYE KASİDELERİ

EK-5.1: DER SİTÂYİŞ-İ ‘ÖMER PAŞA VÂLÎ-İ BAĞDÂD DER VAKT-İ MUHÂREBE

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

1. Bi-ḥamdi’llâh nümâyân oldı feyż-i faźl-ı Sübḥânî
   Ki def’ itdi ḳażayı lutf idüp ber-vech-i âsânî

2. Yetişdi Ḫıżr-ı tevfîḳ-i ilâhî ḥışn-ı Baġdâd’a
   İdüp lebrîz-i seyl-i merḥamet ser-cümle sükkânı

3. Mizâc-ı ‘unṣur-ı âba bir âfet ‘arıż olmışdı
   Ḫulûl-ı mevsim-i âzâd ile gösterdi buḥrânı

4. Küdûret var imiş ḳalbinde gûyâ Dicle’niñ ḥalka
   Temevvüc birle iẓhâr itdi bir pür-çîn-i bî-şânı

5. Tecâvüz eyleyüp terk itdi mecrâ-yı tabî’siñ
   Olup güm-kerde-reh gösterdi semt-i baġy-ı ṭuġyânı

6. Ḫilâf-ı ‘âdet üzre nâgehân cûş u ḫurûş itdi
   Lebâbeb eyledi peymâne-veş ṣaḥn-ı beyâbânı

7. Ṣu dîbâsı ṣanurdı âb u tâb-ı çîn-i emvâcı
   Gören âyîne-i âb içre ‘aks-i mihr-i raḥşânı

8. Degüldür Dicle cûş-ı baḥr-i pür-âşûb-ı dehşetdir
   Ki seyle virdi ṭâḳ-ı ṭâḳat-ı gebr ü müselmânı

9. Degüldür seyl bir yaġma-ger-i ḥayret-fezâdır kim
Ḥazân faṣlı gibi sildi süpürdi bâġ bostânı

10. Hücum-ı ḥavfdan uçdı ḥuzûrı bülbül-i zârın
Gülüñ de benzi ḳaçdı çehresinde ḳurudı ḳanı

11. İḥâṭa eyledi mânend-i pâlâ sû-be-sû şehri
Çeküp zencîr-i mevce eyledi maḥbûs-ı zindânı

12. ‘Aceb bir ḥâlet-i nâdîde kim encâmı ḥayr olsun
Ḳulûb-ı nâsı itdi ‘urża-i teşviş ü ḥayrânı

13. Ṣanurduñ rûz-ı rüşt-â-hîz-i ṭûfân oldı kim ḥalḳıñ
Metâ-ı zindegîden el yudı pîrân u ṭıflânıñ

14. Kenâr-ı şehrde cümle devâlîb ü bûstânıñ
Naṣîb-i âfet-i seyl oldı maḥṣûl-i firâvânı

15. Yıḳıldı ḥâne-i ‘İsî dehaḳîn ü re’ayânıñ
Bütün ḥarca sürüldi ḥânümân-ı berg ü sâmân-ı

16. Bilinmez bir ḳażâ-yı nâgehânî rû-nümâ oldı
İdüp ḥalḳı ġarîk-i lücce-i vehm-i perîşânî

17. Bütün evrâd-ı ḥızbü’l-baḥre meşġûl oldı Baġdâd’ıñ
Ṣalâḥ-ı ḥâl ile ma’rûf olan pür-hüner-kârânı

18. Bu Ye’cûc-i belânıñ sedd-i râh-ı ‘azm bâbında
Ḳıyâm itdi Felâṭûn-menḳabet İskender-i ṣânî

19. Şehin-şâh-ı cihânıñ âṣaf-ı ferḫunde-tedbîrî
Ḫilâfet-gâh-ı Baġdâd'ıñ vezir-i ma'delet-kânı

20. Muḫît-i mekrûmet ya'nî 'Ömer Paşa-yı deryâ-dil
K'ider şermende mevc-i cûd desti baḫr-i 'ummânı

21. Çıḳup bi'n-nefs gerd-i ḫandeḳa ḍarb-ı ḫıyâm itdi
Kenâr-ı sûra ta'yîn itdi hep a'yân u erkânı

22. Bîrûn-ı enderûnı cümle itbâ' u levâḥıḳla
Bütün ṣarf itdiler sermâye-i iḳdâm u imkânı

23. Durup ḫidmetde dâmen-der-miyân ednâ vü a'lâsı
Tehalüklerle icrâ itdiler cümle ḥaḳḳ-ı nânı

24. Tekâsül itmedi bir ferdi etbâ'-ı kirâmından
Ki olsun cümlesi yâ Rabbi ber-ḫurdâr-ı âmânî

25. Tevâlî üzre birḳaç gün terk-i ârâm-ı ḳarâr itdi
Meşaḳḳat çekdi icrâ itdi ammâ şarṭ-ı fermânı

26. 'Âṭâsın ḳalmadı bir görmemiş bu bâbda aṣla
Bu şehrin ser-te-ser a'lâ v ednâ şeyḫ u ṣıbyânı

27. Peyâpey devr idüp ḫurşîd-veş âfâḳ-ı eṭrâfı
Fürûġ-ı sa'y ile itdi sevâd-ı siḫri nûrânî

28. Aḳıtdı ṣu gibi sîm ü zeri terġîb içün ḫalḳı
Vezâret şânın icrâ itdi ḫaḳḳâ ol kerem kânı

29. Ḥuṣûsâ kim ḥarîm-i ‘işmeti maḥdûme-i ‘âlem
Aṣâlet-pîşe ḥayr-endîşe ol ṣıddîḳa-i sâni

30. ‘Umûm üzre berâber sa’y iden ḥidmet-güẕârâna
Nevâl-i matbaḥı ta’mîm ḳıldı ḥ’ân u iḥsânı

31. Şeker ḥelvâlar ile ni’met-i elvâna ġarḳ itdi
Ḥırâset birle sedd üzre olan hep pâs-bânânı

32. Muḥaṣṣal ḥüsn-i re’y ü sa’y ile ol âṣaf-ı ekrem
Ḳavî sedlerle bend itdi o deryâ-yı ḥurûṣânı

33. Bu iḳlîm ehline ḥaḳḳâ ḥayât-ı tâze bahş itdi
Revadır ehl-i Baġdâd olsalar cümle du’â-ḥ’ânı

34. Ulaşdı Ḫızr-veş imdadına cümle berâyânuñ
Mesîḥâ gibi iḥyâ eyledi hep ehl-i îmânı

35. ‘İnâyetlü efendim ḥak budur kim görmemüş ‘âlem
Ḥamiyyet ṣaçar bir sen gibi düstûr-ı ẕî-şânı

36. Ṣuyın buldı vezâret rütbesi ẕât-ı kerîmiñle
Revâ şânıñda direm âb-ı rû-yı Âl-i ‘Oṯmânî

37. Tekellüf ber-ṭarâf meznil-geh-i himmetde ṭaş dikdi
Semend-i ḥüsn-i iḳdâm-ı belîġiñ aldı meydânı

38. Egerçi sîm ü zer virdin velîkîn nâm u şân aldın
Ki fersaḥlarla geçdiñ hep geçen eslâf-ı aḳrânı

39. Meğer baḫş-ı ḫil’atlerle beẕl-i naḳd u ḥüsn ile
Muṭayyeb eyledin ḥâlince sulṭanım bunı ânı

40. Bu ḥâletden ġubâr-ı ġam getirme ḥâtır-ı pâke
Mükedder eyleme ser-çeşme-i mihr-i dıraḫşânı

41. Bu ḥâlet ‘âḳıbet efzâyîş-i iḳbâle bâ’işdir
Egerçi ṣûret-i ẓâhirde vardır kesr ü noḳṣânı

42. Bu ḥalet âfet-i ‘ayn’ül-kemâl-i ḥaṣb u râḥatdır
Muḥaḳḳaḳ ḫayra râci’dir bunun encâm-ı pâyânı

43. Bu âfet Nîl-i zaḫm-ı çeşmidri serḥadd-i Baġdâd’ıñ
Bunı idrâk ider elbette ‘aṣrıñ nükte-sencânı

44. Bunuñ żımnında vardır münderiç ṣad ḥikmet-i ‘aybı
Biri tenbîh ile îḳâẓdır ġaflet-siriştânı

45. Nühüfte bir ḳażâsı var imiş gûyâ ki Baġdâd’ıñ
Bu vechle olup ṣûret-nümâ taḳdîr-i Rabbânî

46. Semâvî âfet idi luṭf-ı ḥâṣla mündefi’ oldı
‘Umûma vâcib oldı secde-i dergâh-ı Yezdânı

47. “Ve ġîża’l-mâ” naṣṣ-ı âb-dârı reşḥa-pâş oldı
Söyündürdi lehîb-i âteş-i tennûr ṭûfânı

48. Seḥâb-ı ḳahr u miḥnet himmetinle münkeşif oldı
Beşaşet geldi rûy-ı ‘âleme el verdi ḫandânı

49. Bu eṣnâda muḳarrer müjdesi daḥı ẓuhûr itdi
İdüp ser-şâr ṣahbâ-yı meserret ḥayr-h'âhânı

50. Mükerrer neş'e virdi 'îd-ber-bâlâ-yı 'îd oldı
Dil-i aḥbâba îrâṣ itdi çendin ẓevk-i vicdânı

51. Neşâtından ḳuluñ da tâze vü ter bir gâzel yapdım
Naẓiriñ resmi derse âferîndir ḥâme-i mânî

52. Ne sûda oldıgın bileydim ol serv-i ḥırâmânı
Aḳıtmazdım demâdem seyl-i eşk-i çeşm-i giryânı

53. Ṣatarsan naḳd-i cânla alurum ey bâgbân-ı nâz
Turunç-ı nevres-i bostân ile sîb-i zenaḥdânı

54. Gülistân-ı cemâl-i yâre girdim intihâb itdim
Gül-i destârı sünbül-deste-i zülf-i perîşânı

55. Hemân bir sâdece dîdâre ḳapılur dil-i 'âşıḳ
Faḳiriñ iltimâs-ı bûs-ı la'le var mıdır cânı

56. Lebinden bûse virmek şöyle dursun söz bile virmez
Dil-i zârım 'aceb n'eyler bu deñlü âfet-i cânı

57. Kifâyetdir beni âzâra ednâ ceünbüş-i ebrû
'Abeṣ taṣdi'e ḥâcet mi civânım tîġ-i bürrânı

58. Amân Es'ad firîb-i 'ahdine aldanma ol şûḫuñ
Yıḳar seyle virür berbâd ider bâġbân-ı peymânı

59. Yeter taṣdî'i-serây-ı 'andelîbe ḥâme-i pür-gû
Du'âya başla kim buldı ġazelde ḥadd-i pâyânı

60. İlâhî ṣadr-ı devletde bu düstûrı mü'ebbed ḳıl
Müzeyyen eyle ẕât-ı ekremiyle ṣadr-ı dîvânı

61. Celâl ü câh ile hergiz miṣâli ber-ḳârâr olsun
Hemîşe başına dönsün sipihriñ çarḫ-ı gerdânı

62. Ola ṣu gibi cârî sû-be-sû ahkâmı âfâḳı
Ḳażâ münḳâd-ı emri nüh felek maḥkûm-ı fermânı
(Bağdatlı Es'ad Divanı-K. 2/s. 4-9.)

EK-5.2: KASÎDE DER-SİTÂYİŞİ ŞEYHÜ'L-İSLÂM ES'AD EFENDİ

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

1. Yetişmez zülfüne ḫübân-'aṣruñ târ-ı gîsûsı
   Senüñ her bir müjen bir dil-ber-i fettânuñ ebrûsı

2. Hırâmı serve secde itdirür ol naḫl-i dil-cûsı
   Namaza başladur çok târiki miḫrâb-ı ebrûsı

3. Temâşâ-yı cemâl-i yâra lâyıḳ çeşm-i 'âşıkdur
   Olur nîlüfer-i baḥr-ı tecelli dîde-i Mûsî

4. Senüñle vezn idüp a'lâ ṭutarsa mâhı ġam çekmem
   Bu dehrüñ nâ.kışı bâlâya ref' eyler terâzûsu

5. Anı nâ-maḥremân-ı 'aşk olan bî-gâneden ṣorma
   Dil-i dîvâneden ṣor fitne-i ḫûbân-ı Borġosı

6. Bu gülzâr-ı fenadan 'azm-i taḥḳîk eyleyüp âḫir
   Miyâne dâmenüñ ber-çîde ḳılmış serv-i dil-cûsı

7. Murâduñ ḥıfẓ ise bâd-ı fenâdan şem'-i iḳbâlüñ
   Anuñ dest-i du'âdur eḫl-i dil 'indinden fânûsı

8. Odur pervâne kim bî-ḫod ola âṣâr-ıża'fından
   Ten-i zârun ḥarîr-i pertev-i mâh olsa melbûsı

9. Buruna ża'fından reh-yâb olur bu meclis- 'aşḳıñ
   Ṣarılsa dâmen-i âvâze-i zencîre mahbûsı

10. Letâfetden o şûḫuñ zâ’il olmaz bûsegâhında
Miṣâl-i ḫâl-i nîlî ‘âşıḳuñ cây-ı leb-i bûsı

11. Seherde ḥabb-i afyon neşesinde bî-niyâz eyler
O şûḫuñ ṣafha-i ḫatırda naḳş-ı ḫâl-i Hindûsı

12. Ḫayâl-i yâra dilde bîm-i aġyâr olamaz mâni’
Musavver safḥanuñ olmaz remîde naḳş-ı âhûsı

13. Döner bâlâ-yı şem’-i dilde bir fânûs-ı gül-gûna
Ḥarîr-i târ-ı mevc-i şeh-per-i pervâz-ı Ḳuddûsî

14. Bu deryâ-yı fenadan rıḥlet emvâcı müş’irdür
Şikest-i ḳubbe-i câm-ı ḥabâbuñ nâle-i kûsı

15. Ḫayâlât-ı bütân ârâyiş-i büt-ḫâne-i dildür
Olaldan cünbiş-i cângâh-ı ‘âşıḳ bang-i naḳûsı

16. İder tâ ḥaşr olınca rûze-düşmen vaṣf la’lüñle
Gedâ-yı kâse-lîs-i ḫ’ân-ı vaṣluñ şeyh-i sâlûsı

17. Senüñle neş’e-zây-ı bezm iken bintü’l-‘ineb şimdi
Ḥabâb-âsâ hevâ-âbisten oldı câm-ı ma’kûsı

18. Semend-i nâzınuñ taṣvîridür üstâd Mânînüñ
Eger her müda ṣûret gösterürse esb-i câdûsı

19. Ġurâba âşiyânı lâne-i bülbülden a’lâdur
Ṭarabgâh-ı neşât-efzâ gelür zenbûra kendüsi

20. Teḥidür meskeni ḳâlîçeden erbâb-ı tecridüñ
Miṣ̱âl-i bûriyâ ḫâk üzre besdür naḳş-ı pehlûsı

21. Bulınmaz dâmeninde ḫâr-ı vahşet vâdî-i ‘aşḳuñ
Künâm-ı şîre şem’-i şu’le-zâdur çeşm-i âhûsı

22. Ne bilsün merdüm-i sencîde ḳadrin çarḫ̱-ı dûn-perver
Şikest olmış hadeng-i âh ile keffi terâzûsı

23. Ümîd-i nev-bahâr-ı himmeti ol gülbün-i lutfuñ
Hazân vaḳtinde güyâ bülbül eyler ṭab’ı me’yûsı

24. Cenâb-ı menba’ı faẕ̇l u ‘aṭâ Es’ad Efendi kim
Yanında ṭıfl-ı ebced-ḫ̱’ân olur ‘allâme-i Tûsî

25. Kim olsa nüsḫ̱alar ‘âlemde erbâb-ı ḫ̱ıred cümle
Bulurlar nüsḫ̱a-i ebced gibi ḫ̱ıẕ̇fında ḳâmûsı

26. Ẓuḥ̱ur itdükçe ma’nâ gevheri ‘Ummân-ı ṭa’bından,
Ḥacâletten erir şebnem gibi deryânuñ incüsi

27. O vâlâ-menzilet kim ṣad-edeble pişgâhında
Dil üzre tâ-be-leb vâcibdür istiḳbâl-i pâ-bûsı

28. Şeref kesb eyleyip firûzî-i vaṣf-i cemîlünden
Olur ṭûmar-ı naẕ̇mım rüzgâruñ ḥırz-ı bâzûsı

29. Ṣadâ-yı berḳ-i ḳahrı cûş idince ḳulle-i deyrün
‘Aceb mi nîm-i rehden ‘avdet itse bâng-i naḳûsı

30. Füruġ-re’y ile ḥall itdügi terkîb olur ancak
Mizâc-ı ‘âlemüñ taṣḥîhe bâdî nûş-ı dârûsı

31. Ḫüdâvendâ niḥâl-i sâye-i luṭfuñda bî-minnet
Sa’âdet buldı erbâb-ı kemalüñ baḫt-ı menḫûsı

32. Ciḥânda nâhun-ı dest-i ‘inâyetle pey-ender-pey
Güşâyiş bulmada erbâb-ı ṭab’uñ çîn-i ebrûsı

33. Hüner maḳṣûdına îṣâl iderken ehl-i ‘irfânı
Belîġ-i zâruñ oldı pây-bend-i ṭab’ı me’yûsı

34. Dehân-ı lülesi âteş-feşân-ı bezm-i ‘âlemdür
Buhâr-âlûd idelden dûd-ı âhım ḫâk-i Borgosı

35. Baḳılsa dîde-i im’ân ile mir’ât-i inṣâfa
Benüm şimdi cihânuñ rûḥ-ı ṭûṭî-i suḫan-gûsı

36. ‘Asâ-yı kilki itdim pâsbân-ı kişver-i ma’nâ
Olur gürz-i Tehemten dürbâş-ı taht-ı Kâvûsî

37. Derûnum cilvegâh-ı ḥikmet-i ma’nâ olup ḥâlâ
Müheyyayım gelürse bahse Yûnânuñ Arisṭosı

38. Sebük-ruḥî-i dil ol rütbe te’ṯîr itdi kim naẓma
Temâşâ eyleyen ru’yâda görmez renc-i kâbûsı

39. Nice tercih olunsun şîr ü naẓm-ı âbdârumdan
Ḳurı efsânedür hep güfte-i Firdevsî-i Ṭûsî

40. Buyur ġamdan felek ârâm virsün şâhid-i nazmuñ
Belîġ-i zârdan maṭlûb ise tekmîl-i nâmûsı

41. Maḥaldür dûde-i sebzinden âteş-ḫâne-i ṭab'uñ
Ola pür-vesme mihrâb-ı du'ânuñ şekl-i ebrûsı

42. Devâm-ı devletüñ ed'iyyesile ehl-i vicdânuñ
Füzûn olduḳça ḫâk-i ma'bed üzre renc-i zânûsı

43. 'İbâdu'llâha luṭf u şefḳatüñ feḥm eyleyüp 'alem
Ahâlî-i zemîn u âsmân olsun du'â-gûsı
(Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı-K. 3/s. 13-17.)

EK-5.3: DÎGER DER-MENKABET-İ MÜŞÂRÜN İLEYH

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

1. Bâd-ı bahâr oldu vezân râḥat-resân feyż-iḳtirân
   Vaḳt-i ṣafâdır râygân gelsin açılsın gülistân

2. Der-pâş olup baḥr-i ṣafâ cûş etdi emvâc-ı bahâ
   Fülk-i şu'ûra bu hevâ yâd etdirir mi bâdbân

3. Ṣaḥn-ı çemen pür-'ayş ü dem gülşen letâfet mültezim
   Râḥat semâhatle be-hem çün neyr ü şekker tev'emân

4. Ḫod-reste iḳbâl-i çemen zînet-fezâdır yâsemen
   Gül-ġonca jâledir dehen etmiş cihânı bûstân

5. Sünbül benefşe sû-be-sû neşr eylemekde reng ü bû
   Her sebze-i ter neşve-cû her berg-i tâze şâdmân

6. Bâlânanıp bî-iḫtilâf hem-dûş ber-çîde ḫilâf
   Gösterdi ṭavr-ı îtilâf ṣafṣaf ile serv-i revân

7. 'Âlemde bâ-feyż-i bahâr ḥüsn-i ṭarâvet âşikâr
   Nergisle zerrîn hem-kenâr süsenle çigdem yek-zebân

8. Reng-i ṣafâ ser tâ-ḳadem naḫl-i gülü etdi be-kam
   Gülzâr-ı iḳbale bu dem olmuş melâḥat pâsbân

9. Cânım edip hicre esîr ḥasretgeh içre kûşe-gîr
   Olmasın ol bedr-i münîr mehtâb-ı bezm-i dîgerân

10. Ṣad şevḳıle zülf-i nigâr çün tûġ-ı şâhi cilvegâr
Demdir nesîm-i müşg-bâr bûy-ı ṣafâ ede ‘ayân

11. Ezhâr-ı ḫoş-bû her ṭaraf etmekde iẓhâr-ı tuḫaf
‘Ayn-ı ṣafâ behr-i şeref şeb-bûya olmuş mihmân

12. Bu rütbe ḥüsn-i bî-bedel söyletdi bana bir ġazel
Lutf u ‘inâyetle maḥal olsa eger zîb-i dehân

13. Çeşm-i siyeh-mest-i fiten şemşîr-i ġamze ḫûn-çekân
Ḳan üstüne ḳab etmesin ṣad el-ḥaẕer ol bî-amân

14. Ḫançer miyânda zîveri buçâġı âfet cevheri
Maḳbûl-i ‘âlem her yeri mümtâz-ı şûḫ-ı nev-civân

15. ‘Arẓ eyleyip rûy-ı merâm aldı dili benden tamâm
Bu şîve bu nâzik-ḫırâm çoḳ âdem eyler nâ-tüvân

16. Ṣad nâz ile ol pür-cefâ etdikce iḳbâl-i ṣafâ
Olsun ḫırâmân dâ’imâ mânend-i naḫl-i erġuvân

17. Reftârı ḫoş cûlar gibi rem-kerde âhûlar gibi
Bu dem semen-bûlar gibi var mı feraḥ-baḫş-ı dilân

18. Bu cilve bu nâz u ṭarab ḥayrân ederken ḫalḳı hep
Bilmem nedendir bî-sebeb şimdi bu eṭvâr-ı girân

19. ‘Aklım alınca yâdgâr etme kebûterveş firâr
Sensiz bana ṣabr u ḳarâr mümkin mi nâ-mihrbâ

20. Senden niyâz-ı cân u dil ey âfet-i reşk-i çigil
Zarımdan olma münfa'il etdikce feryâd ü fiġân

21. Dâniş nedir bu midḥatiñ vaṣf-ı bütana raġbetñ
Böyle değildir şöhretin ḳıl ḫâmeñi zîb-i benân

22. Vaṣf-ı şehenşâh-ı cihân olsun saña vird-i zebân
Zîrâ bahâr-ı gülsitân luṭfuyla olur gül-feşân

23. Ẕât-ı hümâyûnu nebîl her kârı iḳbâle delil
Şâyeste-i ẕikr-i cemîl her-gûne medḥa şâygân

24. Ḫâḳân-ı İskender-meniş sulṭân-ı Efridûn-dehiş
Şâhenşeh-i gerdûn-reviş Dârâ-yı Cemşîd-âstân

25. Ebr-i maṭîr-i i'tilâ feyż-i seḥâb-ı i'tinâ
Zînet-dih-i evc-i 'alâ ḫurrem-bahâr-ı 'izz ü şân

26. Hûşenk-i Şevket-istinâd Keyḫusrev-i re'fet-nihâd
Bâbında lâyıḳ Keykubâd mânend-i 'abd olsa devân

27. Ey fâris'i esb'i neşâṭ her-derm 'arûs-ı inbisâṭ
Olsun leṭâfet inḫirâṭ iḳbâliledir zîr-i rân

28. Ey mâlik-i mülk-i 'aṭâ çün mihr olup şevket-nümâ
Ṣıḥḥatle var ol dâ'imâ devr eyledikçe âsmân

29. Her-bâr murġân-ı çemen olduḳca şâhâ naġme-zen
Maḥfûz ede ekdârdan ẕât-ı şerîfiñ Müste'ân (Dânîş D. K. 3/s.117-120)

EK-5.4: KASÎDE-İ BEÇÇE DER-TEHNİYYET-İ SÂL-İ CEDÎD

Fâîlâtün Fâîlâtün Fâîlâtün Fâ'ilün

1. Bâ-sa'id mâh-ı muḥarrem k'ede istiḳbâl-i nev
   Olmamaḳ ḳâbil midir yümn âşinâ-yı ḥâl-i nev

2. Meh degil bir mıṣra'-ı zîbendedir ki âsmân
   Açdı dîvân-ı felekden şehryâra fâl-i nev

3. Dâver-i Dârâdır u Sulṭân-ı İskender-deme
   Ol iclâl ü mübârek vaḳt-i sâlü'l-'âl-i nev

4. Kâmrânî ola bâdî-i sürûr-ı pâdişâh
   Cilve-ârâ-yı neşâṭ olduḳca her iḳbâl-i nev

5. Mâkdem-i her-gûne iḳbâl ü sürura dâl olup
   Ḫân Maḥmûda ola yümn ü hümâyün sâl-i nev
   (Dânîş Dîvânı, K. 11/s. 143-144.)

EK-5.5: KASİDE DER-MENKABET-İ SADR-I A'ZAM

Mefâ'ilün Feîlâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Ḫudâ vücûduña ey Âṣaf-ı ḫuceste-nihâd
   Safâda eyleye iḳbâl ile ile'l-âbâd

2. Sürûr-ı ḳalb ile mesned-ṭırâz-ı dil-ḫ'âh ol
   Devâm üzre olup ẕevḳ u ṣoḥbete mu'tâd

3. Hemîşe eşheb-i zerrîn-licâm kâm-ı cihân
   Ede rikâb-ı şerîfiñde cilve-i münḳâd

4. Neşâṭ u şevḳ ola bezmiñde bende-i kemter
   Ḥużûr u râḥat olup dergehiñde çâker-zâd

5. Tamâm-ı vaḳt gel'ü-gîr-i iḫtiyâcında
   Kemine bendeni luṭfuñlâ eyledin dil-şâd

6. Nigâh-ı merḥametiñ mâye-i mübâhâtım
   'İnâyetiñ dil-i maḥzûna müntehâ-yı murâd

7. Levâzımât ile üftâde râh-ı ḥayret iken
   Reh-i sürûra 'inâyâtıñ eyledi irşâd

8. Tamâm mekârim-i aḫlâḳı eyledin iẓhâr
   Cihâna etmegile ben gibi faḳîriñi yâd

9. Olunca bendene vâṣıl 'inâyet ü luṭfuñ
   Felek be-güft zi-evc-i şeref mübârek-bâd

10. Muvaffaḳ eyleye her-bâr ṣadr-ı ‘uẕmâda
Umûr-ı ḫayra ‘inâyetle ‘avn-i Rabb-i ‘ibâd

11. Du’a-yı ẕât-ı şerîfiñde cümle elfâẓa
Ola redif ma’ânî-i yümn ü sa’d müfâd

12. Mey-i dü-elsine-i şevḳ ü ḥayret ammâ kim
Kerem-verâ bana etdirdi bir ġazel inşâd

13. ‘Aceb me-kun ki zi-ṭıflı eger kunem feryâd
Ki ṭaşt-ı ṣabr-ı merâ nâ-gehân zi-bâm üftâd

14. Kühen revâḳı felekrâ ḫarâb ḫ’âhem-kerd
Be-âh ü nâle vü feryâd-ı her-çi bâd-â-bâd

15. Çünîn ne-dîdem âşûb-ı nâz-pîrâyı
Be-yek kirişme kuned ṣad-niyâzrâ ber-bâd

16. Esîr-i ‘uḳde-i zülf-i siyâh û fitne
Ḫarâb-ı la’l-i lebeş mî-şeved ḫaṭ-ı Baġdâd

17. Miyân çünân ḫayâlest ki be’gẕered çü ḫayâl
Zi-teng-i sâḥa-i vehm-âşinâ-yı semm-i hayâd

18. Nemî-kuned be-der-âgûş ḫ’âhişem ârâm
Meğer perîst ne-dîdem çünîn âdem-zâd

19. Be-dil şude’st dü-bâlâ cefâ-yı derd ü elem
Yekî maḥabbet ü dîger be-ter zi-ḫarṭ ḳanâd

20. Meğer be-ḥüsn-i naẓar-yâbem ez-‘umûm rehâ
Ve ger nemî-kuned ekdâr şevḳ-ı men ifsâd

21. Be-lutf-ı Ḥażret-i Ma’bûd dâverâ bâdâ
Ṣafâ-yı ḫâṭıret efzûn ü devletet müzdâd

22. Kemine-bende-i dergâh-ı tust Dâniş-i zâr
Zi-sâye-i keremet în ḥaḳîr dûr me-bâd
(Dânîş Dîvânı K. 19/s. 191-193.)

EK-5.6: KASÎDE-İ BAHÂRİYYE HALÎL HAMÎD PAŞA

Mefâ'ilün Feîlâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Çıḳınca taḫt-geh-i sebze-zâra şâh-ı bahâr
   Varaḳ 'alemlerini dikdi leşker-i ezhâr

2. Görünce cünbiş-i merd-âne-i bâharı hemân
   Bozuldu ceyş-i şitâ sür'at ile etdi firâr

3. Dağıldı bezm-i bürudet döküldü şerbet-i yaḫ
   Sezadır olsa eger meclis-i ṭarab der-kâr

4. Dimâġ-ı dehri mu'aṭṭar eder gelince ṣabâ
   Bu demde revnaḳ-ı 'ûd iktisâb eder eşcâr

5. Edip ġazâle zemîne ifażâ bûy-ı laṭîf
   Aġır gelir çekilir ise miske' ḳadr-i ġubâr

6. Görüldü ḫayli bahârı zamânıñ ammâ kim
   Bu sâl içinde hele başḳa leṭâfet var

7. Degil leṭâfeti ol mertebe bu fażlın kim
   Ede derûn-ı cihandan bu güne ref'-i ġubâr

8. Bu bâġ-ı dehre veren revnaḳ-ı bahâr değer
   Ḫıdîv-i ekremiñ ebr-i 'aṭâsıdır her bâr

9. Müşîr-i memleket-ârâ Ḫalîl Paşa kim
   Yeniden eyledi 'adliyle 'âlemi i'mâr

10. Ḥikem-şinâs ü Felâtûn-reviş ki re’yi ile
Ḳodu niẕâmına ḳânûn-ı devleti tekrâr

11. Vufûr-ı saṭveti zehre-şikâf-ı a’dâdır
‘Aceb mi olsa ser-i düşmene bu ‘âlem-i târ

12. Edîb ü ‘ârife birr ü ‘inâyeti mebẕûl
Şeḳâvet ehline her dem yararsa tîġı yarar

13. Saḫâ seciyye-i ẕât-ı şerifidir ki anın
Hezâr ‘inâyetini görmede ṣaġâr u kibâr

14. Olunca maẕhar-ı lüṭfu faḳîr-i kîse tehi
Eder o mertebe ‘âlemde iktisâb-ı yesâr

15. Dilerse mâ-melek-i Hind’i iştirâye eger
Yerinde ḳalmaya yek-ṭâḳa kâle-i zer-târ

16. Ḫıdîv-i nâm-verâ ṣâḥib-i kerem-kârâ
Eyâ vücûd-ı şerifi niẕâm-ı mülke medâr

17. Sen ol dilîr-i zamânsın ki şît-i iclâliñ
Ṣımâḫ-ı çarḫa binâgûş olur ise yeri var

18. Açıldı gönce-i fikr-i gürûh-ı ehl-i hüner
Nesîm-i ‘âṭıfetiñ etmede o semte güẕâr

19. Vaẕîfe-i şu’arâdır ferâ’id-i vasfın
Ne denli ‘aczini herkes eder ise iḳrâr

20. Bu ‘abd-i şâkir-i lüṭf u ‘inâyetin dâ’im
Du’â-yı devletin etmekde ṣıdḳ ile tekrâr

21. Olur bu da’vi-i ṣıdḳ-iḥtivâya şâhid Ḥaḳḳ
Żamîr-i ṣâfıñ eyâ ḥâkim-i ‘inâyet-kâr

22. Du’âya başla ḥaẕer ḳıl keselden ey Sâmî
İfâde şarṭı ile muḫtaṣar gerek güftâr

23. Nitekim ol şu bâġ-ı cihânda ġonce-i ter
Bu reng-i la’li ile bâdi-i nevâ-yı hezâr

24. Gül-i murâdını her dem güşâde ede Ḫudâ
Diraḫt-ı devletine ermeye ḫaṭâ her bâr
(Ebûbekir Sâmî Paşa Dîvânı K. 7/s. 50-53.)

EK-5.7: KASÎDE DER-SİTÂYİŞ-İ RÂGIB PAŞA

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1. Gel ey ḫâme bana reḥberlik it bir genç-i vâlâya
   Ki kemter gevheri olmaya degmiş gûş-ı dünyaya

2. O gencine o güne cins-i cevherle ola mâli
   Ki gelmiş olmaya bir ferdi bender-gâh-ı ḫülyâya

3. Ne gûş-ı zühre megûş eylemiş hergiz ne vaż' itmiş
   Ola bir dânesin devrân-ı niṭâḳ pâk-ı cevzâya

4. Leṭâfetde safâda âb u tâb u ḳadr ü ḳıymetde
   Ṭuta 'âşıḳ berâber her birin la'l-i dil-ârâya

5. Bula vech-i şebeh ruḫsâr-ı tâbişdâr-ı cânâne
   Olunsa bir ḳaçı âvîze-i mihr-i 'âlem-ârâya

6. Ola peyveste farḳı farḳdâna iftiḫârından
   Eger bir dânesi zîb-âver olsa tâc-ı Kisrâya

7. Ne rütbesi bî-bedel dilber ẓuhûr eylerse 'âlemde
   O genç içre aña şâyân-ı firâvân ola pîrâye

8. Ola lâyıḳ u ṣâhu'ş-ṣadr-ı mümtâz olmaġa elḥaḳḳ
   Anuñ 'ıḳdu'l-leâli şâhid-i mażmûn-ı ra'nâya

9. Midâd eylerse ol gencüñ zümürrüd-sûdesin ḫâme
   Vire revnaḳ miṣâl ḫaṭṭ-ı dil-ber şi'r ü inşaya

10. Bu genc ol genc-i naẕm u ḥüsn-i ta’bîr ola kim anuñ
Nükât-i lafẓına zînet vire elfâẓı ma’nâya

11. Nice mu’ciz-beyân vaṣ~f-ı belîġüñ ola kânî kim
Biri biñ şâ’ire ola bızâ’e medḥ ü ıṭrâya

12. Leb-â-leb ola naḳd-ı râyic-i mażmûn ile tâ kim
Tehi destân-ı ‘irfânı ola aġnâya sermâye

13. Bana ey hâme eylerseñ delâlet böyle bir gence
İdem himmet seni dil-teşnelikden bende irvâya

14. Ḳılup gûyende şevḳ-i leẕẕet ḳand-i sitâyişle
Kelâmuñ eyleyem maġbûṭ ṭûṭî-i şeker-ḫ’âha

15. Ben işte böyle tavṣîfüm gibi bir kesbe muḥtâcum
Ki taḥṣîl eyleyem sermâye vaṣf-ı ṣadr-ı vâlâya

16. Yegâne ṣadr-ı ‘alî-ḳadr-i bî-miṣl ü medânî kim
Kemâl-i ẕâtı ‘iz ü câhına hem ḳadr ü hem pâye

17. Cenâbü’l-mü’eṩṩir Râġıbâ Pâşâ-yı ‘âlîşân
Cenâḥ-ı bâb-ı luṭfuñdan niyâz eyler hümâ-sâye

18. Odur ol dâver-i ṣâḥibi mefâḫir kim Ḫudâ ẕâtın
Anuñ hem maṣdar u hem maẕhar itmiş faż̈l u ne’mâye

19. Gül-i rûyı cihânı ḳıldı ḫandân feyż̈-i âṣârı
Zamânı reşk baḫş oldu bahâr-ı şevḳ-efzâya

20. İdüp meṣṣâṭa kârı rû-yı mülke kilk-i tedbiri
Yed-i tevfîḳ-i ḥaḳla virdi revnaḳ ḥüsn-ârâya

21. Tevâriḫ-i selef âṣârına maḫṣûṣ olurdu heb
Eger gelmiş olaydı böyle bir âṣaf bu dünyaya

22. Himem-perver ki iḥyâ-kerde-i yek nuṭḳıdur diller
Delâlet var sözünde mû'ciz-i enfâs-'İsâya

23. O rütbe rîze-çîn ḫ'ân-ı luṭfun kıldı mustaġnî
Derinde bir mekes itmez tenezzül ṣayd-ı 'anḳâya

24. Kef-i cûdı bütün dünyaya şâmil ebr-i raḥmetdür
Yed-i tûlâyı şemşîri resâdur cümle a'dâya

25. Şümul-i ḥıfẓı sedd-i âhenîndür kişver-i mülke
Ḥudûd-ı 'adl-i emn âbâd râḥatdur re'âyâya

26. O destur-ı cihân-pirâ-yı mülk-i devletüñ ḥaḳḳa
Miṣâl-i mihr-i tâb-ı re'yi rûşen cümle bînâya

27. Degül fehm-i umûr itmekde muḥtâc naẓar ẕihni
Bedîhîdür baḳılsa 'ilmi mâhiyyât-ı eşyaya

28. Nice idrakine reşk itmez Eflâṭûn ki olmuşdur
Fürûġ-ı mihr-veş işrâḳ-ı ḥikmet aḳlına mâye

29. Eger kim nüsḫa-i kübrâ-yı faẓlın görse Şîrâzî
Olup 'aḳlı perişân ḳâdir olmaz cem'-i eczâya

30. Olunsa defter-i ‘ilmine nisbet ẕihn-i Beyżâvî
Döner ḥâli hemân bir ṣafḥa-i bî-naḳş-ı beyżâya

31. Kitâb-ı ‘ilm ü ‘irfânından ancaḳ İbn-i Ḥâcibe el-ḥaḳḳ
Hemân bir bâb-ı aḥkâmı murâd-ı müntehi ilġâya

32. Olurdı ‘âşıḳ u ḥayrânı erbâb-ı ṭabî’at heb
Göreydüñ girse bir kez ḥüsn-i ṭab’ı şekl ü sîmâya

33. Nesîm-i nevbahâr alup sebaḳ-ı ḫalḳ cemîlinden
İder ta’lîm anı vaḳt-i seḥer vird-i muṭarrâya

34. Zamân-ı devletinde pâyesi ‘ilmüñ bi-ḥamdillâh
Berâber oldı ṭâḳ-ı çerḫ a belki ‘arş-ı a’lâya

35. Anuñ erbâb-ı ‘ilme i’tibârın gûş idüp şimdi
Felekde başladı bir ceyş-i sa’d ebḥâṣın iḳrâya

36. Kemâlâtın anuñ vâṣıf ne rütbe eylese ıṭnâb
Olur bâ’iṣ hemân taḳṣîrini iş’âr u inhâya

37. Muḥîṭ olmaz zemîn-i midḥatın hergiz büḥûr-ı şi’r
Düşüp çûb-ı ḳalem neyler ṣenâsı gibi deryaya

38. Efendüm ḫame câr ü keşlik ister bâb-ı vaṣfuñda
Huḳûḳ-ı ḥiẓmeti ḳâdir degül ammâ ki îfâya

39. Bu benden ḫod nice mümkün ki vaṣfuñ eyleye inşâ
Hemân ḳaṣd-ı du’â-yı devletüñ dâ’îdür imlâya

40. Devâm-ı ‘ömr ü iḳbâlüñ du’âsıdur serü kârum
Du’â ammâ ki şâmildür re’âyâya berâyâya

41. Ḫidîvâ bir nigâh-ı luṭfuña maẓhar olan olmaz
Felekden baḫtdan muḥtâc bir dahi temennaya

42. Şerîfâ itme iṭnâb süḫan bisyâr olan gevher
Nice engüşt-pîrâlıḳ ide dest-i temâşâya

43. Hemân ed’iye-i iḳbâl ü câhım ṣadr-ı ẕişânuñ
Şeb ü rûz eyle destüñ bâz idüp dergâh-ı Mevlâya

44. Keşide eyleye hûrşîdi tâ kim ḫâme-i ḳudret
Miṣâl-i ṣaḥḥ-ı âṣaf ṣafḥa-i çarḫ-ı mu’allâya

45. İde naḳş-ı sa’âdet cebhe-i eyyama ḥāḳ nâmın
Ḳıla mülk-i yemîn mühri o ṣadr kâr-ı fermaya

46. Vücûdı güherin âb-ı ḥayât itsün ebed sîr-âb
Olup ẕât-ı güzîni mesned-i iḳbâle pirâye
(Esadzade Mehmed Çelebi K. 1/s. 150-153.)

EK-5.8: KASÎDE-İ ‘ÎDİYYE DER VASF-I SADR-I A’ZAM MUSTAFÂ PÂŞÂ

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

1. Eyâ destur-ı ‘âlî-menḳabet ‘îdüñ sa’îd olsun
   Şeb ü rûzuñ hemîşe reşk-baḫş ḳadr ü ‘îd olsun

2. Olup evḳâtınuñ her anına âmâde ṣad şâdî
   Dem-âdem ṭab’ı ṣâfuñ maẓhar-ı şevḳ-i cedîd olsun

3. Sen ol destur-ı ekrem ṣadr-ı a’ẓamsın ki lâyıḳdur
   Niẓâmü’l-Mülk ü Âṣad bezm-i ḫâsuñda ‘abîd olsun

4. Sezâdur Ma’n u Ḥâtem meclis-i elṭâf u cûduñdan
   İdüp ta’lîm-i âyîn-i mekârim müstefid olsun

5. Olup ruḫ-sûde-i ḫalḳ-ı cihân hem-vâre dergâhuñ
   Ġubâr-ı âsitânuñ sürme-i çeşm-i ümîd olsun

6. Olaydı zinde Risto dir idi reşk eyleyüp ḥaḳḳâ
   Olursa ṣadr-ı a’ẓam böyle destur-ı reşîd olsun

7. Olup dâ’im hümâ-yı devletüñ evc-i sa’âdetde
   Ẓılâl re’fetüñ farḳ-ı enâm üzre medîd olsun

8. Degül ḳâbil edâ-yı vaṣf-ı ẕât-ı pâküñ isterse
   Zebân-ı kilk-i şâ’ir ḫaşre dek vaḳf-ı neşîd olsun

9. Du’â gevherlerin naẓm eyle Fıṭnat silk-iḫlâsa
   Olup maḳbûl-ı Ḥaḳ âvîzî-i ârş-ı mecîd olsun

10. İde dâ’im Ḫudâ devletle her dem ẕât-ı zî-şânuñ
Meserretle olup her dem küdûretden ba’îd olsun

11. Ḫaṭâlardan idüp maḥfûẓ Bârî ṣadr-ı vâlâda
Olup ‘ömrüñ füzûn iḳbâl ü iclâlüñ mezîd olsun

12. ‘Umûm üzre budur ancaḳ du’âmuz her ḫusûṣında
Hemîşe maẓhar-ı tevfîḳ olup baḫtuñ sa’îd olsun

13. Olup hem-vâre şîrîn-kâm şehd-i ‘âfiyet ṭab’uñ
Meserretle feraḥla her günün bir rûz-ı ‘îd olsun
(Fıtnat Hanım Divanı K. 3/s. 223-224.)

EK-5.9: KASÎDE-İ BAHÂRİYE DER VASF-I SULTÂN MAHMÛD HÂN

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1. Dem-i nevruz irişdi gülşene faṣl-ı bahâr oldı
   Yine âṣâr-ı feyż-i ḳudret-i Ḥaḳ âşikâr oldı

2. İdüp neşr-i nemâ ezhâr-ı gülzâra nesîm-i feyż
   Açıldı ġonceler şevḳ ile cevler bî-ḳarâr oldı

3. Güşâde oldı ḫâṭırlar ḳudûm-ı nev-bahârîden
   İdince ḫande güller bülbül-i şürîde zâr oldı

4. Bahâr itdi çemende gûyiyâ bir bezm-i Cem tertîb
   Yine zerrîn ḳadeh destinde câm-ı zer nigâr oldı

5. Ṣurâḥiveş dizildi lâleler saḥn-ı çemenzâra
   Temâşa eyleyüp bu bezm-i diller neş'evâr oldı

6. Göz açdı ḫ'âbdan nergis ṣarıldı yâsemen serve
   Uyandı baḫt-ı 'âşıḳ mevsim-i ẕevḳ-i kenâr oldı

7. Olınca nefḫa-i bâd-i bahâr ile çemen iḥyâ
   Bu gûne bir ġazelle naḫl-i hâme mîve-dâr oldı

8. 'İẕâr-ı âluñ üzre ḫaṭṭ-ı müşgîn âşikâr oldı
   Görenler ṣandılar kim âteşe 'anber niṣâr oldı

9. Görüp ol naḫl-i bâġ-ı 'işvenüñ rûy-ı 'araḳ-nâkin
   Degüldür jâle yer er der döküp güül şermsâr oldı

10. Ne mümkin pençe-i ‘aşḳ u maḥabbettden ola âzâd
Yine mürg-i dilüm bir çeşm-i şeh-bâza şikâr oldı

11. Peyâm-ı zülf ü ḫaddiyle ṣebâ varduḳça gülzâra
Olup sünbül perîşân lâle vü gül dâġdâr oldı

12. Alup devr-i ḫaṭında bûsesin ol ḳadd-i mevzunun
Nihâl-i gülşen-i ümmidümüz pür-berg ü bâr oldı

13. ‘Aceb kilk-i süḫanver kân mıdur deryâ mıdur bilmem
Ki vaṣf-ı şâh-ı ‘âlemde dür ü gevher niṣ̱âr oldı

14. Şehenşâh-ı zamân Maḥmûd ḫân-ı mekremet-pîrâ
Cihân-ı şevket ü şâne şeh-i ṣâḥib-vaḳâr oldı

15. O sulṭân-ı mu’aẓẓam şehriyâr-ı heft-kişver kim
Anuñ Faġfûr u Ḫâḳân bendegânından şümâr oldı

16. Nice teşbih olur İskender ü Dârâya dârâtı
Ki der-bân-ı deri Keyhüsrev ü İsfendiyâr oldı

17. Zemîn ü âsümâna ṣaldı Pertev neyyir-i ẕ̱âtı
Sipihr-i devlet ü iḳbâle mihr-i tâbdâr oldı

18. Ümîd-i pây-bûs-ı raḫş-ı iclâli içün her gün
Gelüp ḫûrşîd dergâhında ferş-i reh-güzâr oldı

19. Olur âsûde diller rûzgâruñ germ ü serdinden
Gülistân-ı cihana raḥmı naḫl-i sâyedâr oldı

20. Olup saḥrâlara ḥıfẓı nigehbân ahd-ı luṭfında
Künâm-ı şîr-i ner âhûlara cây-ı ḳarâr oldı

21. Yeter Fıṭnat du'âya başla iṭnâb-ı süḫan itme
Ki evṣâfı anuñ bî-ḥadd u pâyân bî-şümâr oldı

22. Hemîşe dâ'im itsün şevket ü iclâl ile Mevlâ
Vücûdı tâc u taḫta tâ-be-maḥşer iftiḫâr oldı

23. Ola gülşen-sarây-ı salṭanatda gül gibi ḫandân
Dinildükçe şitâ geçdi zamân-ı nev-bahâr oldı
(Fitnat Hanım Divânı K. 1/s. 219-217.)

EK-5.10: TEBRİK-NÂME-İ CÜLÜS-I HÜMÂYÜN

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

1. Ey şâh-ı mülk ü millet ni'mel muḳarr mübârek
   Ya'rinî ki taḫt u devlet hem tâc-ı zer mübârek

2. Âṣâr-ı baḫt-ı mes'ûd âġâz-kâr-ı Maḫmûd
   Ẓıll-i beḳâ-yı memdûd yümn-eṣer mübârek

3. Evreng-i pâd-şâhî baḫşâyiş-i İlâhî
   Elṭâf-ı bî-tenâhî nâ-muntaẓır mübârek

4. Oldı ser-â-ser erkân pâ-bûs içün şitâbân
   Bâm-ı felekde Keyvân der-bân-ı der-mübârek

5. Tebrîk içün ser-â-pâ Behrâm dâḫi Cevzâ
   Dirler felekde ḥâlâ tîġ ü kemer mübârek

6. Âlâya oldılar hep ṣaf ṣaf melek mürettep
   Zer pâleheng-i eşheb kurs-i ḳamer mübârek

7. Ber-muḳteżâyı tevfîk ẕatuñda buldı tahḳîḳ
   Sıdḳ u ṣafâ-yı Ṣıddîḳ 'adl-i 'Ömer mübârek

8. Ser-tâ-be-pâ-yı kişver fermân-ber ü musaḫḫar
   Ḥükm-i zemîn-i ḥâver tâ bâḫter mübârek

9. 'Âlem çü mevsim-i 'îd buldı neşâṭ-ı câvid
   Naḫl-i riyâż-ı ümmîd pür-berg ü ber mübârek

10. Bir dilde ḳalmadı ġam ser-tâ-ser oldı ḫurrem
Lüṭfuñla ḫalk-i ‘âlem hep behre-ver mübârek

11. Devrüñde buldı dünyâ âsâyiş-i dü bâlâ
Her gûşe bâğ-ı Me’vâ her müsteḳar mübârek

12. Ey mâh-ı mülk-efrûz olmışdı dil şeb ü rûz
Teşrîfüñe nigeh-dûz şâm ü seḥer mübârek

13. Kıl bir ze’âmet iḥsân hem ḫ’âcegî-i dîvân
Olsun Münîf-i nâlân ferḫunde-fer mübârek

14. Tâ ki disün bu nevbet baña ricâl-i devlet
Bu manṣıb ü ze’âmet bu kerr ü fer mübârek

15. İde Ḫudâ-yı Bî-çün iḳbâl ü ‘ömrüñ efzûn
Baḫt-ı ḳudûm-ı maymun bâ-yek diġer mübârek
(Münîf Antakî Divanı K. 1/s. 101-102.)

EK-5.11: BAŞLIKSIZ KASİDE

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ṣad hezârân âferin ey pâdişâh-ı kâmkâr
   Eyledi şehbâz-ı sa'yın kişver-i Mıṣr'ı şikâr

2. Ḥażret-i Merdân-ı Ḥaḳḳ'ın himmeti yâver saña
   Şimdi bundan oldu bu çeşm-i cihân-ı âşikâr

3. Âferin iḳbal ü baḫt u şevketüñ efzûn ola
   Eyledin Mıṣr içre hep a'dâ-yı dîni târumâr

4. Bir ġażâ-yı ekber etdün müjdeler ṣad müjdeler
   'Âlemi maġmûm iken mesrur ḳıldın bi-şumâr

5. Bunca mü'minler esîr olmuşdu dest-i kâfire
   Eyledi âzâd veçhinden Cenâb-ı Kirdkâr

6. Fâtiḥ-i evvel bu fetḥe reşk ider elbetde kim
   Feṯḥ-i evvel üzre bu feṯḥin nice rüchânı var

7. Ba'd-ezîn şemşîr gevher-dârını itsün felek
   Sinesinde kehkeşân-âsâ hemîşe ber-ḳarar

8. Gevher-i tîġıñ niṣâr etse melâik n'ola ya
   Eyledi ervâḥ-ı ecdâdıñ seninle iftiḫâr

9. Neylesün tîġıñ ġılâfı ḫûn-ı a'dâdan ki ta
   Bula nev nev la'lden böyle ġılâf-ı âbdâr

10. Nil-asâ âb-ı şemşiriñ revandır Mıṣr'a lîk
Ehl-i islâm'a ṣu ama kâfire ḫûn u demâr

11. Şâd-ervâḥ-ı şehîdân eyledi tîġıñ hele
Bezm-i rezme ḫûn-ı a'dâ ṣaçmada fevvâre-vâr

12. Fâtiḥ-i ṯânî'-i Mıṣr-ı Ḳâhire Sulṭan Selim
Pâdişâh-ı Cem-ḫaşem ḫaḳân-ı a'zam şehsüvâr

13. Şübhe yoḳ ṣâḥib-ḳırân ṣaḥib-zamânsın cümleten
Ba'd-ez-in başdan başa zabṭ et cihânı yürü var

14. Şâ'ire söz bulma mümkün mü senin vaṣfında kim
Eylemişdir şân-ı pâkiñ ḥadd-i evṣâfı güzâr

15. Lîk şevḳ-âver olup dil böyle bir ḳaç baġ ile
Oldu ṭab'ım 'âcizâne medḥiñe gevher-niṯâr

16. Feṭḥ içün bir mısra-ı târiḫ-i ḫoş ki söyleyüp
Ḥabbezâ buldu ḳaṣidem bir daḫi reng şi'âr

17. Neşr olunca ṣıyt-ı ṭop-ı müjde-i feṭḥ ü zafer
Ḥamdülillah gûy olup bin şevḳ oldu baña yâr

18. Söyledim Nâṣır bu garrâ mıṣra'-ı târih-i tâm
Aldı Mıṣır iḳlimini Sulṭan Selim-i nâmdâr

19. Feth ü nuṣretle zamânında cihan şâdân ola
İde tedbirin muvaffâḳ Ḥażret-i Perverdigâr

20. Olmasun a’dâ-yı diniñ ger dininden hiç cüdâ
Ṭutmasun şemşîr-i burrânıñ yüzü zerre ġubâr

21. Düşmenân-ı dine ḳoyma intiḳâm-ı sâbıḳı
Aġlasun küffâr tîġından hemişe zâr zâr

22. Mâlik ol başdan başa iḳlîm-i küffara bütün
Ma’bed-i İslâm ola ma’bedleri leyl ü nehâr

23. Leb-be-leb mâl-ı ġanâimle ḫazâin hep dola
Âstanıñda ola ta’dâd-ı cizye bâr bâr

24. Ḥaḳ Teâlâ ẕât-ı pâkiñ ḥıfẓ ide ekdârdan
Ola farḳ-ı devletinde hem sa’âdet sâye-dâr

25. Tâc u taḫt u salṭanatda ẕâtıñ olsun ber-devâm
Şevket ü ḳuvvet ile tâ intihâ-yı rûzgâr
(Abdulbâkî Nâsır Dede Divanı K. 8/s. 20-22.)

EK-5.12: BAŞLIKSIZ KASİDE

Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün

1. Zihî ṣâḥib-şeref ṣahib-fütûḥ u nuṣret-i kübrâ
   Zihî ceng-azma Ġâzî vü Fâtiḥ-ẕât-ı bî-hemtâ

2. Vezir-i muḥterem Paşa-yı ʾâlî ḳadr u nâm-âver
   Cenâb-ı âṣaf-ı vaḳt u zaman Yusuf Żiyâ Paşa

3. Aristo-rây-ı tedbirin işitse derdi elbette
   Budur tedbir-i mülk ü ceng-i aʿdâda baña hem-pâ

4. Biḥamdillah bu dem aʿdâ-yı dîni mülk-i Mıṣr içre
   Ḳırup her yerde şemşîriyle ḳıldı naẓmını rüsvâ

5. Yed-i küffardan iḳlim-i Mıṣr'ı ḳıldı istirdâd
   Okudu nâmına ṣad âferin dünya vü mâfihâ

6. Eyâ destur-ı bâlâ-baḫt u vâlâ-himmet ü ekrem
   Eyâ Rüstem-şecâʿat ʿadlile kâr-ı cihân-fermâ

7. Hele bir ḫizmet itdin şimdi dîn-i devlete ancak
   Aġartdın rû-yı pâk-i âl-i Oṣman'ı ne söz Ḥaḳḳa

8. Ṣadâkat istiḳâmet üzre nâmıñ şöhre-i ʿâlem
   Hemâna ḳahramanlıḳ şânıña lâyıḳ dedi dünyâ

9. Cenâb-ı evliyaya intisâbın zâhir oldu hem
   Mü'eyyed olduġuñ bundan nümâyân cümleye hâlâ

10. Bahâdırlıḳ müdebbirlikde vaṣfıñ ʿâleme şâyıʿ
Hünerverlikde nâmıñ mâhir ü ṣâḥi-yed-i ṭula

11. Hemîşe ʿadl u insâf u mürüvvet şânıña mülḥaḳ
Demâdem luṭf u iḥsân u kerem medḥin cihan güyâ

12. Seḫâ bir ẕevḳdir kâmında ṭab'ın ansız olmaz hiç
Kerem bir neş'edir kim zâ´il olmaz senden ol aslâ

13. ´Atâ ve cûd u iḥsân ber-ṣafâdır ṭabʿ-ı pâkinde
Ki andan dûndur yanında seyr-i gülşen-i zîbâ

14. Demâdem luṭf ile ʿâlîʿatâdır ʿâdet-i cûdiñ
Ne şübhe cûd-ı Ḫâtem olsa cûdıñla ḳıyâs-ednâ

15. Ne mümkün şâʿire vaṣfıñda iġrâḳ üzre söz bulmaḳ
Ne dense medḥ-i iḥsânıñda elbet öyledir zîrâ

16. Hemâna Ḥaḳ Teʿâlâ ide ṣadrıñda seni dâ'im
ʿAzîz ie umûr-ı ḫayr ile dünyâ vü hem ʿuḳbâ

17. Füzûden ´ömr ide hayrât u ihsân ile âlemde
Fütûḫât u ġazâlarla muẓaffer eyleye her câ

18. Ney-i ḫâmem idüp ḫatm-i ḳaṣîde bir ġazel-âġâz
Terennüm içre güyâ ḳıldı bir başḳa edâ icrâ

19. Dil-i 'uşşâk jeng-âlûde olmaz âyine-âsâ
Ġubâr-ı fikr-i dünyâ ḳılmasa gâhî aña pervâ

20. Nedir ey dil bu fikriñ gülşen-i ruḫsâr-ı yâr içre
Nevâlar idecek yer fikret-i deyniñ mi var âyâ

21. O rütbe mâ'ilem bûs-ı leb-i cânâna kim baña
Ṣunar hem seyr-i ġonce gûyiyâ bir câm-ı cân-efzâ

22. Dili feyż-i dehân-ı yâr-ı güftâr ile seyreyler
Mey-i bezm-i viṣâle hem biri sâġar biri mînâ

23. Kemend-i zülfe düşmüş bülbül-i dil hem terennümde
Şebistân içre bulmuş şem'-i rûyı ġonce-i raʿnâ

24. Eger bir şey deġilse sözlerin Nâsır n'ola elbet
Dür-i şehvâr eyler iltifât-ı âṣâf-ı dânâ
(Abdulbâkî Nâsır Dede Divanı K. 12/s. 31-33.)

EK-5.13: FAHRİYYE-İ KÜSTÂHÂNE DER-EVSÂF-I HUSEREV-İ GÎTÎ-SİTÂN HAZRET-İ SULTÂN MAHMÛD HÂN

Mef'a'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1. Benem o şâ'ir-i ḳudsî-mizâc u 'Îsi-dem
   Ki mürdei ebedî cân bulur dem ursam

2. Teneffüs-i 'ḳalemim cûş-ı cilve-i ilḥâm
   Tevârüd-i nefesim mevc-i ma'ni-i mülhem

3. Kelim-i nâṭıḳama ṣafḥa Vâdi-i Eymen
   Mesîḥ-i nükteye ṭab'ım meşime-i Meryem

4. O deñlü râst-nüvis-i kelâm-ı bârikem
   Ki ger sevâd-ı ḫaṭ-ı istivâya ḫaṭ çeksem

5. Eṣer-peẕîr olup ol istiḳâmet ile felek
   Olurdı ḳavs-i ḳuzaḥ râst hem-çü tir ü kalem

6. Benim ḳalem-rev-i endîşemiñ levâḥıḳıdır
   Cihân-ı 'ilm ü hüner mülk-i keyf ü 'âlem-i kem

7. 'Ânâṣırımda rekiz âfitâb-ı isti'dâd
   Benim ḫayâlim ile kesb-i nûr ider 'âlem

8. Benimle ma'ni-i bigâne âşinâdır hep
   Dilimde murġ-ı ma'ânî gezer çü murġ-ı ḥarem

9. Bozar niẓâmî-i naẓmım niẓâm-ı Pervîn-i
Şarâb-ı câmî-i ṭab'ım ṣafâ-yı meclis-i Cem

10. Ben itmeyim ya kim itsün bu lâf u da'vâyı
Ki şi'rimi ṭuta maḳbûl o dâver-i a'ẓam

11. O pâdişâh-ı memalik-sitân u efser-dih
Ki lâyıḳ eylese dünyâyı mülkine munżam

12. O muḳtedâ-yı selâṭîn ki çâker-i deridir
İmâm-ı mülk-i Yemen ray-ı Hindu şah-ı 'Acem

13. O pâdişâh ki hengâm-ı luṭf u şefḳatde
İdüp zamâneyi hem-reng-i lâlezâr-ı İrem

14. Gelince mevce velî çîn-i cebhe-i ḳahrı
İder şu ḳulzüm-i imkânı deştsâr-ı 'adem

15. Sipihr-i devletinin cirmi dâmen-i maḫşer
Zemûn-i milketiniñ ḥaddi pâytaḫt-ı ḳıdem

16. Girerdi ma'ni-i ṣayrûrete hemân fi'l-ḥâl
Murâdı olsa idi ṣarf-ı ma'nî-i len ü lem

17. Sözinde vardır o te'siri-i feyż kim işidir
Ṣarîr bâb-ı kitâbu esîr-i derd-i ṣamem

18. Şükûh-ı saṭveti ḥayret-ḫurûş-ı cevher-i kül
Gürûh-ı devleti ḥaşmet-fürûş-ı devlet-i Cem

19. Cenâb-ı Ḥażret-i Maḥmûd Ḫân ki bir geldi
Bu taḫta ism-i şerifi gibi şeh-i efḫam

20. Egerçi devleti ecdâdı eyledi iḥyâ
Ḳodı zamânede her biri bir eṣer muḥkem

21. Velîk böyle bir ârâmiş-i ‘ubbâda sebeb
Ki emr-i Ḥaḳḳ’ı her emirinde bile emr-i ehem

22. Daḫı görünmedi bu taḫtgâh-ı imkânda
Naẕîri basmadı kâşâne-i vücuda ḳadem

23. Ḳaṣîdede ġazel-i nev-zemine mâ’ildir
Ḳalem bu dâ’iyeden geçemez başın kessem

24. Ḳapıldı dil yine bir âfitâba çün şebnem
Yine açıldı gül-i âfitâb-ı gülşen-i ġam

25. Şarâb u âb kem ü bîş ‘âşıḳa birdir
Bu bezmgâh-ı cünundur ne keyf bellü ne kem

26. Sükût ider deheninden su’âl olunduḳça
Cevaba ḳâdir olur mı ‘aceb lebin ṣorsam

27. Gel ey raḳîb söz açma dehân-ı dilberden
Baña vücûd ‘ademdir saña ḥudûs ḳıdem

28. O ḥur-peyker ile Nevresâ sarây-ı raḳîb
Behişt imiş ṭutalım nice ṣabr ider âdem

29. Ḫıdîv-i kâmverâ şehriyâr-ı dâdgerâ
Ey âsitân-ı refi'iñde bende Ḫusrev ü Cem

30. Sen ol şehenşeh-i ġâzi ebu'l-maġâzisin
Ki ṣaff-ı rezmiñe bî-dest ü pâ gelür Rüstem

31. Sen ol Tehemten-i zûr-âzmâ-yı saṭvetsin
Ki raḫş-ı himmetine pây-mâl olur 'âlem

32. Ta'alluḳ eylese ḥıfẓıñ alurdı âġûşa
Kemâl-i şefḳat ile âhuvâno şir-i ecem

33. O deñlü eyledi ḥükm-i şerîfiñi nâfıẕ
Cenâb-ı nâfiẓü'l-aḥkâm taḫtgâh-ı ḳıdem

34. Ki mevc-i çîn-i cebîn ile eylesen fermân
Umûr-ı mümteni'a mümikine olur munżam

35. 'Ale'l-ḫuṣûṣ benim gibi bir ża'îfe senin
Ḥisâb olunmaz eger luṭfuñı beyân itsem

36. Bu âna dek bu ḳadar kesb-i rütbe-i ṣûrî
'İnâyetiñledir ey dâver-i ḫuceste-şiyem

37. Niteki pâdişeh-i ḫâver eyleye her ṣubḥ
Firâz-ı taḫt-ı zümürrüd-nümâye vaż'-ı ḳadem

38. Vücûduñ ile sarây-ı cihân bula zînet
Binâ-yı devlet ü iḳbâliñ ola müstaḥkem (Nevres-i Kadîm D. K.3/s.225-227)

EK-5.14: KASÎDE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN SELÎM HÂN

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1. Çerâg-efrûzdur şanma sipihri mâh-tâb eyler
   Nuḳâṭ-ı encümî-i şeb tâ-seher bir bir ḥesâb eyler

2. Külef żann itme mâhuñ ser-nüvisti dâimâ gerdûn
   Yazup hep sergüzeştüñ fenn-i 'ışḳdan bir kitâb eyler

3. Değil şebnem derûn lâlede her ḳatre-i ḫûnı
   Sirişkümle zemîn-i gülsitân-ı pür-gül-âb eyler

4. Ne rütbe maḥv olursın 'âlem-i bâlâ olur mesken
   Felek her jâle-yi pâkizeyi bir âfitâb eyler

5. Olur her dâġ-ı sînem ġonce-i bag-ı şikâyet kim
   Hevâ-yı 'ışḳla kânûn-ı dilden iltihâb eyler

6. Ne yapsun bir ṭabîb olmuş felek ne Ḥaḳḳa ma'cûnî
   O da dil-ḫastegân-ı 'ışḳa dâim ızṭırâb eyler

7. N'ola peydâ olursa ḥarf-i şekvâ pûç-ı magz andan
   Nüfus-ı zâ'idi cem' eyleyüp deryâ habâb eyler

8. Olup pervâne-i nûr-ı çerâġ-ı 'adlî bir şâhuñ
   Ḳarârın dûra tebdil ile gerdûn terk-i ḫ'âb eyler

9. O şâhenşâh kim Sulṭân Selîm-i dâd-güsterdür
   Sikender arż-ı dârât itmeġe andan hicâb eyler

10. Ne şâhenşâh kim ger beste itse bir der-i ẓulmı
Nigâh-ı ma’deletle raḥm idüp bir feṭḥ-i bâb eyler

11. Ne şâhenşaj kim bir kerre irḫâ-yı ‘inân itse
Firâre şehsüvâr-ı çarḫda pâ-der rikâb eyler

12. Ne şâhenşâh kim âṣâr-ı ḳahrın eylesem tefhim
Ne Rüstem ḳahramânân-ı selefe hep ictinâb eyler

13. Ne şâhenşâh kim âheng-i rezmi gûş-ı inşana
Nevâ-yı himmetile nağme-i sâz-ı rebâb eyler

14. Güşâd idüp kef-i deryûzesin deryâ-yı luṭfında
Ṣadef-nîsân-ı iḥsânından aḫz-ı dürr-i nâb eyler

15. O rütbe menbâ’ı nâr-ı du’âdur âsıtânî kim
Melekler ilticâ-yı dergeh-i devlet-me’âb eyler

16. Żamîr-i ṣâfi ol sulṭanuñ ol rütbe münevver kim
Mah u ḫûrşîd-i nûr-ı feyżin andan iktisâb eyler

17. Eğer iḥsân-ı bî-pâyânı vaṣfın eylesem taḥrîr
Kemâl-i şermle destimde ḫâmem pîç-tâb eyler

18. Murâdul’lâh elbetde muvâfıkdur ki tedbiri
O şâh-ı ‘âlî her ne eylese re’y-i ṣavâb eyler

19. Olur hep reft u rûb dergehile âfitâb-âsâ
Der-i pür-fezżine her bir gedâ kim intisâb eyler

20. Ṣafâsında kenâr-ı cûy-bâr-ı baġ-ı medḥinde
Tabi’at bir ġazel naẓm itmeğe ġâyet şitâb eyler

21. Nigâh-ı iltifâtın gâh ser-mest-i şarâb eyler
Gehî ‘uşşâk-ı zâre gamzesin ḫâzr-cevâb eyler

22. İdersem ‘ışḳıla bir kerre aṭf-ı naẓra-ı diḳḳat
Döküp zülf-i siyâhın rûyına ḳat ḳāt niḳâb eyler

23. Ṣafâ-yâb olmasun tab’ı rakibim vaḳt-ı fürḳatde
Yine ‘uşşâḳın ol meh vuṣlatıla kâm-yâb eyler

24. Bu lügat-gâhda ṭıfl-ı sirişküm eylemez ârâm
Beni bâzîçe-i gehvâne-i pür-inkılâb eyler

25. İdüp bu dîde-i ḫûninimi mey bezm-i vaṣlında
Dil-i şûrîdemi nâr-ı maḥabbetle kebâb eyler

26. Cihân içre bulunmaz böyle dilber NEYYİRâ ana
Ne eylerse baña baḫtumla çarḫ nüh ḳıbâb eyler

27. Güşâde eyleyüp dest-i niyâzum fârıġ ol ġayrı
Du’â hengâmıdur elbetde Bârî müstecâb eyler

28. Ümîdüm bula Ḥaḳḳ ‘ömrin ziyâde şevketin efzûn
Du’â-yı devletin böyle hemîşe şeyḫ u şâb eyler
(Neyyir Abdüllahim Dede Divanı K. 4/s. 10-12.)

EK-5.15: DER-SENÂKÂRÎ-İ VEZÎR-İ DİLÎR DÂMÂD İBRÂHÎM PÂŞÂ

Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

1. Ey ṣadr-ı güzîn melce-i eṣnâf-ı e'âlî
   Vey gevher-i tâbende-i deryâ-yı ma'âlî

2. Hiç ṣadra gelenlerde kimüñ oldı muḳaddem
   Erbâb-ı ma'ârifle ṭolu bezm-i nevâli

3. Mevlâ hele ḳılmış seni bir himmete mâlik
   Kim olmadadur mertebe-baḫşâ-yı ahâlî

4. Pîrâye-i ṣadr olmadı ẕâtuñ gibi aslâ
   Bir luṭfı füzûn re'feti çoḳ himmeti 'âlî

5. Erbâb-ı ḳalem ehl-i ḫadem cümle-i 'âlem
   Oldı derinüñ bende-i iḫlâṣ-ı ma'âli

6. Heb kendi çirâġ eyledügüñ bendelerüñdür
   Bezmüñde olan bunca vezîrân ü mevâlÎ

7. Mevlâ seni ḫalḳ eylemiş elṭâf içün ancaḳ
   Kim olmada her fırḳaya luṭfuñ mütevâlî

8. Bî-raġbet iken meclis-i eslâfda oldı
   Devr-i keremüñde hünerüñ ḳıymeti ġâlî

9. Ḥaḳḳ eylemiş eyyâmuñı devrân-ı meserred
   Devrüñde cihân oldı bütün şevḳ ile mâlî

10. Sığmaz keremüñ dâ’ire-i vaṣf ü beyâna
Râşid n’ola ger itmese tatvîl-i maḳâlî

11. Devletle ḳılup ẕâtuñı ṣadruñda mü’ebbed
Allâh ide iḳbâlüni günden güne ‘âlî
(Râşid Divanı K. 16/s. 160.)

EK-5.16: BAŞLIKSIZ KASİDE

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Bahâruñ vaṣfın itmem mûcib-i eṭnâb-ı bî-câdur
   Zamân-ı cûd-ı âṣaf bundan a'lî vü feraḫ-zâdur

2. Hevâ farżâ ḫoş olmuş luṭfına ḫâṭır ḫoş olmazsa
   Anuñ devri velî mânend-i sâġar ḥâlet-efzâdur

3. Bugün ben bir cevân gördüm temâşâdan temâşâdur
   Mükeḫḫel-dîdesi dem-beste-sâz-ı ehl-i dünyâdur

4. Gül-i gülşen tebessüm güne güftâr-ı dürer-bârı
   Ḳarânfil ḫande-i şîrîn-la'l-i rûḫ-baḫşadur

5. Gül-âbı jâle micmer lâle bezm-i ḫâṣınıñ devri
   Benefşeyle muṭarrâ sünbül-i bâġ-ı dil-ârâdur

6. Muḳavves ebruvânı ḳıble-gâh-ı 'âlem-i bâlâ
   O çeşm-i siḥr-sâzı fitne-engîz-i Mesîḥâdur

7. Melek-pervâne-i pertev-perest-i şu'le-i ḥüsni
   Felek fânûs-ı şem'-i mihr-i rû-yı âlem-ârâdur

8. Ṭulûʿ-ı ṣubḥ-ı ṣâdıḳ bir nefesdür nuṭḳ-ı pâkinden
   Ẓuhûr-ı mihr-i raḫşân ʿaks-i ḥüsn-i nûr-peymâdur

9. Bu ḥüsnüñ bî-ḫod ü medhûşıdur ser-tâ-ser-i ʿâlem
   Egerçe ḥüsn-i Yûsuf ḥayret-efzâ-yı Züleyḫâdur

10. Hele ben bildigüm bu böyle câmiʿ hem kemâlâtı
Eger biñ yıl daḫî devr itse gerdûn ṣanma peydâdur

11. Vezir-i bî-bedel dâmâd-ı sulṭânî ʿAlî Pâşâ
Ki ḫâk-i dergehi kuḥl-i cilâ-yı çeşm-i ḥavrâdur

12. Ne maḳṣûd itse vâcibdür peẕîrâ-yı ḥuṣûl olmak
Ne kim endişe itse vâridât-ı ġayb-ı Mevlâdur

13. Zülâl-i re'yinüñ dil-teşnesi 'aḳl-ı Felâṭûndur
Dil-i derrâkinüñ meftûnı rûḥ-ı İbn-i Sînâdur

14. Daḫi pîr-i zamâne ḳarn-ı evvel ẓann ider devrin
'Adâlet şolḳadar râḥat-resân-ı ehl-i dünyâdur

15. Dem-i ʿadlinde yok bir girye eyler hiç taẕallumdan
Meger kim duḫt-i rez oldaḫi tıfl-ı nâ-şekîbâdur

16. Ḫüda eksikligin göstermesün bir ferde sulṭanum
Senüñ ẕâtuñ medâr-ı râḥat-ı aʿlâ vü ednâdur

17. Zamânuñda hemîşe ḥükm-i şer-î olmada mer'î
Mu'ayyen şer-i muḫtâr oldıġıñ bundan hüveydâdur

18. Felek bâzârını itmezse senden sonra ber-çîde
Ne sûd eyler Ḫüdâ göstermesün ḫüsrân-ı ʿuẕmâdur

19. Feleklerde melekler vaṣf-ı pâküñ böyle itsünler
Kemâlince egerçe midḥatuñ beyhude daʿvâdur

20. Cenâb-ı ḳuṭb-ı ʿâlem ġavṣ-i aʿẓam ṣadr-ı ʿâlî-câh
Muṭaf-ı âsitânı ḳıble-i ehl-i temennâdur

21. Celîs-i ẓıll-ı Yezdân râz-dâr-ı ḫusrev-i devrân
Nedîm-i pâdişâh-ı dâd-baḫş ü ʿadl-fermâdur

22. Emîn-i râz-ı devlet kâr-sâz-ı dâfiʿ-i rüşvet
Muʿayyen mülk ü millet feylesof-ı resm-i heycâdur

23. Kerîm ıṭlâḳına şâyeste kimler geldi hep maʿlûm
Tevârîḫ-i selef mażbuṭ-ı ehl-i şi'r ü inşâdur

24. Ma'ârif-kâra raġbet muḳteżâ-yı ṭabʿ-ı pür-cûdı
Faḳîre merḥamet de'b-i kerîm-i ẕât-ı vâlâdur

25. Tehevvür yok ġażab yok yine bîm-i tîġ-ı ḳahrından
Felekler vaḳf-ı lerziş ṣanki bir sîm-âb-deryâdur

26. Biraz da başla küstâḫâne faḫra iẕndür şimdi
O ṣadr-ı kâm-kâruñ ʿafvi de bî-ʿadd ü iḥṣâdur

27. Ḳalem kim ṣûretâ ejder-nümûn-ı ʿayn-ı aʿdâdur
Velî ẕâtında meyl-i sürme-i çeşm-i eḥibbâdur

28. Egerçi düşmen-i tîre-dile tîr-i ḳażâ olsa
Meẕâk-ı dostâne çün ney-i ḳand-i musaffâdur

29. Benüm ol şâ'ir-i sâḥir ki Hârût-ı ḫayâlümden
Felek taʿvîẕ-bend-i nüsḫa-i ʿıḳd-i ṣüreyyâdur

30. Ne rütbe pest itsem ammâ ki evṣâfuñda sulṭânum
Maḳâmı şi’rimüñ ḥaḳḳ ki bir bâlâ şuʿarâdur

31. Bu meydana hezâr Efrâsiyâb-ı müddeʿî gelse
Yine ṭabʿı bülendüm Rüstem-i Şehnâme-pîrâdur

32. Demüñde böyle şâʿir yek-nefes meşâta-i kilki
ʻArûs-ı naẓm-ı pâk ü dil-peẕîre çehre-pîrâdur

33. Ṣadîḳi eyledüñ bî-iḫtiyâr iḥsânile bende
ʿUnûdiyyet saña biñ salṭanatdan daḫi aʿlâdur

34. Bu bâġuñ ziyneti tâ kim hemîşe verd-i ḫandândur
Naġem-perdâzîde tâʿandelib-i zâr ü şeydâdur

35. Gül-i baḫtı güşâde ola ʿömr ü devleti efzûn
Bu immîde du’â mektûb-ı ṭâḳ-ı ʿarş-ı aʿlâdur
(Sadîk Divanı K. 2/s.113-115.)

EK-5.17: BAHÂRİYYE DER-SİTÂYİŞ-İ VALİD-İ MÂCİD-İ MÂ A'NÎ BİHİ SÂHİBE'Ş-ŞEFKAT LENÂ MÎRZÂ MUSTAFÂ EFENDİ

Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün feʿilün

1. Ḫâkden refʿ idiben şâh-ı bahâr ser-tâ-pâ
   Çemen-istânı ḳudûmı ile itdi iḥyâ

2. Lâle leb-rîz-i mey-i şâdi idüp sâġarını
   ʿAyş ü nûş itmededür bâġda rindân-âsâ

3. Nev-bahâruñ ḳademi müjdesin itmeklik içün
   Nergisi gözci ḳomış idi gül-istâna ṣabâ

4. Çeşm-i bâdâmına ol ḫ'âbı ıraġ eyleyüben
   Şeb ü rûzârı o ḳadar munṭaẓır oldıydı aña

5. Eyledi çünki ġubâr-ı ḳadem-i şâh-ı bahâr
   Nergisüñ didesini kuḥl-ı cilâ-sâ bînâ

6. Ol daḫı sünbüli gül-zâra revân etdürdi
   Maḳdemi müjdesini eyledi bâġa inhâ

7. Rû-mümâ ṣanma çemen şâh-ı bâharuñ gerdûn
   Eyledi pâyına ferşîde ḳumâş-ı ḫaḍrâ

8. Uḳḥuvân ṣanma çemen üzre ṣaçupdur zer ü sîm
   Maḳdem-i şâh-ı bâhara zen-i dünyâ güyâ

9. Çıḳdı gül-zâra anı her biri istiḳbâle
Servler de ṣalınup her biri ḫûbân-âsâ

10. Ġonceler de açılup gül gibi ḫandân oldı
Bülbülân şâm u seḥer olsa sezâdur güyâ

11. Ben de bülbül gibi o ẕât-ı şerîfün olsam
Menḳabet-ḫ'ânı hezârân vücûh ile sezâ

12. Ḥażret-i vâlid-i mâcid ki vücûd-ı pâki
Köhne-dîbâce-i gerdûna virür zîb ü bahâ

13. Yaʿni ser-levḥa-i erbâb-ı dil-i revnaḳ-zâ
Yaʿni ol ẕât-ı kerem-kâr-ı reʿîsül-ʿulemâ

14. Öyle bir ẕât-ı hüner-mend-i melek-ḫaṣletdür
Ki ʿadîlin göremez bir daḫı çeşm-i dünyâ

15. Ḫıżr-ı tebşir-i reh-i râst-ı tilâmîẕ oldur
Gevher-i ʿilme ṣadef olsa revâdur zîrâ

16. Defter-i ehl-i hünerde dinilür ol ẕâtuñ
Neṣrine âb-ı ḥayât naẓmına dürr-i yek-tâ

17. Görmeğe ẕât-ı şeref-baḫşını ḫurşîd ü ḳamer
Dolaşurlar der-i vâlâsını her ṣubḥ u mesâ

18. Bende itdüñ o ḳadar cümle cihânyânı senüñ
Ey kerem-kân u himem-ḫûy u fażîlet-peymâ

19. İtmede kilk-i ḫulûṣ ile cihân ḫalḳı müdâm
Ṣafḥa-i sînesine hayr duʾâñı inşâ

20. Ben de güyâ-ter idüp ḫame-i muʿciz-demümi
Sâlimâ eyleyelüm ḫayr duʿâsın imlâ

21. Gül-şen-i dehr ü sabâ ṣaġ u esen olduḳça
Ġonce-i baḫtuñı ḫandân ide gül gibi Ḫudâ

22. Köhne-eyvân-ı felek şems ü ḳamer ṭurdukça
Döne pervâne-ṣıfat üstüne dâ'im dünyâ

23. Be-ʿamîm-i kerem-i Ḥaḳḳ u nebiyy-i muḫtâr
Bir nefes itmeye senden bizi Allâh cüdâ
(Sâlim Mirzâ-zâde Divanı K. 33/s. 264-265.)

EK-5.18: DER-SİTÂYİŞ-İ CENÂB-I SADR-I VÂLÂ MUSTÂFÂ PAŞA

Mefʿûlü Faʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün

1. Encâm-ı faṣl-ı dîde olup âşikâre ʿîd
   Oldı reşide ʿîş-i dem-i nev-bahâra ʿîd

2. Eṭfâl-i bâga eyleyüp ʿîdiyye güyâ
   Âmâde ḳıldı şâḫları berg ü bâra ʿîd

3. Her şâh-ı ḫuşke nâmiye-baḫş-ı ḥayât olur
   Ḫâsiyyet-i zülâl virüp cûy-bâra ʼîd

4. Al câmelerle zümre-i ḫûbânı zeyn idüp
   Teşvîḳ ider dili ṭaraf-ı lâle-zâra ʿîd

5. Nâz u ḫırâm ġonce-lebânla ṭaraf ṭaraf
   Âteş-zen oldı dâmen-i ṣabr u ḳarâra ʼîd

6. Seyr eyledükçe ol meh-i gül-gûn ḳabâ ile
   Ḫırmen-geh-i ḳarârum olur pür-şerâre ʿîd

7. Bûs-ı dehân-ı yâr ile oldum ḳarîn-i kâm
   Ḫaḳḳâ zamân-ı furṣat imiş vasl-ı yâre ʿîd

8. Bir demde ṣarf-ı naḳra-ı eşküm degül tehi
   Sermâye oldı naḳd-i ümidi niṣâra ʿîd

9. Çoḳ luṭfdur sipihr-i sitem-kârdan hele
   K'oldı bahâne ʿâşıḳa bûs-ı kenara ʿîd

10. Teẕkîr idüp gürûh-ı şehîdân-ı ʿaşḳını
İlcâ ider ol âfeti kişt-i mezâra ʿîd

11. ʹUşşâḳ ile meyâne-i yâre olur maḥal
Temḥîd-i şevḳ ü tûṭiya-ı iʿtiẕâra ʿîd

12. Cânâne bî-tekellüf olur dest-i yâri vaṣl
Ruḫṣatda niyâz olup ʿuşşâḳ-ı zâre ʿîd

13. Fikr-i muʿâyedeyle ser-i reh-güẕârda
Pâ-mâl-i nâz ider dili ol şeh-süvâre ʿîd

14. El-ḥaḳ medâr-ı kesb-i ṣafâdur bu fasl-ı şevḳ
Oldı ʿale'l-ḫuṣûṣ müsâdif bahâra ʿîd

15. Bu rütbe vaṣf-ı ḫâmeye olmazdı mâ-ṣadaḳ
İḫdâ-yı şevḳ itmese ol kâm-kâra ʿîd

16. Düstûr-ı nâm-dâr-ı ḫuceste-tebâr kim
Ḳıldı zamân-ı re'fetini rüzgâra ʿîd

17. Ol ṣadr-ı kâm-kâr-ı bülend iʿtibâr kim
Vaḳf itdi dâmen-i leb-i bûs-ı kibara ʿîd

18. Ol munʿim-i kerem-ver-i Ḫâtem-nevâlüñem
Ġarḳ itdi fülk-i mekrümet-i bî-şümâra ʿîd

19. Ḫâtemde olsa dest-i güşâ-yı ümîd olur
Beẕl-i zer eyledükce yemîn ü yesâra ʹîd

20. Elbette çehre-sây-ı der-i âsitân'dur
Me'lûf olan teʿâẓaum-i vaż‘ u beḳâra ʿîd

21. Ṭurdukça reh-güẕârda gedâyân ṭaraf ṭaraf
Seyr eyle naḳd-i himmeti beẕl ü niṣâra ʿîd

22. Aʿdâsınuñ başında yanar âteş-i ḍalâl
Maḥyâlar ile zeyn olıcaḳ her minâre ʿîd

23. İʿlân içün cihana şükûh-ı mekârimin
Cürmüne oldı hey'et-i zerrîn naḳâre ʿîd

24. Bâzîçe-gâh-ı dehrde a´mâl-i fikr idüp
Gösterdi red-i şeşdür luṭfı dü-bâre ʿîd

25. Dîvân-ı kân-ı re'feti olsa n'ola cihân
Her rûz-ı şevḳi sanki olur rüzgâra ʿîd

26. Ṭayy eyle defter-i süḫanı Sâlikâ yeter
Şâyân-ı maḳâle-i emelî iḫtisâra ʿîd

27. Oldı nesîḫ yek-şebe bu kâle-i ḫulûṣ
Dem-sâz olur muḳaddimei iʿtiẕâra ʿîd

28. Eyle duʿâ-yı devletine ṣıdḳ ile şürüʿ
Refʿ eyle dest-i bâr-geh-i Kird-gâra ʿîd

29. Her rûzı îd ü her şebi ḳadr ola şevk ile
Olsun ḫuceste-dâ'im o ʿâli tebâra ʿîd

30. Dönsün zamân-ı maʿdeletünde ʿale’d-devâm
Sûr-ı sürûr şevḳ ile leyl ü nehâra ʿîd
(Sâlik Efendi Divanı K. 25/s. 223-225.)

EK-5.19: BAŞLIKSIZ KASİDE

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Ḥamd ü ṣad-ḥamd kerem ḳıldı Ḫüdâ-yı ʻAllâm
   Güldi ruḫsâre-i ġam-dîde-i ehl-i İslâm

2. Ḥamd ü ṣad ḥamd zihî ʿâṭıfet-i rabbânî
   Eyledi zinde dil-i ʿâlemi ber-vefḳ-i merâm

3. Çeşm-i ebnâ-yı zemân olmuş idi ḫûn-efşân
   Her biri itmiş idi didesini ḫâbı ḥarâm

4. Ḥüzn-i endûh u melâl almış iken eṭrâfı
   Geldi bir müjde-res-i peyk-i beşâret peyġâm

5. Didi ṣad müjde ki bu demde mizâc-ı şâha
   Haẕret-i Vâhib-i âmâl virüb ṣıḥḥat-ı tâm

6. Gül-i ruḫsârına ṣad-şükr ṭarâvet geldi
   Ḳalmadı ṭab'ı- hümâyûnda bûy-ı eskâm

7. Ġam-ı endûhı idüb güm ḫum-ı çerḫ-i feleği,
   İtdi lebrîz-i ṣafâ bu ḫaber-i ḫayr-encâm

8. Âsumân oldı ṭarab-ḫâne-i sûr-ı şâdî
   Raḳsa nâhîd-i felek çengin alup ḳıldı ḳıyâm

9. Secde-i şükre varub her kesi bî-reyb ü riyâ
   Ḳıldılar vâcibe-i ẕimmet-i iḫlâsı temâm

10. Baña vâṣıl olunca bu peyâm-ı sıḥḥat
Tehniyet-nâme içün düşdi dişe şevḳ-i ġarâm

11. Dür-i vaṣfın o melek-ḥû şeh-i ʿâlî şânıñ
Eyledim sem’-i ehâliye bu tarza i’lâm

12. Dür-i deryâ-yı kerem gevher-i ser-tâc-ı ümem
Ehl-i kân-ı ni’am pâdişeh-i baḥr-i in’âm

13. Ma’den-i lutf u ‘aṭâ mâh-ı memalik-pîrâ
Muḳtedâ-yı küremâ ḥâfıẓ-ı şer’ü islâm

14. Ḫâl u vech-i ‘aẓamet nûr-ı cebîn-i devlet
Menba’-ı merḥamet ârâyiş-i hüsn-i enâm

15. Âsuman-sâye kerem-kâr-ı ḥavâḳîn-i cihân
Şâh-ı cem-pâye-şeref-baḫş-ı selâṭîn-i a’ẓâm

16. Muṣṭafâ Ḫân-ı melek-şime-felek-mesned kim
Çerḥ anın eyleyemez şânına lâyıḳ ikrâm

17. Ebr-i elṭâfı ki bir gülşeni itse sîrâb
Giyehinden olunur bû-yı na’îm iştişmâm

18. Taḥt-ı ḳahrından mükedder cühelâ-yı eşrâr
Dest-i luṭfunda mükerrem ‘ulemâ-yı a’lâm

19. Âb-ı ‘adliyle dil ü cân-ı ḫalâik şâdâb
Ṣît-i vasfıyla ser ü sem’-i melâik ser-sâm

20. Dâmen-i bendelerin keff-idirem-pâşı ider
Ferş-i ezhâr-ı çemen ṣuffe-i naḫl-i bâdâm

21. ‘Adli bir ġâyeye vâṣıl ki teveffuḳ itmez
Ṭurar âhû-beççe zânû-yı peleng üzre maḳâm

22. Hükmi kim ülfet-i eżdâda revân olsa olur
Niçe yıl pâ-renc-i seng-i cidar-ı ḥamâm

23. Naẓar-ı ḳahrınıñ a’dâ’sına ger bir şâ’ir
Vaṣf-ı tâb-ı ġażabın yazmaġa gösterse devâm

24. Ṭutuşur ṣafḥâ elinde nigeh-i mahbereden
Berḳ urur ḫâmesi destinde miṣâl-i ṣamṣâm

25. Cilveler eyleseler her ne dem âġûşunda
İki şehzâde gelirdi firişte-endâm

26. Seyr idenler ṣanur ol demde iki mâh-ı münir
Mihr almış araya gelmiş âheng-i ḫırâm

27. Gül-şen-i devlet ü iḳbâl yaḫûd açmışdır
Bir nihâl üzre iki ġonca-i şâdâb-ı be-nâm

28. Ola şebnem zede’-i terbiyet-i rabbânî
Ol iki ġonca-i gül-naḫl-i melâik Ḫuddâm

29. Ma’den ü kân-ı kefâ Ḫâtem-i Ṭâ’î-küremâ
Ey-bihîn râbıṭa-i nusḫa-i tertîb-i niẓâm

30. Sebeb-i ḥastegi-i ẕât-ı hümâyûnuñ içün
Rûḥ-ı ḳudsîden idüb hikmetini istifhâm

31. Ser-fürû bürde-i zânû-yı tefekkür oldum
Ḳalbime şöyle ṭulû’ itdi be-vech-i ilhâm

32. Bir iki gün seni işkeste mizâc itdi hemân
Ḫalḳa bildürmek için ḳadrini ḫallâḳ-i enâm

33. Ba’żı küfrân-ı ni’am var ise de beyne’n-nâs
Bileler oldığını destine merhûn-ı mehâm

34. Yoḥsa ẕâtıñ senin ol mertebeden ʿâlîdir
Ki ola şâyân-ı elem ḫâri renc ü esḳâm

35. Rûḥ-ı ʿâlemsin eyâ pâdişeh-i rûy-ı zemîn
Rûḫ göstermez ebed râh-ı fenaya iḳdâm

36. Ḳande ben ḳande edâ medḥiñi maḳṣûdumca
Nişleyim ẕabṭ idemem ṭurmaz elimde aḳlâm

37. Nice demdir ki dehen teşne-i cûy-ı keremim
Ḳomadı sûz-ı elem ṭâḳat-ı inşâ-yı kelâm

38. Bû-yı ḥırmân ile ol denlü demâğım muḫtel
Gül-şen-i ḫasteye girsem de alur bûy-ı zükâm

39. Bilemem ġam mıyım aḥbâb ider istisḳâl
Beni yâ üzre olan żamme ṣanur ḥâsıl ʿâm

40. Ben isem ʿilm içün gûşe-güzîn-i faḳrım
Ders-i vaḳtin gözedüb bir nefes itmem ârâm

41. Böyle sa'yım var iken âh kim oldum maḥrûm
Sebebin derkden ʿâcizdir ʿuḳûl ü evhâm

42. Defter-i luṭf u ʿaṭâ-yı şehen-şâha benim
İsmimi yaz diyü her kime ki itdim ibrâm

43. Şehr oğlanı ʿaceb âdem olur mı dediler
Yüzime ḳarşu benim eyledi düşmen düşnâm

44. Ṭâli'imde ʿacebâ seb'a-i menḥûsa mı var
Veted-i baḫta mı saplandı ya tîg-i Behrâm

45. Kevkebim keyd ile reftârı berâber mi ider
Muttaṣıl mı …….. aḫter-i ümmîd ü sihâm

46. Bulunurdı dil-i tarîkî tesellîye ṭarîḳ
Olsa münsedd-i reh-i bârîk-i sipâh-i alâm

47. Ġam-ı derd-i dilim olmazsa eger devlete dâl
Bâr-ı miḥnet ider elbet elif-i ḳaddimi lâm

48. Dil-i dânâya göre ḥâṣılı pek müşkildir
…….. 'urefâ ḫande-i ḥussâd-ı liâm

49. İşte meydân-ı hüner varsa bir âdem gelsün
Böyle bir naẓm-ı hüş âyendeye döksün erḳâm

50. Gerçi olmaz diyemem buna naẓîre ammâ
Şehd ile bir mi leṭâfette hele şeker-i Şâm

51. Ben o ʿaṭṭâr-ı zamânım ki sanur ehl-i demâġ
Şi'rimiñ noḳṭa-i nûn-ı siyehin ʿanber-i fâm

52. Murġ-ı ma'nâ giremez ṣaydına her dânânın
ʿAḳlını cismini eylerse daḫi dâne ü dâm

53. Eyledin ḥaylice taṣdi'ye cesâret Sermed
Ḳoyalım lâfi ki yaḳlaşdı du'âya hengâm

54. Tâ ki eczâ-yı ʿanâṣır ide terkibâtı
Tâ niẓâmınca ṭura nüh felek ü heft ecrâm

55. Merkez-i dâire'i ṣıḥḥat idüb ẕâtını Ḥaḳ
İde dünyâyı Ḥüdâ 'azze ve vell emrine râm

56. Görmeyüb bit daḫi derd ü elem ü bîm ü keder
Zîver-i taḫt-ı hümâyun ola tâ rûz-ı ḳıyâm
(Sermed (Feyzullâh) Divânı K. 1/s. 1-7.)

EK-5.20: KASÎDE-BEÇÇE-İ ‘IYDIYYE DER-EVSÂF-I SA’D-ÂBÂD DER-DEVR-İ AHMED HÂN

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

1. Seyr-i Sa’d-âbâd düşdi yine ‘ıyd eyyamına
   Olalum âmâde bir feth-i nevüñ peyġâmına

2. Yümn-i teşrif-i şehenşâh-ı hümâyun-fâl ile
   Dâldur cemʿiyyeti fevz ü ẓafer bayramına

3. Oldı âġâz-ı biñâsı re’s-i târîḫ-i fütûḥ
   Müjde-i İran tesâdüf eyledi itmâmına

4. Çok mıdur bu meymenet-cây-ı hümâyun-mesnedüñ
   İtse âġâzı delâlet ḫayr ile encâmına

5. Ḳaṣr-ı vâlâ-ḳadrini Ḥaḳ vefk-ı iḳbâl eyledi
   Ḥażret-i Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ġâzî nâmına

6. Ol Süleyman-menḳabet kim ‘âlemi tevfîḳ-ı Ḥaḳ
   Ḳâfdan ḳâfa müsaḥḥar eylemiş aḥkâmına

7. Ol şeh-i ṣâḥib-ḳıran şâhenşeh-i kişver-sitân
   Kim ider meydân-ı rezmi teng dehrüñ Sâm’ına

8. Ẓıll-i Yezdan fâtiḥ-i İran şeh-i çerḫ-âsitân
   Kim sebebdür ʿâlemüñ âsâyiş ü ârâmına

9. Devr-i ʿadlinde zemâne şâd u ḫurrem şöyle kim
ʿÂlemüñ nev-rûz-ı ʿıydı reşk ider eyyamına

10. Medḥine yokdur mecâl evṣâfı ḫod fikr-i muḫâl
Yoḳ nihâyet luṭfına iḥsânına inʿâmına

11. Lîk küstâḫâne şimdi bir ġazel ṭarḥ eyleyüp
Cür'et itdüm ʿarża ṣadr-ı aʿẓam-ı minʿâmına

12. Dil ṭavâf-ı Ka´be-i kûyuñla irdi kâmına
Minnet Allâh'a yetişdüñ hâcılar bayramına

13. Medd-i âha virdi sevdâ-yı viṣâlüñ şuʿle san
Oldı ḳandîl-i menâr âmâde ʿıyd aḫşâmına

14. Nice tekbirin şaşırmaz seyr iden üftâdeler
Ol ḳıyâmet-kâmetüñ baḳ cilve-i endâmına

15. Bir teġâfül besdür ehl-i ʿaşḳı ḳurbân itmeğe
Ġamze zaḥmet virmesün hiç tîġ-ı ḫûn-âşâmına

16. Telḫ-kâm-ı zehr-i ḳahruñ olmasub Vehbî-i zâr
ʿIyddür bir bûse vir şekker çalınsun kâmına
(Seyyid Vehbi Divanı K. 16/s. 98-99.)

EK-5.21: KASÎDE-BEÇÇE DER-SİTÂYİŞ-İ SA'D-ÂBÂD VE TEZYÎL-KERDEN BÂ-NİYÂZ-I TEFTÎŞ-İ HAREMEYNİ'Ş-ŞERÎFEYN

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Sehergeh ʿıyd ü bahâr oldı kevne mâye-i zeyn
   Cehan şu ṣûrete girdi ki lâ-ra'etye'l-ʿayn

2. ʿAle'l-ḫuṣûṣ bu şevket-serây-ı Saʿd-âbâd
   Ki ḥüsn-i ṭarḥı virür şöhret-i Ḫavernâḳ'a şeyn

3. Lisân-ı ḥâl ile her mevc-i cedvel-i sîmi
   İdince daʿvet-i sulṭân-ı mâlikü'l-baḥreyn

4. ʿAle'ṣ-ṣabâḥ cemâliyle nûr-pâş oldı
   Tulûʿ-ı şemse muʿâḳıb o ṣâliṣü'l-ʿömreyn

5. Şükûh-ı ḥaşmet ile şöyle geldi kim ḥayret
   Felekde mihr ü mehi itdi fâtiḥü'l-ʿayneyn

6. Alây-ı saʿd-i ḳırânuñ göreydi yine hemân
   Ḥicâbdan ẓulümâta ḳaçardı Ẕü'l-ḳarneyn

7. O şehsüvâr-ı felek-pûye gâh iḳbâlüñ
   Hilâl-i sîm-semend ile ṭâbiḳu'l-ʿayneyn

8. O pâdişâh-ı muʿaẓẓam ki ḫâk-i pâyi ile
   Tekemmül eylemek oldı cehâna farżu'l-ʿayn

9. Ricâl-i devlet öñine düşüp nücûm-âsâ
   Kafa-rev oldı çü mihr ol şehenşeh-i berreyn

10. Ṣudûr ṣaf ṣaf olup vâḳıf-ı maḳâm-ı selâm
Ṣanursın oldı ḫıyâbân-ı ʿizz ü şan ṭarafeyn

11. Cenâb-ı ḥażret-i Sultân Aḥmed-i Ġâzî
Ki ẓıll-i Ḥaḳ'dur o hem-nâm-ı mefḫarü'ṣ-ṣeḳaleyn

12. Muṭîʿ-i Ḥayy ü Ḳadîr ü muṭâʿ-ı bây u faḳîr
Hemîşe meslegi aḫlâḳ-ı Seyyidü'l-Kevneyn

13. Zemân-ı maḥşere dek beş vaḳitde ẕimmetde
Duʿâ-yı ḫayrı nice olmasun muḳassaṭ deyn

14. Zemân-ı devlet ü câhında baña oldı naṣîb
Nice ṣalât ü medârisle hidmet-i ṣadreyn

15. Kemâl mertebe olmışken ol ḫalîfe-i Ḥaḳ
Muḥibb-i silsile-i cedd-i Ḥazret-i Ṣıbteyn

16. Virür murâdıñı Vehbî Resule ikrâmen
Sen ʿarż-ı ḥâle şitâb eyle bunda yoḳdur meyn

17. Ziyâret-i Ḥaremeyn'e çün oldı me'ẕûnen
Var iste baḫtuña ḥall oldı ḫidmet-i Ḥaremeyn

18. Ne rütbede naẕarum var ne intifâ´ında
Ḫudâ bilür ġarazum kesb-i ʿizzet-i dâreyn

19. Serîr-i devlet ü şevketde müstedâm olasın
Elüñde ola çü ḫurşîd ser-be-ser şarḳeyn

20. Be-nûr-ı şems-i nübüvvet be-ḥaḳḳ-ı ḫatmiyyet
Be-sırr-ı Ḥażret-i Zehrâ be-şems-i bedr-i Ḥuneyn

21. Beni bu devlet-i ʿużmâdan eyleme maḥrûm
Çerâġ-ı ḫâṣ kim eyle yine ḳarîrü'l-ʿayn

22. İdüp sipârişini ġayre mâ-bihi't-tercîḥ
Ḥüseyn Vehbi'yi eyle müfettiş-i Ḥaremeyn
(Seyyid Vehbi Divanı K. 17/s. 100-101.)

EK-5.22: TÂRÎH-İ CÜLÛS-I SULTÂN ‘OSMÂN

Mefāʿîlün Mefāʿîlün Mefāʿîlün Mefāʿîlün

1. Teʿālallāh zihî āṣār-ı ṣunʿ-ı luṭf-ı mevlādur
   Nüvîd-i muḳdem-i iclāl-i şāh-ı ʿālem-ārādur

2. Ṭulûʿ etdi ḫilāfet-i iḳbāli dîdeler rûşen
   Serā-yı kesb fürûğ-ı şevḳle reşk-i ṣüreyyādur

3. Cülûs-ı taḫt-ı iclāl eyledi bir dāver-i mesʿûd
   Cihāna müjde hengām-ı mükāfāt-ı berāyādur

4. Şāhenşāh-ı muẓaffer pādişāh-ı maʿdelet-güster
   Ḫıdîv-i baḥr u berr fermān-revā-yı mülk-i dünyadur

5. O yektā şeb-çerāğ-ı dûdmān-ı şān-ı şevket kim
   Firāz-ı efser-i iḳbālde bir dürr-i yektadur

6. Zihî ẓıll-i ilāhî zîb-i evreng-i ḫilāfet kim
   Zemîne sāyebān-ı himmeti şehbāl-ı ʿanḳādur

7. Henüz oldı nümāyān mecd ü şān-ı āl-i ʿOṣmānî
   Ki ẕātı lā-cerem ol ism ü ālāya müsemmadur

8. Bu vaḳt-i ḫurremi ümmîd ederdiñ ḫayli müddetdir
   Bi-ḥamdillāh ẓuhûr-ı müddeʿā bir vekf-i ḫülyādur

9. Seḫā kim rāst-ı tev´emdir şumār-ı nām-ı pāk ile
   Cihān devrinde lā-büdd vāye-dār-ı cûd u naʿmādur

10. Şehā tārîḫ içün tertîb-i şehr-āyîn naẓm etsem
Velî ṭurur diger nev-vādi-yi ṭarz-ı muʿāmmādur

11. Ḥısāb etdim şehenşāh ile nām-ı pāk-i ʿOs̱mānî
ʿAdedde mütteḥîd tev'em-nümā-yı lafẓ u maʿnādur

12. Nʿola tārîḫi şāhenşāh-ı vaḳt olsa o ḫāḳānıñ
Me'āl-i fāl-i ḫayr-ı ṣafḥa-i dilden hüveydādur

13. Olup sāl-i hümāyûnı resîde heft ü pencāha
Ḫilāfet lafẓı ile tām bir tārîḫ-i ġarrādur

14. Miṣāl-i ḥaydar-ı kerrārdır taḫt-ı ḫilāfetde
Ki kerrārü´l-ḫilāfe daḫi tārîḫ olsa raʿnādur

15. Ola dā'im ḫaṭālardan maṣûn ẕāt-ı hümāyûnı
Ki dehre māye-yi luṭf-ı ʿamîm-i Ḥaḳ te´ālādur

16. Zemîn olsun zamān-ı re'fetinde ġamdan āsûde
Żamîri kār-sāz-ı ḥüsn-i terfîye berāyādur
(Sâlik Efendi Divanı T. 1/s. 329-330.)

EK-5.23: KÂSÎDE BERÂY-I HEKÎM-ZÂDE ‘ALÎ PAŞA

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

1. Ḫayr-ı maḳdem ey keremver âṣaf-ı rûşen-żamîr
   Çeşm-i baḫt-ı kâ’inât-ı itdi teşrîfüñ ḳarîr

2. Maṭmaḥ-ı enẓâr-ı ʿâlemsin efendüm çoḳ zemân
   Dîde-dûz-ı intiẓâr idi saña bernâ vü pîr

3. Merḥabâ ey Ḥaydar-ı Ḥayber-güşâ-yı rüzgâr
   Bildi düşmen olduġuñ ḫâb-ı ġazâda nerre-şîr

4. Ḫalḳa ḫalḳa cevher-i şemşîrini idüp kemend
   Şâh Ṭahmâs’ı ḳaçurduñ ḫanların itdüñ esîr

5. Baʿd-ezin Şeh-nâme taṣvîrinde de olmaḳ gerek
   Muḫtefî zîr-i niḳâba Keyḳubâd-ı dâr u şîr

6. Ġa’ibâne naḳş idüp âyîne-i endişeye
   Ṣûret-i aḥvâlüñi Sulṭân İskender-serîr

7. Derk idüp nâv-ı ʿAlî vefḳı gibi ḫâṣṣıyyetüñ
   İtmek içün hırz mihrinden de ẕâtuñ dâye-gîr

8. Daʿvet idüp dergeh-i iclâline taʿzîm ile
   Eyledi ḫaṭṭ-ı hümâyûn ile irsâl-i beşîr

9. Müşterî hengâm-ı teşrîfüñde pây-endâz içün
   Aṭlas-ı âl-ı şafaḳdan eyledi basṭ-ı ḥarîr

10. Ehl-i dîvan maḳdemüñle secde-i şükr eyleyüp
Oldı dîvan-ḫânede çîn-i cebîn-i mevc ḥaṣîr

11. Saʿd-i ẕâbiḥ Sevr ü Cedy'in şükr içün ḳurban idüp
ʿIyd-ı aḍhâ gelmedin ʿıyd eyledi çerh-i eṯîr

12. Eyledükce reh-güzerde sen niṯâr-ı sîm ü zer
Şevḳ-i dîdâruñla dökdi göz yaşı bây u faḳîr

13. Ruḳye-ḫân-ı ḥıfzuñ olup ṭâḳ-ı çârümde Mesîḥ
Üstine ditrerdi gördüm şevḳden mihr-i münîr

14. Ḫâk-i pâyüñ tûtiyâ-yı dîde-i dünyâ imil
Çeşm-i şevḳin sürmede bây u gedâ pîr ü ṣaġîr

15. Âṣafâ bu devlet âṯâr-ı duʾâ-yı ḫayrdur
Şükrin it üftâdegân-ı ʿâleme ol dest-gîr

16. ʿÖmr-i Nûḥ ile idüp ṣadruñda Mevlâ müstedâm
Devlet ü din ḫidmetin tevfîḳ ide Ḥayy ı Ḳadîr

17. Sâye zıll-i ilâhî farḳuña memdûd olup
Olasın manẓûr-ı luṭf-ı şehriyâr-ı bî-naẓîr

18. İḳtibâs-ı âfitâb-ı şevket ile idesin
Ġarbide zîr-i nigin çün şarḳ ey bedr-i münîr

19. Böyle mi taḥrîr iderdi medḥüñi evṣâfuñı
Olmasa dem-beste-i ḫayret ḳuluñ Vehbî faḳîr

20. Bî-ġaraż destûrsın ʿadl eyle Allâh ʿaşḳına
Var ise cürmüm cezâmı gör de bul ecr-i vefîr

21. İltifât it ḫâr-ı zâr-ı ġadr olan bâġ-ı dile
Bülbül-i ḥamem yine itsün ser-âġâz-ı ṣaġîr

22. Şimdilik işkeste-beste iki târîḫ-i tamâm
Şerm ile ʿarż ,tdüm ammâ ʿafv it ey pûziş-pezîr

23. Bâreke'llâh mühr buldı ehlini fevḳa'l-murâd
Nâm ile ṣadra geçüp oldı ʿAlî Paşa vezir
(Seyyid Vehbi Divanı K. 59/s. 227-229.)

EK-5.24: ŞİTÂ'İYYE DER-VASF-I MEHMED PAŞA

Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün

1. Çemen-istânı resîd itmeğe geldükde ṣabâ
   Ṣohbetüñ defterini eyledi tebyîż şitâ

2. Gird-bâb itdi güẕeşte varaḳ-ı bâġı resîd
   Ḫalḳa geçdi gül-i ebrîye çekildükde ṣafâ

3. Görmeyüp ẕerre ḳadar bûy-ı vefâsın bâġuñ
   Ḫırkaya çekdi başın bülbül-i ḥâlet-efzâ

4. Gülsitâna naẓar itdükçe ḳıyâs eyleme kim
   Berf aġartmış ruḫ-ı dil-cûy-ı nihâli her câ

5. Ḳāddini dâl idüp bâr-ı firâḳ-ı nev-rûz
   Ḳahr ile naḫllerüñ rîşi sefîd oldı dilâ

6. Ṭolular beyża-i elmâs gibi oldı vezân
   Ceyb ü dâmânını ṭoldursa sezâdur ṣaḥrâ

7. Bir beyâż ḫâre çıḳardı yine ḳılmaġa bisâṭ
   Ṣanma bî-hûde gönül berf ile ṭokdı ġabra

8. Anı teşrif ide şâyed diyü seyr-i bâġa
   Eyledi pâyına ferşîde felek bir dîbâ

9. Maḳdem-i ḥażret-i Paşa-yı celîlü'l-ḳadre
   Menbaʿı luṭf u kerem ya'ni Muḥammed Paşa

10. Odur ol pâk-vezîr-i melekiyyü’l-eṭvâr
Ki ʿadîlin göremez bir daḥı çeşm-i dünyâ

11. Böyle ş̱ebt eylemiş evṣâfı şerîg-i ẕâtın
Levḥa-i meżhe debîrân-ı sitâyiş-pîrâ

12. Şems-i raḫş̱ân-ı semâḥat meh-i burç-ı ʿiffet
Ḥatem-i luṭf u mürüvvet kerem-ârâ-yı saḫ̱â

13. Nûr-ı çeşm-i ʿulemâ merdüm-i ʿayn-ı şuleḥâ
Âb-ı rûy-ı vüzerâ nûr-ı cebîn-i küremâ

14. Mehbıṭ-ı ʿizz ü niʿam masḳat-ı elṭâf u himem
Maʿden-i cûd u kerem menbaʿ-ı iḥsân u ʿaṭâ

15. Mefḫ̱ar-ı devletiyân revnâk-ı Âl-i ʿOs̱mân
Ḥâṣıl-ı ʿömr-i cihân nâdire-i istiḳşâ

16. Melce´i emri ḫ̱aṭîr merci´-i re’y ü tedbir
Âṣaf-ı pâk-żamîr dâver-i ferḫ̱unde-liḳâ

17. Derr-i yek-tâ-yı belâgat güher-i bî-ʿillet
Cevher-i nâdire-ḳıymet dür-i deryâ-yı bahâ

18. Ḥikem-âmûẕ-ı süḫ̱an pâk-dil ü pâk-dehen
Ḫ̱âzin-i dürr-i ʿAden mu´tuber-i ehl-i vefâ

19. Odur ol pâk-vezîr-i ḥasenü’l-istînâs
Ki der-i pâki maʿârifle ṭolu ser-tâ-pâ

20. Dâniş-i pâki anuñ nâḳıd-ı naḳd-ı himmet
Ṭabʿ-ı ʿâlî-güheri kenz-i fünün-ı şettâ

21. Naẓar-ı pâkine bir mûr eger olsa ḳarîn
İltifâtiyle cihân içre olurdı ʿanḳâ

22. Kaʿbe-i kûyına yüz sürmese her şâm u seher
Maḥrem olmazdı dil-i ġoncelere bâd-ı ṣabâ

23. Ḥaḳḳ bilür böyle vezîrüñ ḳapusında ḥâsıl
ʿÖmri olduḳça ḳul olsa eger insân sezâ

24. Meclis-i pâki ḥayât-ı dil-i her ḫaste-i ġam
Ṣoḥbeti ḳand-ı mükerrer süḥanı ʿayn-ı şifâ

25. Ḥâsılı ẕât-ı şerifine duʿâ vâcibdür
Miṯlini görmedi zîrâ anuñ aʿlâ ednâ

26. Sâlima cümleye vâcibdür o ẕât-ı pâke
Eylemek ṣıdḳ ile her şâm u seḥer ḫayr duʿâ

27. Nitekim ola cihân leyl ü nehâra maḳrûn
Nitekim ola zemîn muntaẓır-ı ṣayf u şitâ

28. Ḥaḳḳ vücüduñ ide âfât-ı dehirden maḥfûẓ
Ola dil-şâd beher dem o kerîmü'l- küremâ

29. Ẕât-ı ʿâlîsi ola melce’-i erbâb-ı niyâz
İntisâbı ile faḫr eyleye ednâ aʿlâ

30. Ḳanda ʿazm eyler ise ola o ẕât-ı pâke
Reh-nümâ ḥıfẓ-ı Ḫudâ reh-beri ʿavn-i Mevlâ
(Sâlim Mirzâ-zâde Divanı K. 24/s. 230-231.)

EK-5.25: KASİDE DER-SİTÂYİŞ-İ İBRÂHÎM PÂŞÂ

Fâ´ilâtün Fâ´ilâtün Fâ´ilâtün Fâ'ilün

1. Şükr Ḥaḳḳ'uñ cilve-i in´âm-ı bî-pâyânına
   Kim nesaḳ-baḫş oldı çarḫ-ı kecrevüñ devranına

2. Nuḫbe-i devri niẓâma dest-i taḳdîr itdi sa'y
   İtmedin çâk-i girîbânı ḫalel dâmânına

3. Keştî-i dil oldı girdâb-ı ḥavâdiṯden ḫalâṣ
   Şerr ü şûruñ geldi ârâm ü sükûn ṭûfânına

4. Oldı üstada ġubâr-ı fitne virmekden ḫalâṣ
   Rûy-ı kâruñ ḫaṭṭ-ı ḫübân gibi ḥüsn ü ânına

5. Eyledi âġâz çarḫ merdüm-âzar olmaġa
   Ma'ẕeret-ḫ'âh-ı 'uṣûr evżâ-ı nâ-çespânına

6. Oldı sencîde terâzû-yı niẓâm üzre umûr
   Çârsûy-ı 'adlüñ irmişken ḫalel mîzânına

7. Fitne-cûlıḳdan ferâġat eyleyüp 'ayyâr-ı dehr
   El uzatmaḳdan kesildi şimdi mekr inbânına

8. Dâver-i 'adlüñ görüp meyl-i mükâfât itdügin
   Geldi gerdûnuñ ta'addîde fütur idmânına

9. Ehl-i ṭab'ı dil-ḫarâb iden sipihr-i bî-amân
   Başladı tedbire âbâd-ı dil-i vîrânına

10. Düşmen-i cân-ı civân-merdân olan çarḫ-ı le’îm
Düşdi sevdâ-yı telâfî-kârî-i ‘udvânına

11. Merhem-i emn ü amân bihbûdın itdi iltizâm
Geçmiş iken nâvek-i âzâr ḫalḳuñ cânına

12. Oldı ‘âzim mûmiyâ-sây-ı mükâfât olmaġa
Dâġ urn dil-ḫastegânuñ sîne-i sûzânına

13. Oldı râḥat tevbe-fermây-ı ferâġ-ı âh ü zâr
Şekve-perdâzân-ı bîdâruñ dil-i nâlânına

14. Girye-i ḥasretden oldı fâriġ eṭfâl-i niẓâm
Şîr geldi mâder-i emniyyetüñ pistânına

15. Virdi tiryâḳ-i siyâset semmini eyyama ‘acz
Her ṭarafdan nice sûrâḥ-ı fiten ṣü’bânına

16. Şimdi bir künc-i ḫafâya ṣıġdı evvel teng olan
Ṣaḥn-ı ‘âlem türktâz-ı tevsen-i ‘işyânına

17. İnsilâb-ı ḳuvvet-i bîdâd ile oldı zebun
Da’vet iden bir zamân Rüstemler’i meydânına

18. Ol ḳadar cârîdür aḥkâm-ı telâfî şimdi kim
‘Aks-i mu’tâd üzre ‘âşıḳ nâz ider cânânına

19. İḫtimâl-i şekve-i ‘uşşâḳ ile ḫavfa düşüp
Nâz-ı ḫübânuñ ṣıġındı sâye-i müjgânına

20. Bulmadı bir me’men-i âsâyiş erbâb-ı fiten
İnḳiyâd itmekden özge âṣafuñ fermanına

21. Âsaf-ı a’ẓam ki münşi-i zamân böyle olur
Vaṣfınuñ dîbâce-perdâz-ı senâ ‘ünvânına

22. Ḥâmî-i nâmûs ü nâm-ı şer’ ü dîn kim eyledi
Kâ’inâtuñ neşr-i ‘adl ü dâd çâr-erkânına

23. Hem vezir-i a’ẓam ü hem mihr-i ‘âlî-câhdur
Devlet-i ‘ulyâ-yı ‘Oṣmâniyye’nüñ ḫâḳânına

24. Âsümân-ı re’fet İbrâhîm Pâşâ k’idemez
Baḥr u kân da’vâ-yı hemtâyî kef-i iḥsânına

25. Ol Ḫalîl-aḫlâḳ kim bârân-ı ebr-i himmeti
Virdi feyż-i gülsitân ẓulm ü sitem nîrânına

26. Âsümân-iḳbâl ü gerdûn-câh kim olmaz resân
Nerdübân-ı menḳabet bâm-ı ‘ulüvv-i şânına

27. Râyiż-i meydân-ı re’fet kim kümeyt-i cûdınuñ
Sâḥa-i pehnâ-yı himmet tengdür meydânına

28. Reh-nümâ-yı fikri dânâdur iṣâbet semtinüñ
Meslek-i eslâfdan başḳa reh-i âsânına

29. Ḳıymet-i kâlâ-yı tedbîrüñ terâḳḳî bulması
Re’yinüñ mevḳûfdur ṭamġâ-yı istiḥsânına

30. Ṭab’ı râz-âgâhına ‘arż-ı cemâl-i ḥâl ider
Gizlenen ġayruñ verâ-yı perde-i nisyânına

31. Perde-i ḥaylûlet olmazz derkine inkâr u ketm
Muṭṭali’dür her kesüñ endişe-i pinhanına

32. Mevḳi’-i tedbir ü fikrinde Arisṭoyân-ı dehr
Re’yinüñ imżâzen-i teslîmdür rücḥânına

33. Ḳanġı kâruñ olsa encâmında maḥẕûr-ı ḫafî
Ḥüsn-i âġâza ḳapılmaz ḥükm ider buṭlânına

34. Fikri benzer kâr-senc olmaḳda mîzâna velî
Şol ḳadar vardur ki mîzân şân virür noḳṣanına

35. Tîġ-ı ṣayḳal-dâdeye dönderdi tedbir âhenin
Başḳa ḫâṣıyyet virilmiş fikrinüñ sûhânına

36. Dest-i gevher-pâşına virmiş Ḫudâ-yı Lem-yezel
Virdügi feyżi bahâr eyyâmınuñ nîsânına

37. ‘Öẕr ider cûş ü ḫurûş-ı cûdını teşbih iden
Baḥr-i Rûm emvâcına ebr-i şitâ bârânına

38. Germdür devrinde bâzâr-ı kerem ol rütbe kim
Ehl-i ḥâcet cûdını żâmin bulur ḫüsrânına

39. Kâm-cüyân-ı der-i efḍâlına bir luṭf ider
K’itmez ol ikrâmı hiçbir mîzbân mihbânına

40. Vaṣf-ı cûdın gûş ider âdem dehân-ı kîsede
Yâver itmezsen su’âl eyle leb-i hemyânına

41. Ḳande baḫş-i cûd ü iḥsânı açılsa sebḳ ider
Ḥarf-i teslîm-i muḫâṭab vâṣıfuñ bürhânına

42. Görmedi saḳḳâ-yı cûdı gibi deşt-i miḥnetüñ
Şu yetişdürmiş leb-i tefsîde-i ‘aṭşânına

43. Mün’adimdür kîneye ṭab’-ı keremkârında meyl
Şefḳati virmez rıżâ bir kimsenüñ ḫızlânına

44. Kendüye sâbıḳda sû’- ḳaṣd iden ḳavme ider
Yûsuf’uñ vaḳt-i cezâda itdügin iḫvânına

45. Ṭab’ı istiġnâ-pesendi ḫalḳa sâmâm-baḫş olur
Ḳande ḳaldı ḳaṣd-ı selb itmek ser ü sâmânına

46. Şermsârî-i kerem bed-ḫ’âhın itdi ḫayr-h’âh
Olmayup sîlî-zen ü rû-çehre-i küfranına

47. Şîşe-i ṣahbâdan özge münkesir yoḳ kendüden
Mâ-‘adâ-yı sâġaruñ girmiş degüldür ḳânına

48. ‘Afv-ı ehl-i cürme meyli ḥükm-i istidlâl ile
Nefsinüñ menşur-ı istiḥḳâḳdur ġufrânına

49. Bî-sebeb a’dâya daḫi eylemez ḳaṣd-ı hücum
Durmaya düşmen meğer kim ‘ahdine peymânına

50. Germî-i bâzâr-ı ‘av ü re’feti virdi kesâd
Ehl-i ġamzuñ çâr-sûy-ı ġıybet ü bühtânına

51. Bir mahâbet var su’âlimde k’ider iḳrâr-ı cürm
Mühr-i inkâr ursa da mücrim leb-i kitmânına

52. Bir mü’eṩṩir pendi var kim nâsıḥ-ı şemşîrinüñ
Tevbe virdi çoḳ şarâb-ı şûr ü şer sekrânına

53. Biñ müẓâlim irtifâ’ın eylemiş vâ-beste Ḥaḳḳ
Bir benân-ı zînhâr-ı pençe-i fermanına

54. Eşḳiyâyı bu ḳadar żabṭa muvaffaḳ olmadı
Virmeyen bir laḥẓa râhat ḫancer-i bürrânına

55. Yoġ idi neyhinden evvel pîşesi ẓâlimlerüñ
Virmeden ġayrı teraḳḳî ẓulm-i ṣad-çendânına

56. Ġül-i merdüm-ḫ’âr-ı ẓulm âġzından ehl-i milketi
Eyledi taḫlîṣ müşt-i ḳahr urup dendânına

57. Çoḳ zamândır görmemişdür bir vezîrüñ böyle nâs
Olduġın feryâd-res ‘âcizlerüñ efġânına

58. Sâye-i ḥıfẓ ü żamânında bütün meh-tâbdur
Mezra’-ı nâsuñ nigeh-bânlıḳ iden kettânına

59. Bîm-i ḳahr ü saṭveti oldı ḫalel-baḫş-ı lüzum
Ehl-i ‘örfüñ ḥabsine vâlîlerüñ zindanına

60. Ehl-i küfrün ibtidâ vaż’-ı esâsın ṣulḥ ile
Çekdi sedd İskenderâsâ lücce-i ‘udvânına

61. Eşḳiyânuñ ba’dehû şemşîr-i istîṣâl ile
Raḫne virdi dûdmân-ı fitne vü ṭuġyânına

62. Tîġ-ı ḳahrı şöyle pâk itdi Anaṭolı’yı kim
Ḳalmadı deşt-i ‘ademdem ġayrı bir segbânına

63. Bîm-i nehy-i sefk-i demden ḫalḳ olur muḥtâc-ı iẕn
Vaż’ı sikkîn eylemekde gerden-i ḳurbânına

64. Sa’y iden eslâfdan biri muvaffaḳ olmadı
Devletüñ bu mertebe tekmîl-i ‘izz ü şânına

65. Cümle mi’mârân-ı inṣafuñ sözidür ben dimem
Virdi re’yi çoḳ metânet devletüñ bünyânına

66. Ḥâṣılı böyle vezîr-i kârdân iḥsân ider
Ḫayr irâde itse Ḥaḳḳ bir kişverüñ sulṭânına

67. Bâ-ḫuṣûṣ ola şeh-i devrân gibi bir pâd-şâh
Kim iṣâbet nisbet-i mefṭûradur vicdanına

68. Dâver-i gerdûn-himem kim Keyḳubâd u Muhteşem
Ġıbṭasâz-ı i’tibâr-ı ḳurbdur der-bânına

69. Ya’ni Sulṭân Ahmed-i Ġâzî ki dâ’im reşk ider
Tâcdârân-ı ‘Acem serhengî-i dîvânına

70. Ol şehen-şeh kim ier ṭa’n-ı ḳuṣûr-ı ‘izz ü câh
Bir vezir-i mülk-i dehrüñ ḫüsrev ü ḫâḳânına

71. Öyle şâhen-şeh ki beẕl-i cûdına itmez vefâ
‘Âlemüñ ẕamm itseler maḥsûl-i baḥr-i kânına,

72. Dâmen-i sâ’ilden özge keştî-i baḥr-i ḫayâl
Bulmadı sâḥil yem-i iḥsânınuñ ‘ummânına

73. Virse şu bir bâġa cûdı zühde meyl eyler enâm
Sübḥa-i mercândan özge dâne-i rümmânına

74. Bir daḫi kuḥl-i Sıfâhân-ı alur mı ‘aynine
Dîde-sây-ı ṣıdḳ olan gerd-i süm-i yekrânına

75. Ḳorḳusından her bün-i mûyı olur ḫûn-rîz-i ḫûn
Tîġı a’dânuñ ḫuṭût itse dil-i tersânına

76. Devr-i ‘âciz-perverinde lâne-i ‘aczüñ olur
Bâzlar maġlûb-ı per güncişk-i nâ-perrânına

77. İltifât itmekden eyler ‘âr ‘afv itmezse de
Ṣavlecân-ı tîġı her dûnuñ ser-i ġalṭânına

78. Cenge çıḳsa tîri âġûş-ı kemândan çıḳmadın
Rûḥ-ı a’dâ ḳarşu istiḳbâl ider peykânına

79. Zaḫmete ḥâcet degül eyler tażarru’ żabt ü rabṭ
Ser-te-ser dünyâyı bir tehdîd-i ser-cünbânına

80. Şimdi Hind'e 'azm ider muḥtâc-ı hem-râh olmadın
Gitmeğe ḫavf eyleyen pâdâşsız cîrânına

81. Bundan a'lâ vaḳt olur güftârına virmem vücûd
Gösterürse daḫi 'aḳl anuñ cevâz imkânına

82. Çeşm-i bedden ḥıfẓ ide Ḥaḳḳ dir cevâbında hemân
Ṣorsâñ emn-i vaḳti ḳanġı memlekete sükkânına

83. Bulduġı yoḳdur 'alîl-i nâ-tüvânı intizâm
Dest-res böyle mizâc-ı memleket Loḳmân'ına

84. Besdür iżmiḥlâli rıfżuñ devr-i 'adlinde delil
Kendinüñ ṣıdḳ-ı derûn-ı ḳuvvet-i îmânına

85. Ḳanġı şâhen-şeh basîṭ-ı 'arżuñ itdi 'adl ile
Ḥükmin icrâ ser-te-ser İrân'ına Tûrân'ına

86. Şân u şevketde Ḥak ecdadından efzûn eyleyüp
Eylemiş başḳa tecelli ẕât-ı 'âlîşânına

87. İtmemiş nâ-yâbdur şâhân-ı heft-iḳlîmden
'Arż-ı istimdâd dergâh-ı bülend eyvanına

88. İn'idâm-ı miṯl ü hemtâsında da'vâmı benüm
Ḫaṣm ider teslîm-i ḥâcet yoḳ şühûd ityânına

89. Dâverâ dîn-perverâ sulṭân-ı şefḳat-güsterâ
Ey viren kevnüñ niẓâm aḥvâl-i în ü ânına

90. ‘Adlüñ istiḥkâm-baḫş oldı hücum-ı ḥâdiṣâṭ
Raḫne ṣalmışken niẓâm-ı devletüñ erkânına

91. Oldı devrinde re’âyâ mün’am-ı ṣâhib-simâṭ
Süfre-i ġayruñ çekerken ḥasret âb ü nânına

92. Olalı ‘adlüñ nesaḳ-baḫşende-i narḫ-ı ḥudûd
Geldi bâzâr-ı maḳâdîrüñ niẓâm evzânına

93. Cüdûn oldı berr ü baḥrüñ şevḳ-fermây-ı güşâd
Dest-i evrâḳ-ı çenâr ü pençe-, mercanına

94. Ḳalb-i âgâhuñda farṭ-ı intibâh ol rütbe kim
Heb bedîhîdür ḫafâyâ dîde-i iz’ânına

95. Müşkilât-ı fikr ü re’yi mebḥaṣ-i tedbirde
Bir nigâhuñ ḥall ider ḥâcet degül im’ânına

96. Ẓıll-ı Ḥaḳḳ’uñ dâ’imâ arulmasın Ḥaḳḳdan n’ola
Müttebi’dür sâye ṣâḥib-sâyenüñ cevlânına

97. Ẓâtuñı Ḥaḳḳ böyle mir’ât-i kemâlât eylemek
Va’d-i tekrîm itdügindendür ḫilâfet-i şânına

98. ‘Arż-ı ḥâl-i hâmemi gûş it efendüm virdi çün
Re’fetüñ menşur-ı ruḫṣat dest-i istîẓânına

99. Pâd-şâhân-ı selef itmekde iken ‘aṣrınuñ
Güne-gûne luṭflar Suḥbaân’ına Selmân’ına

100.Ya senüñ ẕât-ı hümâyûnuñ gibi bir pâd-şâh
K’ ola cûdı nâsıḫ-ı şöhret selef destanına

101. Edrine yâḫûd Burûsa pâyesiyle çoḳ mıdur
Virse şân Râşid gibi dîrîne midḥat-ḫ’ânına

102.Ḫüsrevân-ı dehreden çünkim füzûndur şevketüñ
Re’fetüñde ġâlib isten anlaruñ iḥsânına

103.Ben ḳuluñ ḥaḳḳında luṭf ü iltifâtuñ bâ-ḫaṣûs
Mülk-i naẓmuñ bir żiyâfetdür süḫan-sencânına

104.Kim yerâ’ı midḥatümdür vâdî-i endişede
Vaṣfuñ âdâbın bütün ta’lîm iden yârânına

105.İtdügi günden berû meşşâṭa-i ṭab’um ẓuhûr
Bikr-i fikrüñ başḳa revnaḳ virdi ḥüsn ü ânına

106.Baḥr ü kân-ı feyż ider biñ gevher-i ma’nâ niṯâr
Şâ’ir-i endîşemüñ dest-i ḳalem cünbânına

107.Ṭab’um ol sûdâger-i Sûḳü’l-Ukâẓ-ı naẓmdur
Kim pey-â-peydür hücum-ı müşterî dükkânına

108.Ekṯeriyyâ nâm-dârân-ı cihân-ı dânişüñ
Şöhreti mevḳûfdur hem-cinsinüñ fıḳdânına

109.Ṭab’um ammâ eyledi iḥrâz-ı câh-ı iştihâr
Vaḳti olmışken muṣâdif keṯret-i aḳrânına

110.Râşidâ terk it mübâhâtı yeter taṣdî'i ḳo
Vaḳt-i âheng-i du'âdur irdi söz pâyânına

111.Rütbe-i endişe temyizinde çekmez iḥtiyâç
Ṭab'-ı pâki âḫaruñ ta'rîf ü istiḥsânına

112.Eyleye ẕât-ı hümâyûnın Ḫudâ-yı Lem-yezel
Kendinüñ maẓhar ḥayât ü 'izz-i câvîdânına

113.Ḥıfẓ ide ẕâṭın ḫaṭâlardan nigeh-bân-ı vücûd
Tâ-ebed uġratmaya endûh-ı dehri yânına

114.Âṣaf'ı daḫi hemîşe sâye-i 'avninde Ḥaḳḳ
Eyleye tevfiḳ-i taḫlîd-i şükûh ü şânına
(Râşid Divanı K. 21/s. 176-184.)

EK-5.26: ISFANAHÇI EL-HÂC HÂFIZ MUSTAFÂ PÂŞÂ-YI EMÎRÜ'L-HÜCCÂCA VERİLEN KASÎDEDİR

Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün

1. Zemîn eyler tefâhür mihr ü mâh-ı âsmân üzre
   Zamân leb-rîz-i sahbâ-yı safâdır gülsitân üzre

2. Letâfet kat kat olmuş subh-dem ebr-i bahârîde
   Gül-âb efşân olur her bir giyâh-ı bûstân üzre

3. Verüp her lâle vü ezhâr-ı reng-â-rengi bir zîver
   Yürütdü hükmü sultân-ı bahâr âb-ı revân üzre

4. Süleymânlık mıdır maksûdu yâ sultân-ı nev-rûzun
   Sabâ emrinde ʿâlem mesned-i emn ü amân üzre

5. Ya İskenderdir ol kim sedd-i ye'cüc-i hazân andan
   Metânet-yâb olur me'mûre-i kevn ü mekân üzre

6. Ruh-ı hoy-kerde-i cânâneveş tâb-ı bahârîden
   ʿArak-rîzân olur şeb-nem nihâl-i erguvân üzre

7. Sebak-hân-ı fünûn-ı ʿişvedir murg-ı çemen her rûz
   Eder tekrâr ders-i ʿaşkı bülbül âşiyân üzre

8. Gülistân feyz alınca çeşme-i hûrşîd-i enverden
   Düşer reşk u hased âb-ı hayât-ı câvidân üzre

9. Sabâ dem-sâzıdır bezm-i neşât-engîz-i gülzârın
Nesîm âşüfte dildir tellenir zülf-i bütân üzre

10. Bu efzâyişle her bir serv-i gülşen bir dil-ârâdır
N'ola yârân ederse ʿakd-ı meclis dil-berân üzre

11. Bu kim gülşen-serây-ı kesret oldu vahdet el vermez
Olur ekser tecellî ʿârife bâğ-ı cinân üzre

12. Okur bu matlaʿ-ı dil-sûzu gülşende hezâr ezber
Güşâd-ı goncayı yâd eyleyüp hüsn-i beyân üzre

13. Ezelden cebheme olmuş nüvişte hüsn ü ân üzre
Zamân-ı haşre dek giryân olam verd-i cihân üzre

14. Hidîv-i nev-bahâr-ı ʿâlem-ârâdır ki memdûhum
Eder ʿarz-ı cemâl âyîne-i dehre 'ıyân üzre

15. Hudâvend-i muʿazzam rütbe kim gerdûn edüp iclâl
Ana tevkîrin işʿâr eylemişdir ins ü cân üzre

16. O destûr-ı celîlü'ş-şân ki ʿahdinde sühan-gûyân
Medâyih-hân olurlar cümle vasf-ı dil-sitân üzre

17. Zamân âsâr-ı feyz ü fazlı birle hurrem ü handân
Zemîn pür-neşve-i eltâfıdır emn ü emân üzre

18. Ferîdûn-fer Felâtûn-ahter İskender-zaferdir kim
Mübâhât etse derbânı sezâdır hüsrevân üzre

19. Dilîr-i nâmver-i Dârâ vü Cem-râ müsteşâr-ı kül
Görür tedbîrini mir’at-ı baht-ı kâmrân üzre

20. Şitâb-ı seyr-i rahş-ı bâd-pâsından zemîn ditrer
Olur sahn-ı veğâda kahrı gâlib Kahramân üzre

21. Felek hûrşîdi altun tûğ eder her rûz yanınca
Eder meh-tâbı her şeb şeb-çerâğı sâyebân üzre

22. O bir müşkil-güşâ-yı rezm-i îmâdır mebâhisde
Eder tashîh-i nakl u müdde‘î bahs-âverân üzre

23. Sütûde nâmdâr-ı dehr Hâfız Mustafâ Pâşâ
Debîr-i kudret imzâ etdi nâmın kehkeşân üzre

24. Cihânbân-ı sehâvet-pîşe kim fart-ı nevâlinden
Şümûl eyler kef-i ihsân u lutfu bahr u kân üzre

25. Kef-i pür-cûduna ebri ne mümkin eylemek nisbet
O giryân ʿahd-i ikrâmında handân bu zamân üzre

26. Şu rütbe rifʿat-ı şân u şükûhun bildi devrân kim
Felek yer gösterir ol sadra fark-ı ferkadân üzre

27. O metbûʿ-ı efâzıl-perverin fart-ı zekâsından
Güşâyişdân olur ʿaklı hemân râz-ı nihân üzre

28. Tecezzî-yâb eder şemşîr-i fehmi cevher-i ferdi
N’ola işrâk ederse sînesi meşşe’iyân üzre

29. Zamîr-i ʿâlem-efrûzunda mızmar gevher-i irfân
Terâküm etmede mevc-i dili bahr-ı girân üzre

30. Nişângâh-ı nazardır hokka-i laʿl-i güher-pâşı
Derûn-ı şemʿ-i cemʿ-i bezm-i cândır kudsiyân üzre

31. Çekerler tûtiyâ-yı hâk-i pâyın çeşm-i ümmîde
N'ola hâk-i deri rüchân bulursa Isfahân üzre

32. Müşîr-i kâr-gîrdâr âsaf-ı mümtâz u müstesnâ
Sezâdır lutfuna bend etse dehri imtinân üzre

33. Hirâs-ı düzd-i bâğîlerden emniyyet-resân oldu
Getirdi ser-nihâde halkı tîg-ı hûn-feşân üzre

34. Cihân münkâd-ı tedbîri zamân fermân-ber-i ʿaklı
Bulur cemʿiyyet-i esbâb-ı lutf-ı müsteʿân üzre

35. Uyur âhû-beçe pehlû-yı şîr-i nerde bî-pervâ
Zılâl-endâz olur bâzı zemîne vahşiyân üzre

36. ʿAceb mi hıtta-i pîrân diyâr-ı Erzurûm olsa
Mükâfât etse halka feyz ü inʿâmın zamân üzre

37. Hidîvâ dâver-i ʿâlî-vakârâ muhteşem-kadrâ
Eyâ dest-i nevâlin bast eden dânişverân üzre

38. Geçirdim rişte-i evsâfına dürr-i girân-mâye
K'ola erbâb-ı bezm-i rûzgâra dâstân üzre

39. Hemîşe midhatinle şâhid-i nazmım mücellâdır
Seni medh etmek olsun baş ile rûh-ı revân üzre

40. Ne haddimdir mübâhâta züyûl-ı nazm-ı dil-keşde
Eger âyin-i dîrîn olmasa ‘Îsî-demân üzre

41. Ne benden gibi ʿahdinde bulur devrân sühandânı
Ne sen gibi hüner-perver gelir sadr-ı zamân üzre

42. Benim şimdi bu ʿasrın dil-pesend-i vâlâsı
Olur mengûşe her bir nutk-ı pâkim gûş-ı cân üzre

43. Ben ol gencîne-i vîrâneyim kim pûte-i dilden
Zer-i hâlis-‘ayâr-ı nükte-rîzândır dehân üzre

44. Olur endîşemin cevlângehi sahn-ı maʿânî hep
Verilse dest-i tabʿa ruhsat irhâ-yı ʿinân üzre

45. Ben ol muʿciz-tırâz-ı sihr-i nazm-ı dil-güşâyım kim
Müsellemdir maʿânî dest-i tabʿ-ı nükte-dân üzre

46. Sulandı kim dehân-ı kilk-i cûy-ı midhat-ı zâtın
Kalır tâ rûz-ı restâhîze dek ratbü’l-lisân üzre

47. Sinân-ı kilk ile zîr-i ʿinâna aldım akrânı
Söz atdım ben dehân-ı nükte-sencân-ı cihân üzre

48. ʿArûs-ı tabʿımı tahsîn ederdi görse Hakânî
Nikâtım armağandır Nefʿî-i muʿciz-beyân üzre

49. Bana bu tabʿ-ı sâf u kuvvet-i derrâke Hakdandır
Dil-i âgâhım eyler imtiyâz imtihân üzre

50. Tehâşî eyler ʿâlem hiddet-i tîg-ı zebânımdan
Kelâmım bâr olursa gam değil hasm-ı cebân üzre

51. Şikeste-hâtırım haysiyyetim mikdârı sultânım
Sipihrin vazʿ-ı nâ-hemvârı çok necb-i muhân üzre

52. Beyân etsem dükenmez dildeki sûz u güdâzım ben
Şuʿâ-ı âteşimden hâme sûzândır beyân üzre

53. Hidîvâ bâdiye-peymâ-yı endûh u sitemdir dil
Sipihrin vakt-i vaʿdi geldi ʿabd-i nâ-tüvân üzre

54. Teşekkî ber-taraf vakt-i tarabdır devr-i ʿizzetdir
Bu eyyâm oldu hengâm-ı neşâta ıktirân üzre

55. İşitdim tûti-i gûyâyı hâtır-zâd-ı tabʿımdan
Okurdu bezm-i dilde bir gazel sükker-lebân üzre

56. Bugün taş atdı vâʿiz zümre-i sahbâ-keşân üzre
Uzatdı ol el ayağ hâtır-ı pîr-i mugân üzre

57. Görürsem tu‘me-i şemşîr-i cevrim eylerim dermiş
Yaman etmiş yemîn ʿuşşâka tîg-ı ebruvân üzre

58. Döküldükçe zemîne nakd-i eşk-i hasret-âmizim
ʿAceb handân olur ol şûh-ı müstesnâ ziyân üzre

59. Ben öğretdim rakîbe benden aldı ilticâ resmin
Recâ geçmezdi evvel ol meh-i nâ-mihribân üzre

60. Lebinden çâre-cûy-ı harf-i vaslı alsam ey Zihnî
Benimle söyleşir ol bî-amân tîr ü kemân üzre

61. Tamâm oldu sühan sultânımı tasdî‘ eder yoksa
Hümâ-pervâz olurdum himmetinle âsmân üzre

62. Duʿâ-yı devlete ihlâs ile dest-âver olsunlar
Ki te’mîni ehemdir fırka-i kerrûbiyân üzre

63. Tınâb-ı hayme-i ikbâli istihkâma yüz tutsun
Bu çarh-ı bî-sütûn zîver bulunca ahterân üzre

64. Dem-â-dem düşmen-i bed-hâhı gerden-beste kul olsun
Tazallum eyledikçe hastagân merhem-resân üzre

(Erzurumlu Zihnî Dîvânı/K. 12/s.38-42.)

EK-5.27: VEHBÎ MISİLE OLDUKDA İBRÂHÎM PAŞA'YA TEŞEKKÜRÂNE KASÎDESİDÜR

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

1. Sekker-i şükr-i mükerrerle pür olup maḥbere
   Tehniyetde döndi ḫâmem meblaġ-ı gül-şekkere

2. Ben ṣafâ-yı bâl ile ḳarış ḳarış baġ baġladum
   Ḥâsidüñ ammâ eridi baġrı yaġı yek-sere

3. Eyleyüp ʻörfe riʿâyet düzdüm üstüm başumı
   Yeñlerüm öpdürdüm ol ḥaşmetle benden yeğlere

4. Mûṣıleyla vâṣıl-ı kâm olmasam bu silsile
   Yirüm olurdı Süleymâniye'de bir pencere

5. ʿÖmrüm olduḳca duʿâ-yı ḫayrı vâcibdür bana
   Ḥıżr-ı hümmet-res olan ṣadr-ı merâḥim-güstere

6. Yaʿni Sulṭân Aḥmed'üñ dâmâdı ṣadr-ı aʿẓamı
   Âṣaf İbrâhim Paşa-yı ehâlî-pervere

7. Ol keremver kim imâme gibi olur ser-bülend
   Dâne-i tesbîḥ-veş ceme olsa ʿâlem bir yire

8. Virdi ol dâd u dihişde Maʿn ü Ḫâtem dâdını
   Vehbiyâ anuñ da her maḳṣûdını Allâh vire
   (Seyyid Vehbî Divanı K. 57/s.223-224.)

EK-6: FAHRİYE KASİDELERİ

EK-6.1: KASÎDE-İ DÜRRÎ

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

1. Göñlüm olalı silsile-cünbān-ı zeʿāmet
   İtdi beni mecnūn-ı beyābān-ı zeʿāmet

2. Dāmān-ı girībān gibi biñ pāre iderdüm
   Bir kez elüme girse girībān-ı zeʿāmet

3. Göñlümce iderdi cevlān esb-i murādum
   Olsaydı eger fāris-i meydān-ı zeʿāmet

4. Gülzār-ı ümīdümde ne güller açılaydı
   Bir kerre nüzūl eyleye bārān-ı zeʿāmet

5. Yā Rabbi ne var bāġ-ı ümīd[imde] benüm de
   Açılsa eger bir gül-i ẖandān-ı zeʿāmet

6. Hep ceybümü dāmānumı pür-gevher iderdüm
   Bir kerre açılsaydı baña kān-ı zeʿāmet

7. Maḥṣūl-i güher olur idi ḥāṣıl-ı ʿömrüm
   Bir ḳaṭre ẖurūş eylese ʿummān-ı zeʿāmet

8. Ümmīd-i ẖayāliyle hilāl oldı vücūdum
   Āġūşuma gelse meh-i tābān-ı zeʿāmet

9. Sāyem daẖı nāz eyler idi ẓıll-ı hümāya
   Ṭoġsa başuma mihr-i dıraẖşān-ı zeʿāmet

10. Beş altı biñ aḳçe yine tīmār idi derde
Gör ḥikmeti oldı o da ḳurbān-ı zeʿāmet

11. Āşüfte-dimāġ itdi beni ṭurre-i iflās
Girse elüme deste-i reyḥān-ı zeʿāmet

12. Bir niçe zamāndur idüp ümmīd-i ruṭūbet
Oldum reh-i iflāsda pūyān-ı zeʿāmet

13. Teskīn idemez āteşümi cümle eṭibbā
Virmezse baña şerbeti Loḳmān-ı zeʿāmet

14. Hīç sīr ola mı gürsine-çeşmān-ı temennā
Tā ḳonmayıcaḳ süfresine nān-ı zeʿāmet

15. Ol deñlü zeʿāmetle çerāġ oldı cihān kim
Dünyāya żiyā virdi çerāġān-ı zeʿāmet

16. Bende geçinür gerçi ki ẓāhirde velīkin
Kendü başına her biri sulṭān-ı zeʿāmet

17. Bir pāre-i nān olsa ḳaparlar anı fi'l-ḥāl
Bilmem ne zamān sīr ola çevgān-ı zeʿāmet

18. Ḫavfum bu ki bir şeb ḳapalar ḳurṣa-i māhı
Etmek yirine gürsine-çeşmān-ı zeʿāmet

19. Ser-pençe-i ġam ḳıldı girībānumı ṣad-çāk
Girmez mi ʿaceb destüme dāmān-ı zeʿāmet

20. Dil nālede ben mużṭarib-i ḫār-ı felāket
Hep ḫalḳ-ı cihān bülbül-i bostān-ı zeʿāmet

21. Rüʾyāda bu şeb oldı zeʿāmet baña iḥsān
Cemʿ oldı hep eṭrāfuma yārān-ı zeʿāmet

22. Bu vāḳıʿadan şevḳ ile şol dem ki uyandum
Taʿbīre şürūʿ eyledi iḫvān-ı zeʿāmet

23. Kimi didi olduñ bir iyü etmege nāʾil
Kimi didi açıldı saña kān-ı zeʿāmet

24. Kimi didi ey müflis-i bī-dirhem ü dīnār
Girdi elüñe naḳd-i firāvān-ı zeʿāmet

25. Kimi didi Allāh mübārek ide Dürrī
Ḥaḳ itdi seni behrever-i ḫʾān-ı zeʿāmet

26. Ey kān-ı kerem baḥr-i himem ṣadr-ı mükerrem
Dāġ itdi beni āteş-i pinhān-ı zeʿāmet

27. ʿAhdüñde çerāġ oldı zeʿāmetle cihān hep
Baña daḫı itseñ n'ola iḥsān-ı zeʿāmet

28. Devrinde efendüm gibi bir ḫātem-i ʿaṣruñ
Olsam ne ʿaceb ben daḫı şāyān-ı zeʿāmet

29. Ol gün ola mı āh ki ḫʾān-ı keremüñden
Sīr ide beni niʿmet-i elvān-ı zeʿāmet

30. İmżā ile āmed çekilüp teẕkirem üzre
Yazılsa berāt üstine ʿunvān-ı zeʿāmet

31. ʿĀlem benüm eşʿār-ı dil-āvīzüme ḥayrān
Ben çeşm-i ümīdüm gibi ḥayrān-ı zeʿāmet

32. Min-baʿd heves itmez idüm defter-i şiʿre
Girse elüme defter-i dīvān-ı zeʿāmet

33. Ey Ḫātem-i devrān u velī-niʿmet-i ʿālem
V'ey ḫalḳı iden behrever-i nān-ı zeʿāmet

34. Ẓulmetkede-i ḫānesi tā kim ola rūşen
Dürrī ḳuluñ it şemʿ-i fürūzān-ı zeʿāmet
(Dürrî Ahmed Efendi Dîvânı K. 18/s. 73-75.)

EK-7: DİĞER KASİDELER

EK-7.1: KASİDE-İ HAŞR-NÂME

Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün

1. Muʿaẕ İbn-i Cebel ḳılar rivâyet
   Ne buyurmışdır ol sâḥib-saʿâdet

2. Dedi bir gün ben ol Faḫr-i Cihâna
   Su'âl etdim nedir rûz-ı ḳıyâmet

3. ´Aẓîm günden su'âl etdiñ buyurdu
   Ki ol günde durur ġâyet mehâbet

4. Geliser ümmetim on bölük anda
   Ola her yerlerinde bir beşâret

5. Kimininñ yüzleri bedr olmuş aya
   Müşâbihdir bular s̱âḥib-melâḥat

6. Maʿazallah gör imdi bunları sen
   Geliserdir bular s̱âḥib-şeḳâvet

7. Kimi maymun u ḫınzır s̱ûretinde
   Gelirler maḫşere bî-ḥadd ü ġâyet

8. Kimisi baş aşâġa yüzü üzre
   Kimi kördür kimi sâġır nedâmet

9. Kiminiñ dilleri göğsüne s̱arḳmış
   İrinler aḳar ağzından kerâhet

10. Kiminin elleri ayaḳları hem
Kesilmiş kelleler rûz-ı ḳıyâmet

11. Kimi oddan aġaçlara aṣılmış
Kimi murdâr ḳoḳar ġâyet-be-ġayet

12. Kimine giydirip ḳatrân libâsı
Getireler ḥaşırgâha temâmet

13. Bular birbirlerüñ bilmez inanmaz
Ḳamu ḫalk-ı cihân etse şehâdet

14. Firâr edip ḳaçarlar birbirinden
Eder babası oġlından ferâġat

15. Buña vardır delil Ḳur'ân içinde
Gelip "yevme yefirrü'l-merʿu" âyet

16. Bular kimler durur bilmek dilersen
Buyurmuşdur işit ṣâhib-risâlet

17. Ayıñ on dördü gibi yüzleri aḳ
Olanlardır eden Ḥaḳḳ iṭâʿat

18. Bulardır mü'min-i kâmil olanlar
Ḥaḳîḳatde bulan anda selâmet

19. Gör imdi bunlarıñ ḥaliñ birâder
Ṣakınmalı bu huylardam be-ġayet

20. Ḳoġuculuk edenlerdir ciḥânda
Gelip maymûn olan rûz-ı ḳıyâmet

21. Sözü alıp birisinden birine
Götürüp etdiren buġż u ʿadâvet

22. Daḫi ṣûretleri ḫınzır olanlar
Ḥarâm yiyendir ol ehl-i şeḳâvet

23. Ṣaḳınmazdı ḥaramdan bunlar aṣlâ
Anuñçündür bunlara bu rezâlet

24. Baş aşaġı yüzü üzre sürünen
Ribâ-ḫardır bular ehl-i nedâmet

25. Ḥalâl kesb eylemezlerdi cihânda
Hem etmezlerdi az şey’ ḳanâʿat

26. Gelenler maḥşere gözleri aʿmâ
Bular ḥükmüyle ẓulm etdi be-ġâyet

27. Bu hükm eden gerek ḳaḍı vü sâ’ir
Bular ḥükmünde terk etmiş ‘adâlet

28. Kulakları ṣaġır olup gelenler
ʿAmelleriñ gören edip ʿibâdet

29. Bizim gibi ʿacep ṣâliḥ kişiler
Bulunur mu diyen zâhid-ḳıyâfet

30. Gelenler dilleri göğsüne ṣarḳmış
İrin ḳan aḳan aġzından kerâḥet

31. Naṣiḥat eyleyen ʿâlimler idi
Bular kendiler etmezdi ibâdet

32. Kesilmiş elleri ayaḳları hem
Bular kimdir gelen rûz-ı ḳıyâmet

33. Bular ḳomşularıñ rencide eden
Edâ etmezdi ḥaḳḳında riʿâyet

34. Daḫi oddan aġaçlara aṣılmış
Bular ġammaz olan ehl-i şeḳâvet

35. Hem istihzâ eden ḫalkı cihânda
Bulardır lâyıḳın buldu nihâyet

36. Kim ol günde ḳoḳan leş gibi murdâr
Uyup nefse edenlerdir ḳabâḥat

37. Hevâ-yı nefsini icrâ ederdi
Yoḳ anda emr ü nehye hiç iṭâʿat

38. Giyenler kimdir ol ḳaṭrân-libâsı
Bular dünyâ libasıyla feḫâret

39. Edenlerdir bular kendiye tezyin
Daḫi kibr etdiler anlar be-ġâyet

40. Ṣaḳın kibr eylemekden key ḫazer ḳıl
Ki olmaz anlara Ḥaḳdan ʿinâyet

41. Eger var ise îmânıñ ḥadîse
Bulardan ḳıl derûnuñ gel ṭahâret

42. Bu ṣûret anların kesbidir ey cân
Olar kendileri etdi ticâret

43. Muḥaṣṣal sîreti üzre düzülür
Bularıñ ṣûreti ol gün nihâyet

44. Ne aḫlaḳ ile olursa cihânda
O ṣûretde ḳopar rûz-ı ḳıyâmet

45. Gel imdi edelim Ḥaḳḳa Ṣenâ'î
Niyâzmend olup edelim ʿinâyet

46. İlâhî ḳıl kerem luṭfuñla bizi
Ṭarîḳ-i müstaḳîme ḳıl hidâyet

47. Habîbiñ sancaġı altında ḥaşr et
Ede ol "yevme tüblâ'da şefâʿat

48. Budur ancaḳ ricâmız ey Ḥudâyâ
Selâmet ver o günlerde selâmet (Senâî Divanı K. 2/s. 5-10.)